ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

(5)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

5

تۈزگۈچىلەر: نۇرمەھەممەت زامان
تۇرغان شاۋدۇن

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇندەرىجە

ۋاپادار قۇش 1

پەم - پاراسەتلىك قىز 4

خاسىيەتلىك چۇش 11

كىشىنىڭ ھەقىقى 29

ئادەم يامانمۇ، شەيتانمۇ 33

غەۋغا 36

بىرلوپىلوقنىڭ سەرگۈزەشتىسى 41

كەنجى باتۇر 47

ۋىجدانلىق ئايال 58

"نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى توشۇك" 71

مەغرۇر پىل 75

بەگنىڭ "پەيزى" 79

ئامەتلىك بايۇەچچە 82

شاھزادە تۇغلۇق 97

خاسىيەتلىك ئەنگۇشتەر 128

زۇلخۇمار 142

ھاراقىنىڭ كارامىتى 156

"ئورىنى كىم كولىسا ئۆزى چۈشەر" 158

تاشگۈل 161

قىپرىسلارنىڭ قەدرى 170

كەنجى ئوغۇل 173

ئاچچىق ساۋاق 186

قوينى قايسى يەدى 189

ئىگەرچىنىڭ ئوغۇللىرى 194

مەلىكە دىلسوز 205

غايىپ نىكا 230

ۋاپادارلىق **245**

ۋاپادار قۇش

بۇرۇن ئۆتكەن بىر پادىشانىڭ تولىمۇ ئەتىۋالاپ باقىغان بىر ۋاپادار قۇشى بار ئىكەن. شاھنىڭ دوستلىرى كەلسە "دوستۇڭ كەلدى" دەپ سايراپ، ئوڭ قانىتىنى قاقىدىكەن؛ دۈشمىنى كەلسە "دۈشمىنىڭ كەلدى" دەپ سول قانىتىنى قاقىدىكەن. ئۇ پادىشانىڭ ئوڭ قولىدا قۇشلايدىكەن. پادىشامۇ ئۇنى يەرگە چۈشۈرمەي كۆتىرىپ يۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشا شۇ ۋاپادار قۇشنى ئېلىپ ئوۋغا چىقىپتۇ. بىرنەچچە كۈن ئوۋ ئوۋلاپ يۈرۈپ، ئاخىرى بىر پايانسىز چۆلنىڭ ئىچىگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ سۇلىرى تۈگەپ تەشنالىقتىن ئۆلەر ھالەتكە يېتىپتۇ. پادىشا ۋەزىر - ۋۇزرالىرىغا: "بولمىدى، ئەتراپلارغا قاراڭلار، سۇ تېپىڭلار" دەپ ئەمىر قىپتۇ. ۋەزىر ھەم نۆكەرلەر ئەتراپتىن سۇ ئىزلەشكە كىرىشىپتۇ. خېلى يەرلەرگىچە سۇ ئىزلەپ بېرىشىپتۇ، تاپالماپتۇ. ئىككى نۆكەر ئېگىز تاغنىڭ چوققىسىدىن بىر خىل سۈزۈك سۇنىڭ تامچىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. "ۋاي سۇ تاپتۇق" دەپ خوشال بولۇپ، بوكسى ئاسمانغا ئېتىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ بۇ خۇشاللىقىنى پادىشاغا يەتكۈزۈپتۇ. پادىشا بۇنى ئاڭلاپ: "ئاشۇ سۇدىن باشقىڭلار ئىچمەي تۇرۇپ، ئالدى بىلەن ماڭا بىر قاچا ئەكېلىپ بېرىڭلار" دەپتۇ. ۋەزىرلەر "خوپ" دېيىشىپ، تامچىپ تۇرغان سۇغا قاچا تۇتۇپ تولدۇرۇپ، بىر قاچا سۇنى ئەكەپتۇ. پادىشا قاچىنى قولىغا ئېلىپ، سۇنى ئىچەي دېيىشىگە، ھىلىقى قۇش سول قانىتىنى قېقىپ، قاچىنى ئۆرۈۋېتىپتۇ. سۇ تۆكۈلۈپ كېتىپتۇ. پادىشا

پادىشا بۇگەپنى ئاڭلاپ چوچۇپ كېتىپتۇ. ئىشىنىڭ ئاقۋۇ-
تىنى ئۇيلاپ يېتىپتۇ-دە:
— قۇش ماڭا كويۇنۇپ يانخشىلىق قىپتىكەن، مەن ئۇنىڭ-
غا يامانلىق قىپتىمەن. ۋاي ئىست، ۋاپادار قۇشۇم، — دەپ قۇش-
نىڭ ئۇلۇگىنى قولىغا ئېلىپ، هوكۇرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ
هەسرىتى زېمىننى بېسىپتۇ. پادىشا ئۇمۇر بويى پۇشمان يەپ
ئۇتۇپتۇ.
"ۋاپاغا جاپا" دېگەن سوز ئەنە شۇندىن قالغان ئىكەن.

تە قىلىپ ئېيىپ بېرىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن، — دەپتۇ.

— ۋاي ھەزرەتلىرى، شۇنداق قىلمامدىغان، بۇنىڭغا چوقۇم كۈچ چىقىرىمەن، — دەپ ۋەدە قىپتۇ ساھىپخان پادىشا. ئۇ ساياھەتچى پادىشانى ئۇزىتىپ قويۇپ: "بۇ گۆھەرنىڭ بىزنىڭ شەھىرىمىز تەۋەسىدە يۈتكىنى تولىمۇ سەتچىلىك بوپتۇ. بۇ بىزنىڭ شان-شۆھرىتىمىز، ئابروي-ئىناۋىتىمىزگە مۇناسىۋەتلىك ئىش"، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇيان ئويلاپتۇ، بۇيان ئويلاپتۇ، ئۇچەيلەننى دەرقەمتە قىلماسلىق شەرتى بىلەن گۆھەرنى ئېپىشنىڭ ھېچ ئىلاجىنى قىلالماپتۇ. تولا ئويلاپ ئورۇقلاپ كېتىپتۇ. بارا - بارا تاماقمۇ يېيەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قاپتۇ.

ساھىپخان پادىشانىڭ شەھەربانۇ دىگەن پەم — پاراسەتلىك بىر كىنىزىكى بار ئىكەن. ئۇ پادىشانىڭ كەيپىياتىنىڭ كۈنسىرى ئوساللاپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقاپ، بىر كۈنى شاھ قەسرىگە كىرىپ:

— ئى ھۆرمەتتە تەڭدىشى يوق پادىشاھى ئالەم، يېقىندىن بۇيان تاۋىڭىز يوق، چىرايىڭىز سولغۇن، كۆڭلىڭىز يېرىم، خىيالچان بولۇپ كەتتىڭىز. نىمە ئىش كۆڭلىڭىزنى مالال ئەتتى؟ نىمىگە شۇنچە باش قاتۇرىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشا ئۇزى ئۇچۇن كويۇنگەن بۇ شەپقەتلىك كىنىزەككە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنىڭ جەريانىنى بىر-بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— مۇشۇنچىلىك ئىشقا شۇنچە غەم يەپ ئۆزىڭىزنى ئاۋارە قىپسىز. بۇنى ھەل قىلىش ئاسان ئىدى. مەن، بۇ ئۇچەيلەننى بىر يەرگە دەرقەمتە قىلماي تۇرۇپ ھەل قىلمەن. ئالدى بىلەن سىز ماڭا بۇ مېھمانلار بىلەن تونۇشۇشۇمنىڭ شەرىپى ئۇچۇن بىر زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ بېرىڭ، — دەپتۇ شەھەربانۇ.

پادىشا كاتتا زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ مېھمانلارنى چاقىرىپتۇ. زىياپەت ئاياقلاشقاندىن كېيىن شەھەربانۇ ئۈچ مېھماندىن

پەم - پاراسەتلىك قىز

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر پادىشا بولغان ئىكەن. ئۇ ئۇزۇن يىللار دولەتنىڭ ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كوپ چارچاپتۇ - دە، ئوڭ قول ۋەزىرىنى ئوز ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ھەمرالىققا سول قول ۋەزىرىنى ۋە بىجانىدىل ئىشلەيدىغان مۇلازىمىدىن بىرنى ئېلىپ، جاھان سەيلىسى ئۇچۇن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

پادىشا سەپەرگە چىقىشتىن بۇرۇن بىر دانە گوھەر ئېلىۋالغان ئىكەن. گوھەر ئېلىۋالغانلىقىنى ھەمرالىرىنىڭ ھېچقايسىسىغا ئېيتماپتىكەن. خۇپىيانە ساقلاپ يۈرگەن بۇ گوھەر تۇساتتىن يۈتۈپ كېتىپتۇ. پادىشا ئۇ ياقنى ئىزلەپتۇ، بۇ ياقنى ئاختۇرۇپتۇ. گوھەرنى ئاقتىنمۇ، كوكتىنمۇ تاپالماپتۇ. پادىشا ئىچ - ئىچىدىن تىت - تىت بوپتۇ. ئۇلار بىر ئاۋات شەھەرگە كېلىپ بىر ھەشەمەتلىك سارايغا چۈشۈپتۇ.

ئەتىسى پادىشا باشقىلارنى ئەگەشتۇرمەي ئوزى يالغۇز كوچىغا چىقىپتۇ. بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ شەھەر پادىشاسىنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ. پادىشا بىلەن كورۇشۇپ، دولەت ئىشلىرى توغرىسىدىكى سوھبەتلىرى بىر يەرگە بارغاندىن كېيىن، ئوزىنىڭ بىر دانە گوھىرى يۈتۈپ كەتكەنلىكىنى، بۇنى ئىزلەپ تاپالمايۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ساھىپخان پادىشامۇ ئىچ ئاغرىتىپ ھېسداشلىق قىپتۇ.

ساياھەتچى پادىشا:

— بۇ گوھەر مۇشۇ ئۇچەيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدا يۈتتى، "سەن ئالدىڭ" دەپ تۇتۇشقا مېنىڭ قولۇمدا ئاساسىم يوق. شۇڭلاشقا ئۇچىمىزنى بىر يەرگە دەرقەمتە قىلماسلىق شەرتى ئاستىدا سورۇش-

شاھزادە بۇ گۈزەل مەلىكىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، قاتتىق ئويلاپتۇ، بىر پەستىن كېيىن ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ:

— ۋەدىگە ۋاپا قىلىش كېرەك، ۋەدىسىدە تۇرمىغان ئادەم ۋىجدانلىق ئادەم ھىساپلانمايدۇ، — دەپتۇ.

— ئەمىسە بۇ ئىشنى قانداق قىلىمەن؟

— بېرىڭ، سىزگە ئىجازەت بەردىم، ئۇقۇشماسلىق بوپتۇ، — دەپتۇ شاھزادە.

قىز ئىشىكتىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ، شۇ كېچىدىلا باغۋەن يىگىت تەرەپكە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كېتىۋاتسا، بىر توپ قاراقچى قىزنى تۇتۇۋېلىپ، باشلىغىنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. قاراقچىلارنىڭ باشلىغى شاپ بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، ياۋۇز كوزلىرىنى ئويىنىتىپ، ئىككى موشتۇمىنى بىقىنىغا تىرەپ تۇرۇپ:

— بۇ تەرەپلەردە نىمە كويدا يۈرگەن قىز سەن؟ — دەپ سوراق قىپتۇ.

قىز كەچمىش - كەچۈرمىشلىرىنى بىر قۇر بايان ئەيلەپتۇ. قاراقچىلار باشلىغى ئۇنىڭ سوزىنى پۈتۈن زېھنىنى قويۇپ ئاڭلاپتۇ-دە، ئاندىن قىزغا:

— ھىم، ۋەدەڭگە ۋاپا قىلىپ ياخشى ئىش قىپسەن. مەنمۇ ساڭا تىلەكداش، تېزدىن ۋەدە قىلغان يىگىتىڭنىڭ يېنىغا بار، — دەپ قىزنى قويۇپ بېرىپتۇ.

قىز يەنە يول يۈرۈپتۇ. يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. ئاخىرى گۈلزارلىق باققا يېتىپ كەپتۇ. باغۋەن ئوغۇلنىڭ ئىشىگىنى قېقىپتۇ. يىگىت ئويدىن چىقىپ قىزنى كوروپ ھەيران قاپتۇ.

— ھوي، — دەپتۇ يىگىت، — سىزنى دادىڭىز بىر شاھزادىگە ياتلىق قىلغان ئىدىغۇ؟ بۇيەردە نىمە قىلىپ يۈرىسىز؟

— شاھزادە مېنىڭ ۋەدەمگە ۋاپا قىلىپ، سىزنىڭ بولۇ-

ھېكايە ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. بۇ ئۈچەيلەن "قېنى ئۆزلىۋىدىن كەلسۇن" دەپ قىزنى قىستاپ تۇرۇۋاپتۇ. قىز ھېكايە باشلاپتۇ:

بۇرۇن بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ بىر چار بېغى بار ئىكەن. بۇ باغنى شاھنىڭ بىر سادىق باغۋىنى مۇھاپىزەت قىلىدىكەن، باش ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە پادىشا ئۆزى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان كىچىك قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ بۇ باققا سەيلىگە كەپتۇ. قىز گۈللۈككە كىرىپ ھۇپپىدە ئېچىلغان بىر تال چىرايلىق گۈلنى كۆرۈپتۇ. گۈل ئۆزىنىڭ چىرايلىقلىقى ۋە خۇشبۇي پۇرىقى بىلەن قىزنىڭ مەيلىنى تارتىۋاپتۇ. قىز باغۋەننىڭ ئوغلىغا قاراپ:

— ئاۋۇ گۈلنى ماڭا ئۈزۈپ بېرىڭا، — دەپتۇ. باغۋەننىڭ ئوغلى شاھنىڭ قىزىغا چاخچاق بىلەن:

— سىزنىڭ مەيلىڭىز گۈلگە قانچىلىك چۈشكەن بولسا، مېنىڭ مەيلىممۇ سىزگە شۇنچىلىك چۈشۈۋاتىدۇ، بۇنى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ مۇھەببەت ئىزھار قىپتۇ ۋە گۈلنى ئۈزۈپ قىزغا بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى ياش گۈلزارلىقتا كەلگۈسىدە بىرگە ئۆتمەكچى بولۇپ ۋەدىلىشىپتۇ.

ھايت-ھۇيت دىگىچە توت-بەش يىل ئۆتۈپتۇ، پادىشا قىزىنى ئۆزىگە ئوخشاش قۇدرەتلىك بىر پادىشانىڭ شاھزادىسىگە ياتلىق قىلماقچى بوپتۇ. داغدۇغىلىق توي مەرىكىسى 40 كۈن داۋام قىپتۇ. قىز-يىگىتلەر تويى بولغان قىزنى ھوجرىغا كوچۇرۇپ ئەكىلىپ قويۇپ كېتىشىپتۇ. قىز بىلەن شاھزادە يالغۇز قاپتۇ. قىز شاھزادىگە:

— ئالدى بىلەن مەن سىزدىن بىر سوئال سوراي، — دەپتۇ، — مەن بۇندىن توت-بەش يىل بۇرۇن بىر باغۋەننىڭ بالىسى بىلەن ئۆمۈرلۈك بىرگە بولۇشنى ۋەدىلەشكەن ئىدىم. ۋەدەمگە ۋاپا قىلىمەنمۇ-قىلمايمەنمۇ؟

چىقىرىۋېتىپ، ۋەزىرنى تەكلىپ بىلەن ئېلىپ قاپتۇ. ئەمما ئاچكۆز ۋەزىر ئىچىدە: "بۇ شەھلا كۆزلۈك، زىلۋا بويلۇق مەلىكىنىڭ كۆڭلى ماڭا چۈشۈپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ بولمىسا نېمىشقا ھەممىسىنى چىقىرىۋېتىپ مېنى يالغۇز ئېلىپ قالدۇ؟......" دەپ ئويلاپ خوشال ۋە مەغرۇر ئولتۇرۇپتۇ، شېرىن خىياللارغا چۆمۈپتۇ.

شۇ ئارىلىقتا شەھەربانۇ كېنىزەكلەرنىڭ يېنىغا چىقىپ، ئۇسۇلچىلار، سازەندىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. ئۇلارغا مۇنداق دەپ تاپىلاپتۇ:

— ئويۇن باشلانغاندا سازنى شوخ ئۇسۇل پەدىسىگە چالىسىلەر. ئۆزەم ئۇسۇلغا چۈشۈمەن. ئويناپ بېشىم قايغاندا بىرسىڭلارنىڭ قۇچىقىغا يىقىلىمەن. سىلەر "ۋاي خېنىمكەم، ۋاي خېنىمكەم" دەپ يىغلاپ بىسەرەمجان بولىسىلەر. شۇ سەكپارىچىلىقتا بىرسىڭلار "مەلىكىگە گوھەرنى چايقاپ سۈيىنى ئىچىرسەك ساقىيىپ كېتەتتى، گوھەر ئەكېلىڭلار" دەپ چۇقان سالىسىلەر، شۇنداق قىلىپ مېھماننىڭ كۆڭلىنى ئاچىمىز.

شۇ ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە نەغمە قىزىپ كېتىپتۇ. شەھەربانۇ راسا جۇلانە ئۇسۇل ئويناپتۇ. ساز ئەۋجىگە چىقىپتۇ. شەھەربانۇ پىر-پىر پىقىراپ كېلىپ، بىر كېنىزەكنىڭ قۇچىقىغا يىقىلىپتۇ. كېنىزەكلەر "ۋاي خېنىمكەم ھوشىدىن كەتتى" دەپ ئوپۇر-توپۇر بولۇشۇپتۇ. يىغا-زارە قىلىپ ئۆينى بېشىغا كىيىشىپتۇ.

شەھەربانۇنىڭ جۇلانە ئۇسۇلىغا، كېلىشكەن قەددى-قامىتىگە، قوللىرىدىن قاس چىقىرىپ، قاش تاشلاپ ئويناشلىرىغا ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئۇنۇتقان ھالدا بېرىلىپ كەتكەن ۋەزىر يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— مەلىكىگە نېمە بولدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بولمىدى، گوھەرنى چايقاپ سۈيىنى ئىچكۈزۈۋەتسەك ساقىيىپ كېتەتتى، — دەپتۇ بىر كېنىزەك.

— غەزنىگە بېرىپ گوھەر ئېلىپ كەلگىچە مەلىكىمدىن ئايرىلىپ قالىدىغان بولدۇق، ۋاي ئىسىت، چىرايلىق مەلىكەم، — دەپ

شۇمغا ئىجازەت بەردى، — دەپتۇ قىز..... شەھەربانۇ ھېكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ:

— ئەمدى سىلەر ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ: قىز كىمگە تەئەل-لۇق بولۇشى لازىم؟ — دەپتۇ ۋە سىنچى كۆزلىرى بىلەن ئالدىدىكى ئۈچەيلەنگە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ ئۈچەيلەن بىر بىرىگە قارى-شىپ "سەن دەپ باق"، "سىلى دەپ باقسىلا" دېيىشىپتۇ. ئاق-ۋەت پادىشا سۆز ئېلىپ:

— مەنچە بولغاندا بۇ قىز شاھزادىگە تەئەللۇق، چۈنكى ئۇنىڭ دادىسى نۇرغۇن پۇل، دۇنيا خەجلەپ، كاتتا تەييارلىقلار بىلەن قىرىق كېچە- كۈندۈز توي قىلىپ قىزنى ئوغلىغا ئېلىپ بەردى، — دەپتۇ.

ۋەزىر ئۈندىمەي خىيال دەرياسىغا غەرق بولۇپ، قولىنى قوشتۇرۇپ، بېشىنى يەرگە سېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. مۇلازىم سۆز ئېلىپ:

— بۇلار پادىشانىڭ قىزى، پادىشانىڭ ئوغلىكەن، ئۇلار ئەلۋەتتە شۇنداق كەڭ قوساق بولۇشلىرى كېرەك. يولدىكى قا-راقچى يامان ئادەم بولسىمۇ، يەنە كەڭچىلىك قىلىپ "بار، ۋە-دەڭگە ۋاپا قىل" دەپ قويۇۋەتكەندىن كېيىن، قاراقچى يارايدى-كەن، — دەپتۇ.

شەھەربانۇ لام- جىم دېمەي ئولتۇرغان ۋەزىرنى خىيال قۇچىقىدىن تارتىپ چىقىپ:

— تەخسىر، ئۆزلىرىچە كىمگە خاستۇ؟ — دەپتۇ.

— مېنىڭچە...، — دەپتۇ ۋەزىر دۇدۇقلاپ، — ئۇ پادىشانىڭ قىزىكەن، قانداقمۇ قاراقچىغا خاس بولسۇن؟! بۇ نەسەپكە توغرا كەلمەيدۇ. قىزنىڭمۇ باغۋەن يىگىتكە ئۇتتەك مەيلى بار ئىكەن. قىز باغۋەن يىگىتنىڭ بولۇشى كېرەك.

ۋەزىرنىڭ ئەندىشىلىك قىياپىتى شەھەربانۇدا چوڭ بىر گۇمانى پەيدا قىپتۇ. شۇڭلاشقا پادىشا بىلەن مۇلازىمنى سارايدىن

خاسىيەتلىك چۈش

بۇرۇنقى زاماندا بىر تۇل خوتۇن ئۆتكەن ئىكەن. بۇ خوتۇننىڭ دۇنيالىقتا بىرلا ئوغلى بولۇپ، ئۇ كەيمە تاز ئىكەن. بالا ھەر كۈنى جاڭگالدىن يانتاق ئەكېلىپ ناۋايخانىغا ساتىدىكەن. شۇ كىرىم بىلەن كۈن كەچۈرىدىكەن. بۇ تاز بالا كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇنداق چۈش كۆرۈپتۇ: ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە كۈن، سول تەرىپىدە ئاي ياتارمىش، ئۇ بىردەم كۈننى، بىردەم ئاينى قۇچاقلايمىش ... ئۇ، بۇ چۈشنى ئەتىگەندە ئورنىدىن تۇرۇپلا ئانىسىغا ئېيتىپتۇ. ئانىسى ئۇنىڭ چۈشىنى تولىمۇ زەڭ قويۇپ ئاڭلاپتۇ. ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ھەسرەت بىلەن ئۇزۇن بىر ئۇھ تارتىپ، ئاندىن بالىسىغا:

— سەن بىر خاسىيەتلىك چۈش كۆرۈپسەن. ئۇنىڭغا تەبىر بېرىشكە مەنمۇ ئاجىزلىق قىلىمەن. ئەڭ ياخشىسى بۇ چۈشۈڭنى پادىشانىڭ مەلىكىسىگە ئېيتىپ بەر، مەلىكە ئىنتايىن زىرەك ۋە دانىشمەن، بۇنداق چۈشكە توغرا تەبىر بېرەلەيدۇ، — دەپتۇ.

تاز يېرىم كېچىدە ئوردىغا يېتىپ كەپتۇ. مەلىكىنىڭ ھوجرىسىنى تېپىپ، دەرىزىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۆيىنىڭ ئىچىگە قاراپتۇ. مەلىكە مۇھەببەتدىشى بىلەن ئىچىلىپ - يېيىلىپ ئويناپ ئولتۇرغان ئىكەن. مەلىكە دەرىزىنىڭ سىرتىدا قاراپ تۇرغان تازنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، دەرىزە يېنىغا كېلىپ:

— ھەي تاز، بۇ يەرگە نېمە بار دەپ كەلدىڭ؟— دەپتۇ.

ئچلەرنى تۇتۇپ راسا قاملاشتۇرۇپ يىغلاپتۇ يەنە بىر كىنىزەك.
ھودۇقۇپ كەتكەن ۋەزىر قوينىدىكى يانچۇغىدىن گوھەرنى
ئېلىپ:
— ۋاي مانا گوھەر، مەلىكىنى دەرھال قۇتۇلدۇرۇڭلار! —
ەپ كېنىزەكلەرگە سۇنۇپتۇ......
شەھەربانۇ گوھەرنى ئۆز پادىشاسىغا ئاپىرىپ بېرىپتۇ. سايا ھەت-
زى پادىشا يوقالغان گوھىرىنى قولىغا ئېلىپ خوشال بولۇپ:
— بۇ قىز ھەقىقەتەن يەم - پاراسەتلىك ئىكەن، —
پ مەمنۇن بوپتۇ.

تاز رامنىڭ كەينىدە تۇرۇپ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىۋاپتۇ. شۇ يەردىن يۇگۇرگەن پېتى ئۆيىگە بېرىپ بولىنان ۋەقەنى ۋە ئاڭ-لىغان گەپلىرىنى ئاپىسىغا بىرمۇ - بىر سوزلەپ بېرىپتۇ.

— ئەمدىچۇ بالام، — دەپتۇ تازنىڭ ئاپىسى، — يەنە ئارقاڭغا يېنىپ مەلىكىنىڭ ھوجرىسىغا بار، ھېلقى رامنىڭ كەي-نىگە ئوتتۇپ يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ، مەلىكىنىڭ گەپ - سوزىنى تىڭشا، ئۇلار ئەمدى نېمە ئىش قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى بى-لىپ كەل.

— خوپ، — دەپتۇ - دە، تاز شاپاشلاپ بارغانچە رام-نىڭ كەينىگە ئوتتۇۋېلىپ، قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ تىڭشاپ تۇرۇپ-تۇ. ئۆينىڭ ئىچىدە مەلىكە بىلەن مۇھەببەتدىشى يەنە شۇ چۇش ئۈستىدە گەپلىشىپ، مەسلىھەتلىشىۋاتقىدەك.

— ئەلۋەتتە مەن سىزدەك كېلىشكەن يىگىت بىلەن مەڭگۇ-لۇك بىرگە ئوتتۇشنى خالايتتىم، — دەپتۇ مەلىكە مۇھەببەتدى-شىگە، — بىراق، تازغا بۇيرۇغان تەقدىرىمنى توساپ ئالغىلى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. مەن ئاخىرى مۇشۇ سەت تازنىڭ قولىغا چۇشىدىغاندەك تۇرىمەن.

— ئەمىسە، — دەپتۇ مۇھەببەتدىشى سەل ئەنسىرەپ، — ئىككىمىز بۇ شەھەردىن دەرھال قېچىپ چىقىپ كېتەيلى، قانداق دەيسىز؟

— بولىدۇ، — دەپتۇ مەلىكە، — مەن غەزنىدىن پۇل ئەپچىقىپ بېرەي، سىز بازارغا كىرىپ، ئالتە ئايلىق يولنى بىر كېچىدە باسىدىغان يۇگۇرۈك ئاتتىن ئىككىنى سېتىپ ئەكىلىڭ. ئەتە كەچ كىرىپ، كوز باغلانغان چاغلار بىلەن باغنىڭ سىرتىدىكى ئەگ-مە كوۋرۇك تۇۋىدە مېنى ساقلاپ تۇرۇڭ. مەن ئومرىمىز بويىـ خەجلىسەكمۇ يېتىپ ئاشقىدەك تىللانى بوخچامغا قاچىلاپ، كوتى-رىپ چىقىمەن. كوۋرۇك يېنىغا بېرىپ "ئەھىۇ" دەپ يوتىلىپ

— ئاخشام ئاجايىپ بىر چۈش كۆرۈپتىمەن. سىلىنى ئۆرۈپ بېرەمدىكىن، دەپ كەلدىم، — دەپتۇ تاز.

— قانداق چۈشكەن ئۇ، قېنى دەپ باقە؟

— كۈننى ئوڭ تەرىپىمگە، ئاينى سول تەرىپىمگە ئېلىپ قۇچاقلاپ يېتىپ چۈش كۆرۈپتىمەن.

تازنىڭ چۈشىنى ئاڭلاپ مەلىكىنىڭ كوڭلى بىر قىسىم بولۇپ، چىرايى تۇتۇلۇپ، قوشۇمىسى تۈرۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە ئاچچىغى بىلەن:

— بۇنداق چۈشىنى ئۆرۈگىلى بولمايدۇ، ماڭ، نەدىن كەلگەن بولساڭ شۇ يەرگە كەت! — دەپتۇ.

تاز ئىلاجىسىز ئارقىسىغا يانغان بولسىمۇ، لېكىن مەلىكىنىڭ سوزىگە قايىل بولماي، بۇ يەردىن كەتكىسى كەلمەپتۇ. ئاستا دەسسەپ يېنىپ كېلىپ، دەرىزە قاپقىسىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تىڭشاپ تۇرۇپتۇ. مەلىكىنىڭ مۇھەببەتدىشى:

— بۇ تازنىڭ چۈشىنى ئەجەپ ئۆرۈگىلى كەلمىدىغۇ مەلىكەم، بۇ نىمە ئۈچۈن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ چۈشتىن قارىغاندا مۇشۇ تاز كەلگۈسىدە مېنى ئوز ئەمرىگە ئالماقچى. تاز ئوڭ يېنىغا ئېلىپ قۇچاقلاپ ياتقان كۈن مەن بولىمەن. مېنىڭ ئۈستۈمگە يەنە بىر پەرىزاتنى ئالىدىكەن، ئۇ مەندىنمۇ چىرايلىق ئىكەن، تاز سول يېنىغا ئېلىپ قۇچاقلىغان ئاي ئەنە شۇ پەرىدۇر، — دەپتۇ مەلىكە.

مەلىكىنىڭ مۇھەببەتدىشى بۇ تەبىرگە ئىشەنگۈسى كەلمەي، ياقىسىنى تۇتۇپ:

— خۇدا ساقلار، ئۇنداقمۇ بولماس، — دەپتۇ.

— شۇنى دېمەمسىز. مەن بولسام بىر پادىشانىڭ قىزى، ئەسلىمىز ئىسىل ئادەملەر، قانداقمۇ بۇ گاداي تازغا خوتۇن بولىمەن. شۇڭا تازنىڭ كېپىنى ئاڭلاپ ئىمانىم قىرىق گەز ئۇچتى.

ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ، مەلىكىنىڭ قولتۇغىدىن تۇتۇپلا ئاتقا مىندۇرۇپتۇ. ئۆزىمۇ ئىرغىپلا يەنە بىر ئاتقا مىنىپتۇ. "چۇۋ" دەپتۇ - دە، ئىككىسى تۈن قوينىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ئاتلىقلار ئۇچقاندەك چېپىپ كېتىۋېرىپتۇ، تۈن نىسپى بوپتۇ. مەلىكە "بۇ يىگىت ئەجەپ گەپ قىلمايدا! مېنى دەپ تۇغۇلغان يۇرتى، مېھرىۋان ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىلدى، مۇشۇنداق قاراڭغۇ كېچىدە، چۆل - جەزىرىلەردە مۇساپىر بولۇپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن ماڭا خاپا بولۇپ، رەنجىپ قالدىمۇ - يە؟" دەپ ئويلاپتۇ. يىگىتتىن گەپ ئېلىپ سىناپ بېقىش ئۈچۈن:

— ئەجەپمۇ بىر تۈگىمەيدىغان قۇملۇققا كىرىپ قالدۇق - ھە! — دەپتۇ.

قىزنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان تازچاق ئوشۇق گەپ قىلماي "ھىم" دەپلا قويۇپتۇ.

يەنە بىر يەرلەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن مەلىكە "بۇ يىگىت مەندىن راستلا خاپا بولۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟" دىگەن ئويغا كەپتۇ. ئۇنى سۆزلەتمەكچى بولۇپ:

— نىمە دىگەن قېلىن توغراقلىق بۇ - ھە! — دەپتۇ.

— ھە، — دەپ قويۇپتۇ تازچاق باشقا گەپ قىلماي.

مەلىكىنىڭ نازۇك كۆڭلىدە: "بۇ يىگىت راستلا مەندىن رەنجىپ قالغان ئوخشىمامدۇ، بولمىسا نىمىشقا شۇنچىلا گەپ قىلساممۇ ئېچىلماي تۇرۇۋالىدۇ؟" دىگەن گۇمان تۇغۇلۇپتۇ.

قىز يىگىتنى يەنە بىر قېتىم گەپكە سالماقچى بولغانىدا ئاسماننىڭ قۇمغا تېگىپ تۇرغان گىرۋەكلىرى ئاقىرىپ، تاڭ يورۇشقا باشلاپتۇ. قىز ئەمدى ئاستىراق ماڭساقمۇ بولار، دەپ سۈرئەتنى ئاستىلىتىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپتۇ. سەپسېلىپ قاراپ، ئۆزى مۇھەببەت باغلىغان چىرايلىق يىگىتنى ئەمەس، بەلكى گەدىنىدىن يۇقۇرىسىنىڭ ھەممىسىنى قوماق بېسىپ كەتكەن كەي-

بەلگە بېرىسەن. سىز يېتىپ كېلىسىز. ئاندىن ئىككىمىز ئاتقا مىنىپلا قاچىمىز.

تاز ئانىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ مەلىكە بىلەن مۇھەببەتدىشى ئوتتۇرىسىدا بولغان بۇ گەپلەرنى ئېيتماي - تېمىتماي يەتكۈزۈپتۇ.

— ئومرۇڭنى جاڭگالدىن يانتاق توشۇپ ئوتكۈزگىنىڭدىن مەلىكە بىلەن ئوتكۈزگىنىڭ مىڭ مەرتىۋە ئەلا، — دەپتۇ تازنىڭ ئانىسى، — بولدى، بېشىمغا ھەر بالا كەلسە مەن كورەي، سەن ماڭا تارتىشىپ تۇرماي شۇ گۈزەل مەلىكە بىلەن كەت!

— ئانا، ئۇنىڭ بىلەن قانداق كەتكىلى بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ تاز مەلىكىنى قولغا چۈشۈرۈشتىن بېشى قېتىپ.

— مۇنداق قىلىسەن، — دەپتۇ ئانىسى ئۇنىڭغا يول كورسىتىپ، — مەلىكە بىلەن مۇھەببەتدىشى بۇ ئاجايىپ چۈشىنىڭ ۋەھىمىسىدىن بۇگۈن كېچىچە ئۇخلىماي چىقىدۇ. مۇھەببەتدىشى ئەتە قوپۇپ شەھەرگە كىرىپ، ئات ئېلىپ كەچتە يېتىپ چىققىچە قاتتىق چارچايدۇ، كوۋرۇك تۈۋىدە مەلىكىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپ مۈگدەپ قېلىشى، ھەتتا ئۇخلاپ قېلىشى مۇمكىن. سەن شۇ قاراڭغۇ كېچىدە تۇيدۇرماي بېرىپ ئۇنىڭ قولىدىكى ئاتلارنى قولغا چۈشۈرىسەن. مەلىكە چىقىپ بەلگە بېرىشى بىلەن قولتۇغىدىن يولەپلا ئاتقا مىندۇرۇپ بەدەر قاچىسەن. ئۇنىڭدىن كېيىنكىسىنى ھېكمەت بەلگىلىسۇن.

تازچاق ئانىسىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە كېچىدە كوۋرۇك يېنىغا كەپتۇ. سەپسېلىپ قارىسا مەلىكىنىڭ مۇھەببەتدىشى ئاتلارنى بىر قوزۇققا باغلاپ قويۇپ، ئوزى خورەك تارتىپ ئۇخلاپ كېتىپتۇ. تازچاق ئاتلارنى قولغا چۈشۈرۈپ يوشۇرۇنۇپ، مەلىكىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ئالەم قازاننىڭ قارىسىدەك قاپ - قاراڭغۇ ئىكەن. بىر چاغدا مەلىكە چىقىپ "ئەھھۇ" دەپتۇ، تاز

نى تېپىشىڭدىن جۇدا قىلىمەن.

— شەرتلىرىنى ئورۇنداشقا تەييارمەن، — دەپتۇ تاز كىيىملىرىنى يېشىپ پىقىرىتىپ چۆرۈپ تاشلاپ.

مەلىكە قولىنىڭ ئالقىنىنى ئەمدەپ، قامچىنىڭ سېپىنى چىڭ ئۇچۇملاپ تۇرۇپ قەھرى بىلەن تازنى ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. بىر، ئىككى، ئۈچ، ئوتتۇز سەككىز، ئوتتۇز توققۇز ...... تاز چىشىنى - چىشىغا چىڭ چىشلەپ، مەلىكىنى خوتۇن قىلغاندىن كېيىنكى بەختلىك تۇرمۇشىنى كوز ئالدىغا ئەكىلىپ، بەرداشلىق بېرىپ مىدىر - سىدىر قىلماي، كۈلۈمسىرىگەن ھالەتتە تۇرۇپتۇ. مەلىكە ئەڭ ئاخىرقى قامچىنى ئىگىز كوتىرىپ "مانا قىرىق" دەپ تارس قىلىپ ئۇرۇپ توختاپتۇ. تاز بۇ سىناقتىن ئوتۇپتۇ. مەلىكىنىڭ كوڭلىمۇ ئىمىن تېپىپ:

— بولدى، كىيىملىرىڭنى كەي، بۈگۈندىن باشلاپ ئۆمرۈم ئاخىرلاشقىچە مەن سېنىڭ ئايالىڭمەن. ئەمدى سەن ئۆزەڭنىڭ بويۇڭنى چەنلەپ تۇرۇپ، تار بىر ئورا كولىسىڭ، — دەپتۇ.

تاز مەلىكىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە تار قىلىپ ئۆز بويىغا تەڭ چوڭقۇرلۇقتا ئورا كولاپتۇ ۋە ئۆزى شۇ ئورىغا چۈشۈپ تۇرۇپ بېرىپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ بوينىنىڭ يۇقۇرىسىنىلا چىقىرىپ قويۇپ، قالغان يېرىنى تازا دەسسەپ چىڭداپ تۇرۇپ توپا بىلەن كومۇپ تاشلاپتۇ. قولىغا قامچىنىڭ سېپىدەك سوكسوكنى ئېلىپ، تازنىڭ بېشىدىكى قوماقلارنى قىرىپ، قومۇرۇپ چىقىرىشقا كىرىشىپتۇ. تازغا بۇنىڭ ئاغرىقى بايىقى 40 قامچىنىڭ ئازاۋىدىنمۇ يامان تۇيۇلۇپتۇ. مىدىراي دىسە، مىدىرلىيالماپتۇ. قولى بىلەن بېشىنى توساپ ئالاي دىسە، قولىنى چىقىرالماپتۇ. ئاغرىققا چىدالمىغىنىدىن توۋلاپ چىقىراپ كېتىپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ نالىسىگە پەرۋا قىلماي قىرتۇۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قوماقنىڭ بىرسىنىمۇ قويماي، ھەممىنى قىرىپ چۈشۈرۈۋېتىپتۇ. ياۋا چوپىنىڭ

ﻪ تازنى كورۇپتۇ. مەلىكىنىڭ ئاچچىغى كېلىپ، يېرىلغۇدەك بوپتۇ.
— ھەي تاز، سەن بۇ يەرگە نىمە بار دەپ كەلدىڭ؟
— ئۆزلىرىنى پانا تارتىپ كەلدىم.
— ئىككىمىز باشقا نەسەپتىن تۇرساق، مەن ساڭا قانداق راۋا بولاتتىم؟
— ھېچقىسى يوق، بىزمۇ ئادەم بالىسى ئەمەسمۇ، بولۇۋېرىدۇ، — دەپتۇ تاز گەدىنىنى قاشلاپ.
مەلىكە ئۆيان ئويلاپتۇ، بۇيان ئويلاپتۇ. ئاچچىقلاپتۇ، تىپىرلىكىپتۇ، پۇشايمان قىپتۇ، ئىچىدە كۆلۈپمۇ تاشلاپتۇ. ئاقىۋەت بۇ ئىشنىڭ مۇشۇنداق ھەل بولماي مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ھىس قىپتۇ. ئەمما بۇ تازنى ئېغىر بىر شەرت قويۇپ سىناپ باقماقچى بولۇپتۇ. "مۇبادا قويغان شەرتىمنىڭ ھوددىسىدىن چىقالماي قالسا، مېنىڭ بەختىم" دەپ ئويلاپتۇ.
— ئانداق بولسا، — دەپتۇ مەلىكە، — مەن ساڭا بىر شەرت قويىمەن. ئەھدىسىدىن چىقالىساڭ مەن سېنىڭ خوتۇنۇڭ، ئەھدىسىدىن چىقالمىساڭ ئۆز تەلىيىڭدىن كور، بەخت قۇشۇڭ ئۇچۇپ كېتىدۇ.
— جاندىن كەچمىگىچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ، قانداق شەرتلىرى بولسا قويسىلا، — دەپتۇ تاز ئاتتىن سەكرەپ قۇمنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ.
— كىيىملىرىڭنى يېشىپ تاشلايسەن. يالىڭاچ بەدىنىڭگە ساناپ تۇرۇپ قىرىق قامچا ئۇرىمەن، ئەگەر بەدىنىڭنى قاچۇرماي چىداپ تۇرۇپ بېرەلىسەڭ، مېنىڭ بېشىمغا ھەرقانداق بالاقازا كەلگەندە ئازاپلىنىشتىن قورقماي بەرداشلىق بېرەلەيدىكەن، دەپ كۆڭلۈم ئىسسىن تاپىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن سېنىڭ بولىمەن. ئەگەر "ۋايجان" دەپ بەدىنىڭنى قاچۇرىدىغان بولساڭ، بېشىڭ

جاڭگالغا قايتىپ كىتىپتۇ. خوتۇنىغا ھېچيەردىن تۈزۈك قورا-
جاي تاپالماي، ئامالسىز ھىلقى جايىنى ئالغانلىغىنى ئېيتىپتۇ.
— ئاپلا، يامان قىپسەن-دە! — دەپتۇ خوتۇنى ئەپسۇسلى-
نىپ، — خەير، قانداق قىلىمىز، باشقا كەلگەننى كوردۇق.
ئەسلى شۇ كاساپەتلەر بىلەن زادى خوشنا ئولتۇرمايدىغان گەپ
ئىدى.

ئۇلار ئاتلىرىغا مىنىپ، ئەل ئويىقۇغا كەتكەندە شەھەرگە
كىرىپ كەپتۇ. سېتىۋالغان جايىغا كىرىپ ئورۇنلىشىپتۇ. ھېرىپ-
چارچاپ كەتكەنلىكتىن ئەتىسىمۇ كەچكىچە ئۇخلاپتۇ. ئوگۈنى
سەھەردە مەلىكە تالاغا ھاجەتكە چىقىپتۇ. شۇ چاغدا پادىشانىڭ
نائىنساپ ۋەزىرىمۇ تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن تالاغا چىققان ئى-
كەن. ئۇ كەڭ ھويلىدىن چىقىۋاتقان كۈن سۈپەتلىك پەرىزاتنى
كورۇپ، تۇرغان ئورنىدا ئاغزىنى ئېچىپ، قاققان قوزۇقتەك قېتىپ
تۇرۇپلا قاپتۇ. قولىدىكى ئىبرىقىمۇ يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. بىر
ھازادا ئېسىنى يىغىپ قارىسا، مەلىكە ئاللىقاچان ھوجرىسىغا كى-
رىپ كەتكەن، ئۇ بېشىنى ساڭگىلىتىپ، دوڭغاسلاپ پادىشانىڭ
ئالدىغا كىرىپتۇ.

— ئى پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ ئۇ شاھ قەسرىگە كى-
رىشى بىلەن، — بىزنىڭ شەھرىمىزگە كۈن سۈپەتلىك بىر پەرى
پەيدا بوپتۇ. ھۆسنى-جامالى ھەرقانداق كىشىنى مەپتۇن
قىلىدۇ.

— سىلىنىڭ كوڭۈللىرىنى ئۆزىگە تارتقان قانداق پەرى-
دۇ؟ — دەپتۇ پادىشا ھەيران بولۇپ، — ئەمىسە مەنمۇ بىر
كورۈپ باقاي، ياخشىنى كورمەكلىك پەرىز.

ئۇلار ئەتىسى سەھەردە مەلىكىنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ دەر-
ۋازا ئالدىدا تۇرۇشۇپتۇ. مەلىكە تۈنۈگۈنكى قەرەلى بىلەن تالا-
غا چىقىپتۇ. ئۇنىڭ سىپايىلىق بىلەن ئىشىكتىن چىقىشى پادىشاغا

يىلتىزىنى ئەكىلىپ كويدۇرۇپ، كۇلىنى تازىنىڭ قاناپ كەتكەن بېشىغا تېڭىپتۇ. ئارقا - ئارقىدىن بىرنەچچە قېتىم شۇنداق قىلىپ، يۇيۇپ مايلاپ بېرىپتۇ، ئاخىرى تازىنىڭ بېشى ئوڭلىنىپتۇ. ئاپپاق كېپەكلەپ كەتكەن قوماقنىڭ ئورنىغا، قۇندۇزدەك قاپ - قارا چاچ چىقىپتۇ. تازچاق ئەمدى كېلىشكەن چىرايلىق يىگىتكە ئايلىنىپتۇ.

— بۇندىن كېيىن چول - جەزىرىدە ياۋايى ئادەملەردەك ئوتتۇۋەرمەيلى، ماكان تۇتۇپ، خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرەيلى، — دەپتۇ مەلىكە.

— ھەببەلى، شۇنداق قىلىلى، — دەپتۇ ئۇنىڭ ئېرى.

— مەن ساڭا ھازىر بەش يۈز تىللا بېرىمەن. سەن بۇنى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ چار باغلىرى بار كاتتا قورا - جاي سېتىۋالسەن. شۇ نەرسە ئېسىڭدە تۇرسۇنكى، ئالغان قورا - جاي شاھنىڭ ئوردىسىدىن يىراق جايدا بولسۇن. ئوردىغا يېقىن يەردىن جاي ئالساڭ، پادىشا ۋە ئۇنىڭ ۋەزىرلىرى ئاچكوز كېلىدۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالساق، ئۇلاردا يامان غەرەز پەيدا بولۇپ، ساڭا قەست قىلىدۇ، — دەپتۇ.

يىگىت ئاتىنى توقۇپتۇ، 500 تىللانى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپتۇ. شەھەرنى بىر ئايلىنىپ چىقىپ، خوتۇنى ئېيتقاندەك قورونى ھېچ يەردە ئۇچراتماپتۇ. پادىشانىڭ ئوردىسى جايلاشقان تەرەپكە بېرىپ ئىزلەپتۇ. ئوردىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ، دەل خوتۇنى ئېيتقاندەك كاتتا ئىمارەتنى كۆرۈپتۇ. قورانىڭ باغ - ۋارانلىرىنى كۆرۈپ تېخىمۇ قىزىقىپ قاپتۇ. "ئوردىنىڭ يېنىدا بولسا بولمامدۇ، باشقا يەردە مۇنداق قورا يوق تۇرسا قانداق قىلىنۇلۇق" دەپتۇ - دە، بۇ قورانى سېتىپ ئاپتۇ. ئادەملىرىنى كوچەرتىپ، ئۆيلىرىنى كوچۈرۈپ كىرىشكە تەييارلاتقۇزۇپ قويۇپ

— ئېيىپ كېلمەن، — دەپتۇ يىگىت ۋە ئورنىدىن چىقىپ ئۇدۇل ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ.

— ھە، پادىشا نىمە دىدى؟ — دەپتۇ خوتۇنى ئۇ ئۆيىگە كىرىشى بىلەن.

— يولۋاسنىڭ سۈتىنى تېپىپ ئەكەلسەڭ ئامانلىق بېرىمەن، بولمىسا كاللاڭنى ئالىمەن، دىدى.

ئانداق بولسا ئۇ ساڭا ئاسان شەرت قويۇپتۇ. بۇنى ئورۇنلاش تەس ئەمەس. باياتىن ئاڭلىسام، ئانچە يىراق بولمىغان جىگدىلىكتە بىر يولۋاس جىگدە تېرىپ يەۋاتقاندا، قولىغا جىگدە شوخىسى كىرىپ كېتىپ چىقىرالماي ئازاپ تارتىپ يېتىپ قاپتۇ. باشقىلار ئۇنىڭدىن قورقۇپ يېنىغىمۇ يولىماپتۇ. سەن قورقماستىن بېرىپ، ئالقىنىدىكى تىكەننى چىقىرىپ، ئۇنى ئازاپتىن قۇتقاز. شۇنداق قىلساڭ يولۋاسىمۇ سەندىن بىرچىنە سۈتىنى ئايىمايدۇ.

يىگىت خوتۇنى ئېيتىپ بەرگەن جىگدىلىككە بارسا، بىر يولۋاس يوغان بىر تۈپ جىگدە تۈۋىدە زوڭزىيىپ، تەلمۈرۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. يىگىت ئالدى بىلەن يولۋاسقا سالام بېرىپتۇ. يولۋاسمۇ ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئاپتۇ. ئاندىن يىگىت يېقىن كېلىپ، يولۋاسنىڭ ئاياۋراق تايىنىپ تۇرغان قولىنى تۇتۇپ قارىسا، شوخا يولۋاس ئالقىنىنىڭ ئىچىدە بىخ چىقىرىپ كوكلەپ كېتىپتۇ. يىگىت پىچىقىنى ئېلىپ، يولۋاس ئالقىنىنىڭ يىرىڭداپ كەتكەن يېرىنى يېرىپ، جىگدىنىڭ كوكلەپ كەتكەن شوخىسىنى يىلتىزلىرى بىلەن بىراقلا چىقىرىۋاپتۇ. ئاندىن يىرىڭلىرىنى پاك-پاكىز تازىلاپتۇ. جاراھەتلەنگەن جايىغا دورا قويۇپ تېڭىپتۇ. يولۋاس ئازاپتىن قۇتۇلۇپتۇ. يىگىتكە تەشەككۈر ئېيتىپتۇ ۋە:

— ئەي ئىنسان بالىسى، بىرنەچچە ۋاقىتتىن بېرى ھېچكىم مېنىڭ يېنىمغا يېقىن يولىمىغان ئىدى. سەن باتۇرلۇق بى-

بولۇت ئىچىدىن ئاي چىققاندەك، گەڭ ھويلىسىنىڭ سەيناسىنى
يېرىپ ئۇتۇۋشى تىنىق ئاسمانىدا ئاي ئۈزۈپ كېتىۋاتقاندەك تۇ-
يۇلۇپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشانىڭ قەلبىگە بىر ئوت تۇتە-
شىپتۇ. ئىشتىيى تۇتۇلۇپ، تامىغى ئازلاپ رۇخسارى سارغىيىپ،
ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. يە نەسىھەت، يا دورا كار قىلماپتۇ.

— ئى ھەممىگە قادىر، ئۇلۇغ شاھىمىز، — دەپتۇ ھىلە-
قى ۋەزىر بىر كۈنى شاھ خالى قالغان پەيتتە كىرىپ، سىلى
مۇنداق بىرام بولۇۋەرمىسىلە، مەن ئوبدان ئىنقلاپ كوردۇم: ئۇ
گۈزەل مەلىكىنىڭ ئېرى تېگى پەس بىر گاداي ئىكەن، ئۇنىڭ
قۇدرەتلىك بىرەر تايانچىسىمۇ يوق ئىكەن. شۇڭا ئۇنى ئوردىغا
چاقىرتىپ، ئىنسانىنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان بىرەر ۋەزىپە تاپ-
شۇرايلى، ئۇنى، تەھقىق ئورۇندىيالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى
جىمىقتۇرۇۋېتىپ، مەلىكىنى تارتىۋالساق، دەرتىلىرىڭىزگە داۋا
دىگەن شۇ ئەمەسمۇ؟

پادىشا بۇ "ئاقىلانە" مەسلىھەتنى ماقۇل كورۇپتۇ. بۇ غە-
رەزنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن يىگىتنى ئوردىغا چاقىرتىپتۇ.
يىگىت ئوردىغا مېڭىش ئالدىدا خوتۇنى ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

— پادىشا ساڭا ھەرقانداق ئېغىر ۋەزىپە يۈكلىسىمۇ ھەر-
گىز ياق دىمە، "خوپ بولىدۇ، ئورۇندايمەن" دەپ ئۇدۇل ئوي-
گە يېنىپ كەلگىن. قالغىنىنى ئۆزەم توغرىلايمەن.

يىگىت ماقۇل دەپ ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ۋەزىرلەر ئۇنى
شاھنىڭ ئالدىغا باشلاپ ئەكىرىپتۇ.

پادىشا ئۇنىڭغا:

— يېقىندىن بۇيان بىتاپ بولۇپ قالدىم، كېسىلىمگە يول-
ۋاسىنىڭ سۈتى داۋا بولۇپ قالدى. مۇشۇ توغرىلىق ساڭا ھاجە-
تىم چۈشتى. يولۋاس سۈتى تېپىپ كېلەلىسەڭ ئامانلىق بېرىمەن،
تېپىپ كېلەلمىسەڭ كاللاڭنى ئالىمەن، — دەپتۇ.

گى پەرىزات قىزلىرىنىڭ قولىدا گۆلقەقە دىگەن ئىنسانىيىن چە-
رايلىق بىر قۇش بارمىش. شۇ قۇشنى ئېلىپ كەلسە ئامانلىق
بېرەيلى، ئېلىپ كېلەلمىسە كاللىسىنى ئالىمىز. ئېيتىلىشىچە كويى-
قاپقا بېرىش ئۈچۈن بەش يۈز يىل ۋاقىت كېتەرمىش. بۇنىڭغا
ئۇنىڭلا ئەمەس، نەچچە ئەۋلادىنى ئۆلسىمۇ ئۆمرى يەتمەيدۇ.
بۇ شەرتنى قويساق ئۇ يەنە ئۆلىدۇ، يە ئورۇنلىيالماي قايتىپ
كېلىپ ئۆلۈم جازاسى تەلەپ قىلىدۇ.
— بۇ ئوبدان شەرت ئىكەن. ئەمىسە ئۇنى چاقىرىڭلار،—
دەپ ئەمىر قىپتۇ پادىشا.
يىگىت پادىشانىڭ ئالدىغا بېرىش ئالدىدا، ئۇنىڭ مېھرىۋان
خوتۇنى يەنە مۇنداق جېكىپتۇ:
— ھەرقانداق قىيىن شەرت بولسىمۇ مەردانىلىق بىلەن
قوبۇل قىل. ھەرگىز قورقما.
يىگىت شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ گۆلقەقەنى ئەكىلىش ۋەزى-
پىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ يېنىپ چىقىپتۇ. ئۆيىگە يېنىپ كې-
لىپ، ئەھۋالنى خوتۇنىغا ئېيتىپتىكەن، خوتۇنى ئۇنىڭغا مۇنداق
يول كورسىتىپتۇ:
— گۆلقەقە ئىنسانلارنىڭ قولىدا بولمايدۇ، بۇ قۇش كو-
يىقاپتىكى پەرىزات قىزلىرىنىڭ قولىدا تۇرىدۇ، بۇ قۇشنى ئې-
لىش ئۈچۈن، سېنىڭ كويىقاپقا بېرىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق. سەن
كۆن چىقىش تەرەپتىكى قومۇشلۇققا بارساڭ، چەكسىز كەتكەن
قومۇشلۇقنىڭ ئىچىدە بىر كول بار. ئۇ قىزلار بىر توپ كوك
كەپتەر سۈرىتىدە ھەر كۈنلۈگى شۇ كولگە كېلىپ سۇغا چۆمۈلى-
دۇ. بىر بىرىگە سۇ چېچىشىپ تازا قىزىق ئويناۋاتقاندا بې-
رىپ كىيىمنى يىغىۋال. ھەرقانچە يالۋۇرسىمۇ كىيىملىرىنى بەر-
مە. ئاخىرى پەرىزاتلارنىڭ بىرسى "ئۆزەمنى ساڭا مەڭگۈلۈك ئا-
تا قىلدىم" دىگەندە بەرگىن. ئۇلار ئېيتقان سوزىگە بىزدىنىمۇ

لەن كېلىپ مېنى ئېغىر ئازاپتىن قۇتقازدىڭ. مېنىڭمۇ ياخشىلىڭغا ياخشىلىق قايتۇرغۇچىلىكىم بار. ساڭا نىمە ئېھتىياجلىق بولسا ئېيت، ھەل قىلىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

يىگىت پادىشاغا يولۋاس سۈتى لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى، بۇ تەرەپكە شۇ مەقسەت بىلەن كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. يولۋاس سۈتىدىن بىر قاچا بېرىپتۇ. يىگىت ئۇنى ئېلىپ، رەھمەت ئېيتىپ قايتماقچى بوپتىكەن، يولۋاس ئۇنىڭغا:

— ئالدىرىما. پادىشا دېگەننىڭ پەتىۋاسى تولا. بۇنى كۆرۈپ "يولۋاسنىڭ سۈتى ئەمەس" دەپ، ساڭا زىيانكەشلىك قىلىشتىن يانمايدۇ. شۇڭا گۇۋاچىلىقتىن ئۆتۈش ئۈچۈن، باللىرىمدىن بىرنى ساڭا قوشۇپ قوياي، — دەپتۇ. يىگىت يولۋاسنىڭ بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. سۈتنى كۆتىرىپ، پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ. پادىشا سۈتنى كۆرۈپ قانائەت ھاسىل قىپتۇ ۋە:

— بۇ ئىشنى مۇۋەپپەقىيەتلىك بېجىردىڭ، قايتىپ كەتسەڭ بولىدۇ، — دەپ ئىجازەت بېرىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، پادىشانىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ ئېغىرلىشىپتۇ. ھېلىقى ئاچكوز ۋەزىر ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:

— ئى ئۇلۇغ سەركەردىمىز، يولۋاس دېگەن بار نەرسە، ئىنسانلار ئۇنىڭ كويىغا چۈشسىلا تۇتۇۋالىدۇ. شۇڭا ئىنسانلار قىلالمايدىغان شەرتنى قويىلى، بۇ شەرتنى ئورۇنلىيالمىغاندىن كېيىن، ئۇنى كوزدىن يوقىتىپ، مەلىكىنى سىلىگە ئېلىپ بەرسەك قانداق؟ — دەپتۇ. پادىشا ساقىلىنى سىلاپ، ئويلاپ تۇرۇپ:

— بۇ ئالەمدە ئىنسانلارنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان قانداق بەسى - مۇشكۈل ئىش بولۇشى مۇمكىن؟ — دەپتۇ.

— ئۇنىڭدىن ھەم قىلىشىڭ ھاجىتى يوق، — دەپتۇ ئاچكوز ۋەزىر سوز ئېلىپ، — رىۋايەت قىلىنىشىچە، كويىقاپتـ

— مېنىڭ پەقەت بىرلا تەلىۋىم بار، — دەپتۇ يىگىت، — ئۇ بولسىمۇ، سىزنى ئۆز ئەمرىمگە ئالسام، ئىككىمىز بىللە تۇرمۇش كەچۈرسەك.

قىز ھەدىلىرىنىڭ ئېيتقان نەسىھىتىنى ئەسلەپتۇ، ئىلاجسىز بۇ تەلەپكە ماقۇل بوپتۇ. رازىلىق بىلدۈرۈپ، كىيىملىرىنى قولغا ئاپتۇ. قىزلار سۇدىن چىقىپ كىيىملىرىنى كىيىشىپ بوپتۇ. يىگىت ئۆزىگە خوتۇن بولۇشنى ۋەدە قىلغان پەرىزاتتىن گۆلقەقەنى ئەكىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. قىزلار يىگىتكە:

— ئۇنداق بولسا، سەن مۇشۇ يەردە بىزنى كۈتۈپ تۇرسەن، — دەپتۇ.

— ماقۇل، مەن سىلەرنى كۈتۈپ تۇرىمەن، — دەپتۇ يىگىت. پەرىزاتلار ياپ - يېشىل چوپلۇككە بىرلا دومىلاپ، بىر توپ كوك كەپتەرگە ئايلىنىپتۇ - دە، پۇررىدە ئۇچۇپ كېتىپتۇ. يىگىت كول بويىدا، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن كوزىنى ئۈزمەي قاراپ قاپتۇ. ئازمۇ ئۆتمەي، كوپمۇ ئۆتمەي پەرىزاتلار بىر چىرايلىق قەپەزنى كوتىرىپ، كول بويىغا كەپتۇ ۋە قەپەزنى يىگىتكە بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ئىنسان بالىسى، بىزنىڭ ساڭا ئىككى تۈرلۈك تەلىۋىمىز بار، بىرى مانا بۇ قەپەزنىڭ ئىچىدىكىسى گۆلقەقە، قەپەزنىڭ ئاغزىنى تاكى پادىشانىڭ ئالدىغا بارمىغىچە ئاچمايسەن؛ يەنە بىرى، سىڭلىمىزنى ئۆز يۇرتۇڭغا ئاپىرىۋېلىپ خارلىمايسەن، كوڭلىگە ئازار بەرمەيسەن.

يىگىت ۋەدە بېرىپتۇ. پەرىزاتنىڭ ھەدىلىرى ئۇلارغا ئاق يول تىلەپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

يىگىت بىلەن قىز نۇرغۇن يولنى بىللە مېڭىپ، ئۆيلىرىگە يېتىپ كەپتۇ. ئەتىسى يىگىت قەپەزنى كوتىرىپ ئوردىغا كىرىپتۇ. پادىشا قەپەزنىڭ ئاغزىنى شۇنداقلا ئېچىشى بىلەن گۆلقەقە

بەكرەك ئەمەل قىلىدۇ. گۈلقەقەنىمۇ ساڭا شۇ پەرىزات تېپىپ بېرىدۇ. ھىلىقى خاسىيەتلىك چۈشۈڭدە سول تەرىپىڭگە ئېلىپ قۇچاقلىغان ئاي ئەنە شۇ پەرىزات بولىدۇ.

يىگىت خوتۇنىنىڭ ئېيتىپ بەرگىنى بويىچە مېڭىپ، ئەتراپىنى ئىگىز ئۆسكەن قېلىن قومۇشلۇق ئوراپ تۇرغان بىر كولگە يېتىپ بېرىپتۇ. قومۇشلۇقنىڭ ئىچىگە موكۇۋېلىپ، ماراپ يېتىپتۇ. چۈش مەزگىلى بىلەن شىشىدەك سۈزۈك ئاسماندا بىر توپ كەپتەر پەيدا بوپتۇ. كەپتەرلەر كولنىڭ ئۈستىنى بىر ئەگىپ، لەپپىدە پەسكە شۇڭغۇپتۇ. كول بويىدىكى چوپلۇكمكە قونۇپ بىرلا سىلكىنىپ پەرىلەرگە ئايلىنىپتۇ. قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ، چۇقۇرۇشۇپ كىيىملىرىنى يەشكىلى تۇرۇپتۇ. ئۇلار كىيىملىرىنى قاشقا سېلىپ قويۇپ، ئۆزلىرى كولدىكى سۇدا تازا قىزىق ئويۇنغا بېرىلىپ كەتكەندە، يىگىت قومۇشلۇقنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كول بويىغا كەپتۇ، قىزلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنى يىغىۋاپتۇ. قىزلار ئۇنى كۆرۈپ قاپتۇ. كىيىملىرىنى ئېلىۋېلىشقا ئۈلگۈرەلمەي، سۇدا تۇرۇپ يالۋۇرۇپتۇ. يىگىت كىيىملەرنى بەرمەپتۇ. كەچ كىرىپ، ئۇلارنىڭ كويقاپقا قايتىدىغان ۋاقتىمۇ توشۇپ قاپتۇ. ئۇلار تولىمۇ جىلى بولۇپ جىددىيلەشكىلى تۇرۇپتۇ. ئاخىر ئىككى ھەدىسى سىڭلىسىغا: "ئەھۋالدىن قارىغاندا بۇ ئىنسان كىيىملىرىمىزنى بەرمەيدىغاندەك تۇرىدۇ. كىيىمسىز ئاتا - ئانىمىزنىڭ ئالدىغا قانداق بارىمىز؟ سەن چىقىپ ئۇنىڭ قانداق تەلىۋى بولسا ئۇقۇپ، قوبۇل قىلغىن، ئاندىن كىيىملىرىمىزنى ئېلىپ كەل" دەپتۇ. لېكىن سىڭلىسىمۇ ئىزا تارتىپ سۇدىن چىققىلى ئۇنىماپتۇ. ھەدىلىرى زورلاپ يۈرۈپ تەستە ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. پەرىزات سۇدىن چىقىپ يىگىتنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— سىنىڭ قانداق تەلىۋىڭ بولسا ئېيتقىن، ئورۇنلاپ بېرىمىز، — دەپتۇ.

لا. ئۇ ئۆيىگە يېنىپ كېلىپ بۇ ئەھۋالنى چوك خوتۇنىغا
ئېيتىپتۇ.
— ئاۋالقى ئىككى يولنى مەن كورسىتىپ بەردىم. ئەمدى-
كى يولنى پەرىزات كورسىتىپ بەرسۇن، — دەپتۇ مەلىكە.
يىگىت ئەھۋالنى كىچىك خوتۇنىغا ئېيتقان ئىكەن، ئۇ
مۇنداق دەپتۇ:
— سەن پادىشانىڭ ئالدىغا بېرىپ: "ئاتىلىرىمنىڭ تەۋە-
رۇك نىشانىسىنى تېپىپ قويدۇم. مۇشۇ تىك تاغنىڭ ئۈستىدىكەن.
تاۋاپ قىلىپ كېلەي دېسىلە مەن باشلاپ چىقىمەن، بىراق بۇ
تاققا چىقىش ناھايىتى تەس، پەقەت بىرلا تەرەپتىن چىققىلى
بولىدىكەن. تېيىلىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن تاغ ئۈستىگە چىقىدى-
غان چىغىر يولغا ئوتۇن ياغاچلارنى تاشلاپ، ئۈستىگە دەسسەپ
چىقىمىز" دېگىن. پادىشا پىكرىڭنى قوبۇل كورۇپ تاققا ئوتۇن-
ياغاچلارنى تىزدۇرۇپ يول ياسىتىدۇ. سەن ئۇنى شۇ يول بىلەن
تاققا ئېلىپ چىقىپ "ئاتىڭىزنىڭ تەۋەرە نىشانى مانا مۇشۇكەن"
دەپ يوغانىراق تاشتىن بىرىنى كورسىتىپ قوي. پادىشا جەزمەن
ئۇنىڭغا ئىشەنمەيدۇ. شۇ پەيتتە ئوزەڭنى چوقىدىن يەرگە تاش-
لا، مەن تۇتۇۋالىمەن. پادىشا ئوزىنى تاشلىيالىماي ھىلىقى
يول بىلەن چۈشىدۇ. ياغاچقا ئوت قويۇۋېتىمىز، پادىشا كويۈپ
ئولىدۇ.
يىگىت پادىشانىڭ قېشىغا بېرىپ بۇ قەۋرە نىشانىنى تاپ-
قانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشا بۇنى ئاڭلاپ خوشال بولۇپ كېتىپتۇ.
ئاتىسىنىڭ قەۋرە نىشانىنى كورۇش ئۈچۈن يولغا ياتقۇزىدىغان
ئوتۇننى پۇقرالارغا ئالۋاڭ ساپتۇ. ئوتۇن - ياغاچلار رەتلىك
تىزىلىپتۇ. يىگىت شاھنى باشلاپ ئوتۇننىڭ ئۈستىگە دەسسەپ
تاغ چوققىسىغا چىقىپتۇ. يىگىت "ئاتىلىرىنىڭ قەۋرە بەلگىسى
مانا مۇشۇكەن" دەپ پادىشاغا ئاتىسىنىڭ كاللىسىدەك بىر قارا

شىنداق بىر سايراپتىكى، ئەپىۋھەنناس، پادىشانىڭ كويۇك ئازاۋىسى ئىپسىدىن كۆتىرىلىپ كېتىپتۇ. ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپتۇ. پادىشانىڭ قەلبىدىكى كۆيۈك ئوتلىرى يەنە يېلىنجاپ يالقۇنلاشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يەنە جىلىخور، تېرىككەك بولۇپ كېتىپتۇ، گۈلقەقەنىڭ خەندان ئۇرۇپ سايرىشىمۇ قۇلىقىغا خوشياقمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شاھىنىڭ كەيپىياتىغا تولىمۇ كۆڭۈل بولۇپ، كۆزىتىپ تۇرىدىغان ئاچكوز ۋەزىر يەنە بىر پەتىۋا تېپىپ پادىشاغا مەسلىھەت ساپتۇ:

— ئى شەۋكەتلىك شاھىم، — دەپتۇ ۋەزىر، — مەرتەم - مەرتەم ئۈچ مەرتەم بولسۇن. ئەمدى بۇ ئادەمگە ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلاردىن بىرەرنى قىلدۇرۇپ باقسىلى. بۇنى جەزمەن ئورۇنلىيالمايدۇ، ئاندىن بويىنىغا قىلىچ سېلىپ، جېنىدىن جۇدا قىلايلى. شۇ چاغدا مەلىكە بىزنىڭ بولىدۇ.

پادىشا سەل ھەيران بولۇپ:

— دۇنيادا بولۇپ ئۆتۈپ كەتكەن، قىلىشقا بولمايدىغان نېمە ئىش بولۇشى مۇمكىن؟ — دەپتۇ.

— مەسىلەن، — دەپتۇ ئاچكوز ۋەزىر، — سىلىنىڭ ئاتىلىرى ئالەمدىن ئۆتكەن. بىراق رەھمەتلىكنىڭ قەۋرە نىشانىسىنىڭ نەدە ئىكەنلىكى بىزگە ھازىرغىچە مەلۇم ئەمەس. بۇ ئادەمنى ئاتىلىرىنىڭ قەۋرە نىشانىسىنى تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتسەك.

پادىشا بۇ مەسلىھەتكە قوشۇلۇپتۇ. يىگىتنى يەنە چاقىرتىپ ئەكەلدۈرۈپتۇ:

— ئەمدى ساڭا يەنە بىر ۋەزىپە بار، — دەپتۇ پادىشا، — ئاتامنىڭ تەۋەررۈك قەۋرە نىشانى بىزگە نامەلۇم، سەن شۇنى تېپىپ كەل، ئەگەر تېپىپ كېلەلمىسەڭ، كاللاڭنى تېنىڭدىن جۇدا قىلىمەن.

— خوپ، تېپىپ كېلىمەن، — دەپتۇ يىگىت ئىككىلەنمەي-

كىشىنىڭ ھەققى

بۇرۇنقى زاماندا مۇسا ۋە ئەيسا دېگەن ئىككى يىگىت ئاغىنە بولۇپ ئۆتكەن ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇسا بىلەن ئەيسا كىشىنىڭ ھەققى ئۈستىدە پاراڭلىشىپ قاپتۇ. مۇسا ئەيسادىن:

— ئاداش، كىشىنىڭ ھەققى زادى كىشىدە قالامدۇ-قالمامدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئايلار، يىللار ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن، ئەمما كىشىنىڭ ھەققى كىشىدە قالمايدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئەيسا.

— ئەمىسە مۇشۇ سۆزۈڭنى بىرەر كارامەت كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئىسپاتلاپ باققىنا، — دەپتۇ مۇسا.

— بولىدۇ، — ئەيسا رازى بولۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ، — سەن كەينىمگە بەش قەدەم چېكىنىپ ئارقاڭغا بۇرۇل.

مۇسا ئارقىسىغا شۇنداق بۇرۇلۇپتىكەن، ئالدىدا ياپ-يېشىل مەنزىرىلىك بىر شەھەر تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

ئەيسا مۇسانىڭ كەينىدە تۇرۇپ، ھېكايە ئېيتىشقا كىرىشىپتۇ. ئۇنىڭ ھېكايىسىدە بايان قىلىنغان نەرسىلەر مۇساغا ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ.

— سەن كۆرۈپ تۇرغان مانا مۇشۇ چىرايلىق شەھەردە بىر كاتتا سودىگەر ياشىغان ئىدى، — دەپ ھېكايە باشلاپتۇ ئەيسا، — ئۇ سودىگەر ئىنساپسىز ھەم ئاچكۆز ئىدى. بىر ياغاچچى بۇ سودىگەرگە بەش يىل ئىشلەپ، ئىش ھەققىنى ئالىدىغان چاغدا ئۆلۈپ قالىدى. سودىگەر ئۇنى كۆمۈپ قويۇپ، تۇپراق بېشىدىن قايتىپ كېلىپلا يۇرت كاتتىلىرىنى ئۆيىگە چاقىرىپ

تاشنى كورسىتىپ قويۇپتۇ. پادىشا تاشقا قاراپ تۇرۇپ كېتىپ، بېشىنى ئىغاڭشىتىپ:

— مېنىڭ ئاتام دۆلەتمەن ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ قەۋرىسى بۇنداق ئاددى بولمىسا كېرەك. سەن مېنى ئالداۋاتامسەن - قانداق؟ — دەپ يىگىتكە غەزەپلىنىپتۇ ۋە چېپىپ تاشلىماق بولۇپ قىلىچىغا قول ئۇزىتىپتۇ. قىلىچىنى شارتتىدە سۇغۇرىپ ئېلىپ، ئالدىغا ئېتىلىشى بىلەن يىگىت ئۆزىنى تاغنىڭ ئۈستىدىن يەرگە ئېتىپتۇ. يەردە تەقەززا بولۇپ، ئېرىنى توت كوزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغان پەرىزات ئۇنى خۇددى شاختىن چۈشكەن ئالمىنى تۇتقاندەك تۇتۇۋاپتۇ. پادىشا گىرۋەككە كېلىپ يەرگە شۇنداق قاراپتىكەن، تېنى جۇغىدە ئەيمىنىپ، يۈرىكى ئېغىپتۇ. ئاستا ئارقىسىغا يېنىپ، ھېلىقى ئۇتۇن - ياغاچلار تاشلانغان يول بىلەن پەسكە چۈشۈشكە باشلاپتۇ. يولىنىڭ تەڭ يېرىمىغا كەلگەندە، پەرىزات ئوتۇنغا ئوت قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭغا ئەگەشىپ بۇ زالىم پادىشانىڭ زۇلمىدىن بىزار بولغان خەلق تەرەپ-تەرەپتىن ياغاچلارغا ئوت يېقىپتۇ. ئوت بارغانچە ئۇلغىيىپ، ياغاچلار چاراسلاپ كويگىلى تۇرۇپتۇ. پادىشا بۇ ھەيۋەتلىك ئوت دېڭىزى ئىچىدە كويۇپ كۇلگە ئايلىنىپ كېتىپتۇ. غەزەپلەنگەن خەلق قوزغىلىپ ھېلىقى ئاچكۆز ۋەزىر ۋە نائىنساپ ۋەھشى ئەمەلدارلارنىمۇ تۇتۇپ ئەكىلىپ، شۇ ئوتقا تاشلاپ كويدۇرۇۋېتىپتۇ. خەلق بۇ چوڭ ئاپەتتىن قۇتۇلغانلىقى ئۈچۈن تەنتەنە قىپتۇ. تەلەيلىك يىگىت بىلەن قۇچاقلىشىپ كورۇشۇپتۇ. يىگىتكە ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. يىگىتنى كوتەرگەنچە ئاپىرىپ پادىشالىق تەختىگە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. شۇندىن باشلاپ يىگىت بۇ ئەلنىڭ پادىشاسى بولۇپ ئوتۇپتۇ. مەملىكەت گۈللەپ، ئەل - پۇقرا باياشاتلىققا ئېرىشىپتۇ.

لاپ كەتكەندىمەن" دەپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، قامچىسىنى
قولىغا ئاپتۇ. ئالدىراپ - سالدىراپ بىرىپ توقۇغىلىق ئېتىغا
منىپتۇ - دە، ئۇچقاندەك چىپىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى ئالتۇن چە-
گىلگەن پوتا شاختا قاپتۇ.

سودىگەر كەتكەندىن كېيىن بىر ياغاچچى بالا دۇكان -
جابدۇقلىرىنى كوتىرىپ ھېلىقى دەرەخ تۈۋىگە كېلىپ، ئارام
ئېلىشقا ئولتۇرۇپتۇ، ئۇ قىرغا بېشىنى قويۇپ، ئاسمانغا قاراپ
ياتقاندا كوزى دەرەخ شېخىدا ئىلىنغلىق تۇرغان پوتىغا چۈشۈپ-
تۇ. ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، پوتىنى قولىغا ئاپتۇ. ئۇنى يەشسە،
كوزلىرىنى چاقنىتىپ، ساپ - سېرىق ئالتۇن چىقىپتۇ. ياغاچچى
بالا "خۇدايىم بەردى" دەپتۇ - دە، تويۇقسىز كەلگەن بۇ ئامەت-
تىن ئالەيچە خوشاللىقتا چوموپ يۈرۈپ كېتىپتۇ. —

ئەمدى گەپنى سودىگەردىن ئاڭلا.

سودىگەر شۇ يەردىن قوپقانچە توختىماي مېڭىپتۇ. قاراڭغۇ
چۈشكەنسېرى قونالغۇغا يېتىۋېلىش ئۈچۈن تېخىمۇ ئالدىراپتۇ.
يېرىم كېچىلەر بىلەن ئاران دىگەندە بىر ئوتەڭگە يېتىپ بېرى-
ۋاپتۇ. ئەتىسى سەھەردە ھېلىقى پوتىدىكى ئالتۇنى ئېسىگە كې-
لىپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپتۇ - دە، بېلىنى سىلاپتۇ. قارى-
سا پوتا يوق. شۇ ھامان پۇتۇن بەدىنىدىن ئاچچىق تەر چىقىپ،
پۇتلىرى تىترەپ كېتىپتۇ. ئاتقا مىنىپتۇ - دە، ئارقىسىغا قايتىپ
ھېلىقى قارىياغاچ تۈۋىگە كەپتۇ. ئۇ كەلگەندە دەرەخ تۈۋىدە
بىر قېرى بوۋاي ھاسىسىغا تايىنىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرغان ئىكەن.
شاختا ئېلىپ قويغان پوتا كورۇنمەپتۇ، ئۇ ئۇيان - بۇيانىنى ئىزلەپتۇ.

— بىر نىمىڭىز يۇتۇپ كەتكەن ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سو-
راپتۇ بوۋاي.

— ماۋۇ شاختا پوتىغا تۇگۇلگەن بىر نىمەنى ئېسىپ قويۇۋې-
دىم، يوق تۇرىدۇ، سىز كورىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ سودىگەر.

زىيابەت بېرىپ ئوبدان مېھمان قىلدى، ئاخىرىدا مۇنداق مۇرا-
جەت قىلدى:
— ئى جامائەت، ھەممىڭلارغا مەلۇمكى، رەمەتلىك ياغاچچى
ماما بەش يىل ئىشلىۋىدى، ئۇنىڭ يېمەك - ئىچمىكى، كىيىم -
كېچىكى، پۇتكۈل خىراجىتى مەندىن بولغان. يەيدىغىنىنى يەپ،
ئالىدىغىنىنى ئېلىپ بولغان ئىدى، مەندە ھېچقانداق ھەققى
قالمىدى، مۇبادا كۈنلەردىن بىر كۈنلىرى بۇ ياغاچچىنىڭ ئى-
گىسى چىقىپ قېلىپ، مېنىڭدىن ئۇنىڭ ھەققىنى ئالىمەن دېسە،
سىلەر گۇۋا بولۇڭلار.
— بەش يىلدىن بۇيان سىلىنىڭ تۇزلىرىنى يەپ، ئۆيلىرىدە
ئىشلىگەن تۇرسا، ئۇنىڭ يەنە نېمە ھەققى قالسۇن. ھەر قانداق
ئادەم كەلسە بىز گۇۋاچىلىقتىن ئۆتەيمىز، — دېيىشىپتۇ يۇرت
كاتتىلىرى.
سودىگەر «بۇ ئىشتىن ئەجەپ ئوبدان قۇتۇلدۇم، ئەمدى يا-
غاچچىنىڭ ئەۋلاتلىرى داۋا قىلىپ كېلىپ قالسىمۇ، جامائەتكە ئىتتى-
رىپ قويۇپلا تۈگىشىدىغان بولدۇم» دەپ خۇرسەن بوپتۇ. شۇن-
دىن كېيىن خاتىرجەم يۈرۈۋېرىپتۇ.
سودىگەر بىر كۈنى ئىككىنچى بىر شەھەرگە سودىگەرچىلىككە
بارماقچى بوپتۇ. 30 سەر ئالتۇننى پوتىسىغا تۈگۈپ سەپەرگە
ئاتلىنىپتۇ. يولدا ھاۋا بەك ئىسسىپ كېتىپتۇ. تەرلەپ كەتكەن
سودىگەر ئېتىنى چوپكە قويۇۋېتىپ، ئۆزى ئېرىق بويىدىكى قارى
ياغاچنىڭ تۈۋىگە كېلىپ بىر پەس ئۇخلىماقچى بوپتۇ. بىراق
ھېلىقى پوتىغا تۈگۈۋالغان ئالتۇنى بېقىنىغا يېتىپ زادىلا ئۇخ-
لاتماپتۇ. ئاخىرى ئورنىدىن تۇرۇپ پوتىسىنى بېلىدىن يېشىپتۇ.
«بۇ دەشتى - باياۋاندا كىم ئېلىۋالاتتى» دەپ ئويلاپ، دەرەخ
شېخىغا ئېلىپ قويۇپ، يېتىپلا ئۇخلاپ كېتىپتۇ. بىر ھازادا كو-
زىنى ئاچسا كەچكىرىپ قالغان. «ئاپلاھۇ ئەكبەر، نېمانچە ئۇخ-

ئادەم يامانمۇ شەيتانمۇ

زامانى ئەۋۋەلدە بارى ۋە جارى دەيدىغان بىر جۈپ ئاغىنىلەر ئۆتكەن ئىكەن. ئىككى دوست تۇرمۇش كويى تۈپەيلىدىن ئۇزۇن ۋاقىتلار ئايرىلىپ كېتىپ، جاھانپەزلىك بىلەن نۇرغۇن ئىشلارنى باشتىن كەچۈرۈپتۇ، تالاي گەپلەرنى ئاڭلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىككىسى يەنە ئۆز يۇرتىدا كۆرۈشۈپ قاپتۇ. كۆزى كۆرگەن، قۇلىقى ئاڭلىغان تۈرلۈك ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلىشىپتۇ. دوستلۇق ۋە بۇزغۇنچىلىق مەسىلىسى ئۈستىدە توختالغاندا "ئادەم يامانمۇ شەيتانمۇ؟" دىگەن مەسىلىگە دۈچكەپتۇ. جارى گەپ ئېلىپ "ئادەم شەيتاندىن يامان" دەپتۇ.

— نىمىگە ئاساسەن شۇنداق دەيسەن؟ — دەپ سوراپتۇ بارى.

جارى ئاغىنىسىنى قانائەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ئۆزىگە دۈچكەلگەن مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

مەن جاھان كېزىپ باشقا ئەللەردە يۈرگەندە، ئىككى پۇتىدىن ئايرىلغان بىر توكۇر ئادەم بىلەن تونۇشۇپ قالغان ئىدىم. بۇ ئادەم گاداي بولۇشقا قارىماي يىراق يەرلەرگە سەپەر قىلىپ، كۆپلىگەن شەھەرلەرنى كۆرۈشنى ئارمان قىلىدىكەن. ئۇ تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرۈپ، ئىككى كۆزىدىن ئايرىلغان بىر ئەما ئادەم بىلەن تونۇشۇپ قاپتۇ. بۇ ئادەمنىڭ كۆزى كۆرمىگەن بىلەن دىلى كۆرىدىكەن. باشقا ئەزاسى ساغلام ئىكەن. بۇ ئىككى دوست بىرلىشىپ، يىراق جايلارغا سەپەر قىپتۇ. توكۇر ئاغىنەمنىڭ ئېتى جاپپار ئىدى. ئەما ئادەمنىڭ ئېتى ساتتار ئىكەن. جاپپار ھېرىپ

— كورمىدىم. ئەمدى كېلىپ ئولتۇرۇشۇم، تېخى شاخقا قارىغۇ-
چىلىكمۇ بولمىدىم، ئۇكام، — دەپتۇ بوۋاي.

— راستىڭىزنى ئېيتىڭ، سۆيۈنچە بېرىمەن.

— ئاللا - بىللا كورمىدىم.

— ئەمىسە شەيتان ئېلىپ كېتەمدۇ؟

— ۋاي تووۋا، مەن كورمىدىم.

— راستىڭنى ئېيت ، بىسەجەل ئولىسەن قېرى!

— هوي، قانداق ئوكتەم نىمىسەن؟

— كورمىگەن بولساڭ مانا! — سودىگەر پىچىقىنى ئېلىپ بوۋاينى بوغۇزلىۋېتىپتۇ.....

ئەيسا هىكايىسىنى توگىتىپ:

— ئەمدى ئارقاڭغا بۇرۇلۇپ، ئوز ئورنىڭغا كېلىپ تۇرساڭ بولىدۇ، — دەپتۇ مۇساغا.

مۇسا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ.

— سودىگەرنىڭ ئالتۇنىنى ياغاچچى بالا ئېلىپ كەتسە، سودىگەر ئاچچىقىدا بىگۇنا بوۋاينى ئولتۇرۇۋەتتى، بۇ قانداق بولغىنى؟ — دەپتۇ.

ئەمدى بۇلى مەن ساڭا چۈشەندۈرۈپ قوياي، — دەپتۇ ئەيسا، — ئالتۇننى ئېلىپ كەتكەن بالا ھىلىقى سودىگەرنىڭ قولىدا ئىشلەپ ئولۇپ كەتكەن ياغاچچىنىڭ ئوغلى بولىدۇ. ئولگەن بوۋاي بولسا، بۇرۇن مۇشۇ سودىگەرنىڭ ئاتىسىنى ئولتۇرۇۋەتكەن قاراقچى ئىدى. پۇل ئىگىسىگە تاپشۇرۇلدى، سودىگەر دادىسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالدى. ئەمدى سەن دەپ باقسىنا، كىشىنىڭ هەققى كىشىدە قالامدىكەن؟

مۇسا قايىل بولۇپ بېشىنى لىڭشىتىپ:

— كىشىنىڭ هەققى زادى كىشىدە قالمايدىكەن، ئوخشاش بولمىغان يوللار بىلەن هامان تولىنىدىكەن، — دەپتۇ.

خېلى بىرلىمە سەدىقە قىلىدىغان ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپتۇ-دە، بۇ ئويىنى ساتتارغا بىلدۈرۈش ئۈچۈن: "بىر سېخى نېرىدىنلا يانچۇغىنى كوچىلاپ كېلىۋاتىدۇ" دەپتۇ. ھېلىقى ئادەم ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۇدۇل كەپتۇ. جاپپار چوڭ تاما بىلەن قولىنى تەڭلەپتۇ. ھېلىقى ئادەم قولىنى پىنجەكنىڭ يانچۇغىدىن چىقىرىپلا "مە" دەپ تەڭلەپتۇ - دە، ھېچنېمىنى بەرمەي ئۆتۈپ كېتىپتۇ. جاپپارنىڭ غۇژژىدە ئاچچىغى كەپتۇ، نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. ساتتارنىڭمۇ غەزىپىنى قوزغىماي دەپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ، بۇ ئادەمنىڭ قىلىغىنى دىمەپتۇ. بىراق ساتتار بۇ ئىشنى جاپپار ئويلىغاندەك چۈشەنمەي، ئەكسىچە "ھېلىقى ئادەم خېلى كوپ بىر نېمە بەرگەن ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن ماڭا تېگىشلىكىنى بەرمەي ھەممىنىلا جاپپار ئۆزى ئېلىۋالدى" دەپ چۈشىنىپ قاپتۇ. كېيىن جاپپار ھېلىقى چېقىر كوز ئادەمنىڭ قىلغان قىلىغىنى ئېيتىپ بەرسىمۇ ئىشەنمەپتۇ. جاپپار قانچە سوزلەپمۇ قايىل قىلالماپتۇ. گۇمان ئىماننى قاچۇرۇپتۇ. بۇ گۇمان ئۇلغىيىپ، ئاخىر ئىككىيلەننىڭ دوستلۇقى بۇزۇلۇپتۇ، ئۇلار ئايرىلىپ كېتىپتۇ. ساتتارمۇ ئوز ئالدىغا ئوقەت قىپتۇ، جاپپارمۇ ئوز ئالدىغا يۇرۇۋېرىپتۇ. بىر كۈنى جاپپار ساتتارنىڭ كەلگەن چۈشۈپ ئولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپتۇ...

جارى ئوز ئاغىنىسى بارىغا سوئال تاشلاپتۇ:

— ئەمدى سەن دەپ باقىنا، ھېلە - نەيرەگدە ئادەم يامانمىكەن شەيتانمۇ؟

بارى قايىل بولغان ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ:

— راست، ئادەم يامان ئىكەن، — دەپتۇ.

— شۇنى بىلىش كېرەككى، — دەپتۇ جارى گېپىنى ئۇزاھلاپ، — بەزى ھاللاردا شەيتاننىڭ قولىدىن كەلمىگەن يامانلىقنى ئادەم قىلالايدۇ. شۇڭلاشقا ئىناق دوستلۇق — قاتتىق ئىشەنچ، يۇكسەك ھۇشيارلىققا مۇھتاجدۇر.

قالسا ساتتار يۇدۇپ مېڭىپتۇ. ساتتار كورەلمىگەچكە جاپپار يول باشلاپ مېڭىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئىككىسى بىر بىرىنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى تولۇقلاپ كوپلىگەن شەھەر، يېزىلارنى ئارىلاپتۇ. بۇلارنىڭ تاپاۋىتى خېلى ياخشىلىنىپ، تۇرمۇشمۇ ئوڭشىلىپ قاپتۇ. دارامەت كۇندىن - كۇنگە ئېشىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار بىر بىرىگە شۇنچىلىك سادىق ئىكەنكى، تاپقان نەرسىسىنى تەڭ بولۇشىدىكەن. بۇ مۇساپىرلارنىڭ بېيىپ كېتىۋاتقانلىقىغا بىر شەيتاننىڭ ئىچ تارلىغى كەپتۇ. "بۇ قەلەندەرلەر بىزنىڭ يۇرتقا كېلىپ شۇنچىلا روناق تېپىپ كېتەمدىكەن" دەپ ھەسەتخورلۇق قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىناق ئوتتۇۋاتقان بىر جۇپ دوستنىڭ ئوتتۇرىسىغا پىتنە - پاسات تېرىپ، ئايرىۋەتمەكچى بوپتۇ. بۇ يولدا شەيتان قولىدىن كېلىدىغان چارە - تەدبىر، ھىلە - مىكىرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا ساپتۇ. ھېچ ئايرىيالماپتۇ. ئۆزىنىڭ كۆچى يەتمىگەندىن كېيىن ئادەملەردىن پايدىلانماقچى بوپتۇ. ئۆزىگە ئوخشاش كوزى كىچىك، ئىچى تار، بىراۋنىڭ روناق تاپقىنىنى كورسە ئىچىدە ئوغا قاينايدىغان بىر چېقىر كوز ئادەمنى تېپىپتۇ. شەيتان بۇ ئادەمگە:

— ئەگەرچەندە بۇ ئىككى دوستنى بىر بىرىدىن ئايرىۋېتەلىسەڭ، ئەجرىڭگە بەش تىللا بېرىمەن، — دەپتۇ. چېقىر كوز ئادەم:

— ئايرىۋېتەلەيمەن. ھىلىقى ئىككى مىسكىن، نى - نى ساق ئادەملەرنىڭ دوستلۇغىنى بۇزۇپ، ئوزلىرىنى ۋەيرى - ۋەيران قىلىۋېتەلەيمەن، — دەپ كارامىتىنى كورسەتمەك بوپتۇ.

ساتتار بىلەن جاپپار يۇرت ئارىلاپ يۇرۇپ، قاينام - تاشقىنلىقتا چومگەن ئاۋات بىر بازارغا كەپتۇ. رەستە بويىلاپ كېتىۋاتسا، ئۇدۇلدىن قاتاڭغۇر كەلگەن، چېقىر كوز بىر ئادەم يانچۇغىنى كوچىلاپ چىقىپ كەپتۇ. جاپپار "بۇ ئادەم بىزگە

ئۇ قېتىغا ئۇتكۇزدى. قېيىقنىڭ تۇمشۇغى قىرغاققا تېگىشى بىلەن بىرلا تاخلاپ قىرغاققا چىقتىم. پىچاقنى تارتىپ ئېلىۋېلىپ، قېيىقنى ئارقىسىغا ئىتتىرىۋېتىپ، بەدەر قاچتىم. قېيىقچى "توختا، هاي هارامزادە!" دەپ ۋاقىراپ قوغلىدى. مەن ئارقامغا قارىماي قېچىپ ۋەردىم. قېچىپ كېتىپ بارسام ئالدىمدىكى چوپلۇكنىڭ ئىچىدىن بىر ئادەم چىقتى: "ۋاي جېنىم ئۇكام، ئېغىر ئالىماي ئاۋۇ توگەمنى توسىۋەتسەڭچۇ" دېدى. ئۇنىڭ توگىسى نېرىدا كېتىۋاتاتتى. يەرگە ئېگىشىپ بىر تاشنى ئېلىپ توگىگە ئاتتىم، ئارقامدىن يەنە بىر غەۋغا كوتىرىلدى، "ۋاي هارامزادە قاچتۇن، توگەمنىڭ كوزىنى قۇيۇۋەتتىڭ، توگەمنى تولە!" دەپ توگىچى قوغلىدى. ئارقامدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان ئادەم ئىككى بولدى. مەن قېچىپ بۇ ئىشنى هەل قىلغىلى قازىخانىغا قاراپ كېتىپ باراتتىم. قازىخانىنىڭ دەرۋازىسىنى يىراق كورۇپ، ئارقا تېمىدىن باغنىڭ ئىچىگە تاخلاپ چۈشتۇم. بىر تازنىڭ ئاتىسى كېسەل بولۇپ يا ئولمەي، يا ساقايماي ياتقىنى 30 يىل بوپتىكەن. مەن ئاتىسىنىڭ توپىسىگىلا سەكرەپتىمەن. ئۇ تازنىڭ ئاتىسى شۇ يەردىلا جان بەردى. "هۇ ئالىقانات، ئاتامنى تولە!" دەپ ئۇ قوغلىدى. ئارقامدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان ئادەم ئۇچ بولدى. هويلىدىكى ئادەملەر "بۇ نىمە غەۋغا؟" دەپ هەيرانلىقتا قالدى. يۇگۇرگەن پېتى قازىخانىغا كىرىۋالدىم:

— ۋاي قازاخۇنۇم، — دېۋىدىم:

— هە، ئەرزىڭ بولسا ئېيتىۋەر، — دېدى قازى. بولغان ئىشنى بايان قىلدىم. ئاگىچە هېلىقى ئۇچى هاسىراپ - هۇمۇدەپ كىرىشىپ كەلدى. ئۇلار مېنى كورۇپ تۇراتتى، مەن ئەرزىمنى يىغلاپ تۇرۇپ بايان قىلاتتىم. قازاخۇنۇم ئۇلارغا قارىدى، بۇرۇتىنى تولغاپ سورىدى:

— هە، نىمە ئەهۋال بولدى؟

غەۋغا

بۇرۇن بۇرۇنىكەن، تۈلكە يالاقچىكەن، سېغىزخان ماراقچىكەن، قاغا قاراقچىكەن، ئېيىق پادىشا، يولۋاس خىزىركەن، مايمۇن ۋەزىركەن، گوش دەپ ئالغىنى ئۆپكە - بېغىركەن، گادايغا كۈن يوق، دۈمبە يېغىركەن. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە تاغلارنىڭ دامىنى بىلەن، بايلارنىڭ خامىنى بىلەن ئاغامچىنى مۈرەمگە سېلىپ، ئايپالتىنى قولۇمغا ئېلىپ، ئوتۇن ئەكىلەي دەپ جاڭگاللىققا قاراپ، خىيالىمغا كەلگەن ناخشىنى ئېيتىپ كېتىۋاتاتتىم. دەريا بويىغا يېتىپ بېرىشىمغا قېيىقچى كەلدى. قېيىقچىغا:

— ئاكا، مېنى قېيىقىڭغا سېلىپ ئۇ قاتقا ئۆتكۈزۈپ قويساڭچۇ، — دېۋىدىم.

— بەش تەڭگە بەرسەڭ ئۆتكۈزۈپ قوياي، — دېدى.

يانچۇقتا بەش تەڭگە تۈگۈل بىر تەڭگىمۇ يوق ئىدى، بار پۇلنىڭ ھەممىسى پادىشانىڭ غەزنىسىدە ئىدى. كەمبەغەللىنىڭ كۈنى ئىتنىڭ كۈنىدىنمۇ تەس، قېيىقچى بۇنى بىلمەيدۇ ئەمەس، شۇڭا مەنمۇ تەۋەككۈل قىلدىم:

— بولىدۇ، ئەمما بەش تەڭگىنى ئۇ قاتقا چىققاندا ئالىسەن، — دېدىم. قېيىقچى:

— ماقۇل، بىراق دەريادىن ئۆتۈۋېلىپ پۇلۇمنى بەرمەسەڭ قۇلىقىڭنى كېسىۋالىمەن، — دەپ پىچىقىنى قارس قىلىپ قېيىقنىڭ بېشىغا سانچىپ قويدى. مەن قېيىقنىڭ تۇمشۇقىغا چىقىپ ئولتۇردۇم. ئۇ پالاقنى قولىغا ئالدى. ھەيدەپ دەريانىڭ

تاش ئېلىپ قوغلايدۇ، ئەگەر توگىچى تاشنى ئېتىپ بالىنىڭ كوزىنى قويۇۋېتەلىسە، ئۇبدان توگىدىن ئىككىسىنى بېرىگىلار، تاشنى ئۇتۇنچىنىڭ كوزىگە تەككۈزەلمىسە ندگە يېتىپ بارغان بولسا شۇ يەردىن تۇتۇپ قايتۇرۇپ كېلىڭلار، كاللىسىنى ئالىمىز!

— خوپ! — دىدى ياساۋۇللار.

توگىچى تۇرالماي قالدى. قورقۇپ كېتىپ قازىنىڭ پۇتىغا باش قويدى، يىغلاپ تۇرۇپ:

— كاللىمۇ يىمىدىم، چىشمۇ چاقمىدىم. بولىدى ئۇنىڭ گۇنايىدىن ئوتتۇم، — دىدى - دە، بېشىنى ساڭگىلاتقان پېتى قازىخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭغا بىر تەڭگىمۇ بېرىلمىدى.

تازچاق مىشىلداپ يىغلاپ تۇراتتى. قازى:

— بولدى سەۋرى قىل. ئاتاڭمۇ 30 يىل كېسەل تارتىپ بەك قىينىلىپ كەتكەن ئىدى. خۇدادىن ئەجەل كەپتۇ. ئۇنىڭغا ھىچ ئامالىمىز يوق. ئىككى سەر كۈمۈش بېرەي، ئاتاڭنىڭ نەزىر - چىرىغىنى چىرايلىق ئۆزىتىۋالغىن، قانداق دەيسەن؟ — دىدى.

— ئاتام خېلى ياخشى بولۇپ قالغان، ساقىيىپ ئورنىدىن تۇرغان، مەن بۇنىڭىدىن قانىغا - قان، جانىغا - جان ئالىمەن! — دىدى تازچاق.

قازى ياساۋۇللارغا قاراپ:

— سىلەر ماۋۇ بالىنى باغنىڭ تېمىغا يولەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇڭلار، ئاندىن بۇ تاز يىراقتىن يۈگۈرۈپ كېلىپ تامدىن سەكرىسۇن. بۇ تاز سەكرەپ مۇشۇ بالىنىڭ توپىسىگە چۈشەلىسە، بالىنى شۇ يەردىلا ئۈرۈپ ئولتۇرسۇن، قانىغا - قان، جانىغا - جان ئالسۇن. ئەگەر سەكرەپ ئۈستىگە چۈشەلمىسە مانا ماۋۇ قىلىچ بىلەن تازچاقنى شۇ يەردىلا چاناپ تاشلاڭلار! — دىدى.

— ئالدى بىلەن قىيىقچى گەپ ئېلىپ:

— بەش تەڭگىگە ۋەدىلىشىپ قىيىق بىلەن دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويسام، پۇلۇمنى بەرمەي قاچتى، پۇلۇمنى ئالاي دەپ قوغلاپ كەلدىم، — دېدى.

— ھە، سېنىڭ نېمە دەردىڭ بار؟ — دېدى قازى توگىچىگە.

— يولدا يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ كەن، توگەمنى توسىۋەتسەڭچۇ دېسەم، تاش بىلەن بىرنى قويۇپ كوزىنى قۇيۇۋەتتى. يا توگەمنى تولەيدۇ، يا بولمىسا كوزىنى قۇيۇۋېتىمەن، — دېدى توگىچى.

ھېلىقى تاز قار - يامغۇر يىغلاپ تۇراتتى.

— ھە، ساڭا نېمە بولدى؟

— بۇ مېنىڭ ئاتامنىڭ توپىسىگە سەكرەپ چۈشۈپ، كېسەل ياتقان ئاتامنى ئۆلتۈرۈپ قويدى، مېنىڭ بۇ دۇنيادا بارى - يوقى بىرلا ئاتام بار ئىدى. مەن بۇنىڭدىن ئاتامنىڭ خۇنىنى تولىتىمەن، — دېدى تاز يىغلاپ تۇرۇپ.

قازاخۇنۇم بۇلارنىڭ دەۋاسىنى ئاڭلاپ بولۇپ، قىيىقچىغا قاراپ:

— سەن بەش تەڭگە پۇل ئالساڭلا بولىدىغان ئىش ئىكەنغۇ، مە! — دەپ بەش تەڭگە بەردى، قىيىقچىنىڭ ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. غىڭ قىلمايلا پۇلنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

— ساڭا ئازراق ئەجىر پۇلى بېرەيلى، رازى بولۇپ كەتكىن، — دېدى قازى توگىچىگە.

— ياق، توگەمنى تولىتىمەن، — دېدى توگىچى.

قازى دەرھال ئەمىر قىلىۋىدى، ياساۋۇللاردىن بىرى كام ئۇن بەشى پەيدا بولدى. قازى ياساۋۇللارغا مۇنداق پەرمان چۈشۈردى:

— ماۋۇ ئوتۇنچى بالا ئالدىدا قاچىدۇ، توگىچى قولىغا

بىر لوپلوُقنىڭ سەرگوُزەشتىسى

زامانلارنىڭ زامانىسىدا زالىملارنىڭ پەسلىگىدىن، كوُن ئال-ماقنىڭ تەسلىكىدىن، ئاتا - ئانامدىن ئايرىلىپ، جوُپ قاناتىم قايرىلىپ، جاھاندارچىلىق بىلەن كورلىغا سەپەر قىلدىم. كورلىنىڭ بازىرىنى بىر ئارىلاپ چىقىپ مەدىكار بازىرىدا توُرسام، كوۋ-روُكىنىڭ بېشىدىن بىر سودىگەر چوُشوُپ كەلدى. باش - ئايى-غىمغا سەپسېلىپ قارىۋېلىپ:

— نەدىن كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— لوپتىن كەلدىم، — دىدىم.

— داداڭغىلا ئوُخشايدىكەنسەن، داداڭنىڭ مەندە ئوُن بەش تىيىن قەرزى بار ئىدى. تولىۋەتسەڭ قانداق؟ — دىدى ئۇ ئادەم.

— پوُللىرىنى دادام ئالسا، ماڭا نىمە دەيلا؟ — دىسەم، سودىگەر ياقامغا مەھكەم ئېسىلىپ:

— داداڭنىڭ پوُلى سىنىڭ پوُلوُڭ، داداڭدىكى پوُلموُ سەندىكى پوُل، نىمە ھوكوُرەيسەن؟ بوُرنوُڭنىڭ نوخوُلىسى ئوُ-سوُپ قاپتوُ سىنىڭ! — دەپ تەستەكسكە ئىككىنى سېلىۋىدى، يوُزلىرىمدىن ئوُت چىقىپ كەتتى. كىچىكلىكتە ئوُرىنىڭغا كوُچوُم يەتمىدى. ئوُ كەملەردە زامانە زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ ئىدى. باي - بايغا باقاتتى، سوُ سايغا ئاقاتتى. شوُڭا سودىگەر مىنى ئالدىغا سېلىپ ئوُيىگە ئەكەلدى. ئوُچ كوُندىن كېيىن:

— كوُچارغا ئىشەك ھەيدەيمىز، — دىدى.

— ماقوُل غوجام، — دىدىم. ماڭا بىر چامبال ئىشەكنى

— خوپ! — دىدى پەرمان كۈتۈپ تاق تۇرغان ياساۋۇللار، ئۇلار تېخى ئورنىدىن قوزغالماي تۇرۇپلا تازچاق ۋاقىردى:

— ۋاي قازاخونۇم، ئارقامدىن ياساۋۇللار قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ قوغلاپ كېلىۋاتسا، بۇ ئادەمنىڭ تامنىڭ قەيىرىدە تۇرغانلىقىنى مەن بىلمەسەم، قانداق قىلىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە سەكرەپ چۈشەلەيمەن؟

— ھە، بۇ بالىمۇ سەنلەرنىڭ تام تۈۋىدە ياتقانلىقىڭلارنى نەدىن بىلسۇن؟ — دىدى قازاخونۇم، — ھەيدەڭلەر!

— بولدى، بولدى، — دىدى تازچاق، — دادامنىڭ ئۆلگىنىمۇ يېتەر، مەنمۇ بىكاردىن - بىكار ئۆلۈپ كەتمەي يەنە. سىلىنىڭ دىگەنلىرىچە بولسۇن، قازىكا.

شۇنىڭ بىلەن بۇ تازمۇ بىر قوي، ئىككى گەز ماتا، ئىككى سەر كۈمۈشنى ئېلىپ يولغا راۋان بولىدى. بۇ غەۋغا مۇشۇنداق تامام بولدى.

— ۋاي خېنىم، مەن سىلىنى نەدە كوردۇم؟ لوپتىن تېپخى ئەمدى كەلسەم نىمە دەپ جويىلۇۋاتىلا؟ — دىسەم زادى ئۇنىمىدى. بىشەملىك قىلىپ چاپىنىمنىڭ پېشىغا ئېسىلدى.

— جۇرە، قازىنىڭ يېنىغا بارىمىز ئەمىسە، — دەپ يولغا يېتىۋالدى. ئۇ ياققا تارت، بۇ ياققا تارت، ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ قازىخانىسغا باردۇق. قازاخۇنۇم بىزنى كورۇپ بۇرۇتىنى بىر سىلاپ:

— ھە، نىمە ئىش بولدى؟ — دىدى.

— ماۋۇ كىشى ئەسلى لوپلۇق ئىدى، — دىدى ھىلىقى جۇۋان مەندىن بۇرۇن جاۋۇلداپ، — ئىككىمىز تۇرمۇشلۇق بولغان. ئالتە ئاي بولدى ئويدىن چىقىپ كەتكىلى. بۇگۇن كەپتىكەن، بالىنى بىردەم بېقىپ تۇرسىلا دىسەم ئۇنىمايۋاتىدۇ. بالىنىڭ چاپاسىنى بىر يىلغىچە مەن تارتتىم. مەن يىل بويى باقسام بولىدىكەن، بۇ كىشى بىر كۇن باقسا بولمامدىكەن؟! بۇ جىدەلنى لىللالىق بىلەن ئوبدان سوراپ بەرسىلە، قازاخۇنۇم

— سىنىڭ قانداق گىپىڭ بار؟ — دىدى قازى ماڭا قاراپ ھومىيىپ تۇرۇپ.

— قازىكا، بۇ خوتۇننى مەن تونۇمايمەن. كورۇپمۇ باقمىغان، ئەمرىمگىمۇ ئالمىغان، ماڭا توھمەت چاپلاۋاتىدۇ، — دىسەم قازى گىپىمنى تارتىۋېلىپ:

— بولدى، بولدى، گىپىڭلار ئۇقۇشلۇق بولىدى، ئانداق بولسا، بۇ ئىشنى مۇنداق ھەل قىلىمىز، — دىدى.

قازى ئورنىدىن تۇردى. بالىنى قولىغا ئالدى. بالىنى كوتىرىپ ئەكىلىپ ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىغا ئولتۇرغۇزدى. ئىككىمىزگە بىر چاقماقتىن قەنتنى تۇتقۇزۇپ "بالىنى چاقىرىڭلار" دىدى. بىز "دىكىلىڭ بالام، دىكىلىڭ" دەپ چاقىردۇق. بالا ئەتىگەندىن بېرى مېنىڭدىن قاق يەپ ئوگىنىپ قالغاچ، ئانىسىنىڭ يېنىغا

بەردى. مىنۋالدىم، ئىشەكتىن 15 نى ئالدىمىزغا سېلىپ ھەي-
دىدۇق. ئىشەككە ئارتىۋالغىنىمىز قاق بىلەن ماتا ئىدى. ھەي-
دە - ھەيدە، ھەيدە - ھەيدە، 15 كۈن يول يۈرۈپ ئاران
دىگەندە يېتىپ كەلدۇق. كۇچارغا كەلسەك ئىتلىرى قاۋىشىپ،
قويلىرى مەرىشىپ، ئىشەكلىرى ھاڭرىشىپ تۇرۇپتۇ. خوجايىن
ماڭا:

— مەن بازارغا كىرىپ چىقاي، سەن ئىشەك بېقىپ تۇر.
توقۇملارغا ئوبدان قارا، ئوغرى ئېلىپ قاچمىسۇن، — دىدى -
دە، بازارغا كەتتى.

ئىشەك بېقىپ يول بويىدا ئولتۇرسام، بازار تەرەپتىن بىر
سىكىلەك چىقىپ كەلدى. ئۇنى يىراقتىن كورۇپ يۈرەكلىرىم
ۋىژ - ۋىژ قىلىپ كەتتى. سىكىلەكنىڭ قولىدا بالىسى بار
ئىدى، تازا ئۇدۇلۇمغا كەلگەندە لەپپىدە قاراپ قالدى، ئو-
چۇق چىراي بىرىپ پىسسىڭگىدە كۇلۇپ سالدى. شۇ زاماتلا
كوڭلۇمنى ئالدى. لىككىدە قېشىمنى ئاتتى، مېنى ئوزىگە تارتتى.
"مويت كىشى، خاپا بولماي ماۋۇ بالامنى بىردەم تۇتۇپ تۇرسى-
لا" — دىدى. بالىسىنى ئالدىم. تامنىڭ ئارقىسىغا ئوتۇپلا
يوقالدى. كۈتتۈم، كۈتتۈم، يوق. چۈشكىچە بالا باقتىم. بالا
يىغلاپ خاپا سالغىلى تۇردى. تاغاردىن قاق ئېلىپ بەردىم، يە-
نە يىغلايدۇ. ئاخىرى بالىنى كوتىرىپ، توپا كېچىپ، كۇچار-
نىڭ بازىرىغا كىرسەم، ھېلىقى سىكىلەك يىپ سېتىپ ئولتۇرۇپتۇ.
ئاچچىقىم نەدىن كەلدى، ئالدىغا بىرىپ، بالىسىنى تەڭلەپ:

— ۋاي خېنىم، بالىلىرىنى ئالمامىلا؟! — دىدىم.

— قانداق، بالا باقماق تەسمىكىن؟ مەن بىر يىل باقتىم،
بىر كۈن باقالمايدىغان ئادەم نىمىشقا تاپقان؟! — دەپ مەن-
دىن بەكرەك توۋلىدى. "ئاللا، ئەمدى قاپتىمەن بالاغا، نەگە
باراي دەۋاغا" دەپ ئويلىدىم.

گە چىقتىم. تۈگۈلۈكتىن قارىسام، بىر ئەر بىلەن بىر ئايال ئو-
يىدە راسا تاكالىلىشىۋاتىدۇ. ئومىلەپ بېرىپ توقۇمىنى ئېلىپ،
پەستىكى چوپلۇككە بىر ئېتىۋىدىم، قوشقىنى بوينۇمغا سېلىپ
قىلىپ، ئوزەممۇ توقۇم بىلەن بىللە ئوگزىدىن مولىلاق ئېتىپ
"گولۇپپىدە" چۈشتۇم. ھىلىقى ئەر - خوتۇن قورقۇپ كېتىپ
"ۋاي ئاللا، ۋاي كاللا، بۇ نىمە كارامەت" دەپ ئويىدىن يۈگۈ-
رۈشۈپ چىقتى. ئورنۇمدىن قوپسام سوڭگۈچىمنىڭ سولى يوق.
دەردىمنى ئىچىمدە بىلىپ، لىۋىمنى چىشلەپ، جىنىمنىڭ بىرى-
چە قاچتىم. ئۈچۈلىقىمۇ تويىدۇم، ئىشەككىمۇ تويىدۇم، بىر يېرىم
كۈنلۈك يولنى يېرىم كۈندە بېسىپ يۇرتقا قاراپ ماڭدىم. گۇگۇم
ۋاقتى بىلەن ئاران كېلىۋاتسام، يول بويىدىكى ھويلىدىن يا-
شانغان بىر ئايال يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، قولىنى شىلتىپ:
— ھوي ئۇكام، توختىڭا! — دىدى.
— ۋاي ئاچا، نىمە دەيلا؟ مەن ئالدىرايمەن، گەپلىرى
بولسا تېزرەك دىسىلە! — دىدىم. ھىلىقى خوتۇن يۈگۈرۈپ ئال-
دىمغا كەلدى. مېنى توسۇپ تۇرۇپ:
— ۋاي جېنىم ئۇكام، بىر كالام بار ئىدى، كېسەل بو-
لۇپ قالدى. ئويدە ئەركىشى يوق. كېچەتىن ئۆلۈپ - تارتىپ
قالسا بوغۇزلىيالمايمەن. خاپا بولماي شۇنى بوغۇزلاپ بەرسىڭىز،
ھارام بولۇپ قالمىسۇن، — دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى، ئۇنى
دىسەم، بۇنى دىدى، بۇنى دىسەم ئۇنى دىدى، ئۇنىمىسام زادى ئۇنى-
مىدى. توسىۋېلىپ ماڭغىلى قويمىدى. قوسىقىم ئاچ دىسەم كومەچتىن
ئىككىنى ئەچىقىپ بەردى. بىرىنى يەپ، بىرىنى قولتۇققا قىس-
تىم. ئوتكۈر پىچاقتىن بىرنى بەردى. ئۇنى ئېلىپ ئېغىلغا كى-
رىپ، پاخالنىڭ ئۈستىدە ياتتىم. قالتىس ھېرىپ كېتىپتىكەنمەن،
يۇمشاق پاخالنىڭ ئۈستىگە يېتىپلا ئۇخلاپ كەتتىم. يېرىم كېچە
بولغاندا يېنىمدا بىر نىمە خاقىرايدۇ، بىردەم ياتسام تېخىمۇ

بارماي، ئىنتىك ئومىلەپ مېنىڭ ئالدىمغا كەلدى.
قازى:
— مانا ئەمەسمۇ، بالا سېنىڭ ئىسكەن، يات بىراۋغا ئۇن-
داق ئىنتىك ئىتىلىپ بارامدۇ؟ بۇ يەرگە كېلىپ يالغان گەپ
قىلىپ خۇپسەنلىك قىلماي، خوتۇنۇڭنى ئەگەشتۈرۈپ، با-
لاڭنى كوتىرىپ ئۆيۈڭگە كەت. ماڭ، چىقىڭلار، — دەپلام تو-
نۇمايدىغان خوتۇننى بۇيرۇپ قويدى. ئۇ خوتۇن ئورنىدىن تۇ-
رۇپ قازىغا ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، ھەشقاللا ئېيتتى. مەن جىلى
بولۇپ قاپىغىمنى تۈردۈم.
— جۇرسىلە ئەمسە، ماڭسىلا، ئۆيىمىزنى تاپىلى، — دەپ،
ھىلىقى سىكىلەك قولۇمنى تۇتۇپ قازىخانىدىن سورەپ چىقتى.
"مايانغا ماڭسىلا" دەپ ئۆيىگە باشلاپ كەلدى. ئۇنىڭ ئويى با-
زارنىڭ چېتىدىكى بىر سارايدىكەن، "سىلى زىغىردەك ئولتۇ-
رۇپ تۇرسىلا، مەن بازاردىن ئاش ئەكىرەي" دەپ جاۋۇرنى
كوتىرىپ بالىنى ماڭا تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ خوتۇن
قايتىپ كەلگىچە ئۇ ياققا ئويلاپ، بۇياققا ئويلاپ، "ئىشەكنى
تاپاي جۇمۇ" دىگەن نىيەتكە كەلدىم. شۇ ئەسنادا دەرۋازىدىن
يوغان بىر سېرىق ئىت كىرىپ، ھويلىدا يېيىقلىق تۇرغان تېرى-
نى تارتقۇشلىغىلى تۇردى. "چاغە!" دىسەم خىقراپ تۇردۇ. ئۇ-
يان - بۇيانغا قاردىسام، بۇلۇڭدا گىرىنىڭ تېشى تۇرۇپتىكەن،
قولۇمغا ئېلىپ ئىتقا ئاتاي دەۋاتسام قولۇمدىن سېرىلىپ چىقىپ
كېتىپ، ئارقامدا ئويناۋاتقان بالىنىڭ كاللىسىغا تەگدى - دە،
بالا تىن تارتماي ئولۇپ قالدى. ئاندىن قوپۇپ قاچتىم. قاچە،
قاچ - قاچ، بىر كوچىدا قېچىپ كېتىپ بارسام، ئوگزىدە تۇر-
غان بىر ئىسىل توقامغا كوزۇم چۈشۈپ قالدى. "ۋادەرىخا، چام-
بال ئىشەككە ئاشۇ توقۇمنى توقۇسام، ئالتۇن ئۈزۈككە ئالماس
كوز سالغاندەك ياراشامدۇ؟!" دىدىم - دە، ياڭاققا يامىشىپ ئوگزى-

كەنجى باتۇر

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئەر - خوتۇن ئۆتكەن ئىكەن. بۇلار نامرات بولسىمۇ، خوشال - خورام ياشايدىكەن. ئۇلارنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. باللارنىڭ كىچىگى ئورۇق، ئاجىز ئىكەن. دادىسى بۇ ئاۋاق بالىسىنىڭ ئېتىنى كەنجى قويغان ئىكەن.

بۇ ئائىلىنىڭ بىر خاسىيەتلىك بايتىلى بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ بايتال ئالتۇن تاي تۇغۇپتۇ. بۇ ئالتۇن تاينى كورۇپ ھەممەيلەن خوشال بوپتۇ. خوشنىلار كورگىلى كېلىشىپتۇ ۋە تەبرىكلىشىپتۇ. يېڭى چىققان ئايغا ھەممە ئادەمنىڭ زوقى كەلگەندەك، بۇ تايغىمۇ ھەممىنىڭ ئامراقلىغى كەپتۇ.

بىر كۈنى باللار تاينى باقىلى ئېلىپ چىقىپتۇ. تاينى چوڭلۇككە قويۇپ بېرىپ، ئۆزلىرى دەريا بويىدا ئوينىپتۇ. تۇيۇقسىزلا بىر قۇيۇنتاز پىقىراپ ئوتۇپتۇ - دە، ئارقىدىنلا قاتتىق بوران چىقىپتۇ. شۇ قارا بوراندا، چۆل تەرەپتىن بىر يوغان ئاق دىۋە چىقىپ كەپتۇ. دىۋە ئۈچ بالىنى دەرياغا دومىلىتىۋېتىپ، ئالتۇن تاينى ئېلىپ قېچىپتۇ. دىۋە كەتكەندىن كېيىن دەھشەتلىك بورانمۇ توختاپتۇ. جاھان تىم - تاس بولۇپ قاپتۇ. باللار سۇدىن چىقىپ، ئۆيگە يۈگۈرۈپتۇ. ھويلىغا كىرە - كىرمەيلا دادىسىغا:

— ئالتۇن تاينى دىۋە ئېلىپ قاچتى، — دەپتۇ. دادىسى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپكە كەپتۇ. باللىرىغا قاراپ:

بەكرەك خاقىرايدۇ. "ھە، كالىسى جان تالىشىۋاتقان ئوخشايدۇ" دەپ، ئۈيقۇلۇقتا ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، كانىيىدىن تۇتۇپلا بوغۇزلاپ تاشلاپ، بىرىپ پاخالدا ياتتىم، ياتتىم - دە، ھېچنىمىنى تۇيماي ئۇخلاپ كەتتىم. سەھەردە ئۇخلاۋاتسام بىرسى مېنى نوقۇپ يۇرۇيدۇ، تېپىپ يۇرىدۇ، تۇكۇرۇپ يۇرىدۇ، ئۇرۇپ يۇرىدۇ، "لوپلۇق دىگەن ساراڭ بولامدۇ؟!" دەپ تىللاپ يۇرىدۇ. كوزۇمنى ئېچىپ قارىسام ھىلىقى خوتۇن.

— ھوي جېنىم ئاچا، نىم بوللا؟ — دىسەم:

— ئورنۇڭدىن قوپۇپ قاراپ باقە ۋە قەلەندەر، ماۋۇ خېچىرىمنى بوغۇزلىۋېتىپسەن، — دەيدۇ. چاچراپ قوپۇپ قارىسام، يا پەرۋەيدىگارا، دەر مەھەل ئاتتەك بىر خېچىرى بار ئىكەن، كېچىدە ئۈيقۇلۇقتا قوپۇپ شۇنى بوغۇزلىۋېتىپتىمەن. ئاغرىپ ئۇلەي دەپ قالغان كالىسى ساقىيىپ قاپتۇ، بۇ خوتۇندىن بىر تالاي تاپا - تەنە، تىل - ئاھانەت ئىشىتتىم. ھىلىمۇ ياخشى، خېلى ئىنساۋى بار خوتۇن ئىكەن، "خېچىرىمنى تولەپ بېرىسەن" دەپ بىشەملىك قىلىپ تۇرۇۋالمىدى. يىغلىدى، قاخشىدى، زىيانغا چىدىيالماي ۋايىسىدى، كېيىن "ئوزەم تاپقان بالاغا، نىگە باراي دەۋاغا" دەپ دەردىنى ئىچىدە بىلدى، بۇ كېلىشمەسلىكلەردىن ئاران قۇتۇلدۇم، شۇ يەردىن قوپۇپ ماڭغانچە، ھېچنىمىگە قارىماي لوپقا ئاران دىگەندە يېتىپ كېلىۋالدىم. يۇرتۇمغا كېلىپ "ئۇھ" دەپ دېمىمنى بىر ئېلىۋالدىم.

— ۋائەلەيكۇم ئەسسالام بالام. سەپەرىڭ قاياققا؟ — دەپتۇ بوۋاي.

— دىۋە تاز باياباننىڭ يۇرتىغا.

— ھە؟ نىمە ئىش بىلەن؟

— ئۇ بىزگە ئاپەت ياغدۇردى، مېنىڭ ئالتۇن تېپىمنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى.

— يامان خەتەرلىك جايغا مېڭىپسەن بالام. ئۇ يەردە ئۈچ چوڭ دىۋە بار. بىرىنىڭ رەڭگى ئاق، بىرىنىڭ رەڭگى قارا، يەنە بىرىنىڭ رەڭگى كوك. بۇ ئۈچ چوڭ دىۋە ئىنسان ئۈچۈن ئاپەت، بالايى - قازانىڭ مەنبەسى. بۇ مەخلۇقلارغا قانداق تەڭ كېلەرسەن، كۈچۈڭ يېتەرمۇ؟

— «ئېسىلساڭ نارغا ئېسىل. يىقىلساڭ ناردىن يىقىل» دەپتىكەن بوۋا، سىز ماڭا ئاق يول تىلەپ دۇئا بېرىڭ، بېشىمغا كەلگەننى كوردۇم.

بوۋاي قوينىدىن بىر دانە قول ياغلىقنى چىقىرىپ كەنجىگە بېرىپتۇ - دە:

— دىۋىلەر ماكانىغا يېتىپ بارغىنىڭدا، ئالدىڭدىن چاقماق ھەرىلەر ئېتىلىپ چىقىدۇ. بۇ بىر چوڭ ئوتكەل، نى - نى يىگىتلەر ئاشۇ ھەرىلەرنىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەي قاچقان. مۇشۇ ياغلىقنى ھەرە كېلىشى بىلەن بېشىڭغا ئارتىۋالساڭ چاقالمايدۇ. ئالتۇن بېشىڭ ئامان بولسا ئالتۇن ئاياقتا ئاش يەيسەن. خەيرلىك بول. ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر، — دەپ غايىپ بولۇپ كېتىپتۇ.

كەنجى يەنە يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بىرنەچچە كۈنلەر توختىماي مېڭىپتۇ. كوپ - كوك چىملىق يەردىكى بۇلاق بويىغا كېلىپ ئەككى ئاكىسى بىلەن ئۇچرىشىپتۇ. كەنجى خورجۇندىكى نان ۋە تالقانلىرىدىن بېرىپ، ئۇلارنىڭ قوسىقىنى تويغۇزۇپتۇ،

— دېۋە بىزنى قاتتىق بوزەك قىلىۋاتىدۇ. ئالدىنقى يىلى بوران چىقىرىپ ئۆي ـ ماكانىمىزنى ۋەيران قىلىۋەتتى. بۇ يىل سۇنى توسۇپ يېتىۋېلىپ ئاشلىقىمىزنى قۇرۇتۇۋەتتى. ئەمدى ئالتۇن تاينى ئېلىپ قېچىپتۇ. بەس، سەۋرىمىز پۈتتى. سىلەر بېرىپ دېۋنى ئۆلتۈرۈپ، ئەل ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىڭلار، ئالتۇن تاينى تېپىپ كېلىڭلار! — دەپ ئىككى قىلىچنى ئىككى ئوغلىغا تۇتقۇزۇپتۇ. كەنجى ئوغلىنى "سەن كىچىك" دەپ بارغۇزماپتۇ. ئىككى يىگىت چول قوينىغا قاراپ ئىچكىرىلەپ مېڭىشىپتۇ. ئالاھەزەل بىر ئايچە ماڭغاندىن كېيىن بىر بۇلاققا دۈچ كەپتۇ. يەيدىغان ئوزۇغى تۈگەپ ياۋايى ھايۋانلارنى تۇتۇپ يەپ مىڭ تەسلىكتە كۈن كەچۈرۈپتۇ.

ئاكىلىرى كەلمىگەندىن كېيىن كەنجىنىڭ قاتتىق ئىچى پۇشۇپتۇ. ئالتۇن تېيىنى ئەسلەپ ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ تۇرالماي قاپتۇ. دادىسىدىن رۇخسەت سوراپ بارماقچى بوپتىكەن، دادىسى ئۇنىڭغا:

— تەپسە تاغنى ئۆرۈيدىغان قاۋۇل ئىككى ئاكاڭ تېپىپ كېلەلمەيۋاتىدۇ ـ يۇ، سەن قانداق تېپىپ كېلەلەيسەن؟! — دەپتۇ.

— رۇخسەت قىلىڭ دادا! ئاكىلىرىمنىڭ خەۋىرىنى بولسىمۇ ئەكىلەي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ كەنجى. ئۇ ھەر كۈنى دەۋېرىپ، ئاخىرىدا دادىسىنى ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. سەپەرگىمۇ ئاتلىنىپتۇ. قۇم تاغلىرىدىن ھالقىپ، توغراق ئورمانلىرىنى كېسىپ ئۆتۈپ مېڭىۋېرىپتۇ. بىپايان بىر جەزىرىدە چولنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېتىۋاتسا، يولغۇن ئارىسىدىكى يولدىن ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي چىقىپ كەپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بوۋا! — دەپ سالام بېرىپتۇ كەنجى.

— ئەمسە قانداق ئامال بار، سىز ئېيتىپ بېرىڭا؟ —
دەپ سوراپتۇ كەنجى.
— ھەر بىر ئىشنىڭ يولى بار، ئەسكى تامنىڭ ھۆلى بار. ئۇتۇككىمۇ چەم كېرەك، ھەممە ئىشقا پەم كېرەك. ئۇنى يېڭىش ئۈچۈن ئۆزىڭىزگە سەۋەپ قىلسىڭىز بولىدۇ، — دەپتۇ مەلىكە ۋە ئىچكىرىگە كىرىپ، تۇخۇمغا ئوخشايدىغان بىر دورىنى ئېلىپ چىقىپتۇ. بۇ ئاق دېۋىنىڭ كۆچىدىن ياسالغان كومۇلاچ دورا ئىكەن. ئۇنى ئېزىپ، قاچىغا سۇ قۇيۇپ چايقاپ ئەكىلىپ كەنجىگە ئىچىرىۋېتىپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۇيىگە يەنە بىر بىرىدىن گۈزەل ئىككى مەلىكە كىرىپ كەپتۇ. ئۇلار ۋەقەنى ئاڭلاپ، كەنجىگە ھېسداشلىق قىپتۇ. يۈگۈرۈپ چىقىپ قارا دېۋە بىلەن كوك دېۋىنىڭ كۆچىدىن ياسالغان كومۇلاچتىن ئېلىپ كىرىپ، چايقان ئىچىرىپتۇ. ئاندىن كەنجىنى ئۈگۈردىن ئۆزىتىپ چىقىپ:
— مۇشۇ جىلغىنىڭ ئۈستىگە چىقسىڭىز ئۇركەشلەپ تۇرغان بىر ئەزىم دەريا بار، دەريانىڭ بىر بۇرجىكىدە كۆۋرۈك بار، شۇ كۆۋرۈكنىڭ تېگىگە كىرىپ ساقلاپ ئولتۇرسىڭىز، بىر بوران چىقىپ ئاندىن دېۋىلەر كېلىدۇ. كۆۋرۈكنىڭ ئۈستىگە دەسسىشى بىلەن سەكرەپ چىقىپ تۇتۇشسىڭىز بولىدۇ، خەير، سەپىرىڭىز قۇتلۇق بولسۇن، — دېيىشىپتۇ.
كەنجى مەلىكىلەر كۆرسەتكەن يول بىلەن مېڭىپ جىلغىنىڭ ئۈستىگە چىقىپتۇ. قۇلاقنى يارغىدەك شاقىراپ ئېقىۋاتقان دەريانىڭ كۆۋرۈكى تېگىگە كىرىپ ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ. كوپ ئۆتمەي شىددەتلىك گۈكىرىگەن ئاۋاز كەپتۇ. بوران چىقىپتۇ. بوراننىڭ ئىچىدىن ئاق دېۋە ئالتۇن تايىنى ئوينىتىپ چىقىپ كەپتۇ. ئۇ كۆۋرۈككە چىقىشى بىلەن، كەنجى كۆۋرۈكنىڭ ئاستىدىن ئىرغىپ چىقىپ ئۇنىڭغا قاراپ ئېتىلىپتۇ. ئىككىسى شۇ تۇتۇشقان پېتى كېچە-

ئاندىن ئىككى ئاكىسىنى ئېلىپ يەنە مېڭىپتۇ. دىۋە تاز بايا-
بانىڭ يۇرتىغا يېتىپ كەلگەندە، ئالدى تەرەپتىن بىر توپ ھە-
رىلەر ئېتىلىپ چىقىپتۇ. ئىككى ئاكىسى ھەرىلەرنىڭ چېقىشىغا
چىدىيالماي ئارقىسىغا قاراپ بەدەر قېچىپتۇ. كەنجى خىزىر بو-
ۋاي بەرگەن قول ياغلىقنىڭ پاناسىدا، ئۆزى يالغۇز مېڭىپ دى-
ۋىلەرنىڭ ماكانىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇ جىلغا ئىچىدىكى كونا
دەريا ئېقىنى بىلەن ئورلەپ مېڭىۋېرىپتۇ. خېلى بىر يەرگە بار-
غاندا يول ياقىسىدىكى ئۆڭكۈرنىڭ ئىشىكىگە ئاتارتىلغان مىلەگزە
كۆرۈنۈپتۇ. كەنجى "بۇ يەردە ئادەم ياشايدىغان ئوخشىمامدۇ"
دەپ بۇرۇلۇپ، شۇ ياققا كېتىۋاتسا، مىلەگزە ئېچىلىپ، ئىچىدىن
چىرايلىق بىر مەلىكە چىقىپتۇ. يىگىتكە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ
قاش تاشلاپتۇ.

— پەيزى بار يىگىت، ئۆيىمىزگە مەرھەمەت! — دەپ
تەكلىپ قىپتۇ. كەنجى ئۆڭكۈرگە كىرىپتۇ. مەلىكە ئۇنى تۆرگە
ئولتۇرغۇزۇپ، بىر چىنە سوغ چاي سۇنۇپتۇ ۋە:

— قاياققا كېتىپ بارىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مېنىڭ بىر ئالتۇن تېپىم بار ئىدى. ئاق دىۋە ئەپقې-
چىپ كەتتى، شۇنى تارتىپ ئەكەلگىلى كېتىپ بارىمەن، — دەپ
جاۋاپ بېرىپتۇ كەنجى.

— ھەي، — دەپتۇ مەلىكە ئەپسۇسلىنىپ، — بىزمۇ بۇ يەر-
گە مۇساپىر. دىۋىلەر ئاتا - ئانىمىزدىن ئايرىپ ئەپقېچىپ كەل-
گەن. ئۇنى يەڭمەك ئاسان ئەمەس. بۇ يەردە ئۈچ دىۋە بار:
بىرى ئاق، بىرى قارا، يەنە بىرى كوك. ھەر بىر دىۋىنىڭ بىر
ۋاقلىق تامىقى ئۈچۈن قازانغا يەتتە مىڭ جىڭ گۆرۈچ سالى-
مىز. بۇغا، بۇقا، ئات، توكلەرنى چاناپ قىيما قىلىپ، شورپا -
شەلەڭ قىلىپ بېرىمىز. بىرلا سۈمۈرۈپ تۈگىتىۋېتىدۇ. شۇڭا ئۇ-
لارنى يېڭىشكە كۈچىڭىز يەتمەيدۇ.

شۇ يەردە يۇرگەن ئىكەن. ئۇلار ساق - سالامەت ئۇچرىشىپ-
تۇ. بىر نەچچە يەرگە گۇلخان يېقىپ، قوي سويۇپ كاۋاپ قى-
لىشىپ يەپتۇ. قوساقلىرىنى راسا بىر تويغۇزۇپ ئارام ئېلىشىپتۇ.
كەنجىنىڭ ئىككى ئاكىسى ئىنىسىغا كەلگەن بۇ ئامەتلەر-
نى كورۇپ، نىيىتىنى بۇزۇپتۇ. كېچىدە يېتىپ ئىككىسى مەسلى-
ھەتلىشىپتۇ: "بىز ئۇنىڭ ئاكىسى تۇرۇپ دۆلەتلەرنى ئۇلتۇرەلمى-
دۇق، ئالتۇن تاپىنى تارتىۋالالمىدۇق، دادىمىزنىڭ ئالدىغا
قايسى يۇزىمىزنى كوتىرىپ بارىمىز؟ ئۇنىڭدىن كورە كەنجىنى
مۇشۇ يەردە جايلىۋىتىمىز تۇزۇك" دىگەن يەرگە كەپتۇ. شۇنىڭ
بىلەن ئۇكىسىنى ئۇلتۇرۇشنىڭ قەستىگە چۇشۇپتۇ.
ئۇچىنچى پەرى ئۇلارنىڭ سىرلىق سوھبىتىنى چالا - پۇ-
چۇق ئاڭلاپ قاپتۇ. ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ كوزدىتىپتۇ. بايىقاپ
تۇرسا ئۇلار قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپتۇ. كەنجى ياتقان يەرگە
قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇچىنچى پەرى چوپلۇكنىڭ ئىچى بىلەن ئومى-
لەپ بېرىپ كەنجىنى ئويغىتىپتۇ. لېكىن كەنجى مەلىكىنىڭ سو-
زىگە ئىشەنمەپتۇ. دەر گۇمان بولۇپ ئۇلتۇرغاندا "شارت" قىلىپ
چۇشكەن قىلىچ، ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنى چورتلا كېسىپ تاشلاپتۇ.
ھىلىقى مەلىكە قورقۇپ كېتىپ قولىنى قاتتىق بىر چىشلەپتۇ -
دە، ئوزىنى پەرىچانلىقىنىڭ ئىچىگە ئېتىپتۇ، شۇڭغۇپ كې-
رىپ كېتىپ كوزدىن غايىپ بوپتۇ.
بىر قوساقتىن چىققان ئاكىلار مال - دۇنيانى كوزلەپ، ئابروي-
ئىناۋىتىنى دەپ ئوز قېرىندىشىغا قەست قىپتۇ. كەنجى ئاكىلىرى-
نىڭ بۇ شۇمپەيلىگىنى كورۇپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئىككى ئاكىسى
بولسا شۇ كېچىدە مال - ۋارانلارنى ھەيدەپ ھىلقىي ئىككى
مەلىكىنى بىردىن ئېلىپ خوتۇن قىلىپ، يولغا راۋان بوپتۇ.
تاڭ ئېتىپتۇ، جىمى ئالەمگە لالىرەڭ نۇر سېپىپ قۇياش
چىقىپتۇ. ھىلىقى ئۇچىنچى مەلىكە پەرىچانلىقتىن بېشىنى چىقى-

كۈندۈز ئېلىشىپتۇ. بىرسى بىرسىنى يېڭەلمەپتۇ. ئاق دىۋىنىڭ
كۈچى ئاجىزلىشىپ، جېنى ئاز قالغانىدا، "مەن بىردەم ئارام
ئېلىۋالاي" دەپتۇ. كەنجى مەرتلىك قىلىپ يول قويۇپتۇ. دىۋە
دەريا قىرىغا كېلىپ، بىر كالپۇكىنى قىرغا قويۇپ، يەنە بىرىنى
ئېچىپ تۇرۇپ، ئىچىگە بىردەم تارتىپتىكەن، دەريانىڭ تېگى
كورۇنۇپ قاپتۇ. ئورنىدىن تۇرۇپ كېلىپ، كەنجى تەييارلىقسىز
تۇرغاندا بىرنى قويۇپتىكەن، كەنجى قومنىڭ ئىچىگە مۈرىسىگـ
چىلىك كىرىپ كېتىپتۇ. دىۋە ئۆز غەلىبىسىدىن خوشاللىنىپ قا-
قاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. كەنجى غەزەپكە كېلىپ، بىرلا سىلكىـ
نىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، پەملەپ تۇرۇپ، زۇلپىقار بىلەن
بىرنى ساپتىكەن، دىۋىنىڭ قوسىغى ۋاقىدە يېرىلىپتۇ، ئىچكەن
سۇيىنىڭ ھەممىسى يېنىپ چىقىپتۇ. دەريا ئۆز قىسنىغا چۈشۈپ
ئېقىپتۇ. كەنجى ئالتۇن تايىنى قولىغا ئاپتۇ. دىۋىنىڭ كاللىسىـ
نى كېسىپ ئالتۇن تايغا غانجۇغىلاۋاتسا كوك دىۋە يېتىپ كەپتۇ.
ئۇنىڭ بىلەن بىر قەپەز قاتتىق ئېلىشىپتۇ. ئاخىر ئۇنىڭمۇ كالـ
لىسىنى ئاپتۇ. قارا دىۋە كەپتۇ. ئۇنىڭ بىلەنمۇ قاتتىق جەڭ
قىلىپ ئاخىر يېڭىپتۇ. ئۈچ دىۋىنىڭ كاللىسىنى ئاتقا غانجۇغىلاپ
قەلئەنىڭ ئىچىگە يېنىپ چۈشۈپتۇ. قەلئەنىڭ ئىچىدىمۇ چوڭ -
كىچىك دىۋىلەردىن بىرنەچچە يۈزى بار ئىكەن. ئۈچ كېچە -
كۈندۈزدە ھەممىسىنى قىرىپ تاشلاپتۇ. تاغ ئىچىدىكى خىلۋەت
قەلئەنى دىۋە تاز بايابانىدىن ئازات قىپتۇ. دىۋىلەرنىڭ توپلاپ
ئالغان مال - مۈلكىنى شۇ يەردىكى مۇساپىرلارغا مۇسادىرە قىـ
لىپ بېرىۋېتىپتۇ. جىلغا - جىلغىلارغا قامىۋەتىكەن مال - ۋارانـ
لارمۇ تولا ئىكەن. ئۇزى بىرنەچچە قوتان چارۋىنى ئالدىغا
سېلىپ ھەيدەپ مېڭىپتۇ. ھىلىقى جىلغىغا كەلگەندە ئۈچ مەلىكە
ئۇنىڭغا قېتىلىپ بىللە مېڭىپتۇ. ئۇلار مال - ۋارانلارنى ھەيدەپ
بۇلاق بېشىغا يېتىپ كەلسە، كەنجىنىڭ ئىككى ئاكىسى تېخىچە

ئۈيدە ئىككى پارچە بولۇپ كەتكەن ئېرىم قالغان. ئۇ-ئىمىز ئۇچۇپ قېلىپ سىزگە ئۇتقا كېلىۋىدىم. مەن قايتىپ بې-رىپ، ئۇتنى يېقىپ بېرىپ كېلەي، ئىجازەت بەرسىڭىز.
يالماۋۇز خوتۇن تەرىنى پۇرلەشتۇرگەن ھالدا، سىنچى كوز-لىرى بىلەن بىر ھازاغىچە قاراپ تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئانىدىن ئور-نىدىن قوپۇپ ئۇتنى كورسىتىپ قويۇپتۇ ۋە ئېتىكىگە كۆل قا-چىلاپ بېرىپ:
— بۇ كۈلنى مەشەدىن ئويۇگىچە توكۇپ مېڭىپ بەلگە قالدۇرسەن، — دەپتۇ. مەلىكە يالماۋۇزنىڭ دېگىنى بويىچە كۈلنى يولغا شۇقۇرتۇپ توكۇپ مېڭىپتۇ. كەنجىنىڭ قېشىغا بېرى-ۋالغاندىن كېيىن يېنىپ كەلمەپتۇ. توپ - توغرا ئۈچ كۈن بول-غاندا، يالماۋۇز يېتىپ كەپتۇ. ھاسراپ - ھومۇدەپ تۇرۇپ:
— ھە، مېنى كېلەلمەيدۇ دەپ ئويلىدىڭمۇ؟ نىمە دەپ ۋەدەڭگە ۋاپا قىلمايسەن؟! — دەپتۇ. ئۇنىڭ يوغان ھەم ياۋۇز كوزلىرى لاپلا قىلىپ كەنجىنىڭ ئىككىگە بولۇنۇپ ياتقان بەدى-نىگە چۈشۈپتۇ. ھاپلا قىلىپ بىر سۇمۇرۇپتىكەن، ئىككى پارچە بەدەن يالماۋۇزنىڭ ئاغزىدىن كىرىپ كەينىدىن پۇتۇن گەۋدە بولۇپ، سەللىمازا ساقىيىپ چىقىپتۇ. يالماۋۇز بۇ ئەر - خوتۇن ئىككىسىگە كۇدۇ - كوپىسىنى كوتەرتىپ، ئالدىغا سېلىپ ھەي-دەپ مېڭىپتۇ. يالماۋۇز ياشايدىغان ئوڭكۇرنىڭ ئالدى تام سې-لىپ توسالغان چوڭ ھويلا ئىكەن. نەچچە يەرگە گۈلخان يېقىل-غان بولۇپ، كېچىيۇ - كۈندۈز ئوت كويۇپلا تۇرىدىكەن.
يالماۋۇز شۇ ئىسسىق تەپتىدە راھەت ياشايدىكەن. ھويلىسىدا ناھا-يىتى كوپ ئۇتۇنلار بار ئىكەن. يالماۋۇز كەنجىنى ئۇتۇن يې-رىشقا، مەلىكىنى باش بېقىپ، چاچ تارىغىلى سالىپتۇ. كەچ كىر-گەندە يالماۋۇز ئىككى زىنقنى ئەكىلدىكەن. كەنجىنى بىر زىنققا، مەلىكىنى بىر زىنققا ئۇدىكوزۇپ، قېچىپ كەتمىسۇن دەپ ئىككى

رىپ ئۇيان - بۇيان قاراپتۇ. ھېچكىم كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ كەنجى ياتقان يەرگە كەلسە، كەنجى قانسىراپ ھالسىزلىنىپ قىينىلىپ يېتىپتۇ. مەلىكە ئىچىدە: "مۇشۇ باتۇر يىگىت دىۋىلەرنى ئۇلتۇرۇپ بىزنى ئازاپتىن قۇتۇلدۇردى، يېڭى ھاياتقا ئېرىشتۇردى. بۇ ۋاپادارنى مەن سۆيۈشۈم كېرەك، ئۇنىڭ ھاياتىغا كۆيۈنۈشۈم كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئەپلىسكرەك جايغا يۆتكەپ ئەكېتىپتۇ. موزايىپىشى تۇتۇپ ئەكىلىپ كەنجىنىڭ جاراھەتلەنگەن يېرىگە سۈركەپتۇ. ئەتىسى يەنە موزايىپىمىشى تۇتۇپ كېلىمەن دەپ يىراقلاپ كېتىپ قاپتۇ. ئۇ كەلگىچە قالاپ قويغان ئوتى ئۆچۈپ قالغاچقا، كەنجىگە ئىسسىق چايمۇ دەملەپ بېرەلمەي قاپتۇ. نېرىدىكى دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئەتراپلارغا سەپسېلىپ قاراپتۇ. تاغ تەرەپتە تولغىنىپ ئۆرلەۋاتقان ئاپپاق ئىس كۆرۈنۈپتۇ. كېلىپ كەنجىگە ئېيتىپتىكەن، كەنجى:

— ئوت كۆرۈنگەن يەرگە بارما، ئىت قاۋىشقان يەرگە بار، دەپتىكەن، بارمىسىڭىز بولارمىكىن، — دەپتۇ. بىراق مەلىكە "يەلكىم بىرەر چوپان ئوت قالاپ قويۇپ ئولتۇرغانىدۇ" دەپ، ئوت ئەپكەلگىلى مېڭىپتۇ. ئەتىسىگەندە يولغا چىقىپ كەچتە ئاران يېتىپ بېرىپتۇ. قارىسا بىر تاغ ئۆڭكۈردە يەتتە باشلىق يالماۋۇز چاق ئىگىرىپ ئولتۇرۇپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ئەسسالام ئانا، — دەپ تازىم قىپتۇ.

— سالامىڭ بولمىغان بولسا يەتتە يالماپ بىر يۇتاتتىم. خويما ئۇبدان كەپسەن، كەچقۇرۇنلۇغۇمغا يېڭى گوش يېگىم كېلىپ تۇراتتى، — دەپتۇ يالماۋۇز.

مەلىكە بۇ گەپتىن چۆچۈپ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تىتىرەپ قاپتۇ. ئاندىن يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ:

— ئانا، مەن سىزدىن خوش بولاي، مېنى ھازىر يېمەڭ.

تېپىمنىڭ كىشنىگەن ئاۋازى كېلىۋاتىدۇ، مەن ئاستا چىقىپ تا-
لاغا قاراپ باقاي، — دەپ پەسكە چۈشۈپتۇ. تالاغا چىقىپ قا-
رىسا، ئالتۇن تېپىي قولاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ، ئۇنى كۈتۈپ
تۇرغان. كەنجى يۈگۈرۈپ كېلىپ تايىنى قۇچاقلاپ، باش - كۆز-
لىرىنى سىلاپ كېتىپتۇ. زۇلپىقارىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ،
ئوڭكۈرنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. مەلىكىنى زىندىن چىقىرىپ تالاغا
يولغا ساپتۇ، ئۆزى يالماۋۇزنى پۈتى بىلەن تېپىپ ئويغىتىپتۇ ۋە
"ئاللاھۇ ئەكبەر!" دەپ بىرلا چاناپ كاللىسىنى يەرگە چۈشۈرۈپ-
تۇ. يالماۋۇزنىڭ تېنىدە قالغان بېشى يەنە:
— ئى ئادىمزات، ئاتاڭنىڭ جېنى، ئاناڭنىڭ ئەرۋايى
ھەققىگە يەنە بىرنى چاپقىن، — دەپتۇ.
كەنجى:
— ئۇستام ماڭا: يەتتە باشلىق يالماۋۇزنى بىرلا چاپ،
ھەرگىز ئىككى چاپما، دەپ ئۆگەتكەن، — دەپ ئوڭكۈردىن
يېنىپ چىقىپتۇ. ئالتۇن تايغا منىپ، ئايالنى ئالدىغا ئاپتۇ -
دە، ئۆز يۇرتىغا قاراپ ئۇچۇپتۇ. قۇم دېڭىزلىرى، قارىغايلىق تاغ-
لار ۋە دەريالاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ ئۆز يۇرتىغا يېتىپ كەپتۇ.
ئاتا - ئانىسىغا بېشىدىن ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىنى بىرمۇ - بىر
سوزلەپ بېرىپتۇ. دادىسى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، قاتتىق غەزەپكە
كەپتۇ. ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، قىلىچىنى قولىغا ئاپتۇ - دە:
— بەل باغلىغان بىلەن ئەر ئەمەس، چاچ تارىغان بى-
لەن خوتۇن. سەنلەردەك بېلىنى باغلاپ چىقىپ، تەييارغا ئەييار
بولىدىغان نەككارلارغا بۇ يۇرتتا ئورۇن يوق! — دەپ ئىككى
چوڭ ئوغلىنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. كەنجى ئوغلىنىڭ
شان - شەرىپى ئۆچۈن، پۈتۈن يۇرت ئالدىدا چوڭ توينى
باشلاپتۇ.

قۇلىغىنىڭ ئۈستىگە قىستۇرۇۋېلىپ ئۇخلايدىكەن، ئەر - خوتۇن
ئىككىسى تاڭ ئاتقىچە "ۋايەي، ۋايجان" دەپ ۋايساپ - قاخ-
شاپ چىقىدىكەن.
ئەمدى گەپنى كەنجىنىڭ ئىككى ئاكىسىدىن ئاڭلايمىز.
ئۇلار كوپ يوللارنى يۈرۈپتۇ. تازا ھوزۇر سۈرۈپتۇ. كالىلارنى
مورتىپ، قويلىرىنى مەرتىپ، ئاتلىرىنى كىشنىتىپ، غەلىبە تەنتەنىسى
ئىچىدە ئۆزيۇرتىغا كىرىپ بېرىپتۇ. ئاتا- ئانىسىغا كەچمىش - كەچۈرمى-
شى، تارتقان جاپالىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. دادىسى كەنجىسىنى
سۈرۈشتە قىپتۇ. ئۇلار ئالدىنئالا كېلىشىۋالغان مەسلىھەتى
بويىچە:
— بىز كەنجىنى كورمىدۇق. ئىككىمىز نەچچە مىڭ دىۋى-
گە تاقابىل تۇرۇپ، ئالتۇن تاينى تارتىۋالدۇق، ئۇلارنى
قىرىپ تاشلاپ، ماكانىنى ۋەيران قىلىپ، بۇ مال - دۇنيانى ئې-
لىپ قايتتۇق، — دەپتۇ. ئاتا - ئانا ئوغۇللىرىدىن رازى بوپ-
تۇ. شۇنداقتىمۇ كەنجى ئوغلىنى ئالاھىدە ئەسلەپتۇ. بوۋاي ھەر
قېتىم ئاتلارغا يەم بەرسە— ئالتۇن تاي بوغۇز يېمەي، تالا
تەرەپكە قاراپ كىشنەپلا تۇرىدىكەن. بىرنەچچە كۈن شۇنداق
قىلىۋەرگەندىن كېيىن، بوۋاينىڭ ئالتۇن تايغا ئىچى ئاغرىپتۇ.
"بۇنىڭدا بىر گەپ بارمۇ نىمە" دەپ ئويلاپ قاپتۇ. بىر كۈنى
ئالتۇن تايغا ئىگەر توقۇپتۇ، كەنجى تۇتقان زۇلپىقارنى ئىگەر-
گە چىڭ باغلاپتۇ، تالاغا ئەپچىقىپ قويۇپ بېرىپتىكەن، ئالتۇن
تاي دالا تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك چېپىپ چىقىپ كېتىپتۇ.
ئالتە ئايلىق يولنى ئىككى كۈندە بېسىپ، يېرىم كېچىلەر بىلەن
يالماۋۇزنىڭ ھويلىسى ئالدىغا كەپتۇ، يەرنى پۇتى بىلەن تاتى-
لاپ، كىشنەپ تۇرۇپتۇ. كەنجى يالماۋۇزنىڭ قۇلىقىدىكى زىستىتا
تۇرۇپ ئايالىغا:
— سەن ئىككى خىل ئاۋازدا ۋايەيشىپ تۇرغىن، ئالتۇن

تۇ. كوڭلى كىيىك گوشى تارتىپ قاپتۇ، راۋاقتىن چۈشكەندىن
كېيىن سول قول ۋەزىرنى چاقىرتىپ، كىيىك تۇتۇپ ئەكېـ
لىشكە بۇيرۇپتۇ. سول قول ۋەزىر بۇ ۋەزىپىنى خوشاللىق بىلەن
قوبۇل قىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرمۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپتۇ، ئۇنىڭمۇ
بىللە بارغىسى كەپتۇ. پادىشانىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ تۇرۇۋاپتۇ.
ئاقىۋەت ئىككى ۋەزىر بىرمۇنچە چەۋەندازلارنى ئەگەشتۇرۇپ،
كىيىك تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر-
نىڭ خىيالى كىيىك تۇتۇشتا ئەمەس، مۇشۇ ئەپلىك پۇرسەتتىن
پايدىلىنىپ سول قول ۋەزىرنى كوزدىن يوقىتىشتا ئىكەن. ئۇلار
يىراقلاپ ماڭغانسېرى، ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ بۇ نىيىتى كۈچىيىپ
بېرىپتۇ. ئۇلار جىلغا ئىچىدە كېتىۋاتسا، تاغ ئارىسىدا بىر جۈپ
كىيىك ئوتلاپ يۈرگىدەك. سول قول ۋەزىر ئوقيانى كىيىككە
چەنلەپتۇ، ئوڭ قول ۋەزىر بولسا بېرىراق تۇرۇپ، ئوقيانى سول
قول ۋەزىرگە چەنلەپتۇ. سول قول ۋەزىر ئوقنى كىيىككە قارىتىپ
ئۈزۈشى بىلەن تەڭلا، ئوڭ قول ۋەزىر سول قول ۋەزىرنى ئېـ
تىپتۇ. ئوق سول قول ۋەزىرنىڭ دۈمبىسىدىن كىرىپ، مەيدىسىـ
دىن چىقىپتۇ. باتۇر، مەردانە سول قول ۋەزىر شۇ يەردىلا يىـ
قىلىپ جان تەسلىم قىپتۇ. چەۋەندازلىرى ئۇنى قوچاقلاپ يىغلىـ
شىپ كېتىپتۇ. تاغلارنىڭ ئىچىنى مۇسىبەت قاپلاپتۇ. ئوڭ قول
ۋەزىر ئۆز قىلمىشىنى يوشۇرۇپ: "مەنمۇ بىر كىيىككە قارىتىپ
ئاتقان ئىدىم. ئوق ئېزىپ كېتىپ سول قول ۋەزىرگە تېگىپ
كەتتى. ئامال قانچە، بۇمۇ خۇدادىن كەلگەن ئەجەل. تەقدىرگە
تەن بەرمەي ئىلاجىمىز يوق" دەپ، سول قول ۋەزىرنىڭ جەسە-
دىنى شۇ يەرگە قويغۇزۇپتۇ. ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ بۇ شۇم
خەۋەرنى سول قول ۋەزىرنىڭ ئايالىغا يەتكۈزۈپتۇ. بۇ ئايال
شۇ چاغدا تۇغۇتتىن ئەمدى قوپقان ئىكەن. گۈزەل ئايال يىغ-
لاپتۇ، قاخشاپتۇ، ئىلاجىسىز داغۇ- ھەسرەتتە ئوتتۇشكە باشلاپتۇ.

ۋىجدانلىق ئايال

ئۆتكەن زاماندا قەھرىمۇ بار، زەھرىمۇ بار بىر پادىشا ياشىغان ئىكەن. ئۇ چوڭ ئىشلارنى ئادالەت بىلەن بىر تەرەپ قىلىدىكەن. ئەمما مىجەزى كەسكىن ۋە شەپقەتسىز ئىكەن. شاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى بولسا، ئىچى تار، كوزى كىچىك، قارا نىيەت ئادەم ئىكەن. گەرچە ئۇنىڭ ئايالى ياش چاغلىرىدا تەڭداشسىز گۈزەل مەلىكىلەردىن بولسىمۇ، يىللار ئۆتكەنسېرى رەڭگى سولۇپ ئايدەك يۈزلىرىگە قورۇق چۈشۈپ، ۋەزىرنىڭ كوڭلىگە ياقمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شاھنىڭ سول قول ۋەزىرى دانىشمەن، مەردانە ئادەم ئىكەن. ئۇ ئۆۋچىلىق بىلەن كوپ شۇغۇللىنىدىكەن، ئوزى ماھىر مەرگەنلەردىن ئىكەن. سول قول ۋەزىر مۇشۇ شەھەرلىك بولسىمۇ، قولىنى قاياققا سوزسا شۇ ياققا يېتىدىغان ھالەتتە بولسىمۇ، بۆلەك شەھەردىن، بىر نامرات ئادەمنىڭ يالغۇز قىزىنى ئەمرىگە ئالغان ئىكەن. بۇ ئايال شۇنچە چىرايلىق، كېلىشكەن بولۇپ قالماستىن، ۋىجدانلىق ئىكەن. بۇ خىل پەزىلىتى بىلەن تىللاردا داستان ئىكەن. ئەمما ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ كوزى بۇ ئايالغا چۈشكەن ئىكەن. شۇڭا خېلى ئۇزۇندىن بېرى بۇ چىرايلىق ئايالنى ئوزىگە قارىتىۋېلىش نىيىتىدە ئىكەن. ئۇ ئاخىرى سول قول ۋەزىرنى جىمىقتۇرۇۋېتىپ، بۇ ئايالنىڭ ۋىسالىغا يېتىش كويىغا چۈشۈپتۇ. بىراق، ھېچبىر ئەپلىك چارە تاپالماي خېلى ئاۋارە بوپتۇ. دەل شۇ كۈنلەردە پادىشا ئىنگىز راۋاققا چىقىپ پۈتكۈل شەھەرگە نەزەر تاشلاپتۇ. يىراقتىكى ياپ - يېشىل تاغلار، تاغ ھاۋاسى شاھقا ھوزۇر بېغىشلاپ-

نى يوغان ئېچىپ خىرىس قىلىپ، كوزلىرىدىن ئوت چاچرىتىپ كېلىۋاتقىدەك. ئايال ئارقىسىغا داجىشىغا ئۈچ يولىۋاس بىراقلا سەكرەپ ئۇنىڭغا ئېتىلىپتۇ ... ئايال "ۋاي" دەپ چىقىراپ ئويغىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئەنسىز ئاۋازىدىن قورقۇپ كەتكەن بالىسى چوچۇپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئابالىنىڭ چىرايى ساماندەك سار يېپتۇ. يۈرىكى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ ئاغزىغا تىقىلىپتۇ. ئويىنىڭ توت تېمى، بۇلۇڭ - تورۇسلىرى كوزىگە سۈرلۈك، ئەندىشىلىك كورۇنۇپ كېتىپتۇ. ئەتىراپىقا نەزەر سالسا، قورقۇنچلۇق تۇيۇلۇپتۇ. بالىسىنى باغرىغا بېسىپ يىغلاپ ئىسەدەپ كېتىپتۇ. بالىسى ئۇنىڭغا قاراپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپتۇ. شۇ كېچە بۇ غۇربەتچىلىك باسقان ئويدە قىيامەت - قايىم بوپتۇ. پەتات سۇبھى ۋاقتىدا، بالا يىغلاپ ھېرىپ، ئۇنىلىرى بوغۇلۇپ يىغىدىن توختاپتۇ. ئايال يالغۇز ئويدە بالىسىنى كوتىرىپ ئۇياقتىن - بۇياققا مېگىپ، دەھشەتلىك خىياللار ۋەھىمىسى ئاستىدا تاڭنى ئاتقۇزۇپتۇ. سەھەردە بەش سەر ياچەن بىلەن ئىككى ناننى قولتۇغىغا قىستۇرۇپ سەدىقە بېرىۋېتەي دەپ مېگىپتۇ. بىر تۇل خوتۇننىڭ ئويىگە كىرىپ بېرىپتۇ. تۇل خوتۇن ئۇنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ. چاي راسلاپ، ئالدىغا داستىخان ساپتۇ. چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ۋەزىرنىڭ ئايالى گەپنى باشلاپتۇ. كورگەن چۈشىنى ۋە كېچە تارتقان ئازاپ - ئوقۇبەتلىرىنى بىر - بىردىن بايان قىپتۇ. تۇل خوتۇن ئۇنىڭ گېپىنى زەڭ سېلىپ ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن:

— ئاپلاھۇ ئەكبەر، يامان چۈش كورۇپ قاپسەن، قىزىم، بۇ چۈشۈڭدىن قارىغاندا، قارا نىيەتلىك بىلەن قىلىنىغان بىر چوڭ سۇيىقەست جېنىڭغا قاتتىق تىكىلىپ تۇرۇپتۇ، — دەپ تەبىر بېرىپتۇ ۋە ئايالنى ھوشيار بولۇشقا، قورقماسلىققا دەۋەت قىپتۇ. ئايال بولسا ئوز چۈشىنىڭ تەبىرىسىنى ئاڭلاپ چوڭقۇر

ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتكەندە ئوڭ قول ۋەزىر، پادىشانىڭ سەمىگە سالمايلا پەرمان چۈشۈرۈپ بۇ ئايالنى ئوردىدىن كوچۇرۇۋېتىپتۇ. ئايال چەت بىر كوچىدىكى ئەسكى ئۆيىنى ماكان قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋەزىر بۇ ئايالنىڭ بىرەر ئايلىق ئوزۇقى بىلەن بىرەر قۇر ئۆي سايمانلىرىنى بېرىپلا قالغان مۈلۈكلىرىنىڭ ھەممىسىنى بەرمەپتۇ. كېيىنرەك ئوردىدىن بېرىلىدىغان نەپىقەلەرنى توختىتىپ قويۇپتۇ. ئەمما بۇ ئايالنىڭ قولى چېۋەر ئىكەن. يېڭى ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن تۇرمۇشنىڭ ھەرخىل ئېغىرچىلىقلىرىغا بوزەك بولماي تاقابىل تۇرۇپتۇ. كۈنىگە ئۈچ يىلىك يىپ ئېگىرىدىكەن. بىر يىلىك يىپنى بىر ياچەنگە سېتىپ، نان، چاي، تۇز ئالىدىكەن، قالغىنىنى بىر خالتىغا سېلىپ يىغىدىكەن. ئۇنىڭ كۈنى مانا مۇشۇنداق يىپ ئېگىرىپ سېتىش بىلەن ئۆتىدىكەن. يىغلاپ، قاخشاپ يۈرۈپ ئارىدىن سەككىز ئاي ئۆتۈپتۇ. ئايال ىرات تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان بولسىمۇ، ئېرىنىڭ قارىسىنى تۇتۇپ، بالىسى بىلەن ئەمەك بولۇپ ئۆتىدىكەن.

ئوڭ قول ۋەزىر بولسا، بۇ ئايالنى كۆرۈپ تۇرىدىكەن. ھەر كۈندە ئۆزىنى بىر يوقىتىپ قويىدىكەن. شۇنداق داغۇ-ھەسرەت ئىچىدە سەككىز ئايىنى ئاران توشقۇزۇپتۇ. تاقىتى تاق بولۇپ سەۋرى تۈگەپتۇ. ئاخىر بۇ گۈزەلنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن ھەركەتكە ئۆتۈپتۇ. سول قول ۋەزىرنىڭ ئايالى قۇندۇزدەك قاپ - قارا چاچلىرىنى ھەريانغا تاشلاپ شىرىن ئۇيقۇدا يېتىپ بىر چۈش كۆرۈپتۇ: گۇگۇم ۋاقتىدا ئىككى تەرىپى ئېگىز دەرەخزارلىق بىر كوچىدا ئالدىراپ ئۆزى يالغۇز كېلىۋاتقىدەكمىش. كوچىدا ئۇنىڭدىن بولەك بىرەرمۇ ئادەم كۆرۈنمەسمىش. بىردىن ئۇنى سەل سۇر بېسىپتۇ. چېكىلىرىدىن چىپىلداپ تەر چىقىپتۇ. دەرەخلەرنىڭ كەينىدىن يوغان ھەم يۈگىلۈق ئۈچ يولۋاس سەكرەپلا چىقىپتىمىش. يولۋاسلار ئۈچ تەرەپتىن ئاغزىلىرى-

لمۋاتقان ئايالغا چۈشۈپتۇ. دەرھال ئۇز ئۆيىگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئايال ۋەزىرنىڭ خانىسىغا ئۇدۇل كىرىپ بېرىپتۇ. ۋەزىر نەچچە قەۋەت كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئايالنى قوبۇل قىپتۇ ۋە يېنىدا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. لېكىن ئايال پەگادىلا ئولتۇرۇپ، ئىش ھەققىنى تەلەپ قىپتۇ. ئەمما ۋەزىر نۇرغۇن قۇرۇق تەكەللۇپلاردىن كېيىن راست گەپكە چۈشۈپ:

— سىز مېنىڭ تارتىۋاتقان دەردىمنى بىلمەيۋاتامسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بىلمەيدىكەنمەن. سىلىنىڭ دەرتلىرى مېنىڭ دەردىمگە ياماقچىمۇ بولالماس، — دەپتۇ ئايال ئاچچىقلاپ.

— دۇرۇس، — دەپتۇ ۋەزىر، — بالدۇرراق شۇنداق دېگەن بولسىڭىز مەنمۇ كۆيۈك ئوتىدا مۇنچىلا پۇچۇلانماس ئىدىم. دەردىڭىزگە دەرمان بولاتتىم ئەمەسمۇ.

ئايالنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ. قاپىقى تۈرۈلۈپتۇ:

— مەن ئۆزەم ئىشلىگەن يىپىنىڭ پۇلىنى ئالغىلى كەلدىم. بېرىۋەتسىلە، ئاستا كېتىۋالاي. ئۆيدە بالام يالغۇز قالدى، — دەپتۇ.

— كېتىۋالاي؟! نەگە كېتىسەن؟ — ۋەزىرنىڭ پەيلى بۇزۇلۇپتۇ. ئورنىدىن دەس تۇرۇپتۇ. ئايالنىڭ ئالدىغا كېلىپ زەھەرلىك ھەجەيىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ، — ئېرىڭ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئەرنىڭ قەدرى ئۆتۈلگەنمىدۇ؟ ئەر قەدرى ئۆتۈلسۇن دەپ سېنى ئاشۇ ئۆيگە كۆچۈرۈپ قويدۇم. ئەمدى ئىككىمىز بىر ئۆيدە بولساق قانداق دەيسەن؟

— تەخسىر، بۇ قانداق گەپ؟ سول قول ۋەزىرلىرى دۇنيادىن ئۆتكەنلى بىر يىل بولمىدى. بۇنى بىلىپ تۇرۇپ، ئورۇنسىز گەپنى قىلىش نومۇس ئەمەسمۇ؟!

— مېنىڭدەك ئادەمنى تاپىمىغىڭ قىيىن. قوينۇڭنى كۆك

غەمگە پېتىپتۇ. چۈشتىكى ئېيتقىنىغا مىڭ بىر پۇشايمان قىپتۇ. قا-
لايمىقان، ئەندىشىلىك پىكىر - خىياللار ئىلكىدە ئۆز ئۆيىگە
قايتىپ كەپتۇ. ئاشۇ ئېغىر كۈنلەردىمۇ يىپ ئىگىرىشنى توختات-
ماپتۇ. بازارغا يىپ ئىگىرىپ ئەپچىقىپ سېتىپ تۇرۇپتۇ. بىر كۈ-
نى ئالتە يىك يىپنى كوتىرىپ بازارغا چىقىپتۇ. يىپ بازىرىغا
بېرىپ ئالدىغا قويۇپ ئولتۇرسا، ئوڭ قول ۋەزىر بىر توپ نەۋ-
كەرلەر بىلەن ئېتىنى ئويناتىپ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئاز
ئۆتمەي ۋەزىر ئۆزى يالغۇز پىيادە مېڭىپ قايتىپ كەپتۇ. بازار
ئارىلاپ بۇ ئايالنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنى كەمسىت-
كەن ۋە بىلمىگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ:
— سىز بۇ يەردە نىمىش قىلىپ يۈرىسىز؟ — دەپتۇ.
ئايال ئەدەپ بىلەن تازىم بېجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:
— ئات ئۆلگەن بىلەن تاي قالدى، ۋەزىرىم. جان باق-
ماق ئۈچۈن ئوقەت قىلىۋاتىمەن، — دەپتۇ.
ۋەزىر ئېگىشىپ يىكنى قولىغا ئاپتۇ. دەڭسەپ كۆرۈپ:
— بىر يىك يىپىڭىز نەچچە پۇل؟ — دەپ سوراپتۇ.
— بىر ياچەن، تەقسىر.
— باشقىلاردىن قىممەت سېتىپسىز، شۇنداقتىمۇ مەيلى، مەن
ئالدىم. پۇلىڭىزنى ئەتىگەنلىككە ئۆيىدىن ئېلىڭ، — دەپ ئالتە
يىك يىپنى كوتىرىپ مېڭىپتۇ. ئايال بولسا يا لام، يا جىم دىيەل-
مەي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قاپتۇ.
ئايال ئەتىسى سەھەر تۇرۇپتۇ. "بالا ئويغانغىچە ۋەزىردى-
كى پۇلنى ئەكېلىۋالاي" دىگەن ئوي بىلەن ئىشىكنى تاقاپتۇ-
دە، بالىنى ئۆيگە سولاپ قويۇپ، ئۆزى ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ.
بىنانىڭ بالىخانىسىدا سۇمبۇل چاچ ئايالنىڭ كىرىپ كې-
لىشىنى توت كوزى بىلەن كۈتۈپ تۇرغان ۋەزىرنىڭ يۈرىكى
"شۇۋ" قىلىپ قاپتۇ. كوزى لاپ قىلىپ دەرۋازىدىن كىرىپ كې-

تۇ پادىشا ھەيران بولۇپ.
— سول قول ۋەزىر قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن، —
دەپتۇ ئۇڭ قول ۋەزىر، — ئۇنىڭ ئايالى ھەر خىل كويلاردا
يۈرۈپ، بىر پاھىشۋاز بولۇپ كەتتى. ئۇنداق قىلماسلىق ھەققىدە
كۆپ نەسىھەت بەردىم، ئاڭلىمىدى. داۋاملىق جاناپلىرىنىڭ ئىز-
زەت - ھۆرمىتى، شان - شۆھرىتىنى يەرگە ئۇرىدىغان ئىش
بىلەن مەشغۇل بولدى. يامان نىيەتلىك ئادەملەر بىلەن بىرلە-
شىۋېلىپ، ماڭا قەست قىلدى. كېچە ھوزۇرۇمغا بېسىپ كىرىپ،
مانا بۇ قولۇمغا پىچاق سالدى. ھىلىمۇ ياخشى، خۇدا مېنى بۇ
بالادىن بىر ساقلىدى. بولمىسا شۇ ئايالنىڭ زەربىسىدە قۇربان
بولار ئىدىم. بۇ نىمىدىگەن ھەددىدىن ئېشىش، نىمە دىگەن
ۋەھشىلىك......
پادىشا بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزەپكە كەپتۇ.
ئايالغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى ھۆكۈم قىپتۇ. بۇ شەھەردە جا-
زاغا تارتىلغانلارنى دومىلىتىپ ئۆلتۈرىدىغان بىر ئىگىز تاغ بار
ئىكەن. جاكاچىلار كوچا - كوچىلاردا سول قول ۋەزىرنىڭ ئا-
يالىغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەنلىكى، خالايىقنىڭ "جازا تېغى" غا
بېرىشىنى جاكالاپتۇ. ئەمما شەھەر خەلقى سابىق سول قول ۋە-
زىرنىڭ ئايالىنى ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ئىرىشچان، ۋىجدانلىق ئا-
يال، دەپ تونۇيدىكەن. شۇڭلاشقا پەرماننى ئاڭلىغاندىن كېيىن
ھەممە كىشى ھەيران بوپتۇ. ئايالغا ھىسداشلىق قىپتۇ ۋە ئىچ
ئاغرىتىپتۇ. تۇشمۇ - تۇشتىن جازا مەيدانىغا قاراپ مېڭىشىپتۇ.
زىندانىنىڭ ئىشىگى ئېچىلىپ، جاللاتلار كىرىپ كەپتۇ. ئا-
يالنى زىنداندىن ئېلىپ چىقىپ، "جازا تېغى"غا ھەيدەپ مېڭىپ-
تۇ. ئايال قولىغا كىشەن، پۇتىغا كويزا سېلىنغان، چاچلىرى چۇ-
ۋۇلغان ھالدا مېڭىپ كېتىۋاتقاندا، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە
سانجاق - سانجاق تۇرغان شەھەر خەلقى ئارىسىدىن: "بۇ بە-

پاگاق بىلەن تولدۇرماي ئارقا ـ ئالدىڭنى ئوبدان ئويلان!

— بۇ گەپنى ئويلىغىچىلىگەمۇ يوق، ئاۋارە بولمىسىلا.

ۋەزىر ئايالنى گەپ بىلەن ئىندەككە كەلتۈرەلمىگەندىن كېيىن، يامان نىيىتىنى زورلۇق بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولۇپ ئايالغا تاشلىنىپتۇ. ئايال بولسا پاك ۋىجدانىنى قوغداش يولىدا قاتتىق ئېلىشىپتۇ. ئايال جان ئاچچىغىدا يانچۇغىدىكى قەلەمتۇراچنى ئېلىپ ۋەزىرنىڭ قولىغا ئۇرۇپتىكەن، قان ئۇرغۇپ چىقىپتۇ. ۋەزىر "ۋاي" دەپ ۋاقىراپ قولىنى تۇتۇشى بىلەن ئايال ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ، بوسۇغىدىن ئاتلاپ، تالاغا چىقىۋاپتۇ. ۋەزىر جېنىنىڭ بارىچە توۋلاپ، مۇلازىملارنى چاقىرىپتۇ. ئۇلار خوتۇننى قورشاپ تۇتۇۋاپتۇ. جاللاتلار ۋەزىرنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئايالنىڭ پۇت ـ قوللىرىغا كويزا ـ كىشەن سېلىپ زىندانغا تاشلاپتۇ. ئايال زىنداندا يېتىپ ئۇيىدە يالغۇز قالغان بالىسىنى ئەسلەپتۇ. كوكسىگە سۈت يىغىلىپ بارغانچە قاتتىق ئاغرىپ كېتىپتۇ. بۇ ئازاپ ھەممىنى بېسىپ چۈشۈپتۇ. بويى قىزىپ، تىترەك ئولىشىپ، بەدىنىگە مىڭلىغان يىڭنە سانچىلغاندەك تۇيۇلۇپتۇ. چاچلىرى چۇۋۇلغان، ياشلىرى توكۇلگەن ھالدا تالاغا توت كوزى بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرۇپتۇ.

ئۇيدە قالغان بالا بولسا ئويغىنىپ ئاپىسىنى ئىزلەپتۇ. ئىشىككە تەلمۈرۈپ "ئانا" دەپ توۋلاپتۇ. ئاپىسى كىرمىگەندىن كېيىن ئومىلەپ بوسۇغىنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ. قوسىغى ئېچىپ "نان" دەپ يىغلاپتۇ. يىغلاۋېرىپ ئۈنى بوغۇلۇپ كېتىپتۇ. ئۇيقۇسى كېلىپ، تۈگۈلگەن پېتى بوسۇغىنىڭ تۈۋىدە يېتىپ ئۇخلاپتۇ. ۋەزىر ئايالدىن زەربە يەپ قان چىقىپ تۇرغان قولىنى چىڭ تۇتقان پېتى پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

— دات پادىشاھى ئالەم،— دەپتۇ.

— خوش، سىلىگە نىمە دەرت كەلدى؟ ئېيتسىلا،— دەپ

سىنلى كوتەرگەن هالدا جازا مەيدانىغا كىرىپ كەپتۇ. ئۇدۇل پادىشانىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئىجازەت بولسا ئىككى كەلىمە سوزۇم بار ئىدى،— دەپتۇ.

— ئىجازەت،— دەپتۇ يەنە پادىشا.

— بىرسى، مۇشۇ نارسىدە، بەختسىز ئوغلۇمنى خوشنامغا تاپشۇرۇپ بەرسەم، يەنە بىرسى، هالال ئەمگىكىم بىلەن يىققان يېرىم خالتا ياچمىنىم بار ئىدى. شۇنى خالايىققا سەدىقە قىلدۇالسام.

پادىشا رۇخسەت قىپتۇ. ئايال بالىسىنى خوشنىسىغا تاپشۇرۇپتۇ. لېكىن بالا ئانىسىغا چىڭ چاپلىشىۋېلىپ، چىقىراپ يىغلاپ، ئاجرىغىلى ئۇنىماپتۇ. ئانا - بالىنىڭ نالىسى جىمى ئادەمنى يىغلىتىپ تاشلاپتۇ. ئۇلارنىڭ زارىغا تەبەتمۇ بەرداشلىق بېرەلمەي، كىرپىگىدىن كۈمۈش رەڭلىك ياش ياغدۇرۇپتۇ. پادىشا بۇ هالەتنى كورۇپ سەل تەسىرلىنىپتۇ، ئەمما "چىقىرىلغان هوكۇمنى بىكار قىلسام نامەرتلىك بولۇپ، شەنىمگە داغ تېگىدۇ" دەپ ئويلاپتۇ.

لېكىن، ئوڭ قول ۋەزىر يۈگۈرۈپ كېلىپ بالىنى ئانىنىڭ باغرىدىن يۇلۇپ ئاپتۇ، ئايالنىڭ خوشنىسىغا ئاسلاننى تاشلىغاندەك تاشلاپ بېرىپتۇ، ئاندىن ياساۋۇللار ئايالنى يالاپ "جازا تېغى"نىڭ ئۈستىگە ئەپچىقىپتۇ. ئايال تاغ ئۈستىدە تۇرۇپ هەملىقى يىققان ياچەنلىرىنى خەلققە قارىتىپ چېچىپتۇ. ياچەن كۈمۈش تامچىلار بىلەن قوشۇلۇپ يەرگە چۈشۈپتۇ. خەلق بولۇشۇپ ئېلىپ ئايالغا رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە دۇئا ئوقۇپتۇ. جاللاتلار ئايالنىڭ پۇتىنى باغلاپتۇ. چەمبەرچەس باغلانغاندىن كېيىن ئوڭ قول ۋەزىر كېلىپ، ئايالغا مۇنداق دەپتۇ:

— هەي بەغەرەز خوتۇن، شۇنى بىلىپ قويغىن، بەگ بىلەن ئېلىشىپ بولمايدۇ، پاتۇر بىلەن چېلىشىپ. سەن جاهىللىق

چارىگە بىگۇنا ھۆكۈم قىلدى، گۇۋال بولدى"، "بۇ سەۋرى - تاقەتلىك ئايال ئىدى، ھەجەپ بوپتا" دېگەن سوزلەر ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ. ئايال پۇتلىشىپ، يىقىلىپ - قوپۇپ تاققا چىقىشقا باشلاپتۇ. تاغنىڭ قاپ بېلىگە كەلگەن چاغدا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ پادىشاغا تەلمۈرۈپ قاراپ:

— دات پادىشاھى ئالەم، بىر ئېغىز گېپىم بار ئىدى، — دەپ تۈۋلاپتۇ.

— ھە، گېپىڭنى ئېيتقۋال، — دەپتۇ پادىشا.

— تېخى يېشىغا توشمىغان بالام بار ئىدى، ئۇ ئۆيدە قالدى. ئىجازەت بولسا مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ شۇ بالامنى بىر كۆرۈۋالسام، — دەپتۇ ئايال.

پادىشا ئايالغا ئىجازەت بېرىپتۇ. بىراق تېزدىن قايتىپ كېلىشنى جېكىپتۇ. ئايالنىڭ پۇت - قولىنى بوشىتىپ قويۇپ بېرىپتۇ. ئايال ياغلىقىنى تېڭىپتۇ. تاغدىن پەسكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. ئوقتەك ئۇچۇپ كەلگەن پېتى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ئېتىلىپ كىرىپتۇ. قارىسا بالىسى كۆرۈنمەپتۇ، ئۇياقنى ئاقتۇرۇپتۇ، بۇياقنى ئاقتۇرۇپتۇ، ئاقتىمۇ يوق، كوكتىمۇ يوق، ئىككى قولى بىلەن بېشىنى قىسىپ، تۈڭلۈكتىن كوك ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ قاپتۇ. پۇتلىرىدا ماغدىر قالماي لاسسىدە بوشىشىپ يەرگە يىقىلىپتۇ. ئۇنىڭ قولى ئىشىك ئارقىسىدىكى ئازگالدا ياتقان بالىسىنىڭ ئىسسىق بەدىنىگە تېگىپتۇ. ئايالغا بىردىن جان كىرىپتۇ. ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، بىھوش ياتقان بالىسىنى باغرىغا چىڭ بېسىپتۇ. ئۇنىڭ ئاغزىغا سۇ تېمىتىپ يۈرۈپ ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. بالا كوزىنى ئاچقاندا ئانىسىنىڭمۇ كوڭلى يورۇپتۇ. ئەندىشىسى كوتىرىلىپ، سەل يېنىكلەپتۇ. بالىسىنى ئېمىتىپ بولۇپ قارىسا يىققان پۇللىرى يېرىم خالتا بولۇپ قالغان ئىكەن، ئۇنى ئاپتۇ، بالىسىنى كوتىرىپتۇ. جازا تېغى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ، بالى-

بىرسىمۇ يوق ئىكەن. پەقەت ئىسكى پالاز، پۇچۇق قازان، بىر كىشلىك يوتقان - كورپىلا بار ئىكەن، ئايال بولسا بالىسىنى قۇچاقلاپ سۇپىدا ئولتۇرۇپتۇ. پادىشا بۇ ئەھۋالىنى كورۇپ ھەيران بوپتۇ ۋە ئايالدىن سوراپتۇ:

— سېنىڭ ئۆيۈڭ ئۆردىنىڭ ئىچىدە ئىدى، بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسەن؟

— شۇنداق، پادىشاھى ئالەم. بۇ ئىشلاردىن جاناپلىرىنىڭ خەۋىرى يوق. پەدەر قازا قىلىپ بىرەر ئايدىن كېيىن ئۆك قول ۋەزىرلىرى مېنى بۇ يەرگە كوچۈرۈپ قويغان — ئايال گەپنى شۇنداق باشلاپ ئۆك قول ۋەزىرنىڭ ئۆز ئېرىگە قانداق سۇيىقەست قىلغانلىقىنى، ئۆزىنى ئالىمەن دەپ زورلۇق ئىشلەتكەنلىكى، جان بېقىش ئۈچۈن يىپ ساتقانلىقىنى ۋە دەھشەتلىك چۈشلىرىدىن تارتىپ ھەممىنى يىغلاپ تۇرۇپ بايان قىپتۇ. پادىشا ئاڭلاپ چىداپ تۇرالماپتۇ. ئۆز - ئۆزىگە: "مەن ئەلنى ئادىللىق بىلەن سورايمەن، دەپ زالىملىق قىپتىمەن - دە!" دەپتۇ. شۇ كۈنىلا ئايالنى ئۆردىدىكى ئۆز ئۆيىگە كوچۈرۈپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە چىقىپ، جاللاتلارغا ئۆك قول ۋەزىرنى تۇتۇپ كېلىش پەرمانى چۈشۈرۈپتۇ. جاللاتلار ھايال ئۆتمەي، ئۆك قول ۋەزىرنى تۇتۇپ ئەپكەپتۇ. ئۆك قول ۋەزىرگە ئۆلۈم ھۆكۈم قىپتۇ. بۇ پەرمان پۈتكۈل شەھەرگە جاكالىنىپتۇ. شەھەردە بىرمۇ ئادەم قالماي، "جازا تېغى" ئالدىغا بېرىپتۇ. جاللاتلار ئۆك قول ۋەزىرنىڭ قوللىرىنى چەمبەرچەس باغلاپ جازا مەيدانىغا ھەيدەپ كەپتۇ. ۋەزىرگە خەلقنىڭ نەپرىتى قار - يامغۇر بولۇپ يېغىپتۇ.

پادىشا ئۆك قول ۋەزىرنى تاغدىن دومىلىتىشقا ھېلىقى ئايالنى تەيىنلەپتۇ. جاللاتلار ۋەزىرنى تىك چوققىغا ئەپچىقىپ تۇرغۇزۇپتۇ. ئايال ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

قىلماي، ماڭسا تەگمەك، مۇشۇ دەردى - بالامۇ يوق ئىدى. مانا ئەمدى تېرەكدە داپ كېرىپ، ئۇستىخىنىڭدا ساپ ياسايمەن،— دەپتۇ ۋە ئۇز قولى بىلەن تىك تاغ چوققىسىدىن ئىتتىرىۋېتىپتۇ. دەپتۇ. لېكىن كوپچىلىككە بەرگەن سەدىقىنىڭ ساۋابىدىنمۇ ياكى بۇ ئىشنىڭ ناھەق بولغانلىقىدىنمۇ ئايال يەرگە ساق - سالامەت چۈشۈپتۇ. بىرەر جايىمۇ زەخىملەنمەپتۇ. "ئايال يەرگە چۈشۈپتۇ بىراق ئولمەپتۇ" دىگەن خەۋەر شۇ ھامان پادىشاغا يېتىپ بېرىپتۇ. پادىشا "بۇ قانداق ھېكمەت؟" دەپ ئۇزى تاغ تاپىنىغا مېگىپ بېرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئايال تەمكىنلىك بىلەن كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرغۇدەك. شاھ بۇ خاسىيەتنى، ئۇز كوزى بىلەن كورۇپ ئويلىنىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ قول ۋەزىر يەنە قۇتراشقا باشلاپتۇ. لېكىن شاھ ئايالنىڭ گۇنايىدىن ئوتۇپتۇ. ئايالنى بوشىتىپ قويۇپ بېرىشنى جاكالاپتۇ. ئايال بالىسىنى ئېلىپ ئويىگە قايتىپتۇ. كىشىلەر تارقاپتۇ، پادىشا مەپىگە چۈشۈپ ئوردىسىغا قايتىپتۇ. لېكىن، بۇ ئاجايىپ ئىش ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى چىرمىۋاپتۇ. كېلىۋېتىپ بۇ ئايالنىڭ ئوردىغا كىرمەي، باشقا ياققا كەتكىنىنى كورۇپ قاپتۇ. پادىشا شۇ كۈنكىچە بۇ ئايالنى ئوردىسىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇۋاتىدۇ، دەپ يۈرگەن ئىكەن، ئوردىدىن چىقىرىۋېتىلگەنلىكىدىن خەۋەرسىز ئىكەن. شۇڭلاشقا باشقىلاردىن:

— بۇ ئايال نەگە بارىدۇ؟— دەپ سوراپتۇ.

— ئۇزىنىڭ ئويىگە بارىدۇ،— دەپتۇ باشقىلار. بۇ گەپنى ئاڭلاپ پادىشا مەپىدىن چۈشۈپتۇ. باشقىلارنىڭ ھەممىسىنى كەتكۈزۈۋېتىپ، ئۇزى ئايال ماڭغان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئايالنىڭ بىرچەت خالتا كوچىدىكى تاملىرى قىڭغىيىپ ئورۇلۇپ كېتەي دەپ قالغان ئەسكى ئويىگە كىرىپ كېتىۋاتقىنىنى كورۇپتۇ ۋە ئايالنىڭ كەينىدىن كىرىپتۇ. ئويىنىڭ ئىچىنى سەپسىلىپ كۈزىتىپتۇ. بۇ يەردە سول قول ۋەزىرنىڭ ۋاقىتىدىكى بىساتلاردىن

„نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى توشۇك“

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي، موماي بولغان ئىكەن. ئۇلار ياش ۋاقتىدىن تارتىپلا كىشىلەرگە چاكار بولۇپ ئىشلەپ، كۈندىلىك يېمەكنى كۈندە تېپىپ، سېرتقىتال كۈن كەچۈرۈپ كەلگەن ئىكەن.

ئۇلار شۇ ھالدا تۇرغۇن يىللارنى ئۆتكۈزۈپ، چاچ-ساقاللىرى ئاقىرىپ، بەللىرى مۈكچىيىشكە باشلىغان بولسىمۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە خۇدانىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ، ياخشىراق تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈمىدىنى يوقاتماپتۇ. بىراق ئۇلارغا خۇدانىڭ ھېچ ئىلتىپات قىلغۇسى كەلمەپتۇ. ھەتتا ئۇلارغا قارانچۇق بولغۇدەك بىرەر پەرزەنتمۇ ئاتا قىلماپتۇ. ئۇلار قېرىپ، ئىش-ئوقەتتىنمۇ قاپتۇ، كۈنى تېخىمۇ مۈشكۈللىشىپتۇ. ئاخىرى ئۇلار شەھەرنى تاشلاپ، تاغ ئارىسىنى ماكان تۇتۇپتۇ-دە، ئوتگىيالارنىڭ يىلتىزىنى كولاپ يېيىشكە مەجبۇر بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ ياۋايى تۇرمۇش بوۋاي-مومايىنى تېخىمۇ ھالسىزلاندۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئۇلەر ھالەتتە يېتىپ خۇداغا نالە قىلىپ:

— ئاھ، خۇدا، ئىمىشقىمۇ دەردىمىزگە يەتمەيدىغانسەن، بىزگىمۇ قىيا كوزۇڭنى سېلىپ قويساڭ بولمايتتىمۇ؟!— دەپ قاتتىق يىغلىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ نالىشىدىن تاغلار لەرزىگە كېلىپ، خادا تاشلار يېرىلىپ، غۇلاپ چۈشۈپتۇ. خۇدانىڭمۇ رەھمى كەپتۇ.

— خوپ،— دەپتۇ خۇدا ئۇلارغا،— مەن سىلەرگە ئۈچ قېتىم تىلەش ئىمكانىيىتىنى بېرەي. بىرى مومايغا، ئىككىسى بو-

— ھەي ۋىجدانسىز، جاڭگالدىكى بۆرە چىشىدا ئۆز ئىزىرىسىگە قەست قىلمايدۇ، سەن بۆرىدىنمۇ رەھىمسىز، سەن ماڭا قىلمىدىڭ، ئاقىۋەت، ئۆزەڭگە قىلدىڭ. ماڭا كولىغان ئورىغا ئۆزەڭ چۈشتۈڭ. مانا ئەمدى خەلقى - ئالەم سېنىڭ رەسۋاچىلىغىڭنى كوردى. سەندەك قارا نىيەتتىن بىرى يوقالسا جاھاندا يامانلاردىن بىرى كېمىيدۇ، يوقال! — دەپ تاغدىن دومىلىتىۋېتىپتۇ. ۋەزىر يەرگە چۈشۈپ بولغىچە لەختە - لەختە بولۇپ كېتىپتۇ. خەلق بۇنىڭدىن قارا نىيەتلىك كىشىنىڭ ھامان كۆم - تالقان بولىدىغانلىغىنى كورۈپتۇ. پادىشامۇ جىمى ئەسكىلىكنى ئۆز ۋەزىرى قىلغانلىغىنى، گونا ۋەزىردە ئىكەنلىگىنى بىلىپتۇ. بېرىپ ئايالىدىن ئەپۇ سوراپتۇ. ئايال پادىشانىڭ ۋە پۈتكۈل شەھەر خەلقىنىڭ چوڭقۇر ھورمىتى ۋە مەدھىيىسىگە سازاۋەر بوپتۇ. ئابروي - ئىناۋىتى يۈز ھەسسىلەپ كوتىرىلىپتۇ. پادىشا ئۇنى سول قول ۋەزىرلىككە تەكلىپ قىپتۇ. ئەمما ئايال پادىشانىڭ بۇ ھىممەتلىرىگە كوپتىن - كوپ رەھمەتلەر ئېيتىپ، ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېتىشىگە ئىجازەت سوراپتۇ. ئاخىر رۇخسەت ئاپتۇ. بۇ ئەلنىڭ خەلقى بىلەن خوشلىشىپ، "بۇ ئەلگە سۇلتان بولغىچە، ئۆز يۇرتۇمغا ئۇلتاڭ بولاي" دەپ، بالىسىنى ئېلىپ، يۇرتىغا قايتىپ كېتىپتۇ. "كىشىنىڭ يۇرتىغا سۇلتان بولغىچە، ئۆز يۇرتۇڭغا ئۇلتاڭ بولغىنىڭ ياخشى" دىگەن بۇ ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

لەرنىڭ ھىمايىسىدە مەپىگە ئولتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئىكەن، مومايىنىڭ كوزى شاھزادىگە چۈشۈپتۇ - دە، پەيلى بۇزۇلۇپتۇ. ئۇ ئارقىسىدىن ۋاقىراپ كېلىۋاتقان قەدىناسىغا قاراپمۇ قويماي خۇداغا ئۆز تىلىگىنى بىلدۈرۈپتۇ:

— قۇدرەتلىك خۇدا، مەن شۇ تاپ پەرىدىن قالغۇسىز شۇنداق چىرايلىق قىز بولۇشۇم كېرەككى، شاھزادە مېنى كۆرۈش بىلەن ئاشىق - بىقارار بولۇپ، مېنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىش ئۈچۈن مەپىسىگە سېلىپ ئېلىپ كەتسۇن!

مومايىنىڭ تىلىگى ئېغىزىدىن چىقىشى بىلەن ئىجاۋەت بوپتۇ، شاھزادە ئۆزى ئۈچۈنلا يارىتىلغان بۇ پەرىزاتنى ھۆرمەت بىلەن مەپىسىگە سېلىپ ئېلىپ كېتىپتۇ.

مومايىنىڭ كەينىدىن ھاسىراپ - ھۆمدەپ يېتىپ كەلگەن بوۋاي ئەھۋالنى كۆرۈپ ئىنتايىن خاپا بوپتۇ - دە، خۇداغا نالە قىپتۇ:

— ئەي كارامەتلىك خۇدا، ئۇ ئار - نومۇسنى يوقاتقان دەييۇزنى دەرھال چوشقىغا ئايلاندۇرۇۋېتەرسەن!

شاھزادىنىڭ يېنىدا قىن - قىنىغا پاتماي نازلىنىپ ئولتۇرغان پەرىزات شۇئان چوشقا سۈرىتىگە كىرىپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن قاتتىق چۆچۈگەن شاھزادە تۋۋلىغىنىچە ئۇنى مەپىدىن ئىتتىرىپ چۈشۈرۈۋېتىپتۇ - دە، ئاتلىرىنى بولۇشىچە چېپىپ، ھەش - پەش دېگۈچە كوزدىن غايىپ بوپتۇ. چوشقىغا ئايلانغان موماي توپىغا مىلەنگىنىچە خارتىلداپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي ئۇيان - بۇيان مېڭىپتۇ. ئاقىۋەت بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئاياقلىرى ئاستىغا تاشلاپ، يىغلىغىنىچە كوزلىرىدىن ياش توكۇپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭدىن قاتتىق نەپرەتلىنىپ:

— بولدى، كورگۈلۈگۈڭ مۇشۇ ئىكەن، ئاخىرغىچە مۇشۇنداق ياشا! — دەپ ئەسكى كەپىسىگە قاراپ مېڭىپتۇ. چوشقا

ۋايغا تەئەللۇق بولسۇن. كىم نىمىنى خالىسا سورىسىغان ھامان بىجا كەلتۈرەي، ئاۋال نىمىنى تىلەيدىغانلىقىڭلارنى ئوبدان كېلىشىۋېلىڭلار.

بوۋاي بىلەن موماي قىزغىن كېڭەشكە چۈشۈپتۇ.

— مۇشۇ تاغنى تامامەن ئالتۇن قىلىپ بېرىشىنى تىلەيلى، — دەپتۇ موماي نەپسىنى باسالمىغان ھالدا ئالدىراپ.

— ئىنساپلىقراق بولغىنىمىز تۈزۈك، — دەپتۇ بوۋاي مومايغا تەسەللى بېرىپ، — سەن سېغىپ ئىچكۈدەك بىر موزايلىق سىيىر تىلە، مەن تېرىقچىلىق قىلغۇدەك بىر ئاز يەر، سۇ تىلەي، شۇنىڭ بىلەن ئانچە - مۇنچە مىدىراپ يۈرۈپ ھال - كۈنىمىزنى ياخشىلىۋالايلى.

— ئانچە - مۇنچە مىدىراپ يۈرۈش؟! بۇ نىمە دىگەنلىرى؟ — دەپتۇ موماي، بوۋايغا تۈۋلاپ، — بۇ، تىرىكچىلىك يولىدا گاڭگىراپ يۈرگەنلەرنىڭ ئىشى، خۇدا ئۆزى بېرىشنى ۋەدە قىلىغان ئىكەن، مەن قايتا جاپا چېكىدىغان يولنى تاللىمايمەن، مېنىڭ راھەت تەختىدە پۇت - قولۇمنى سۇنۇپ ياتقۇم كېلىدۇ.

بوۋاي مومايىنىڭ سوزىگە يەنىلا قوشۇلماپتۇ، موماي ئوز سوزىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ - دە، قاتتىق جاڭجاللىشىپ، بوۋاينى تاشلاپ كېتىپ قاپتۇ.

مومايىنىڭ تەرسالىقىدىن رەنجىگەن بوۋاي بىر ئاز خارامۇش بولۇپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. ئەمما، قەدىناسلىق مېھرى بىلەن يەنە كوڭلىنى يۇمشىتىش ئۈچۈن مومايىنىڭ كەينىدىن تاپ بېسىپ مېڭىپتۇ.

غەزەپلەنگەن موماي ماڭا - ماڭا تاغدىن ھالقىپ بىر تۈزلەڭلىككە چىقىپ قاپتۇ. تۈزلەڭلىكتە ئۆزۈنىغا سوزۇلىغان ھاروا يولى بولۇپ، ئۇنىڭدا پادىشانىڭ شاھزادىسى بىر ترىپ كىشى-

مەغرۇر پىل

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئورمانلىقتا ناھايىتى زور بىر پىل بولغان ئىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ زورلۇقى، كۈچلۈكلۈكى ۋە چەبدەسلىكى بىلەن مەغرۇرلىنىپ، ئورمانلىقتىكى باشقا ھايۋاناتلارنى قىلچە كۆزگە ئىلمايدىكەن. ئوت - چۆپلەرنى خالىغانچە دەسسەپ - چەيلەيدىكەن. خوشى تۇتسا، خارتۇمى بىلەن ھەر چوڭ قارىغايلارنىمۇ يۇلۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭدىكى ئۇچار - قاناتلارغا ئازار بېرىدىكەن، ئورماننى نابۇت قىلىدىكەن. پىلنىڭ بۇ بولمىغۇر قىلىقى ئورمانلىقتىكى بارلىق جان - جانىۋارلارنى قاتتىق غەزەپلەندۈرۈپتۇ. بىراق ئۇنى ئاشكارا چەكلەشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ. ئاخىرى ئۇلار قانداق قىلغاندا ئۇنىڭ بۇ زورلۇقىدىن قۇتۇلۇشقا بولىدىغانلىقى توغرىسىدا يوشۇرۇن يىغىن ئېچىپتۇ، لېكىن يەنىلا چارە تاپالماپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ يىغىنىنى بىر تۈپ چوپكە قونۇۋېلىپ تىڭشاپ تۇرغان پاشا قاقاقلاپ كۈلۈۋېتىپتۇ، ھەممە ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران بولۇپ:

— پاشىجان، ھەممىمىز جان قايغۇسىدا نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرساق، سېنىڭ كۈلگىنىڭ نېمىسى، ياكى بىزنى زاڭلىق قىلىۋاتامسەن؟ — دەپتۇ.

— بۇ كارامەتلىك دۇنياغا ھەيرانمەن، — دەپتۇ پاشا كۈلكىسىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مەن ھەممىڭلاردىن ئاجىز ۋە كىچىك يارىتىلغان بولساممۇ، سىلەرنى بوزەك قىلىدىغان ئاشۇ مەغرۇر پىلنىڭ تېرىسىنى تېشىپ قېنىنى ئىچەلەيمەن. شۇنىڭغا قارىغاندا ھەممىڭلاردىن مەن كۈچلۈك ئوخشايمەن. قانداق، ئەنتىڭلارنى مەنلا ئېلىپ بېرەيمۇ؟

بولسا، يالۋۇرۇشنى داۋاملاشتۇرغىنىچە، كوزلىرىدىن ياش توكۇپ، ئۇنىڭدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمەپتۇ، بوۋاينىڭ ئاخىرى ئۇ-نىڭغا ئىچى ئاغرىپتۇ. ئۇ خۇدا ئۇز ئىختىيارىغا بەرگەن ئاخىرقى تىلىگىنى ئايالىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشكە ئىشلىتىپتۇ. مو-ماي ئەسلىگە كېلىپ، قىلمىشىدىن ئەپسۇسلىنىپ، زار - زار يىغ-لاپتۇ. بوۋاي ئۇنى جىملەپ شۇنداق دەپتۇ:

پەيلىگە يارىشا كۈن كورەر ھەر كىم،
ياشالماس - ياير الماس ئۇنىڭدىن ئوشۇق
شۇ بىر سوز قېپقالسۇن بىزدىن ئەۋلاتقا:
"نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى توشۇك".

ئىبىتشلارغا قارىغاندا "نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى توشۇك" دىگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

نى كىرىپ، جاڭگاللغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، مەغرۇر پىلنى ئىزلەپ
تېپىپتۇ - دە، ئۇنىڭ كوزلىرىگە نىشتەر سانجىشقا باشلاپتۇ،
پىل كوزلىرىنىڭ تىنىمسىز قىچىشىشىنى پەسەيتىش ئۇچۇن،
ھەدەپ قارىغايغا سۇركەشكە باشلاپتۇ، پاشا بولسا ئۇنىڭغا قىل-
چە ئارام بەرمەپتۇ، ئۇنىڭ كوزىنى ئۇزلۇكسىز چېقىۋېرىپتۇ،
پىل بولسا، كوزىنى قارىغايغا سۇركەۋېرىپتۇ، شۇنداق قىلىپ،
بىر كېچىدىلا پىلنىڭ كوز - قاپاقلىرى يېرىلىپ قاناپ كېتىپ-
تۇ، ئەتىسى چىۋىن كېلىپ، پىلنىڭ جاراھىتىگە قۇرۇت تاشلاپ-
تۇ، قۇرۇتلارنىڭ ئۇزلۇكسىز كوپىيىپ، ئۇزلۇكسىز غاجىشى بىلەن
ئۇنىڭ جاراھىتى تېزلا كېڭىيىپ، ئۇنىڭ كوزىنى كورمەس
قىلىپ قويۇپتۇ، مەغرۇر پىل شۇنىڭ بىلەن ھەركەت قىلىش،
ئوزۇق تاللاپ يېيىش ئىقتىدارىدىن قاپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭ بىر-
دىن - بىر تايىنىدىغىنى قۇلاق ۋە پۇراش سېزىمىدىنلا ئىبارەت
ئىكەن.

بىر كۇنى ئۇ قاتتىق ئۇسساپ كېتىپتۇ. سۇنى پۇراش ۋە
ئاڭلاش سېزىملىرىغا تايىنىپ تېپىشقا مۇمكىن بولمىغانلىقى
ئۇچۇن، قانداق قىلىشنى بىلمەي تامىغىنى چاكىلدىتىپ يات-
قاندا تۇيۇقسىز يېقىنىلا بىر يەردە پاقا كۇكىراپ قاپتۇ، پىل
ئوزىنىڭ ساق ۋاقىتلىرىدىكى تەجرىبىسىگە ئاساسەن "پاقا جەز-
مەن سۇ بار يەردە بولىدۇ" دەپ جەزمەنلەشتۇرۇپ، پاقىنىڭ
ئاۋازى چىققان ياققا قاراپ مېڭىپتۇ، بىراق بۇ پاقا سۇ بار
يەردىكى پاقا بولماستىن، بەلكى پىلدىن ئىنتىقام ئېلىشقا بەل
باغلىغان ھىلىقى پاقا ئىكەن. ئۇ پىلنىڭ ئالدىدا كۇكىراپ
يۇرۇپ، بىر سەكرەپ، ئىككى سەكرەپ، ئاخىرى پىلنى بىر تىك
يارنىڭ لېۋىگە باشلاپ كەپتۇ. پىل پاقىنىڭ كۇكىرىشىغا ئەگە-
شىپ تەمتىلەپ ماڭغىنىچە ياردىن غۇلاپ ئولۇپتۇ. ئۇنىڭ ئور-
مانلىقتىكى پۇتۇن جان - جانىۋار، ھايۋاناتلارنى چوچۇتىدى-

— قۇرۇق گەپنى قوي، — دەپتۇ ھەممە پاشىغا قاراپ، — سەن پەقەت ئۇنىڭ ھارام قېنىنىلا ئىچىسەن، بۇ بەلكىم ئۇنىڭ قىچىشقان يەرلىرىنى پەسەيتىپمۇ قويار، ياكى بولمىسا، تېخىمۇ قىچىشتۇرۇۋېتىپ، تېنىنى يەنە بىر تۇپ قارىغايغا سۈركەشكە مەجبۇر قىلىپ، قۇشلارنىڭ بالىلىرىنى ئالاقزادە قىلىۋېتەر، قوي، سەن بىز بىلەن چاخچاقلاشما.

— ياق! — دەپتۇ پاشا ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ، — مەن ئۇنىڭ كۆزىنىلا چاقىمەن، ئۇ كۆزىنىڭ يارىلىنىپ قېلىشىدىن قورقۇپ قارىغايغا ئانچە قاتتىق سۈركىيەلمەيدۇ، لېكىن بۇ داۋاملىشىۋەرسە، ئۇنىڭ كۆزى يارىلىنىدۇ، شۇ چاغدا چىۋىن دوستۇمنى ياردەمگە چاقىرىمەن، پىلنىڭ يارىلانغان ئىككى كۆزى چىۋىن دوستۇمنىڭ قوسىقىدىكى قۇرۇتلىرى ئۈچۈن ئۆسۈپ يېتىلىدىغان ياخشى ماكانغا ئايلىنىدۇ. قېنى ئويلاپ بېقىڭلار، بۇ مېنىڭ سىلەرنىڭ ئەنتىگلارنى ئېلىپ بەرگىنىم بولمامدۇ!؟

ھەممە پاشىنىڭ سۆزىگە قايىل بولۇپ باش لىڭشىتىپتۇ. شۇ چاغدا چوپ ئارىسىدىن بىر پاقا سەكرەپ چىقىپ كۆپچىلىككە قاراپ:

— مەغرۇر پىل مېنىڭمۇ ئىككى بالامنى دەسسەپ ئۆلتۈرگەن، مېنىڭمۇ ئۇنىڭغا غەزىۋىم بار، پاشىجاننىڭ سۆزى مېنىڭ تېخىمۇ كۈچلۈك ئىنتىقام ئېلىشىمغا يول ئاچتى. مەن بۇنى ھازىر ئېيتمايمەن، ئاۋال پاشىجان تەدبىرىنى قىلىپ كۆرسۇن، كېيىن مەن ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلىمەن، — دەپتۇ-دە، يەنە چوپ ئارىسىغا كىرىپ غايىپ بوپتۇ.

ھەممە: "پاقىنىڭ قولىدىن نىمە كېلەر" دېگەن خىيال بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە ئېتىۋار قىلماپتۇ. ئەمما پاشىنىڭ تەدبىرىنى خۇشاللىق بىلەن قولاپ، ئۇنى دەرھاللا ھەركەت قىلىشقا ئۈندەپتۇ. پاشا ئۆز ۋەدىسى بويىچە دەرھاللا قاناتلىرى-

بەگنىڭ „پەيزى“

بىرقانچە بەگگە بولغان ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئۆلپەتچىلىگىمۇ خېلى چىڭ ئىكەن. ئارىدا بىرەرسى بولمىسا، شۇنى ئىزلەپ تاپمىغىچە سورۇن تۈزۈشمەيدىكەن.

بىر كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر يەرگە جەم بولۇپ، بىر بىرى بىلەن ئۇچراشقانلىغىنىڭ خوشاللىغىدا چىلىمنىڭ سەيخانىسىنى يالقۇنلىتىپ، تازا چېكىشىپتۇ ـ دە، نەشە كەيپىدىن كوزلىرى خۇماللىشىپ، كەيىپ ھوزۇرىدا باشلىرىنى تۆۋەن سالغىنىچە بىر بىرىنى ئۇنتۇپ چوڭقۇر خىيالغا غەرق بوپتۇ.

ئۇلار شۇ ھالدا قانچىلىك ئولتۇرغانلىغى نامەلۇم، لېكىن ئارىدا بىرسى ئۇشتۇمتۇت موگدەرەپ، كالىسىدەك قاتتىق مورەپ كېتىپتۇ، قالغانلىرى چوچۇپ باشلىرىنى كوتىرىپتۇ ـ دە، گۇنى نوقۇشۇپ:

— نىمە بولدۇڭلار، ئاداش؟ — دەپتۇ.

— قويۇڭلار، ئاداش، — دەپتۇ كالىسىدەك مورەپ تاشلىغىنى يۈرىگىنى تۇتقانچە، — خۇدايا تۇۋا، شۇنداقمۇ ئىش بولىدىكەن؟!

— زادى نىمە ئىش؟ سوزلىسەڭلارچۇ، كىشىنى دىققەت قىلماي، — دېيىشىپتۇ قالغانلىرى. كالىسىدەك مورەپ تاشلىغىنى ئۇلارغا تىكىلگەنىچە مورىگەنلىك سەۋەبىنى بايان قىلىشقا باشلاپتۇ:

غان مەغرۇر كەۋدىسى قاغا - قۇزغۇن، قۇرۇت - قوڭغۇزلارغا يەم بولۇپ تۈگەپتۇ.

مەغرۇر پىلىنىڭ زومىگەرلىكىدىن قۇتۇلغان جان - جانىۋارلار خۇشاللىقىدىن ئۇسسۇل ئوينىشىپ، مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتىپتۇ:

ھېزى بول ھاياتلىق يولىدا دائىم،
كۈچلۈكمەن دېگەننى ئاجىزنى كورۇپ.
مەغرۇر پىل جان بەردى پاشا قولىدا،
ئۆزىنى چوڭ ساناپ، زورلۇق قىپ يۈرۈپ.

مەغرۇرلۇق ھەركىمنى قالدۇرار يېتىم،
ئۆزىگە قارشى كۈچ توپلايدۇ زورلۇق
شۇ ئىككى ئىللەتكە بولسا كىم مەھكۇم،
قۇچقۇسى ئۆمرىنى بىھىساپ خورلۇق.

مى بۇرنۇمغا تىققاندا چىدالماي قالدىم، مورەپ كەتكىنىمنىڭ سەۋەبى شۇ.

گۇلپىتىنىڭ سوزىنى ئاڭلىغان بەگلەر باشلىرىنى ئەستە كوتىرىپ، پۇرۇلۇپ كەتكەن كوزلىرىنى دوستىغا تىكىپتۇ - دە:

— غۇنچىلىك پەيزى قىلمىساڭ، بەڭ چىچىپ نىمە قىلىسەن؟ — دېيىشىپتۇ.

— بۇ خۇددى چۈشتەك ئىش، — دەپتۇ ئۇ ئۆزىمۇ
ھەيران قالغان ھالەتتە، — لېكىن مەن چۈش كۆرمىدىم،
خىيال سۈردۈم، خىيالىمدا مەن ئاجايىپ سېمىز بىر كالىغا
ئايلىنىپ قالدىم، ئىگەم سەھەردىلا بوينۇمغا ئاغامچا سېلىپ، مېنى
ئۈرۈپ تۇرغۇزۇپ، سىرتقا ئېلىپ ماڭدى، ئىچىمدە "مېنى ئوت-
لىتىپ كەلسە كېرەك" دەپ ئويلاپتىمەن، لېكىن ئۇ مېنى توپ-
توغرا كالا بازىرىغا ئېلىپ باردى، ھەش - پەش دىگۈچە مېنىڭ
ئەتراپىمنى بىرقانچە خېرىدار ئوراۋالدى، دىققەت قىلغۇدەك
بولسام، ئۇلار مېنى ئېلىش ئۈچۈن ئىگەم بىلەن سودىلىشىۋې-
تىپتۇ. "مەن كالا بولغاندىكىن، كىمنىڭ قولىدا بولسام، بە-
رىبىرلا، پەقەت مېنى ياخشىراق باقىدىغانلا بىرسىنىڭ قولىغا چۈش-
سەم بولغىنى" دەپ ئويلىدىم. شۇ چاغدا مېنى چاپانلىرى ماي-
لىشىپ پارقىراپ كەتكەن سېمىز بىر كىشى يېتىلەپ ماڭدى،
ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىن نىمشىقىدۇ بۇرنۇمغا ئەجەل پۇرىقى
كەلگەندەك تۇيۇلۇپ، تېنىم شۈركىنىپ كەتتى، كۆڭلۈمۇ سېزى-
دىكەن، ئۇ قاسساپ ئىكەن ئەمەسمۇ؟! ئۆيىگە ئاپىرىپ گۈپپىلا
قىلىپ يىقىتتى - دە، پۇتلىرىمنى بىر بىرىگە ئالماشتۇرۇپ
باغلاپ بوغۇزۇمغا پىچاق سۈردى، مەن "تەقدىر پىشانەمگە پۈت-
كىنى شۇ بولغاندىكىن قانداق قىلاي" دىدىم - دە، ئۈندىمەي
چىداپ يېتىپ بەردىم. قاسساپ قېنىمنى ئېقىتىپ بولغاندىن
كېيىن، ئۆتكۈر پىچىقى بىلەن تېرەمنى شىلىشقا باشلىدى،
بۇنىڭغىمۇ مەيلى دىدىم، ئاندىن ئۇ قارنىمنى يېرىپ ئۈچەي -
باغرىمنى يۇلۇپ چىقتى، بۇنىڭغىمۇ مەيلى دىدىم، ئۇستىخان-
لىرىمنىمۇ ئۇگە - ئۇگىسىدىن ئاجرىتىپ، تېنىمنى نەچچە بولەك
قىلىۋەتكەندىمۇ ئوخشاشلا چىدىدىم، بىراق ئۇنىڭ ئايالى كاللام-
نى ئۈتلەش ئۈچۈن تونۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ، يوغان كوسەي-

چى بولۇپ، مەدىكارلار بازىرىغا بېرىپ تۇرۇپتۇ. مەدىكار ئال-
غۇچىلار كەلسىلا ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۆزىنى
مەلۇم قىپتۇ. مەدىكار ئالغۇچىلار ئۇنىڭ سايىدا ئۆسكەن چېچەك-
تەك نۇرسىز چىرايىغا ۋە پاختىدەك ئاق ھەم يۇمشاق ئالقانلىرى-
غا قاراپ:

— سەن بۇ قوللىرىڭ بىلەن دوپپىغا گۈل تىكىشنى ئۆ-
گەنسەڭ بولغۇدەك،— دېيىشىپ، ئۇنى كۆلكگە قويۇپتۇ.

ماي ئىچىدىكى بورەكتەك ئەركىن يايراپ ئۆسكەن باي-
ۋەچچە ئۆزىنىڭ ئەخمەقلىق بىلەن قىلغان بەتخەجلىكلىرى تۈ-
پەيلىدىن خورلىنىۋاتقانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈنۈپ، ئىچىدە ئۆزىنى
تىللاپتۇ-دە، مەدىكارلار بازىرىدىن ئۈمىت ئۈزۈپ، ئۆيىگە قا-
راپ مېڭىپتۇ. يولدا ئۇنىڭغا بىر رەممىچى ئۇچراپ قاپتۇ. قارىغۇ-
دەك بولسا، ئۇ قېلىن كىتاۋنى ئېچىپ قويۇپ، رەم ئاچقۇزغۇ-
چىلارغا خالىغانچە بىر نىمىلەرنى سوزلەپ قويۇپىلا، ئۇلاردىن
جىرىڭلاپ تۇرغان تەڭگىلەرنى ئېلىۋاتقۇدەك. بۇ ئىش بايۋەچچە-
نى قاتتىق قىزىقتۇرۇپتۇ. ئۇ كوڭلىدە "بۇ ئىشمۇ بولغۇدەك،
قېنى بىر قىلىپ كورەي" دەپتۇ-دە، ئۆيىگە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.

بايۋەچچىنىڭ خىيالى خوتۇنىغىمۇ يېقىپ قاپتۇ. بىراق
ئۇلاردا كىتاپ ئالغۇدەك پۇلمۇ يوق ئىكەن. ئۇيان ئويلىنىپ،
بۇيان ئويلىنىپ، ئاخىرى ئۇلارنىڭ كوزى ئەڭ ئاخىرقى مول-
كى بولغان بىر پارچە ئاق كىگىزگە چۈشۈپتۇ. ئايال ئۇنى
سېتىۋېتىشكە قىيمىسىمۇ، ھەر ھالدا دەسمى سالماي ئىش باش-
لاشقا بولمايدىغانلىقىغا كوزى يېتىپ، قاتلاپ ئېلىپ بايۋەچچىگە
تۇتقۇزۇپتۇ. بايۋەچچە ئۇنى قولتۇقىغا قىستۇرۇۋېتىپ، بىردىنلا:

— توختا خوتۇن، بۇنى سېتىپ كىتاپ ئالىمىز، دەپ ئاۋارە
بولغىچە مۇشۇنىڭ ئوزىنىلا كىتاپ قىلىپ كورمەيمىزمۇ؟— دەپ-
تۇ-دە، ئۇنى قايچا بىلەن پارچىلاپ كىتاپ قىلىپ تىكىپتۇ،

ئامەتلىك بايۋەچچە

بۇرۇن ئاتىسىدىن تۇرغۇن مال ـ دۇنيا قالغان بىر بايۋەچچە
بولغان ئىكەن. ئۇ كىچىكىدىنلا يەپ ـ ئىچىپ، خوشال ـ خورام
ئويناپ ـ كۈلۈپ كۈن ئۆتكۈزۈشنى ئادەت قىلىۋالغاچقا، ئەيشى ـ
ئىشرەتتىن باشقىنى ئويلىمايدىكەن. "قويۇق مىڭغا يەتكىچە، ئا-
غىنەڭ مىڭغا يەتسۇن" دەپ، ھەر كۈنى مېھمان چاقىرىپ، شە-
ھەرنىڭ بىكار تەلەپلىرىنىڭ ۋاڭ ـ چۇڭلىرى ئىچىدە غەرق
مەس بولۇپ، كۈن ئۆتكۈزىدىكەن، پۇل دېگەن سۇدەك
ئاقىدىكەن.

"يەپ ياتساڭ تاغمۇ توشۇمايدۇ" دېگەندەك ھېچقانداق
ئوقەتنىڭ بېشىنى تۇتۇپ باقمىغان بايۋەچچىنىڭ ئەيشى ـ ئى-
شرىتى ئاتىسىدىن قالغان مال ـ دۇنيانى تېزلا خورىتىۋېتىپتۇ،
ئاغىنىلىرىمۇ بىر ـ بىرلەپ ئازىيىشقا باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ
بىر كۈنلەرگە كەلگەندە ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسى تەل ـ تۆكۈس
تۈگەپتۇ. قالغان ئاغىنىلىرىمۇ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ. بايۋەچچىنىڭ
ئائىلىسىنى ئېغىر غۇربەتچىلىك بېسىپتۇ.

— ئاغىنىلىرىڭنى ئىزلەپ باقساڭ بوپتىكەن، —
دەپتۇ ئايالى بايۋەچچىگە يالۋۇرۇپ، — شۇنچە كوپ تۇز ـ تە-
ممىزنى تېتىغاندىكىن بىرەر نانغا بولسىمۇ ياراپ قالار.

بايۋەچچە ئاغىنىلىرىنى ئىزلەپ كورۇپتۇ، بىراق ھەممە دۇ-
نياسىنى يەپ تۈگەتكەن بۇ ئەخمەق بايۋەچچىنىڭ يەپ
قاچار ئاغىنىلىرى ئۇنى قەستەن تونۇماسقا ساپتۇ، بايۋەچچە ئا-
مالسىز ئويان ـ بۇيان ئايلىنىپ، بىرەر ئىش تېپىپ ئىشلىمەك

بلله ئۇينىڭ ئارقسغا توكۇۋېتپسەن، دەرھال ئەخلەت دوۋسنى ئاختۇر،— دەپتۇ.

ئايالى ئۇينىڭ ئارقسغا يۇگۇرۇپتۇ، باشقا ئاياللارمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭپتۇ. ھالقا راست دىگەندەك ئەخلەت دوۋسى ئارىسىدىن چىقپتۇ.

كوزنى يۇمۇپ - ئاچقىچىلا بولۇپ ئۆتكەن بۇ ئىش، خوتۇنلارنىڭ ئاغزى ئارقلق خۇددى شۇنداق تېزلىك بىلەن شەھەرنىڭ ھەممە يەرلىرىگە تارقاپ كېتپتۇ. بىرسى:

— شەھىرىمىزگە يېڭى كوچۇپ كەلگەن كىشى ئۇستا رەمچىكەن،— دىسە، يەنە بىرسى:

— ئۇنىڭدا ھېچكىمنىڭكىگە ئوخشمايدىغان خاسيەتلىك كىتاپ بار ئىكەن،— دەيدىكەن.

ئەنە شۇ چاغلاردا ئىشىگىنى يۇتتۇرۇپ قويۇپ، ھەممە يەرنى ئاختۇرۇپ تاپالماي يۇرگەن بىر كىشى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا دەرھال رەم ئاچۇرۇشقا كەپتۇ. بايۋەچچە كىگىز كىتاۋىنىڭ داغلانغان بەتلىرىگە بىر ھازا تىكىلگەندىن كېيىن، ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشىگە قاراپ:

— سىز سۇرگە دوردىسى ئىچىسىڭىز بولغۇدەك،— دەپتۇ.

تۇلۇمدىن توخماق چىققاندەك بۇ گەپ، ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشىنى قاتتىق چوچۇتىۋېتىپتۇ:

— سىز ساراڭمۇ، ئۇككمۇ؟— دەپتۇ ئۇ كىشى تېرىكىپ،— مەن ئىشەك توغرىلىق رەم ئاچقۇزۇۋاتىمەن، سىز بولسىڭىز......

— كىتاپتىن شۇنداق چىقىپ قالدى،— دەپتۇ بايۋەچچە دۇدۇقلاپ،— مەندە نىمە ئامال.

ئىشەك يۇتتۇرگەن كىشى:

— سىز ھەقىقەتەنمۇ ئېلىشىپ قالغان كىشى ئىكەنسىز،

ئاندىن لاخشىگەرلى قىزىتىپ، ئۇنىڭ بەتلىرىگە خەتكە ئوخشاپ دىغان ئاللىقانداق شەكىللەرنى ئىمىر - چىمىر قىلىپ سىزىپ چىقىپتۇ، شۇنداق قىلىپ كىناپىنو پۈتۈپتۇ. بىراق بايۋەچچە يەنە ئويلىنىپ قاپتۇ:

— مېنى شەھەر خەلقىنىڭ ھەممىسى تونۇيدۇ، — دەپتۇ ئۇ خوتۇنىغا، — مۇشۇ ھالەتتە كوچىغا چىقسام، كىشىلەر مېنى ساراڭ بولۇپ قاپتۇ، دىيىشەر.

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

— باشقا شەھەرگە كوچۇپ كېتەيلى.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئوي - جايلىرىنى ئېلىشىغا سېتىۋېتىپ، يىراق بىر شەھەرگە كوچۇپ بېرىپتۇ - دە، ئوبدان ئورۇنلىشىۋېلىپ، ئوز ھونىرىنى ئاشكارىلاش ئۇچۇن، ئاياللىنىڭ بىر پاي ھالقىسىنى ئويىنىڭ ئارقىسىغا بەلگە قويۇپ كومۇپ قويۇپتۇ. بۇلارنىڭ ئويىگە بىرقانچە ئايال مېھمان يىغىلغان كۇنى بايۋەچچىنىڭ ئايالى ئېرى بىلەن كېلىشىپ قويىغىنى بويىچە، بىر پاي ھالقىسىنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

— ياخشىراق ئىزلەپ باق، تېپىلىپ قالار، — دەپتۇ بايۋەچچە.

— ئىزلەپ ئاۋارە بولغىچە، كىناپلىرىڭغا قاراپ باقسىلا بولمامدۇ؟ — دەپتۇ ئايالى. بايۋەچچە:

— ئۇنداق قىلساقمۇ بولىدۇ، بىراق بۇنىڭدىن كېيىن ئوزەڭگە پۇختا بول، مېنى ئاۋارە قىلىدىغان ئىشنى ئىككىنچى قىلما، — دەپتۇ - دە، كىگىز كىناۋىنى قولىغا ئاپتۇ. مېھمانلار ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا تىكىلىپتۇ. بايۋەچچە كىگىز كىناۋىدىكى ئىمىر - چىمىر سىزىقلارغا سىنچىلاپ قارىغىنىچە كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— مانا دىمىدىممۇ، سەن خوتۇن ئۇنى ئەخلەت بىلەن

بولسام، ئەسلا تاپالماسكەنمەن. رەھمەت سىلىگە. چاقچاق قىلماي، ئىشىكنى ئاچسىلا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ بايۋەچچىنىڭ قوللىرى ئىشىك تۇتقۇچىدىن ئىختىيارسىز بوشاپ كېتىپتۇ. ئىشەك يۈتتۈرگەن كىشى ئۆيگە كىرىش بىلەنلا بايۋەچچىگە ئېگىلىپ، تازىم قىلغىنىچە يانچۇقىدىن پارقىراپ تۇرغان كۈمۈش تەڭگىلەرنى ئېلىپ، ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرغان بايۋەچچىنىڭ ئالقىنىغا تۇتقۇزۇپ، قايتا-قايتا رەھمەت ئېيتىپ، كەچكە ئۆز ئۆيىگە مېھمانغا چىللاپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. بايۋەچچە ھاڭ-تاڭ بولغىنىچە تۇرۇپلا قاپتۇ. ئەھۋال ئەسلى مۇنداق بولغان ئىكەن:

ئىشەك يۈتتۈرگەن كىشى بايۋەچچىنىڭ كىناپىگە قاراپ بەرگەن جاۋابىنى ئاڭلاپ قاتتىق تېرىكىپ كېتىۋاتقىنىدا، يولدا بىر دوستى بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ، دوستى ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ: "سۈرگە دورىسى ئىچ دېگەن بولسا، ئىچىپ باقمامسەن، ئىشىكىڭ تېپىلمىغان تەقدىردىمۇ، ساڭا ئوشۇقچە زىيىنى يوققۇ" دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ، ئىشەك يۈتتۈرگەن كىشى بۇنىڭغا كۆنۈپ، ئۆيىگە بېرىپ سۈرگە دورىسى ئىچىپتۇ-دە، يەنە ئىشىكىنى ئىزلەشكە مېڭىپتۇ، ئۇ بىر ئەسكى توت تامنىڭ يېنىغا كەلگەندە قوسىغى تازا تولغاپ ئاغرىشقا باشلاپتۇ، ئۇ ئالدىراپ-تېنەپ ئەسكى توت تامنىڭ ئىچىگە كىرسە، ئىشىكى شۇ يەردە توپلىشىپ قالغان سۇلاردىن پەيدا بولغان كىچىككىنە لاي ئورىگە پېتىپ قېلىپ چىقالماي ياتقان ئىكەن......

ئىشەك يۈتتۈرگەن كىشىنىڭ بايۋەچچىگە: "سىلى قىزىقچىلىقنى ھەممىلا ئىشقا ئارىلاشتۇرىدىكەنسىلا" دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسىمۇ ئەنە شۇ ئىكەن.

بايۋەچچە ئۆزىنىڭ ئويلىماي ئېيتقان سۆزىنىڭ ئويلىمىغان نەتىجىگە ئېرىشىپ قالغانلىقىدىن ئىنتايىن خوش بولۇپ كېتىپ

سىزلى ئىزلىگەن مەئمۇ ئەخمەق، — دەپتۇ - دە، ئىشىكنى يې-
پىپ چىقىپ كېتىپتۇ.
— مانا رەسۋاچىلىق، — دەپتۇ بايۋەچچىنىڭ خوتۇنى
تېرىكىپ، — سىزنىڭ ساراڭلىقىڭىزنى ئەتىلا ئۇ پۈتۈن شەھەر-
گە يېيىلىپ بولىدۇ. ئەمدىكى كىشىلەر سىزگە رەھىم ئاچقۇزۇش
ئۈچۈن ئەمەس، بىزنى شەھەردىن قوغلاپ چىقىرىشقا كېلىدۇ.
ئادەم دىگەن شۇنداقمۇ ئەخمەق بولغان بارمۇ؟
بايۋەچچىنىڭ ئايالى ئەلەمگە چىدىماي يىغلىۋېتىپتۇ. باي-
ۋەچچە ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئويلىماي گەپ قىلىپ قويغانلىق-
غا ئۆكۈنۈپ: "بۇ يەرنىڭ خەلقى راستىنلا بىزنى قوغلىۋېتەر-
مۇ؟" دىگەن دەككە - دۈككە ئىچىدە تاڭ ئاتقىچە ئۇخلىيالماپ-
تۇ. تاڭ ئېتىپتۇ، ئۇلار ئورۇنلىرىدىن يېڭىلا تۇرۇشىغا ئىشىگى
قېقىلىپتۇ. بايۋەچچە: "مانا ئەمدى كورگۈلۈگىمىزنى كورىدىغان
بولدۇق" دىگىنىچە ئالاقزادە بولۇپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ - دە،
ئالدىدا كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ئىشەك يۈتتۈرگەن كىشىنى كورۈپ
تېخىمۇ تەمتىرەپ كېتىپ، ئىشىكنى يېپىۋاپتۇ.
— رەھمەت ئۇستام، — دەپتۇ ئىشەك يۈتتۈرگەن كىشى، —
خاپا بولمىسىلا، سىلى ھەقىقەتەنمۇ ئەۋلىيا ئىكەنلا. مەن سىلىنى
ئورۇنسىز رەنجىتكەنلىكىم ئۈچۈن ئەپۇ سوراپ كەلدىم، ئىشىك-
نى ئاچسىلا.
— يالغان ئېيتما، — دەپتۇ بايۋەچچە ئىشىكنىڭ تۇتقۇ-
چىنى قاتتىق تارتىپ تۇرۇپ، — سەن مېنىڭ تېرەمنى شىلماقچى.
ئىشىكنىڭ سىرتىدىن ئىشەك ساتقۇچىنىڭ قاقاقلاپ كۈلگەن
ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:
— سىلى بەكمۇ قىزىقچى ئىكەنلا، قىزىقچىلىقىنى ھەممىلا
ئىشقا ئارىلاشتۇرىدىكەنلا، ئىشىكىمنىمۇ شۇ يول بىلەن تېپىپ
بەردىلە، مەن ئەخمەقلىق قىلىپ سۈرگە دورىسى ئىچمەي قويغان

ئالغۇچىلار ياكى ئوغرىلاپ ئالغۇچىلار بولسىمۇ، ئۈچ كۈن ئىـ
چىدە تاپشۇرۇپ بەرسە، كەچۈرۈم قىلىنىدۇ، مۇبادا ئۈچ كۈن
ئىچىدە تاپشۇرۇپ بەرمەي، كېيىن سېزىلىپ قالسا، كاللىسى ئېـ
لىنىدۇ» دەپ ئېلان قىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ ئېلانىنى جاۋاپسىز قاپتۇ.
شۇڭا ئۇ رەمچى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ، خوش بولۇپ
كېتىپ، ئۇ ئارقىلىق ئۈزۈك ئوغرىلىغۇچىنى تېپىپ چىقىپ باشـ
قىلارغا ئىبرەت قىلىش يۈزىسىدىن قاتتىق جازالاشنى كۆڭلىگە
پۈكۈپتۇ ـ دە، چاپارمەنلىرىگە رەمچىنى دەرھال چاقىرىپ كېـ
لىشكە پەرمان بېرىپتۇ. چاپارمەنلەر «رەمچى» نى دەرھال ئېلىپ
كەپتۇ. «ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك» دىگەندەك بۇ «رەمچى»
ئۆزىنى تۇتۇشقا ھەر قانچە تىرىشسىمۇ، پۇت ـ قولى تىترەشكە
باشلاپتۇ. پادىشا ئۇنىڭغا قاراپ:
— ئۈزۈك ئوردا ئىچىدە يوقتى، ئەگەر سەن رەمـ
چى قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئالدامچى بولمىساڭلا، دەرھال تاپاـ
لايسەن، تاپالمىساڭ، بۇ يەردىن تىرىك چىقىپ كېتىمەن دەپ
خىيال قىلما، قانداق، پال سېلىپ كۆرۈپ باقامسەن،— دەپتۇ.
— بېشىم بىلەن،— دەپتۇ بايۋەچچە ئۆزىنى تەسلىكتە
بېسىپ،— بىراق بۇ ئىش خېلى چىگىشتەك قىلىپ تۇرىدۇ،
شۇڭا مېنىڭ كىتاپ كۆرۈپ توغرا ھۆكۈم چىقىرىشىم ئۈچۈن
ئۈچ كۈنلۈك سۈرۈك بېرىشكە بولامدىكىن؟
بايۋەچچە بۇ سۆزنى ئېيتىشتا، قاراپ تۇرۇپ ئۆزىنى ئۆلۈمگە
تۇتۇپ بەرگەنىدىن كۆرە غېپلا قىلىپ باشقا شەھەرگە قېچىپ
كېتىش پۇرسىتىنى يارىتىشنى كۆزدە تۇتقان ئىدى، پادىشا
خۇددى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالغاندەك:
— بولىدۇ، بىراق ئوردىدىن چىقىپ كەتمەيسەن، مەن
سېنى مەخسۇس ئۆي، مەخسۇس تاماق بىلەن تەمىنلەيمەن،
ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە كۆرۈشىمىز،— دەپ سۆزىنى تۈگىـ

تۇ، ئاياللىرى خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قاپتۇ.

بايقۇشچە شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئىشەك يۈتتۈرگەن كىشىنىڭ قايتا - قايتا تەكلىپ قىلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا بېرىپتۇ، بۇ چاغدا يۇرت كاتتىۋاشلىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە تولۇق يىغىلىپ، "رەمچى" گە تۇردىن ئورۇن قالدۇرۇپ، ئۇنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشقان ئىكەن، بايقۇشچە ئۆيگە كىرىشى بىلەن ھەممە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، ئۇنى تۆرگە تەكلىپ قىپتۇ، بايقۇشچە ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن قانداقتۇر بىر سىناش نەزىرىنى سەزگەندەك بولۇپ، بۇ يەرگە كەلگەنلىكىگە قاتتىق ئۆكۈنۈپتۇ ۋە: "تۆرگە چىقىپ سەتچىلىككە قالغانىدىن كۆرە، قېچىپ كېتىشكە ئاسان بولۇش ئۈچۈن، پەگادىلا ئولتۇرمايمەنمۇ" دەپ ئويلاپ:

— رەھمەت، "پاقا سەكرەپ، سەكرەپ ئورنىغا چۈشەر" دەپتىكەن، تۆرگە چىققىنىمدىن كۆرە، پەگادا تۇرغىنىم ياخشىدەك قىلىدۇ،— دەپ ساپتۇ. شۇ ئان ھەممە: "ۋاي، تاپتى، تاپتى..." دەپ چۇقان كۆتۈرۈشۈپ "رەمچى"گە قالدۇرۇلغان تۆردىكى كىگىزنى قايرىپ ئاستىدىن يوغان بىر پاقىنى ئېلىپ، تالاغا ئەپچىقىپ تاشلىۋېتىپتۇ. ئەسلىدە ئۇلار شەھەرگە كېلەر - مەكچى بولۇپ، ئەتەي شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغان ئىكەن. "رەمچى" نىڭ ئۇنى دەرھال "تېپىۋېلىشى" ئۇلارنى ھەقىقەتەنمۇ قايىل قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ "رەمچى"نىڭ شۆھرىتى تېخىمۇ ئېشىپ، ئۇنىڭ داڭقى بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسىغىمۇ بېرىپ يېتىپتۇ. شۇ چاغلاردا ئۇنىڭ ياخشى كۆرىدىغان بىر ئۈزۈكى يوقاپ كەتكەن ئىكەن. بۇ پادىشاغا نىسبەتەن ئانچە چوڭ يوقىتىش ھېساپلانمىسىمۇ، بىراق پادىشا ئوردىدا ئوغرى پەيدا بولۇپ قالدىمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ، بۇنى قاتتىق سۈرۈشتە قىپتۇ ۋە "تېپىپ

ئۇچرىتىپ قېلىپ، يوشۇرۇۋالدىم، كېيىن بېرىۋېتىشىنىمۇ ئويـ لىغان ئىدىم، بىراق پادىشا داۋراڭ قىلىپ قالدى، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇنى قايتۇرسام، پادىشا مېنىڭ سادىقلىقىمدىن گۇمانـ لىنىدۇ، ھەتتا دارغا بۇيرۇشتىنمۇ يالتايمايدۇ.

ساراي خادىمى شۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ بايۋەچچىنىڭ ئالـ دىدا يەنە تىزلىنىپتۇ. بايىلا ئۆلۈۋېلىش كويىدا ئەس - ھوشـ شىنى يوقاتقان بايۋەچچە ئۆز تەقدىرىنىڭ شۇنچىلىك تېزلىكتە ئۆزگەرگەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، ئاجايىپ سۆيۈنۈپ كېتىپتۇ ھەمدە ساراي خادىمىنىڭ ئۆزىنى ئاشكارىلىماقچى بولغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى تولۇقراق ئۇقماقچى بوپتۇ.

— ئەمدى ئۆزىڭىزنى نېمە ئۈچۈن ئاشكارىلىماقچى بولدىڭىز؟

— مەن سىلىنى ئىككى كۈندىن بۇيان ھەر كۈنى كېچـ سى كۆزىتىۋاتىمەن، بىراق سىلىدىن ھېچقانداق شەپە چىقمىدى. مەن كۆڭلۈمدە: "بۇمۇ چاغلىق رەمچى بولسا كېرەك، كىشىلەرنى قاقتى - سوقتى قىلىپ ئۆگىنىپ قالغان" دەپ ئويلىدىم. بىراق كۆڭلۈم زادىلا ئەمىن تاپمىدى، بۈگۈن يەنە كەلدىم، ئاڭلىغۇـ دەك بولسام، مېنىڭ ئىسمىمنى ئۆزلۈكسىز تەكرارلاۋاتىدىلا، يەنىلا تىڭشىسام، يەنە شۇ "شەيخجان... شەيخجان..." ئاخىرى پۇت - قولۇمدا جان قالمىدى. شۇڭا بىلەن ئۆزلىرىنىڭ پانالىرىغا ئۆزەمنى ئېيتىپ كىردىم.

بايۋەچچە ئۆز تەقدىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچىلىك تېز ئۆزگەرگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى تولۇق چۈشىنىپ يېتىپتۇ، ئۇ، ئۇ- يان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، قانداقلا بولمىسۇن ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇشقا سەۋەبچى بولغان بۇ كىشىنىمۇ قۇتقۇزۇپ قېلىشنىڭ چارىسىنى ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ. ئاخىرى چارىمۇ تېـ پىلىپتۇ. ساراي خادىمى بۇ چارىنىڭ ئوڭۇشلۇق بولىدىغانلىقىدىن كۆڭلى تىنىپ، ئۆزىگە تېگىشلىك ۋەزىپىنى ئادا قىلىشقا خوـ

شىپتۇ، ئەمدى بايغۇچىگە مەخسۇس ئۆيگە سولىنىۋېلىپ، ئۇلۇغ-
نى كۈتۈپ يېتىشتىن باشقا يول قالماپتۇ. بىر كۈن ئۆتۈپتۇ،
ئىككى كۈن ئۆتۈپتۇ، ئەمدى تاڭ ئاتىسىلا پادىشا ئۇنى ئالدىغا
چاقىرتىدۇ، ئۇنىڭ رەنجى قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئالدامچى-
لىكەنلىكى سېزىلىدۇ، پادىشا ئۇنى كەچۈرمەيدۇ، ياكى كاللىسى-
نى ئالىدۇ، ياكى دارغا ئاستۇرىدۇ.

بايغۇچە ئويلىغانسېرى قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشۈپ، خۇدى-
نى يوقىتىشقا باشلاپتۇ، ئاخىرى ئۇ پادىشانىڭ ئالدىدا سوراققا
تارتىلىپ، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغاندىن كۆرە ئۆزىنى - ئۆزى
ئۆلتۈرۈۋېلىش قارارىغا كەپتۇ - دە، قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئەل ئا-
يىغى بېسىلىشى بىلەن ئىشىك، تۈڭلۈكنى مەھكەم تاقاپ، ئېسى-
لىپ ئۆلۈۋېلىش ئۈچۈن ئۆزىگە سىرتماق ساپتۇ، بىراق ئۆزىنى
بىراقلا تاشلاشقا جۈرئەت قىلالماي، ئاغامچىنى بويىنىغا سېلىپ
تۇرۇپ، ئۇنى قولى بىلەن ئاستا چىڭىتىپتۇ - دە، "چىق جان،
چىق جان" دەپ ئىلتىجا قىلىشقا باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇ-
شىك قېقىلىپ، نالە قىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بايغۇچە قۇلاق
سالغۇدەك بولسا، ئىشىك ئالدىدا بىرسى: "مەن سىلىدىن ئۆتۈ-
نەي، ئۇلۇغ ئەۋلىيا غوجام، بىر نوۋەت ئەپۇ قىلىۋەتسىلە" دە-
ۋاتقۇدەك. بايغۇچە ھەيران بولۇپ، ئاغامچىلىرىنى يېشىۋېتىپ،
قويۇپ ئىشىكنى ئاچقان ئىكەن، بىر كىشى ھۆكرەپ يىغلىغىنىچە
بايغۇچىنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى تاشلاپتۇ.

— سىز كىم بولىسىز؟— دەپتۇ بايغۇچە ئۈچكەن ئۇ-
مىتشامنىڭ قايتا پەيدىرلاپ يېنىشقا باشلىغانلىقىنى سېزىپ يۈ-
رىگى ئويىنىغان ھالدا.

— مەن پادىشانىڭ ساراي خىزمەتچىسى، ئۇزۇن يىللار-
دىن بېرى پادىشاغا سادىق بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئىدىم، يېقىندا
قايسى شەيتان ئازدۇردىكىن، سارايدا پادىشانىڭ ئۈزۈكىنى

بوپتۇ، ئۈزۈكنى "يەۋالغان" غاز تېخىچە كۆرۈنمەپتۇ. پادىشانىڭ تاقىتى تاق بولۇشقا باشلاپتۇ، بايۋەچچىمۇ جىددىيلىشىپ قاپتۇ: "ئەگەر بۇ ئىش بېجىرىلمىگەن بولسا..." بايۋەچچىنىڭ دەر گۇمان بولغان كۆزلىرى كىشىلەر ئارىسىدىكى ساراي خادىمىغا تىكىلىپتۇ، ساراي خادىمى ناھايىتى خاتىرجەم كۆرۈنۈپتۇ، دېمەك ئىش بېجىرىلگەن. بايۋەچچە يەنە بىرقانچە غازنى ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىمۇ ئۈزۈك "يەۋالغان" غاز كۆرۈنمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئۆتكۈزە - ئۆتكۈزە ئەڭ ئاخىرقى غازغا كەلگەندە ئۇنىڭ نۇرسىزلىشىپ كەتكەن كۆزىگە قاراپلا ئۇنىڭ ئۈزۈك "يەۋالغان" غازنىڭ دەل ئۆزى ئىكەنلىكىنى بىلىۋاپتۇ. دەر ھەقىقەت ساراي خادىمى بىلەن كېلىشكىنى بويىچە ئۇنىڭ قانىتىدىن بىر پەي بەلگە ئۇچۇن سۇندۇرۇلغان.

بايۋەچچە ئۇنى پادىشاغا شەرەت قىلىپ:

— بىز ئىزلىگەن غاز مانا مۇشۇ، — دەپتۇ. پادىشا غازنى سويۇشقا بۇيرۇپتۇ، غاز سويۇلۇپتۇ، ئۈزۈك ئۇنىڭ يەملىكىدىن چىقىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشانىڭ چىرايى نۇرلىنىپ، "رەمچى"نىڭ ئەۋلىيالىقىغا ناھايىتى قايىل بوپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، ئۇنى ئۆزىگە مەسلىھەتچى قىلىپ ئوردىدا ئېلىپ قاپتۇ.

بەختەجلىكى تۇپەيلىدىن مال - دۇنياسىدىن ئايرىلىپ، بىر پارچە نانغىمۇ زار بولۇپ قالغان بايۋەچچە ئەنە شۇ كۈندىن باشلاپ، ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ، بىراق غەم - ئەندىشىدىن خالى بولالماپتۇ، ئۇ، قاچاندۇ بىر كۈنى ئۆزىنىڭ ساختا قىياپىتىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ يۈرۈدىكەن. ھەتتا چۈشىدىمۇ موگدەرەپ تۇرۇپ كېتىدىغان ھالەتكە كېلىپ قاپتۇ. ئەنە شۇ كۈنلەردە پادىشا ئۇنى تۇيۇقسىز ئالدىغا چاقىرىپتۇ. ئەسلىدە بۇرۇندىن تارتىپ، بۇ پادىشالىقنى

شال - خورام چىقىپ كېتىپتۇ. بايۋەچچىمۇ ھەقىقى بايۋەچچىلەرگە خاس خاتىرجەملىك بىلەن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، بايۋەچچە تېزلىك بىلەن كىيىنىپ، ئەتىگەنلىك تاماقنى ئىشتىھا بىلەن يەپ، كىگىز كىتاۋنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، مەغرۇر قەدەم تاشلاپ پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

— قۇدرەتلىك شاھىم، — دەپتۇ ئۇ سالام بېجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، — پېقىرلىرى تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ئادا قىلىپ ئالدىلىرىغا كەلدى.

— ناھايىتى ياخشى، — دەپتۇ شاھ ئۇنىڭغا خۇشاللىق بىلەن نەزەر تاشلاپ، — قېنى بايان قىلىڭ.

— كىتاپنىڭ ئىزھار قىلىشىچە ئۈزۈك ئوغرىلانمىغان، ياكى يۇتمىگەن.

— ھە، بۇ، نىمە دىگىنىڭىز؟ — دەپتۇ شاھ قاشلىرىنى يىمىرىپ.

— ئۇنى غازلىرىڭىزدىن بىرى دانىغا ئارىلاشتۇرۇپ يەۋالغان.

— مەيلى، شۇنداقمۇ دەيلى، — دەپتۇ پادىشا ئىشەنگۈسى كەلمەي، — سىز شۇ غازنى تاپالامسىز؟

— ئەلۋەتتە تاپقىلى بولىدۇ، — دەپتۇ "رەمچى" ئۆزىنى خاتىرجەم تۇتۇپ، — بۇنىڭ ئۈچۈن غازلارنى بىر - بىرلەپ كۆزدىن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

— بولىدۇ، — دەپتۇ شاھ يەنىلا ئىشەنمىگەن قىياپەتتە خۇددى تەنە قىلغاندەك، — قېنى غازلار رەمچىنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈلسۇن.

غازلار كەلتۈرۈلۈپتۇ، "رەمچى" بىر كىتاپقا، بىر غازنىڭ كوزى ۋە قانات - قۇيرۇقلىرىغا قاراپ، ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. غازلارنىڭ كوپ قىسمى ئۆتۈپ

ئات جەڭ ۋە بەدىگە كورگەن، ئەڭ يۈگۈرۈك ئاتلاردىن بولغاچقا، باشقا ئاتلاردىن يول تالىشىپ، ھەممىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپتۇ-دە، كېلىۋاتقان دۈشمەن توپىغا قاراپ ئوقتەك ئېتىلىپتۇ. قورقمىدىن ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن بايۋەچچە كەينىگە ياناي دېسە ئاتنىڭ ئىزگىنىنى باشقۇرالماپتۇ، ئۆزىنى يەرگە تاشلاي دېسە، ئېگەر-دىن ئاجرىيالماپتۇ. ئات بولسا، دۈشمەنگە قارشى چېپىۋېرىپتۇ. ئۆز قوماندانىنىڭ بۇ "قەھرىمان" لىقى قوشۇننى تېخىمۇ روھلان-دۇرۇۋېتىپتۇ. ھەممە قوماندانغا ئەگىشىپ، قىقاس-چوقان بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ بايۋەچچىنىڭ ئېتى دۈش-مەن قوشۇنى بىلەن ئۇچرىشىشقا ئازلا قاپتۇ. ئۇ، كوز يۇمۇپ-ئاچقۇچە يۈز بېرىدىغان قاتتىق توقۇنۇشتىن خۇدىنى يوقىتىپ كېتىۋاتقىلىدا، ئېتى بىر يانغا ئېگىلىپ ئۆسكەن بىر توغراقنىڭ ئاستىدىن ئۆتۈپ قاپتۇ. بايۋەچچە ئاتتىن ئاجرىۋېلىش ئۈچۈن تېزلىك بىلەن توغراقنى قۇچاقلاپتۇ، كىم بىلسۇن تېگى پورلىشىپ قاخشال بولۇپ قالغان بۇ توغراق شۇئان قاراسلاپ سۇنۇپ ئې-گەرنىڭ ئالدىغا چۈشۈپتۇ، ئات بولسا، يۇلقۇنۇپ توغراقنى سورىگەن پېتى دۈشمەن لەشكەرلىرىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كېتىپ-تۇ-دە، لەپچە ئۇنىلغان دۈشمەن لەشكەرلىرى توغراق پۇتاقلىرىغا ئۇرۇلۇپ ھالاك بوپتۇ، قالغانلىرى يوغان بىر توپ توغراقنى يۇلۇۋېلىپ باستۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇ مىسلى كورۇلمە-گەن "باتۇر"غا دۈچ كېلىشتىن قورقۇپ ئارقىسىغا يېنىپ قې-چىپتۇ. بايۋەچچىنىڭ لەشكەرلىرى قاچقانلارنى قوغلاپ يۇرۇپ قىرىشقا باشلاپتۇ. شۇ ئەسنادا بايۋەچچىنىڭ ئېتى چوڭ بىر سۇغا دۈچ كېلىپ، ئېقىننى يېرىپ ئۈزۈپ ئۆتۈپتۇ. شۇنىڭ بى-لەن ئىگەرگە يېپىشتۇرۇلغان يار يېلىمۇ ئېرىپ، بايۋەچچىمۇ ئىگەردىن ئاجراپتۇ. ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ كىيىملىرىنى يۇيۇپ قۇ-رۇتۇپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ بىرمۇ ئادەم چىقىم قىلماي دۈشمەن

بوزەك قىلىپ كېلىۋاتقان خوشنا پادىشالىق يەنىلا بوزەك قىلىش
يۈزىسىدىن بۇ پادىشالىققا لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقان ئىكەن.
بۇنىڭدىن قاتتىق ھودۇققان پادىشا "قارشى تۇرۇش كېرەكمۇ،
ياكى تىز پۈكۈپ، ئۇلارنىڭ بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ كېتىشىگە
يول قويۇش كېرەكمۇ؟" دېگەن مەسىلە ئۈستىدە "رەمچى" دىن
مەسلىھەت سورىماقچى ئىكەن، "رەمچى" ئەھۋالنى ئاڭلاپ، ئۆ-
زىنىڭ بەربىر بىر كۈنى ئاشكارىلىنىپ رەسۋا بولىدىغانلىقىنى
كۆزدە تۇتۇپ: "ئىككى تەرەپنى ئۇرۇشقا سېلىپ قويۇپ، پاتپا-
راقچىلىقتىن پايدىلىنىپ قېچىپ كەتمەيمۇ" دېگەن خىيالدا، كى-
مىز كىناۋىنى ۋاراقلاپ تۇرۇپ پادىشاغا:

— كىناپىمنىڭ ھۆكۈم قىلىشىچە، غەلىبە بىز تەرەپتە تۇ-
رۇپتۇ، ئەلۋەتتە قارشى جەڭ قىلىشىمىز كېرەك، — دەپتۇ.

— ئەمىسە جەڭگە سىز قوماندانلىق قىلىڭ، — دەپتۇ
پادىشا "رەمچى" نىڭ سۆزىگە ماقۇل بولۇپ، — بىز ئارقا سەپ-
تە تۇرۇپ، سىزگە ياردەملىشىمىز.

بايۋەچچە پادىشانىڭ بۇيرۇغىنى رەت قىلالماپتۇ. ئۇ دەر-
ھال لەشكەر باشلىقلىرىنى يىغىپ، باستۇرۇپ كېلىۋاتقان دۈش-
مەنگە قارشى قايتارما جەڭ قىلغۇچى قوشۇننى تەقمۇ - تەق
قىلىپ قويۇپ، ئالدىراپ ئۆيىگە كەپتۇ، ئەسلىدە ئۇ ئۆيىدىن
تالاغا چىقماي ئۆز ئۆمرىنى ئەيشى - ئىشرەت بىلەنلا ئۆتكۈ-
زۈپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئات مىنىشنىمۇ بىلمەيدىكەن، شۇڭا ئۇ
ئاپالىغا بىر قازان يار يېلىم قايناتقۇزۇپ، ئۇنى ئۆزىگە توقۇل-
غان ئاتنىڭ ئىگىرىگە راسا سۈركەپتۇ - دە، ئۈستىگە چىقىپ مى-
نىۋاپتۇ، يار يېلىم دەرھاللا قېتىپ، ئۇنى ئىگەر بىلەن مەھكەم
بىرلەشتۈرۈۋاپتۇ. ئۇ قوشۇنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈرۈش باشلاشقا
بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇئان ناغرا - كانايلار چېلىنىپ، نەچچە مىڭ
لىغان ئاتلار شىددەت بىلەن ئالغا ئاتىلىپتۇ، ھايۋەچچە مىنگەن

شاھزادە تۇغلۇق

بۇرۇنقى زاماندا شەھسى دىگەن بىر پادىشانىڭ تۇغلۇق ئىسىملىك بىر ئوغلى بولغان ئىكەن. پادىشا ئۇنىڭ ساغلام ئۇسۇپ، كوپ تەرەپلىمە كامالەت تېپىشى ئۈچۈن، ئوردىغا مەخسۇس مۇددەرىس تەكلىپ قىلىپ، ئۇنى 7 يېشىدىن باشلاپلا ئوقۇتۇشقا باشلاپتۇ. تۇغلۇق ئۆزىنىڭ زىرەكلىكى، ھارماي - تالماي ئۆگىنىدىغان مەردانىلىقى بىلەن ئۇستازىنىڭ ئۆگەتكەنلىرىنى تولۇق ئىگەللەپ، 15 يېشىدىلا ھەرقايسى پەنلەردىن خېلىلا يۇقۇرى مەلۇماتقا ئىگە ئۇستا قىلىچۋاز، ماھىر مەرگەن ۋە چەبدەس چەۋەنداز بولۇپ يېتىلىپتۇ. پادىشا ئۆز ئوغلىنىڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا شۇنچىلىك كوپ نەتىجىلەرگە ئېرىشكەنلىكىدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنىڭ نامىدا چوڭ بىر چارىباغ ياسىتىپ، ئۇنى دۇنيادا كەم ئۇچرايدىغان ھەرخىل ھايۋاناتلار بىلەنمۇ تولدۇرۇشنى پىلانلاپتۇ. باغ ياسىلىپ كوپ ئۆتمەي كەم ئۇچرايدىغان ھايۋاناتلارنى توپلاش ئۈچۈن تاغ ۋە چوللەرگە نۇرغۇنلىغان چاپارمەنلەر ئاتلاندۇرۇلۇپتۇ. بىراق خېلى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچىمۇ پادىشانىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بولغۇدەك بىرەر غەيرى ھايۋانات كەلتۇرۇلمەپتۇ. پادىشانىڭ تاقىتى تاق بولۇپ، ئاخىرى ئۆز ۋەزىرىنى يولغا ساپتۇ. ۋەزىر بىرقانچە نەۋكەرلىرى بىلەن ماڭا - ماڭا يېرىم كېچە بىلەن تاغ ئىچىگە كىرىپ بېرىپتۇ - دە، كەڭ جىلغىدىكى يېيىلىپ ئاقىدىغان بىر دەريانىڭ بويىدا تونىمەكچى بوپتۇ. يۇك-تاقلار چۇشۇرۇلۇپتۇ، نوۋكەرلەر تاماق تەييارلىغىلى كىرىشىپتۇ. شۇ ئەسنادا ۋەزىر ئىككى نوۋكەرنى ئەگەشتۇرۇپ دەريا

ئۇزىتىدىن تولۇق غەلىبە قىلغان قوشۇنى يېتىپ كېلىپ، ئۇنى چورىدىگەن ھالدا خوشال - خورام شەھەرگە قايتىپتۇ. بۇنىڭدىن خوشاللانغان پادىشا بايۋەچچىگە ئۆز تەختىنىڭ يېنىدىن ئورۇن بېرىپ، ئۇنىڭ شەرىپىگە 4 كېچە - كۈندۈز زىياپەت ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ ۋە ئۇنى "ئەۋلىيا رەنجى، چاقماق سەركەردە" دەپ ئاتاپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇنىڭ ئاشۇ نامى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىنى بەكمۇ زىل - زىلىگە سېلىۋەتكەچكە، ئۇنىڭ قاينا كىگىز كىتاۋىنى قولغا ئېلىشىغا ياكى جەڭ ئېتىشىغا مىنسىپ سەركەردىلىك قىلىشىغا تېگىشلىك ھېچقانداق ۋەقە چىقمىغانمىش، شۇڭا ئۇ ئاخىرقى ئۆمرىنى ئوردا ئىچىدە خوشال - خورام ئۆتكۈزگەنمىش.

ھۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆي ئىچىگە قاراپ باقماقچى بولۇپ، تۈڭ-
لۈككە ئېگىشكەن ئىكەن، ئۆي ئىچىدىن قانداقتۇ بىر كىشىنىڭ
ناخشىدەك ساپ ۋە يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

— يىگىت، ئوقىڭىز ئۆي ئىچىدە، ئەگەر ئۇنى ئالماقچى
بولسىڭىز، ئۇيقۇدا ياتقان دادىڭىزنىڭ يانچۇقىدىن ئاچقۇچنى
ئېلىڭ، قاراۋۇلمۇ ئۇيقۇدا، بىمالال ئىشىكنى ئېچىپ كىرسىڭىز
بولىۋېرىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ شاھزادە ھەيران بوپتۇ - دە، دادىسى-
نىڭ يېنىغا كىرىپ بېرىپتۇ. بۇ، دەل چۈش مەزگىلى بولغاچقا،
دادىسى تاماقنى يەپ بولۇپ، تازا ھوزۇرلىنىپ ئۇخلاۋاتقان
ئىكەن. شاھزادە ئۇنىڭ يانچۇقىغا قول سېلىپ ئاچقۇچنى ئاپ-
تۇ - دە، دەرىزىسىز ئۆينىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەپتۇ. قارىغۇدەك
بولسا، ئىشىكتە قارىغان قاراۋۇلمۇ تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن.
شاھزادە ئۇنىڭ ئالدىدىن ئاۋايلاپ ئۆتۈپ، ئىشىكتە سېلىنغان
قۇلۇپنى ئېچىپ ئۆيگە كىرىپتۇ - دە، قولىدا ئۆزى ئاتقان
ئالتۇن ئوقنى تۇتۇپ تۇرغان 20 ياشلار چامىسىدىكى چىرايى-
دىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان قامەتلىك بىر يىگىتنى كۆرۈپتۇ.

— مانا ئوقىڭىز، — دەپتۇ ئۇ يىگىت شاھزادىگە سالام
بېجا كەلتۈرۈپ، — ئېلىۋېلىڭ.

— سىز نېمە ئادەم بولىسىز؟ — دەپتۇ ھەيران بولغان
شاھزادە ئوقنى ئېلىپ تۇرۇپ، — بۇ يەرگە قانداق كېلىپ
قالدىڭىز؟

— مەن پەرىلەر ئەۋلادىدىن ئىدىم، — دەپتۇ يىگىت
سەمىمىلىك بىلەن، — ئالدىنقى ھەپتە تاغ ئارىسىنى سەيلە
قىلىۋېتىپ، يىلان شەكلىگە كىرىپ ئۇخلاپ قالغان ئىدىم، دادى-
ڭىزنىڭ ئادەملىرى مېنى تۇتۇپ ئېلىپ مۇشۇ ئۆيگە سولاپ قو-
يۇپتۇ.

بويىنى ئايلىنىپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار كېتىۋاتقاندا ئۇشتۇمتۇتلا ئالدىدىكى ئارالدىن يورۇقلۇق كۆتىرىلىپ، هەسەن - هۈسەن رەڭگىدىكى هەر خىل نۇرلار ئەتراپنى جۇلالىنىشقا باشلاپتۇ. ۋەزىر بۇنىڭدىن ئىنتايىن هەيران بولۇپ، نۇر چىپچىلىۋاتقان ئارالغا يېقىنلىشىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئارالدا بىر هەيۋەت يىلان ئۇخلاۋاتقۇدەك، نۇر ئەنە شۇنىڭدىن چىچىلىۋاتقان ئىكەن. ۋەزىر كەم ئۇچرايدىغان هايۋاناتلار ئىچىدىمۇ كەم ئۇچرايدىغان بۇ مەخلۇقنى كۆرۈشى بىلەن ئىنتايىن خوش بولۇپ كېتىپتۇ - دە، بارلىق نۆكەرلىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇنى پەم بىلەن تاغارغا سولىتىپتۇ ۋە پادىشانى تېزرەك خوش قىلىش ئۈچۈن دەممۇ ئالماي دەرھال شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ۋەزىر ئېلىپ كەلگەن ئاجايىپ مەخلۇق پادىشانى ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن خوش قىلىۋېتىپتۇ. ئۇ دەرھال دەرىزىسىز بىر ئۆي ياسىتىپ، نۇر چاچىدىغان يىلاننى قەپەزگە سولاپ، شۇ ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ - دە، ئۆزى ئالاقىلىشىدىغان باشقا شەھەر پادىشالىرىغا خەت يېزىپ، بۇ ئاجايىپ مەخلۇقنى تاماشا قىلىپ كېتىشكە تەكلىپ قىپتۇ.

ئەنە شۇ كۈنلەردە شاھزادە تۇغلۇق، ئوق - ياسىنى قولىغا ئېلىپ، ئۆزى ئۈچۈن بەرپا قىلىنغان هەيۋەتلىك باغنى تاماشا قىلىشقا كىرىپ كەپتۇ. ئۇ هەر خىل كۆللەر ۋە گۈلزارلىقلاردىن ئۆتۈپ، دەرىزىسىز ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى هاۋا ئالمىشىش ئۈچۈن ئورنىتىلغان تۈڭلۈكىنىڭ ياغىچىغا چىرايلىق بىر تورغاينىڭ قونۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ياسىغا ئالتۇن ئوقىنى قويۇپ، ئۇنى چەنلەپ ئېتىپتۇ. تورغاي شۇ ئان كۆزدىن غايىپ بوپتۇ. شاھزادە هەيران بولۇپ، دەرىزىسىز ئۆيگە يانداش دەرەخ ئارقىلىق ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىپتۇ. ئۆگزىدە نە ئوق، نە تورغايدىن نىشان بولماپتۇ.

ئۇتۇنۇپ، بۇ پەۋقۇلئاددە ئىشتىن ئۆزلىرىنىڭ رەنجىمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. لېكىن شەمسى شاھ ئاچچىقىدىن يانماي، قاراۋۇلنى دارغا ئاسىدىغانلىقىنى جاكالاپ، بارلىق شاھلارنى ئۇنىڭ دار ئاستىدىكى جان تالىشىپ تىپىرلاشلىرىنى تاماشا قىلىشقا چاقىرىپتۇ.

ھەش - پەش دىگۈچە دار تەييارلىنىپ، قاراۋۇل دار ئالدىغا ئېلىپ كېلىنىپتۇ. لېكىن قاراۋۇل بويىنىغا ئاغامچا سېلىنغانغا قەدەر "ئۇر چاچار يىلان" نى قاچۇرمىغانلىقىنى تەكرارلاپ، شاھتىن ئادالەتلىك تىلەپتۇ. شاھ غەزەپ بىلەن جاللاتلارغا ئاغامچىنى تارتىشنى بۇيرۇپتۇ، ئەنە شۇ چاغدا توپ ئىچىدىن "توختاڭلار" دىگەن قۇلاقنى يارغۇدەك ئاۋاز جاراڭلاپ، شاھزادە تۇغلۇق ھاسىراپ - ھومىدىگەن ھالدا مەيدانغا كىرىپ كەپتۇ ۋە دادىسىغا قاراپ:

— قاراۋۇلدا گۇنا يوق، ئۇنى قويۇۋېتىڭ، يىلاننى قاچۇرغان مەن، مەن جازالىنىشىم كېرەك، — دەپتۇ.

شۇ ئان توپ ئىچىدە غۇلغۇلا كوتىرىلىپتۇ، شەمسى شاھنىڭ كوز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ ئاغزىغا گەپمۇ كەلمەي قاپتۇ.

— بالام، ساراڭ بولۇپ قالدىڭمۇ؟ — دەپتۇ ئۇ تەسلىكتە، بالىسىنى جىملەپ، — سەن قانداقچە ئۇنى قاچۇرالايسەن، بۇنىڭغا مەن ئىشەنمەيمەن.

— ھەقىقى ئەھۋالنى ئاڭلىسىڭىز ئىشىنىسىز، ئەھۋال مانا مۇنداق، — دەپتۇ شاھزادە ۋە بولغان ئىشنى بايان قىلىپ بېرىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان شاھنىڭ بېشىغا تاغ يىقىلغاندەك بولۇپ، تەختىدىن دومىلاپ چۈشۈشكە تاس قاپتۇ. لېكىن ئۇزىگە سىناش لەزىرى بىلەن قاراپ تۇرغان نۇرغۇنلىغان شاھلار ئالدىدا ئۇزىنى تۇتۇشقا تىرىشىپتۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟ گۇناسىز كىشىنى

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھزادىنىڭ يىگىتكە ئىچى ئاغرىپتۇ - دە:

— ئۇنداق بولسا، مەن سىزنى ئازات قىلدىم، خالىغان يېرىڭىزگە قايتىپ كېتىڭ، — دەپتۇ.

يىگىت بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خوش بولۇپ كېتىپتۇ - دە، شاھزادىنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ ۋە:

— بۇ ياخشىلىقىڭىزنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇمايمەن، مۇبادا بېشىڭىزغا كۈن چۈشسە «دوستۇم» دېسىڭىزلا، مەن سىزگە ئۆز ياردىمىمنى دەرھال يەتكۈزىمەن، خەير - خوش، — دەپتۇ - دە، شاھزادە بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

شاھزادە ئۇنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ئىشىكنى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچنى يەنە دادىسىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويۇپتۇ - دە، ئۆز دەرسىنى تەكرارلاشقا كىرىشىپ كېتىپتۇ.

ئارىدىن 4 - 5 كۈن ئۆتۈپ، دادىسى «ئاجايىپ مەخلۇق» نى زىيارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلغان پادىشالار كېلىشكە باشلاپتۇ. شەمسى شاھ ئۇلارنى كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، خۇشال - خورام كۈتۈپ ئالغاندىن كېيىن، «ئاجايىپ مەخلۇق» نى زىيارەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن دەرىزىسىز ئۆينىڭ ئالدىغا باشلاپ كەپتۇ - دە، ئىشىكنى ئېچىپتۇ ۋە ھاڭ - تاڭ بولغانلىقىدىن ئارقىسىغا ئۇچۇپ كېتىشكە تاس قاپتۇ.

— قېنى بۇنىڭ ئىچىدىكى نۇر چاچار يىلان؟ — دەپ تۇۋلاپتۇ ئۇ قاراۋۇلغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ، — مەن سېنىڭ تېرەڭنى تەتۈر سويىمەن.

— مەن .... مەن ... بىلمەيمەن، — دەپتۇ قورقۇپ كەتكەن قاراۋۇل دۇدۇقلاپ، — ئاچقۇچ ئۆز ... ئۆزلىرىدە.

بۇ سۆزلەردىن نۇر چاچار يىلاننىڭ غايىپ بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلگەن شاھلار شەمسى شاھنىڭ ئاچچىقىغا ھاي بېرىشنى

تېپىشتۇۋېتىپ، كېلىش جازاسىنى بېرىشكە كېلىشىپتۇ. بۇ گەپنى
ئاڭلىغان شەمسى شاھنىڭ ۋەزىرىنىڭ شاھزادە بىلەن تەڭتۇش
ئوغلى ھەيدەر "بۇ ۋەزىپىنى ماڭا بېرىڭلار" دەپ مەيدانغا
چىقىپتۇ. ھەيدەر شاھزادە بىلەن بىللە ئوقۇپ، بىللە ئويناپ
چوڭ بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ھەممە جەھەتتىن شاھزا-
دىگە يېتەلمەيدىغانلىقىدىن كۆڭلى قارىلىق قىلىپ، ئىچىدە ھە-
سەت ساقلاپ كەلگەن ئىكەن، ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىنى بىلگەن
ئۇستاز ئۇنى بۇ ئىشقا ئارىلاشتۇرماسلىققا ھەر قانچە ئۇرۇنغان
بولسىمۇ، ئامال بولماپتۇ. ئاخىرى ئۇ شاھزادىنى ئات ئالدىغا
ئېلىپ چۆل ئىچىگە قاراپ جۈنەپ كېتىپتۇ.

ئۇلار شۇ ماڭغانچە نۇرغۇنلىغان يۇلغۇن ۋە توغراق ئور-
مانلىقلىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، بىپايان قۇملۇققا ئىچكىرىلەپ كى-
رىپتۇ. شاھزادە يول ئاۋۇغانسېرى، ھەيدەرنىڭ ھوكۇم بويىچە
ئۆزىنى تاشلاپ كېتىپ قېلىشى بىلەنلا قانائەت تاپماي، كۆڭلى
قارىلىق قىلىپ جىسمانى جەھەتتىنمۇ زەئىپلەشتۈرۈپ قويۇشنىڭ
مۇمكىنلىگىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭ كەيپىياتىنى كۆ-
زىتىپ مېڭىپتۇ. مۇبادا ئۇنىڭدا شۇنداق ئۆزگىرىش كۆرۈنگىدەك
بولسا، قانداق قىلىش كېرەكلىگى توغرىسىدىمۇ ئويلىنىپ قويۇپ-
تۇ. بىراق ھەيدەردە ھېچقانداق ئۆزگىرىش كۆرۈنمەپتۇ، ئەكسى-
چە شاھزادىنىڭ ئوزۇۋقسىلىشى ۋە ئارام ئېلىشىغا غەمخورلۇق
قىلىپ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ مېڭىپتۇ. شاھزادە بۇنىڭغا ھەي-
ران بولۇپ، "سېنىڭ ۋەزىپەڭ مېنى تىنىتىۋېتىش تۇرسا، نېمە
ئۈچۈن ماڭا غەمخورلۇق قىلىپ يۈرىسەن، تېزرەك ئېتىڭگە مىنىپ
كەتسەڭ بولمامدۇ" دىگەندە، ھەيدەر: "تېخى ۋاقتى يەتمىدى"
دەپلا قويىدىكەن، شاھزادىنىڭ بۇنىڭغا قاتتىق ئىچى پۇشۇپ:
"ئەڭ بولمىغاندا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى مەن قىلاي، سەن
ئارام ئال" دىگەندە ھەيدەر يەنىلا "تېخى ۋاقتى ئەمەس" دەپ

دارغا ئېسىشقا ھوكۇم قىلغان شاھ، گۇناكارنى جازالىسىلامدۇ
يوق؟ شەمسى شاھ خۇددى يات بىر قول كوكرىگىسنى يىرتى
يۈرىكىنى چاڭگاللاپ تارتقاندەك ئېغىر ئازاپ ئىچىدە خۇددىنى بىلمە
بىر ھازا تېڭىرقاپ تۇرۇپ قاپتۇ ‑ دە، ئاندىن سىناش نەزىرى
بىلەن تىكىلىپ تۇرغان شاھلارغا كوز يۈگۈرتۈپ چىقىپ، ئۇ
ھوكۇمىنى ئېلان قىپتۇ:

— قاراۋۇل ئازات قىلىنسۇن! ئوغلۇم دارغا ئېسىلسۇن!

شاھزادە دادىسىنىڭ ھوكۇمى بىلەن تەڭ دار ئالدىغا كەپ-
تۇ، ئاغامچا قاراۋۇلنىڭ بويىندىن ئېلىنىپ، شاھزادىنىڭ بويىنغا
سېلىنىپتۇ. شەمسى شاھ ئاغامچىنى تارتىشقا پەرمان چۈشۈرۈشكە
ئەمدى تەمشىلىشىگە كوپچىلىك ئىچىدىن شاھزادىسىنىڭ ئۇستازى
ھوكۇرەپ يىغلىغىنىچە، شاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلىنىپتۇ:

— شاھىم، بالا ياش، ياش بالىلار سەۋەنلىكتىن خالى
بولالمايدۇ، شۇنىڭغا ئاساسەن بېرىلىدىغان جازامۇ لايىقىدا بولسا.

ئۇستازىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى شەمسى شاھنىڭ كوڭلىدىكى-
دەك ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇ باشقا شاھلارنىڭ ئالدىدا يۈز-
نىڭ توكۇلۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۆز ھوكۇمىنىڭ ئۆزگەر-
تىلمەيدىغانلىقىنى تەكىتلەپتۇ، ئۇنىڭ كوڭلىنى چۈشەنگەن ئۇس-
تاز باشقا شاھلارنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپتۇ:

— ھورمەتلىك تەقسىرلىرىم، ھەممىڭلار ئالتۇن تەخت ئۇس-
تىدە يۇرت سوراپ كېلىۋاتىسىلەر، ياش بىر بالىغا ئىچىڭلار ئاغ-
رىسۇن، شاھىمىزنىڭ ھوكۇمىنى ئۆزگەرتىشىگە ئۆز مەسلىھەتىڭ-
لارنى ئايماڭلار.

ئۇستازنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتقان سوزلىرى باشقا شاھ-
لارغا تەسىر قىپتۇ. ھەممە شەمسى شاھنىڭ ھوكۇمىنى ئۆزگەر-
تىشىنى تەلەپ قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇيان ئويلىشىپ، بۇيان
ئويلىشىپ، ئاخىرى بالىنى دارغا ئاسماي، چول ئىچىگە ئاپىرىپ،

راق ياغاچلىرىدەك قاغجىراپ ئولدى، پەقەتلا مېنىڭ ئەركىن ھەركەتلىنىپ تۇرۇپ ئولتۇشۇمغا ئىمكانىيەت بەر.

— ئۇنداق بولسا، بىر شەرت بار، — دەپتۇ ھەيدەر قۇدۇق ئىچىگە ئىڭىشىپ تۇرۇپ، — ھازىردىن باشلاپ ئورنىمىز ئالمىشىدۇ، مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا شاھزادە بولىمەن، سەن مې- نىڭ ئورنۇمدا ئۆمۈر بويى سادىقلىق بىلەن خىزمىتىمنى قىلى- سەن، مۇشۇ شەرتكە كونسەڭ، مەن سېنى چىقىرىپ ئالىمەن.

— دېگىنىڭچە بولۇشقا قەسەم ئىچىمەن.

— ئەمىسە قەسەم ئىچ.

شاھزادە قەسەم ئىچىپتۇ. ھەيدەر ئۇنى قۇدۇقتىن تارتىپ چىقىرىپتۇ - دە، ئۇنىڭ شاھزادىلىك كىيىملىرىنى سېلىپ بېرىش- نى ئېيتىپتۇ. شاھزادە كىيىملىرىنى سېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئادەت- تىكى كىيىمىنى كىيىپتۇ، شۇنىڭدىن بۇيان شاھزادە ئۇنىڭ خىز- مەتچىسىگە ئايلىنىپ، ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ساداقەتلىك بىلەن ئاقتۇرۇپ مېڭىپتۇ. ئۇلار شۇ ھالدا ماڭە - ماڭە بىر ئورمانلىققا بېرىپ، چېدىر قۇرۇپ، چۈشكۈن قىپتۇ، ھەيدەر چېدىرغا كىرىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، شاھزادە ئۇنى قوغداپ قاراۋۇللۇقتا تۇرۇپتۇ. شۇ ئەسنادا يېقىنلا يەردىن قىي - چۇ كوتىرىلىپ، ئورمانلىق ئىچىدىن بىر كىيىكنىڭ چىپىپ كېتىۋاتقىنى كورۇنۇپتۇ. شاھزادە دەرھال ياسىنى قولىغا ئېلىپ ئۇنى چەنلەپ تۇرۇپ ئېتىپتۇ. ئوق كىيىككە تېگىپ، كىيىك مولىلاق ئېتىپ يىقىلىپتۇ. شۇنىڭ كەينىدىنلا شاھلىق تونىنى كىيگەن بىرسى ئات چاپتۇرۇپ، كى- يىكنىڭ يېنىغا كەپتۇ - دە، ئۇنى ئېتىپ ئولتۇرگەن شاھزادىگە كوزى چۈشۈپتۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىغا ئات چاپتۇرۇپ كەپتۇ - دە:

— مەن شىكاردا ناھايىتى كوپ يۇرگەن، لېكىن سەندەك مەرگەننى ھازىرغىچە كورمەپتىمەن، نام - ئەمالىڭنى ئېيت، تونۇ-

قويدىكەن، شاھزادە ھەيدەرنىڭ كۆڭلىدە نىمە خىياللار بار-لىقىنى چۈشىنىپ يېتەلمەي، ئۇنىڭ باشلىشى بىلەن چول ئىچى-گە ئىچكىرىلەپ مېڭىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئارىدىن بىرقانچە كۈنمۇ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئېلىۋالغان سۇ، ئوزۇقلىرى تۈگەپ، تەش-نالىق ۋە ئاچلىق دەردى ئۇلارنى ئازاپلاشقا باشلاپتۇ. ئۇلار شۇ ھالدا ماڭە - ماڭە بىر توغراق ئورمانلىقى ئارىسىغا كىرىپ، بىر قۇدۇققا دۇچكېلىپ قاپتۇ. ئۇلار چېلەك بولمىغانلىقى ئۈ-چۈن، قۇدۇققا نوۋەت بىلەن چۈشۈپ سۇ ئىچىپ چىقىشقا توغرا كەپتۇ. ئۇلار ئاتىنىڭ ئاغامچىلىرىنى ئۇلاشتۇرۇپتۇ - دە، ئالدى بىلەن ھەيدەر، ئاندىن شاھزادە چۈشۈپ ئۇسسىلىقىنى قاندۇرۇپ چى-قىشقا كېلىشىپتۇ. كېلىشكىنى بويىچە شاھزادە ھەيدەرنى سىرىل-دۇرۇپ چۈشۈرۈپتۇ - دە، سۇ ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، تارتىپ چىقىرىپتۇ. ئاندىن ھەيدەرنىڭ سىرىلدۇرۇشى بىلەن شاھزادە قۇدۇق ئاستىغا چۈشۈپ، راسا قېنىپ سۇ ئىچىۋالغاندىن كېيىن خوشاللىق بىلەن ھەيدەرگە توۋلاپتۇ:

— قېنى ئاغىنە، ئەمدى تارتىۋال!

ئاغامچىنى تارتىشنىڭ ئورنىغا ھەيدەرنىڭ قاقاقلاپ كۈل-گەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ:

— ئاغىنە، رەنجىمە، مېنىڭ ۋەزىپەم مۇشۇ يەردە ئاياق-لاشتى، خەير - خوش. ھا. ھا. ھا. ھا ...

شاھزادىنىڭ پۈتۈن بەدىنى شۈركىنىپ پىشانىسىدىن قارا تەر چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئوزىنىڭ بۇنداق دەھشەت ئىچىدە ئۇ-لۇشنى ئويلاپمۇ باقمىغاچقا ھەيدەرگە يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ:

— ئاغىنە، مېنىڭ تەقدىرىم ساڭا تاپشۇرۇلغانلىقى راست، لېكىن مېنى بۇنداق ئۆلۈشكە مەجبۇر قىلما. مېنى ئوچۇقچىلىققا چىقىرىپ قويۇپ، ئېتىڭنى مىنىپ كېتىۋەر، مەن ئەڭ بولمىغاندا ئاچ بورىلەر بىلەن ئېلىشىپ ئولەي، ياكى ئۇسسىزلىقتىن توغ-

كەلگەنلىكىنى بايقاپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن بولغان سوھبىتىنىڭ ئاجايىپ مەنىلىك ئوتتۇۋاتقانلىقىدىن مەمنۇن بولۇپ، ئۇنى يات-يات ئۆز ھوزۇرىغا تەكلىپ قىلىپ، پاراڭلىشىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇنى سېزىپ قالغان ھەيدەر ئۆز سىرىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ھەسەن شاھقا:

— مېنىڭ بۇ قولۇم سىزگە يېقىپ قالغاندەك تۇرىدۇ. بۇ ئۇنىڭ كىشىنىڭ تېرىسىگە كىرىۋالىدىغان شەيتانىدىنمۇ ھەييار ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى. ئەمدى مەن بۇنىڭغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايمەن، ئۇنى كوز ئالدىلىرىدىن يوقىتىۋېتىشلىرىنى تەلەپ قىلىمەن، — دەپتۇ.

— قايسى ئۇسۇلدا يوقىتىۋېتىشنى دەيسىز؟ — دەپتۇ ھەسەن شاھ ئۇنىڭغا سوئال قويۇپ.

— ئۇنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىش كېرەك، بولمىسا كوپ ئۇتمەي بالا تېرىيدۇ، — دەپتۇ ھەيدەر.

پادىشا تۇغلۇقنى يوقىتىۋېتىشكە كوزى قىيماي، خىزمەتچىلەرگە ئۇنى كۆزىتىپ بېقىشنى تاپشۇرۇپ، چارباغدا ئىشلەيدىغان قۇللارغا قوشۇپ قويۇپتۇ.

تۇغلۇق چارباغدا ئىشلەپ يۈرۈپ، كوپ ئۇتمەي بارچە قۇللارنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر بولۇپلا قالماي، ئۇنى كۆزىتىپ يۈرگەن خىزمەتچىلەرنىڭمۇ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىۋاپتۇ. ھەممە ئۇنىڭ بىلەن بىردەم بىللە بولمىسا، خۇددى كۆڭلى ئۇتمەيدىغاندەك، ئۇنىڭ يېنىدىن كەتمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇ ئىشقا ئاقىۋەت پادىشانىڭ قىزىمۇ گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ. شۇ كۈنى بۇ قىز قىرىق كېنىزىكى بىلەن باغنى سەيلە قىلىشقا كىرگەن ئىكەن، ئۇ يىراقتىنلا بۇ يىگىتنى كورۇپ ئۇنىڭ ھوسنى-جامالىغا ئاشىق بولۇپ، ئىشقىدا خۇدىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. ئەسلىدە بۇ قىز بۇ يىگىت توغرىلىق دادىسىنىڭ ئانىسىغا قىلىپ بەرگەن

شۇپ قالايلى، مەن مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى ھەسەن
مەن، — دەپتۇ.

— مەن ئادەتتىكى كىشىمەن، سىلى بىلەن تونۇشۇشقا
لايىق ئەمەسمەن، تونۇشۇش توغرا كەلسە، بۇ چېدىردىكى شاھ-
زادىمىز بىلەن تونۇشۇپ قېلىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن، — دەپتۇ.
شاھزادە مۇلايىملىق بىلەن چېدىرنى كۆرسىتىپ، شۇ ئەسنادا
ھەسەن شاھنىڭ باشقا خىزمەتكارلىرىمۇ يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە
ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى سىرتقا توختىتىپ قويۇپ، چېدىرغا كىرىپ
ھەيدەرنى ئويغىتىپ، ئەھۋالنى بايان قىپتۇ، ھەيدەر شاھزادى-
لىك كىيىمى بىلەن چىقىپ، ھەسەن شاھقا ۋە ئۇنىڭ خىزمەت-
چىلىرىگە تازىم قىلىپ، ئۆزىنىڭ شىكاردا ئېزىقىپ قېلىپ، بۇ
تەرەپكە كېلىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىپ
قالغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشال بولغانلىقىنى بايان قىپتۇ. ھەسەن
شاھ ئۇنى ئىنتايىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۆز مەم-
لىكىتىدە بىر مەھەل مېھمان بولۇپ كېتىشكە تەكلىپ قىپتۇ. بۇ
تەكلىپ ھەيدەرنىڭ كۆڭلىدىكىدەك ئىش بولغاچقا، قايتا-
قايتا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، تەكلىپنى قوبۇل قىپتۇ.

ھەيدەر ھەسەن شاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپلا، توغلۇقنى شاھ-
قا خىزمەتچىلىرى قاتارىدا ئىشلەشكە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ ۋە:

— بۇ توغرا نىيەتلىك ئادەم ئەمەس، مېنى نۇرغۇن قې-
تىم ئۆلتۈرۈشكە قەستلىگەن، لېكىن مەن ئۆزەمنىڭ چېچەنلىكىمدىنلا
ساقلىنىپ قالدىم، ھەر - ھالدا ھەزى بولارلا، — دەپتۇ.

شاھ، ھەيدەرنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنگەن بولسىمۇ، لېكىن
توغلۇقنىڭ مەرگەنلىكىگە قايىل بولغاچقا، ھەيدەرگە ئۇقتۇرماي
ئۇنى بىرقانچە نوۋەت شىكارغا ئېلىپ چىقىپتۇ، بۇ جەرياندا ئۇ-
نىڭ يالغۇز مەرگەن بولۇپلا قالماي، نۇرغۇن پەننى بىلىمدارنى
ئىگەللىگەن ئوقۇمۇشلۇق، زىرەك، ئەدەپ - ئەخلاقلىق بالا ئى-

باشناقلىغى» دىن رەنجىپ، قىزىنى «ئايلاندۇرغان تۇغلۇقنى ھەيدەرنىڭ تەلۋى بويىچە بۇرۇنلا ئۆلتۈرۈپ تاشلىۋەتمىگەنلىكىگە پۇشايمان قىپتۇ. بىراق ھېلى بولسىمۇ ئۆلتۈرۈپ تاشلاشقا قولى بارماپتۇ. ئۇنىڭ نەزىرىدە تۇغلۇق يەنىلا ھەيدەرگە قارىغاندا ئۇلۇغ سۈپەت، چېچەن، ئوقۇمۇشلۇق بولۇپ تۇيۇلۇپتۇ. پەقەت ئۇنىڭ شاھ ئەۋلادىدىن بولمىغانلىقىلا شاھنىڭ دىتىغا ياقماپتۇ. ئۇ ئاخىرى ئويان ئويلىنىپ - بويان ئويلىنىپ، تۇغلۇقنى قىزىنىڭ كوزىدىن يىراق قىلىش ئۈچۈن، ئۇنى باشقا بىر شەھەرگە شاھلىق قىلدۇراتقان ئىنىسى ھۈسەننىڭ ئېلىگە يوللاپ بەرمەكچى بوپتۇ - دە، بۇ بالىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە قولۇم بارماي ئېلىڭگە ئەۋەتتىم، بارغان ھامان كاللىسىنى ئېلىۋەت» دېگەن خەتنى يېزىپ، تۇغلۇقنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، يېرىم كېچە بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

تۇغلۇق كېچە - كۈندۈز يول مېڭىپ، ئىككى ھەپتە دېگەندە خەتنى ئېلىپ ھۈسەن شاھنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ كەپتۇ. ھۈسەن شاھ ئاكىسىدىن خەت ئېلىپ كەلگەن، كوزگە يېقىشلىق، گەپ - سوزلىرىدىن ئەدەپ ۋە چېچەنلىك چىقىپ تۇرغان بۇ كېلىشكەن يىگىتنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ - دە، خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. تۇغلۇق ھۈسەن شاھنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشتىن ھەيران بوپتۇ. لېكىن ئۇزىنىڭ شاھلارنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىششقا مۇناسىپ كىشى ئەمەسلىكىنى چۈشىنىپ، گەپ - سوز قىلماپتۇ. ھۈسەن شاھ بۇ چاغدا: «شۇنچە مۇلايىم يىگىتنىڭ نىمە گۇنايى باردۇ؟ ئاكامنىڭ ئۇنى قەتلى قىلىشقا قولى بارمىغانلىغى ئۇنىڭ شۇ مۇلايىم، چېچەنلىكى ئالدىدا ۋۇجۇدى تىترىگەنلىكىدىندۇ!؟ ئاكامنىڭ قولى بارمىغان يەردە، مېنىڭ قولۇم قانداق بارسۇن؟ مەنمۇ باشقىچە يول تۇتۇ-

تەرىپلىرىنى كوپ قېتىم ئاڭلىغان ئىكەن ھەم ئۇنى كورمەي تۇ-
رۇپلا، كوڭلىدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن قانىداقتۇ بىر ھىسسىداشلىقنىڭ
سىرلىق تەسىراتلىرىنى يوشۇرغان ئىكەن. بۇ تەسىراتلار مانا
بۇگۈن ئۇنى كورۇش بىلەن بىر كۈچلۈك يالقۇنغا ئايلىنىپ،
قىزنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چىرمىۋاپتۇ - دە، ھوشىنى يوقىتىپ،
يەرگە يىقىلىپتۇ. ئۇنىڭ ئىچكى ئازاپلىنىشىنى بىلمىگەن كېنى-
زەكلەر، ئۇنى قانداقتۇ بىر ئاغرىققا مۇپتىلا بولدىمىكىن، دەپ
قورقۇشۇپ، ئۇلاش - چولاش كوتىرىشىپ باغدىن ئېلىپ چىقىپ
كېتىپتۇ. بىراق چەچەن شاھزادە بىر قاراش بىلەنلا قىزنىڭ
ئەھۋالىنى چۈشىنىپ يېتىپ، كوڭلىدە قاتتىق ئازاپلىنىپتۇ.
ئەنە شۇ كۈنلەردە شاھ ھوزۇرىدا پۈتۈن كۈنىنى مېھمان-
دارچىلىق بىلەن يەپ - ئىچىپ ئۆتكۈزۈۋاتقان ھەيدەرنىڭ كوڭ-
لىدىمۇ شاھ قىزىغا نىسبەتەن ئاچكوزلەرچە ھاۋايى - ھەۋەس
پەيدا بوپتۇ. كۈنلەر ئۆتكەنچە بۇ ھەۋەس بارغانسېرى كۈچە-
يىپ، ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالىنى ئەنە شۇ قىزلا چۇلغىۋاپتۇ. ئۇ
ئۇيلىنا - ئويلىنا ئاخىرى شاھقا شاھزادە تۇغۇلۇقىنىڭ كەچۈر-
مىشلىرىنى ئوز كەچۈرمىشى قىلىپ سوزلەپ بېرىپتۇ ۋە:
— سىلى ماڭا ئاخىرغىچە پانا بولۇپ قالسىلا، مەن سى-
لىنىڭ ئوغۇللىرى بولاي، - دەپتۇ.
بۇ شاھ، شەمسى شاھنى ياخشى بىلىدىكەن، ھەم ئۇنىڭغا
ھورمەت بىلەن قارايدىكەن. شۇڭا ئۇ شەمسى شاھنىڭ شاھزا-
دىسىگە غەمخورلۇق قىلىشنى ئىككى ئەل مۇناسىۋىتىنىڭ تۈگۈنى،
دەپ ھىساپلاپ، ھەيدەرنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل كورۇپ، ئۇنىڭغا
ئوز قىزىنى بېرىش قارارىغا كەپتۇ. بۇ خەۋەر شاھ قىزىنى ئىن-
تايىن بىئاراملىققا سالىپتۇ. ئۇ ئاغچى ئانىسى ئارقىلىق تۇغلۇقىغا
كوڭلى بارلىقىنى ئېيتىپ، دادىسىنىڭ ھەيدەرگە زورلىماسلىقىنى
ئوتۇنۇپتۇ. ھەسەن شاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قىزىنىڭ "باش -

باشناقلىغى" دىن رەنجىپ، قىزىنى "ئايلاندۇرغان تۇغلۇقنى ھەيدەرنىڭ تەلۋى بويىچە بۇرۇنلا ئولتۇرۇپ تاشلىۋەتمىگەنلىگىگە پۇشايمان قىپتۇ. بىراق ھېلى بولسىمۇ ئولتۇرۇپ تاشلاشقا قولى بارماپتۇ. ئۇنىڭ نەزىرىدە تۇغلۇق يەنىلا ھەيدەرگە قارىغاندا ئۇلۇغ سۈپەت، چېچەن، ئوقۇمۇشلۇق بولۇپ تۇيۇلۇپتۇ. پەقەت ئۇنىڭ شاھ ئەۋلادىدىن بولمىغانلىغىلا شاھنىڭ دىتىغا ياقماپتۇ. ئۇ ئاخىرى ئويان ئويلىنىپ - بۇيان ئويلىنىپ، تۇغلۇقنى قىزىنىڭ كوزىدىن يىراق قىلىش ئۈچۈن، ئۇنى باشقا بىر شەھەرگە شاھلىق قىلىۋاتقان ئىنىسى ھۈسەننىڭ ئېلىگە يوللاپ بەرمەكچى بوپتۇ - دە، بۇ بالىنى ئولتۇرۇۋېتىشكە قولۇم بارماي ئېلىڭگە ئەۋەتتىم، بارغان ھامان كاللىسىنى ئېلىۋەت" دىگەن خەتنى يېزىپ، تۇغلۇقنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، يېرىم كېچە بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

تۇغلۇق كېچە - كۈندۈز يول مېڭىپ، ئىككى ھەپتە دىگەندە خەتنى ئېلىپ ھۈسەن شاھنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ كەپتۇ. ھۈسەن شاھ ئاكىسىدىن خەت ئېلىپ كەلگەن، كوزگە يېقىشلىق، گەپ - سوزلىرىدىن ئەدەپ ۋە چېچەنلىك چىقىپ تۇرغان بۇ كېلىشكەن يىگىتنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ - دە، خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. تۇغلۇق ھۈسەن شاھنىڭ چىرايىدىكى ئوزگىرىشتىن ھەيران بوپتۇ. لېكىن ئۇزىنىڭ شاھلارنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىششقا مۇناسىپ كىشى ئەمەسلىگىنى چۈشىنىپ، گەپ - سوز قىلماپتۇ. ھۈسەن شاھ بۇ چاغدا: "شۇنچە مۇلايىم يىگىتنىڭ نىمە گۇناھى باردۇ؟ ئاكامنىڭ ئۇنى قەتلى قىلىشقا قولى بارمىغانلىغى ئۇنىڭ شۇ مۇلايىم، چېچەنلىگى ئالدىدا ۋۇجۇدى تىترىگەنلىگىدىنمىدۇ!؟ ئاكامنىڭ قولى بارمىغان يەردە، مېنىڭ قولۇم قانداق بارسۇن؟ مەنمۇ باشقىچە يول تۇتۇ-

تەرىپلىرىنى كۆپ قېتىم ئاڭلىغان ئىكەن ھەم ئۇنى كۆرمىدى تۇرۇپلا، كۆڭلىدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن قانداقتۇ بىر ھېسداشلىقنىڭ سىرلىق تەسىراتلىرىنى يوشۇرغان ئىكەن. بۇ تەسىراتلار مانا بۈگۈن ئۇنى كۆرۈش بىلەن بىر كۈچلۈك يالقۇنغا ئايلىنىپ، قىزنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چىرمىۋاپتۇ - دە، ھوشىنى يوقىتىپ، يەرگە يىقىلىپتۇ. ئۇنىڭ ئىچكى ئازاپلىنىشىنى بىلمىگەن كېنىزەكلەر، ئۇنى قانداقتۇ بىر ئاغرىققا مۇپتىلا بولدىمىكىن، دەپ قورقۇشۇپ، ئۇلاش - چولاش كوتىرىشىپ باغدىن ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. بىراق چېچەن شاھزادە بىر قاراش بىلەنلا قىزنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىپ يېتىپ، كۆڭلىدە قاتتىق ئازاپلىنىپتۇ.

ئەنە شۇ كۈنلەردە شاھ ھوزۇرىدا پۈتۈن كۈنىنى مېھماندارچىلىق بىلەن يەپ - ئىچىپ ئۆتكۈزۋاتقان ھەيدەرنىڭ كۆڭلىدىمۇ شاھ قىزىغا نىسبەتەن ئاچكوزلەرچە ھاۋايى - ھەۋەس پەيدا بوپتۇ. كۈنلەر ئۆتكەنچە بۇ ھەۋەس بارغانسېرى كۈچىيىپ، ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالىنى ئەنە شۇ قىزلا چۇلغىۋاپتۇ. ئۇ ئويلىنا - ئويلىنا ئاخىرى شاھقا شاھزادە تۇغلۇقنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئۆز كەچۈرمىشى قىلىپ سوزلەپ بېرىپتۇ ۋە:

— سىلى ماڭا ئاخىرغىچە پانا بولۇپ قالسىلا، مەن سىلىنىڭ ئوغۇللىرى بولاي، - دەپتۇ.

بۇ شاھ، شەمسى شاھنى ياخشى بىلىدىكەن، ھەم ئۇنىڭغا ھورمەت بىلەن قارايدىكەن. شۇڭا ئۇ شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىگە غەمخورلۇق قىلىشنى ئىككى ئەل مۇناسىۋىتىنىڭ تۈگۈنى، دەپ ھېساپلاپ، ھەيدەرنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل كورۇپ، ئۇنىڭغا ئۆز قىزىنى بېرىش قارارىغا كەپتۇ. بۇ خەۋەر شاھ قىزىنى ئىنتايىن بىئاراملىققا ساپتۇ. ئۇ ئاغىچى ئانىسى ئارقىلىق تۇغلۇققا كوڭلى بارلىقىنى ئېيتىپ، دادىسىنىڭ ھەيدەرگە زورلىماسلىقىنى ئۆتۈنۈپتۇ. ھەسەن شاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قىزىنىڭ "باش -

راڭلىق كۆلكىسى ئاڭلىنىپتۇ، تۇغلۇق كېلەكە كەلگەن تەرەپكە قاراپ، كولگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئۈچ قىزنىڭ قارىسىنى كورۈپتۇ - دە، "نېمىشقا بىسوراق باققا كىردىڭ؟" دەپ ئەيىپلەنىشتىن قورقۇپ، ئۆزىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن دەرەخقە چىقىۋاپتۇ.

ئۈچ قىز — قىز بولغاندىمۇ نۇردىن يارىتىلىپ، ئاسماندىن يەر يۈزىگە چۈشۈرۈلگەندەك بىر بىرىدىن ئۆز، بىر بىرىدىن نازلىق قىزلار ئىكەن. ئۈچ قىز شوخلۇق بىلەن بىر بىرىنى قوغلاشقىنىچە كول بويىغا كېلىپ توختاپتۇ - دە، سۇغا چۆمۈلۈش ئۈچۈن كىيىملىرىنى سېلىشقا تەمشىلىپتۇ.

تۇغلۇق ئۆز ئۆمرىدە پەقەت تۇنجى قېتىملا كورۈشكە نېسىپ بولغان بۇ نازىنىنلارنىڭ گۈزەللىكى ئالدىدا خۇدىنى يوقىتىپ قويۇشقا تاسلا قاپتۇ.

شۇ ئارىدا كوينىگىنىڭ تۈگمىلىرىگە قوللىرىنى ئەمدىلا ئېلىپ بارغان بىر قىز ئۈشتۈمتۈتلا:

— توختاڭلار! — دەپ ۋاقىردۋېتىپتۇ - دە، ئەتراپقا قاراشقا باشلاپتۇ، — ئادەم ئىسى كېلىۋاتىدۇ.

— راست، — دەپتۇ قالغان ئىككىسىمۇ سەگەكلىشىپ، — ئاختۇرايلى.

قىزلار ئەتراپنى ئاختۇرۇشۇپتۇ، لېكىن ئادەم تېپىلماپتۇ، ئۇلار يەنە كول بويىغا يىغىلىشىپتۇ. خۇددى چىۋىن يەۋالغاندەك بىئارام بولۇشۇپ، بىر بىرىگە سوزمۇ قىلماي تىزلىرىنى قۇچاقلىغىنىچە كولگە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ.

تىنىق كول سۈيى زۇمرەتتەك چاقناپ ئىكەن، ئەكسىدە كوپ - كوك ئاسمان، گۈل ۋە مۋىلىك دەرەخلەر جىلۋە قىلار ئىكەن. ئەنە شۇ جىلۋە ئىچىگە دەرەخ ئۈستىدىكى تۇغلۇقنىڭ كېلىشكەن سىماسىمۇ قوشۇلۇپ كەتكەن ئىكەن. بۇ سىما گەرچە ھېچقانداق تېۋۇش چىقارماسلىققا تىرىشىپ، دەرەختە مەھكەم

شۇم كېرەك» دېگەن خىياللارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ ۋە تۇغلۇققا قاراپ:

— ئاكام سېنى مېنىڭ خىزمىتىمنى قىلىشقا ئەۋەتىپتۇ، مەن ساڭا ئۈچ يۈز يىلقىنى بېقىپ كېلىشكە تاپشۇرىمەن، كەچتە ساناپ ئۆتكۈزۈۋالىمەن، ئەگەر بىرەرسى كەم بولسا، كاللاڭنى ئالىمەن، ئۇقتۇڭمۇ؟ — دەپتۇ.

تۇغلۇق شاھنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنداق ۋەھشىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەي ھەيران بوپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىلكىدە «ماقۇل» دېيىشتىن ئۆزگە چارە بولمىغاچقا، شاھنىڭ خىزمىتىنى تولۇق ئادا قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ چىقىپ كېتىپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ، تۇغلۇق ئۇن نەچچە كۈن يول مېڭىپ قاتتىق ھېرىپ كەتكەنلىكىگە قارىماي، سەھەر تۇرۇپتۇ – دە، شاھنىڭ خىزمەتكارلىرى تەييارلاپ قويغان ئۈچ يۈز يىلقىنى ھەيدەپ تاغقا قاراپ مېڭىپتۇ. بۇ يىلقىلارنىڭ ھەممىسى ئىنتايىن ئاساۋ بولغاچقا تاققا كېلە – كەلمەي تەرەپ – تەرەپكە تارقاپ كېتىپتۇ. تۇغلۇق نېمە قىلارىنى بىلمەي «ئەمدى بەربىر ئۆلدۈم» دېگەن خىيال بىلەن بېشى قايغان، پۇتى تايغان تەرەپكە قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ، كۆڭلى قاتتىق بىئارام بولغانلىقتىن قانچىلىك يول ماڭغانلىقىنى بىلمەي قاپتۇ، بىر چاغدا قارىسا ئېگىز تام بىلەن قورشالغان ھەيۋەت چوڭ بىر باغنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ، ئۇ ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا بىر سۆڭگۈچ ئارقىلىق باققا كىرىپتۇ، قارىغۇدەك بولسا، بۇ شۇنداق كېلىشكەن باغ ئىكەنكى، رەڭمۇ – رەڭ گۈللەر خۇددى زىلچىدەك چاقناپ تۇرغۇدەك، تۇغلۇق ئەيمەنگىنچە بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، ئەتراپىنى مېۋىلىك دەرەخلەر قورشاپ تۇرغان چىرايلىق بىر كۆلنىڭ يېنىغا بېرىپ قاپتۇ ۋە كۆل بويىدا ئولتۇرۇپ، ئۇچۇملاپ تۇرۇپ سۇ ئىچىشكە باشلاپتۇ، ئەنە شۇ چاغدا يېقىنلا يەردىن بىرقانچە قىزنىڭ چا-

نىڭ ئاۋازىدەك غەيرى بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ، قىزلار بىردىنلا ئالاقزادە بولۇشۇپ يىگىتكە:

— ئاكام كېلىپ قالدى، ئۇنى ئۆز سۆزىمىزگە كۆندۈر- گەچكە، ئۇنىڭ كۆزىدىن يىراق بولمىسىڭىز، ئۇ سىزنى ھالاك قىلىپ تاشلايدۇ، شۇڭا ۋاقتىنچە بىزگە بويسۇنۇپ تۇرۇڭ، — دەپتۇ ـ دە، تۇغلۇقنى دەرھال ئالمىغا ئايلاندۇرۇپ، ئۈستەلگە تىزىپ قويۇپتۇ.

قىزلارنىڭ ئاكىسى ھەيۋەتلىك سۈمرۈغ قىياپىتىدە كۈچ- لۈك قاناتلىرىدىن دەھشەتلىك ئاۋاز چىقىرىپ ئاسماندىن يەرگە پەرۋاز قىلىپ چۈشۈپتۇ ـ دە، كېلىشكەن يىگىت قىياپىتىدە ئۆيگە كىرىپ كەپتۇ ۋە بوسۇغىدىن ئاتلا ـ ئاتلىمايلا چىرايى سۈر- لۈك تۈس ئاپتۇ:

— ھە، — دەپتۇ ئۇ دەھشەتلىك تۋۋلاپ، — ئۆيدىن ئا- دەم ئىسى كېلىدىغۇ؟!

سىڭىللىرى يېپىلىپ كېلىپ ئاكىسىنىڭ تىزىنى قۇچاقلاپتۇ.

— بىزنى بىر نۆۋەت كەچۈر ھەم ئۇ بىچارىنىڭ خۇنى- دىن كەچ.

— ئەھۋالىنىڭ توغرىسىنى ئېيتىڭلار.

— ئاۋال ئۇنىڭغا چېقىلماسلىققا ۋەدە قىل، ئاندىن بىز ئۇنىڭ ئۆزىنىلا سەن بىلەن ئۇچراشتۇرىمىز.

— قېنى، دېگىنىڭلارچە بولسۇن.

قىزلار تۇغلۇقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپتۇ، ئاكىسى ئۇنىڭغا شۇنداق بىر تىكىلىپتۇ ـ دە، غۇلچىنى كەرگىنىچە ئېتىلىپ بې- رىپ ئۇنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ:

— دوستۇم!

يىگىتمۇ قىزلارنىڭ ئاكىسىنى قاتتىق قۇچاقلاپتۇ. قىزلار بۇ ئىككىسىگە تىكىلگىنىچە ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قاپتۇ.

يېيىشىپ تۇرغان بولسىمۇ، كول بېتىگە تىكىلگەن قىزلارنىڭ خىيالچان كوزلىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالماپتۇ.

— ئەنە!

تۇغلۇقنىڭ سۇدىكى ئەكسىنى كورگەن قىزلارنىڭ كوزلىرى دەرەخ ئۇستىگە تىكىلىپتۇ، تۇغلۇق ئويالغىنىدىن نېمە قىلارىنى بىلمەي، قىزارغىنىچە بېشىنى تووەن ساپتۇ. قىزلار:

— چۇش، — دەپ توۋلاپتۇ.

تۇغلۇق چۇشمەيمۇ قۇتۇلۇشقا بولمايدىغانلىقىغا كوزى يېتىپ، پەسكە سىرىلىپ چۇشۇپتۇ - دە، قىزلارغا ئەدەپ بىلەن تازىم قىپتۇ.

خېلىلا غەزەپلىك كورۇنگەن قىزلار تۇغلۇقنىڭ مۇلايىم قىياپىتى ۋە كېلىشكەن قەددى - قامىتىگە قاراپ، بىردىنلا مۇلايىملىشىپ كېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭ تازىمىنى ئېلىك ئېلىپ، بۇ يەرگە قانداق كىرىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. تۇغلۇق شاھ تاپشۇرغان ئۇچ يۇز ئاساۋ ئاتقا باغلىنىشلىق بولغان قىسسىقا كەچۇرمىشىنى سوزلەپ بېرىپتۇ. قىزلار شاھنىڭ ئورۇنسىز تەلىۋىدىن غەزەپلىنىپ، مۇلايىم يىگىتنىڭ دەردىگە دەرمان بولماقچى بولۇشۇپ:

— يىگىتنى پەقەت ئاكىمىزلا قۇتقۇلدۇرالايدۇ، بىز ئۇنىڭغا يالۋۇرايلى، — دېيىشىپتۇ - دە، يىگىتنى ئويگە كىرىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ.

يىگىت ئويگە كىرىپتۇ. قىزلار ئىنتايىن مېھماندوست ئىكەن. ھەش - پەش دېگۇچە ھەرخىل تاماق، ھەرخىل شىرنىلىكلەر بىلەن داستىخاننى تولدۇرۇپ تۇغلۇقنى قىزغىن مېھمان قىپتۇ.

تۇغلۇق نازىنىن قىزلارنىڭ ئەنە شۇنداق قىزغىن ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ، پۇتۇن قايغۇ - ئەلەملىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا يەپ - ئىچىپ، ئۇلار بىلەن چاقچاقلىشىپ، خوشال - خورام ئولتۇرغاندا بىردىن يەر تەۋرىگەندەك بولۇپ، شىددەتلىك بوران-

— مەن سەن بىلەن خوشلىشىش ئالدىدا، بېشىڭغا بىرەر كۈن چۈشسە، "دوستۇم" دېگەن سوزنى ئېغىزىڭغا ئالساڭلا، مەن ساڭا دەرھال ئۆز ياردىمىمنى يەتكۈزىمەن، دېگەن ئىدىمغۇ!

— مۇنداق دېگەن، — دەپتۇ شاھزادە قاقاقلاپ كۈلۈپ، — ئۇ مېنىڭ تامامەن ئېسىمگە كەلمەپتۇ.

— دوستلارنى ئۇنتۇش يامان كىشىلەرنىڭ تۇزىغا چۈشۈپ كېتىشكە يول ئاچىدۇ، — دەپتۇ قىزلارنىڭ ئاكىسى شاھزادىگە چۈشەندۈرۈپ، — بۇنى ھەرگىز ئۇنتۇما.

پاراڭ بىلەن بولۇپ، كۈن كەچ كىرىپتۇ. شاھزادە شاھنىڭ ئۈچ يۈز ئاساۋ يىلقىسىنى ئېسىگە ئېلىپ، دوستىغا كېتىشكە ئىجازەت سوراپتۇ. دوستى يېنىدىن ئاتىنىڭ بىر تال مويىنى چىقىرىپ شاھزادىگە سۇنۇپتۇ:

— مانا بۇ موينى كويدۇرسەڭ ساڭا زورۇر بولغان ياراقلار تەقلەنگەن بىر ئات پەيدا بولىدۇ. ئۇ سېنىڭ خالىغان ئىشىڭنى ئورۇنلاپ بېرىشكە قادىر. سەن ئىشىڭنى بېجىرىپ بولغاندىن كېيىن يەنە ئۇنىڭ مويىدىن بىر تالنى يۇلۇۋېلىپ، ئۇزىنى قويۇۋەت، زورۇر تېپىلغاندا مويىنى كويدۇرسەڭ ئۇ يەنە خىزمىتىڭگە تەييار بولىدۇ، موينى يوقىتىپ قويمىساڭلا، ئۇ ساڭا ئۆمرۈڭنىڭ ئاخىرىغىچە خىزمەت قىلىپ بېرىدۇ، — دەپتۇ.

شاھزادە موينى ئېلىپ جونىمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، دوستى سىڭىللىرىغا قاراپ:

— دوستۇمغا تۇتىدىغان يوللۇغىڭلار يوقمۇ؟ — دەپتۇ.

بۇ گەپ بىلەن تەڭ قىزلارنىڭ چوڭى بىر دانە تۇخۇم، ئوتتۇرانچىسى بىر تال چوكا، كەنجىسى بىر دانە ئەينەك ئېلىپ كېلىپ شاھزادىگە سۇنۇپتۇ.

بۇ نەرسىلەر كورۇنۇشتە ئادەتتىكىچە بولسىمۇ، لېكىن ھەر بىرىگە ئاجايىپ خاسىيەتلەر پۇتۇلگەن ئىكەن. تۇخۇم تەلەپ

— دوستۇم، — دەپتۇ قىزلارنىڭ ئاكىسى، — سېنى بۇ يەرگە قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟

— بىر ئېغىز سوز بىلەن چۇشەندۇرۇش تەس، — دەپتۇ تۇغلۇق دوستىغا خوشاللىق بىلەن تىكىلىپ، — ئەلۋەتتە تەقدىر شاملى بولسا كېرەك.

قىزلارنىڭ ئاكىسى خوشاللىق بىلەن قاقاقلاپ كۇلۇپ، دوستىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ ۋە سىڭىللىرىغا قاراپ:

— مانا بۇ يىگىت، — دەپتۇ ئۇ دوستىنى سىڭىللىرىغا تونۇشتۇرۇپ، — شاھزادە تۇغلۇق!

— ئاھ، — دەپتۇ قىزلار خوشاللىق بىلەن چاۋاك چېلىپ، — سىزنى دەرىزىسىز ئويدىن ئازات قىلىۋەتكەن شاھزادە شۇ ئىكەن-دە!

قىزلار دەرھال شاھزادىگە تىزلىنىپتۇ:

— ئاكىمىزنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىڭىز ئۇچۇن رەھمەت!

شاھزادىنىڭ ئالدىغا يەنە خىلمۇ-خىل تاماقلار تىزىلىپتۇ. قىزلارنىڭ ئاكىسى ئۇنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇپ، كەچۇرمىشلىرىدىن ھىكايە قىلىپ بېرىشىنى سوراپتۇ.

شاھزادە دەرىزىسىز ئويدىكى "نۇر چاچار يىلان"نى قويۇۋەتكەندىن كېيىنكى كەچۇرمىشلىرىنى بىر-بىرلەپ سوزلەپ بېرىپتۇ. قىزلار ئۇنىڭ ھىكايىسىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ھېسداشلىقى ئېشىپ، كوزلىرىگە ياش ئاپتۇ. قىزلارنىڭ ئاكىسىمۇ قاتتىق ئىچ ئاغرىقى قىلىپ:

— يامان بوپتۇ، بىراق شۇنچە ئىشلار بولۇپ كەتكىچمۇ، مېنىڭدىن ياردەم تىلىمىگىنىڭگە ئوكۇنىمەن، — دەپتۇ.

— مەن سېنى نەدىن تاپاتتىم، — دەپتۇ شاھزادە ھەيران بولۇپ.

ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ ئەركىن - ئازادە يۈرۈشكە رۇخسەت قىپتۇ.

ھەپتىلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ، بالىنىڭ ھەركىتىدە ئۆزگىچە ئەھۋاللار كۆرۈلمەپتۇ، تاپشۇرۇلغان ئىشلارنى كۆڭۈل قويۇپ، پۇختا ۋە تولۇق بېجىرىدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇۋاپىق بولمىغان يەرلىرى بولسا، كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى ئوچۇق ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ تۈزىتىش توغرىسىدا كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى سۆزلەپ قويىدىكەن. شاھ بارا - بارا ئۇنىڭ زېھنىنىڭ ئىنتايىن ئۆتكۈرلۈكىنى پەملەپ، بەزىبىر ئىشلاردا ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپمۇ قويىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇنداق چاغلاردا شاھ ھامان ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن قانائەت تېپىپ، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەنلىكىدىن ئىنتايىن رازى بولۇپ، كۆڭلى يايراپ قالىدىكەن. بىراق يىگىتنىڭ ئاكىسىدىن ئېلىپ كەلگەن خېتىنى ئويلاپ كۆڭلى لاسىدە بولۇپ قالىدىكەن. ئۇ، شۇ ھالدا ئاكىسىنىڭ بۇ يىگىتنى نېمە ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلغانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي، يىگىتنىڭ ئۆزىدىن سوراي دېسە، ئۇنى ئۈركۈتۈپ قويارمەنمىكىن، دەپ ئەنسىرىشىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمەي، باش قېتىمچىلىق ئىچىدە تۇرغىنىدا ئاكىسىدىن يەنە بىر پارچە خەت كېلىپ قاپتۇ، شاھ خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ تۇرغىنىدا يىگىت كىرىپ كەپتۇ.

— خەتتە، — دەپتۇ شاھ تۇغلۇققا تىكىلىپ، — ئاكام ئۆز قىزىنى شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىگە بەرمەكچى بولۇپ، بىزنى تويغا تەكلىپ قىپتۇ، بۇ ئىشتىن سېنىڭ خەۋىرىڭ بارمىدى؟

— خەۋىرىم يوقتى، بىراق شۇنداق بولۇشىنى بىلەتتىم، — دەپتۇ تۇغلۇق جاۋاپ بېرىپ.

— ھەيرانمەن، — دەپتۇ شاھ تۇغلۇققا قاراپ، — سەن بۇ ئىشنى قانداق بىلىسەن؟

قىلغۇچىغا خالىغان تاماقنى ھازىر قىلىپ بېرىدىكەن، چوكا تىكلىنىشى بىلەن نەغمە - ناۋا قىلىپ بېرىدىكەن، ئەيىنەك قارىغۇچىغا خالىغان جاي ۋە كىشىلەرنى كۆرسىتىپ بېرىدىكەن.

شاھزادە تۇغلۇق دوستى ۋە ئۇنىڭ سىڭىللىرى تۇتقان سوغىلارنى ئېلىپ باغنىڭ سىرتىغا چىقىپتۇ - دە، موينى كويدۇرۇپتۇ. شۇئان ئاجايىپ كېلىشكەن، ئىگەر - توقۇملۇق بىر قارا تۇلپار، ئۇزۇن سويلىنى سورىتىپ، كىشنىگەن پېتى ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. شاھزادە ئۆز دوستىنى كورگەندەك خوشاللىق بىلەن ئۇنىڭ يايلىسىنى سىلاپ، ئۇستىگە مىنىپتۇ - دە، سويلىنى قاتتىق بىر شىلتىپتۇ، شۇئان ئات ئېغىزدۇرۇغىنى چايناپ، ئالدى ئاياقلىرىنى ئېگىز كوتىرىپ قاتتىق بىر كىشنىگەن ئىكەن، تاغدا ئوتلاپ يۇرگەن بىرەر مىڭدىن ئارتۇق ئاساۋ ئاتلارنىڭ ھەممىسىلا دۇكۇرۇشۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. شاھزادە ئۇلارغا قاراپ سويلىنى شۇنداقلا بىر كوتىرىپ قويغان ئىكەن، بىرەرسىمۇ ئۇيان - بۇيان بولماي، ئالدىغا چۇشۇپ، توپ - توغرا شاھنىڭ ئاتخانىسىغا كىرىپ بېرىپتۇ.

شاھزادە ئېتىنىڭ بىر تال موينى يۇلۇۋېلىپ، ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ - دە، شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۇچ يۇز ئاتقا قوشۇپ شاھقا تەۋە يەنە بىرمۇنچە ياۋايىلىشىپ كەتكەن ئاتلارنىمۇ ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. شاھ ئەسلى بۇ يىگىتنى ۋەزىپىنى بېجىرەلمەي قېچىپ كېتىدۇ، ياكى بورىلەرگە يەم بولۇپ تۇگەيدۇ، دەپ ئويلىغان ئىكەن. ئۇنىڭ ئورۇنلاش كىشىنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان دەرىجىدىكى شۇنداق مۇشكۇل ئىشنىڭ ھوددىسىدىن چىقىشى شاھنى ئىنتايىن ھەيران قالدۇرۇپتۇ. شاھ ئۇيان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ، ئاخىرى ئۇنىڭ ئادەتتىكى كىشىلەردىن ئەمەسلىكىنى ھىس قىلىپ، ئۇنى كۇزىتىپ بېقىش نىيىتىدە ئۆز يېنىدا ئېلىپ قېلىپ، ئوردىنىڭ پارچە - پۇرات

مى كەييارلاپ قويۇشنى تەلەپ قىلغان ئىكەن.

تۇغلۇق شاھنىڭ ھەيران قالغانلىقىغا قاراپ، ئىچىدە قاتتىق كۈلۈپتۇ، چۈنكى ئۇ بايان قىلغانلىرىنى چۈشىدە ئەمەس، دوستىنىڭ سىڭىللىرى ھەدىيە قىلغان ئەينەكتىن كۆرگەن ئىكەن.

تۇغلۇق ئەنە شۇ ئەينەككە ئېرىشكەن كۈنىدىن باشلاپ، ھەر كۈنى ئۇنىڭغا قاراپ مەلىكە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە سەپسېلىپ تۇرغان ئىكەن. بۇ جەريانىدا ئۇ مەلىكىنىڭ بىر قېتىممۇ كۈلگىنىنى كۆرمەپتۇ، ھەيدەر بولسا، ئۇنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك پىقىراپلا يۈرىدىكەن، مەلىكە بولسا، ئۆزىنى خالى قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلىپ، كۆزلىرىدىن ئۆزلۈكسىز ياش تۆكۈپ كېسەل بولۇپ يېتىۋالىدىكەن. ئەنە شۇ جەرياندا ھەسەن شاھ شەمسى شاھقا نامە ئەۋەتىپ ئۆزىنىڭ شاھزادىگە باشپانالىق قىلىۋاتقانلىقىنى ۋە يېقىندا ئۇنىڭغا ئۆز قىزىنى چېتىپ، 4 كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. شاھزادىدىن ئايرىلىپ، جۇدالىق ھەسرىتىدىن ئىككى پۈكۈلۈپ قالغان شەمسى شاھ، بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خوش بولۇپ كېتىپ، مەخپىي ھالدا 40 تۆگىدە تويلۇق يوللاپ، ئۆز رەھمىتىنى ئىزھار قىلغان ئىكەن. مانا مۇشۇ 40 تۆگىدىكى تويلۇق مال ھەيدەرنىڭ مەلىكىنىڭ كۆڭلىنى ئالىدىغان بويۇملىرىغا ئايلانغان بولسىمۇ، قىز يەنىلا ھەيدەردىن بىزار ئىكەن. ئۇنىڭ كۆڭلىدە كىم بارلىقى تۇغلۇققا ناھايىتى ئېنىق ئىكەن، تۇغلۇق ئۆزىگە شۇنچىلىك ئىشتىياق باغلىغان بۇ مەلىكىنىڭ ۋەسلىگە ئېرىشىشنى ھەرقانچە ئويلىسىمۇ، ھەيدەرگە بەرگەن قەسمى يادىغا كېلىۋېلىپ، يەنىلا ئۇنىڭ ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغانلىقى ئۇنىڭ بارلىق رەزىللىكلىرىنى بېسىپ چۈشكەندە، شاھزادىنى ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا مەجبۇر قىلىدىكەن. بىراق يېقىنقى كۈنلەردە ئەلچىلىرى قايتۇرۇلغان موڭغۇل-

— مەن ئەنە شۇ شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىنىڭ نۆۋكەرى ئىدىم.

— ئۇنداق بولسا، سەن ئۇ شاھزادىدىن قانداق قىلىپ ئايرىلىپ قالدىڭ؟

— بۇ توغرىلىق مەن بىر نېمە دېيەلمەيمەن، بۇ سىزنىڭ ئاكىڭىز بىلەن شاھزادىگە تەئەللۇق ئىش بولسا كېرەك.

— بايا سەن ئاكامنىڭ قىزى بىلەن شاھزادىسىنىڭ تويى بولىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلىدىغانلىقىڭنى ئېيتتىڭ، دېمەك، سەن شاھزادە بىلەن سىرداش، شۇنداقمۇ؟

— شاھزادە مەندىن سىر ساقلايدۇ، بىراق بۇ ئىشلار مېنىڭ چۈشۈمدە ئايان بولغان، مېنىڭ چۈشلىرىم كۆپىنچە توغرا چىقىدۇ.

شاھ تۇغلۇقنىڭ سۆزلىرىگە قىزىقىپ قاپتۇ:

— پاھ، بۇمۇ قىزىق ئىشكەن، بۇ توغرىسىدا چۈشۈڭدە يەنە قانداق ئىشلار ئايان بولغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمسەن؟

— خىرە - شىرە ئېسىمدە قېلىشىچە، ئاكىڭىزنىڭ قىزىغا موغۇللار پادىشاسىمۇ ئەلچى كىرگۈزگەن، ئاكىڭىز شەمسى شاھنىڭ شاھزادىسىگە ۋەدە قىلىپ قويغانلىقى ئۈچۈن، موغۇللار پادىشاسىنىڭ ئەلچىلىرىنى قايتۇرۇۋەتكەن، موغۇللار پادىشاسى بۇنىڭدىن قاتتىق غەزەپلىنىپ، ئاكىڭىزغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن ئەسكەر توپلاۋاتقۇدەك، بەلكى بۇ ئۇرۇش ئاكىڭىزنىڭ قىزى بىلەن شاھزادىنىڭ توي مەرىكىسىگە توغرا كېلىپ قېلىشى مۇمكىن.

— ھە، سەن ئەۋلىيامۇ، قانداق؟

تۇغلۇقنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان شاھ شۇنداق دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ. چۈنكى ئاكىسىدىن كەلگەن خەتتە ئەنە شۇ سۆزلەر ئېنىق يېزىلىپ ئىنىسىدىن بىر قىسىم ئەسكەرلەرد-

هۇسەن شاھنىڭ مەخسۇس كىشىلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭغا كىرگۈ-
زۈپ بەرگەن تويىنىڭ نازۇ - نېمەتلىرى شۇ بويىچە دۆۋىلىنىپ
تۇرۇۋېرىپتۇ.

توي باشلىنىپ ئۈچىنچى كۈنى تۇغلۇقنىڭ ئەيىنگەدە موڭ-
غۇل لەشكەرلىرىنىڭ ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقانلىقى ئايان بوپتۇ.
ئۇ بۇ ئەھۋالنى ئۆزىنى ئىزلەپ كىرگەن ھۇسەن شاھقا مەلۇم
قىلىپ، دەرھال ئۇلارغا قارشى لەشكەر ئەۋەتىشنى ئۇقتۇرۇپتۇ.

دەل شۇ چاغدا ھەسەن شاھنىڭ ئالدىنقى سەپتىكى قارا-
ۋۇللىرىمۇ ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، بۇ ئەھۋالنى شاھقا مەلۇم قىپتۇ.

ئوردىدا پاتىپاراقچىلىق كۆتۈرۈلۈپ، لەشكەرلەر دۈشمەنگە
قارشى ئاتلىنىپتۇ. توي بەزمىلىرى توختاپ، ھەممە ساراسىمىگە
چۈشۈپتۇ، كۈيوغۇل بولغۇچى ھەيدەرمۇ ۋەھىمە ئىچىدە نىمە قى-
لارنى بىلمەي تويىنىڭ نازۇ - نېمەتلىرىنى بىر خالتىغا قاچى-
لاپ، "مەنمۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىمەن" دېگەن باھانىدا، مۇبادا ھە-
سەن شاھ يېڭىلىپ قالسا، قېچىپ كېتىشنى كۆزلەپ ئۆزىنى ئال-
دىغا ئاپتۇ.

ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى پايانسىز چۆلدە، خۇددى ئىك-
كى ياقتىن كەلگەن كەلكۈندەك شىددەت بىلەن ئۇچرىشىپ دەھ-
شەتلىك جەڭنى باشلىۋېتىپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە ھەر ئىككى
تەرەپتىن ئۆلۈكلەر تاغدەك دۆۋىلىنىپ، جەڭ ئاتلىرىنىڭ كىش-
نەشلىرى يەر - ئاسماننى لەرزىگە كەلتۈرۈۋېتىپتۇ.

جەڭ ئەنە شۇ ھالدا بىرقانچە سائەت داۋاملاشقاندىن كې-
يىن موڭغۇللار تەرەپ ئۈستۈنلۈككە ئېرىشىپ، ھەسەن شاھنىڭ
ئەسكەرلىرىنى شەھەر سېپىلىگە قاراپ قىستاشقا باشلاپتۇ، سېپىل
ئۈستىدە تۇرۇپ، جەڭ ئەھۋالىنى كۈزىتىپ تۇرغان شەھەر ئەھ-
لى قاتتىق ساراسىمىگە چۈشۈپ قاپتۇ. دەل شۇ چاغدا قارا تۇل-
پار مىنگەن بىر ئەزىمەت سېپىل ئىچىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چى-

لار شاھنىڭ ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن قىلىۋاتقان ئۇرۇش تەييارلىقى؛ تۇغلۇقنى قاتتىق بىئارام قىپتۇ. ئەگەر ئۇلار ئۇرۇشتا غەلىبە قىلسا، مەملىكىتىنى تارتىپ كېتىدىغانلىقى ناھايىتى ئېنىق. مانا مۇشۇنداق ئەھۋالدا تۇغلۇق جەزمەن ئۇرۇشقا چۈشۈشى كېرەك...؟

تۇغلۇقنىڭ ھۈسەن شاھنىڭ سوئاللىرىغا جاۋابەن ئەينەكتە كۆرگەنلىرىنى ئايانماي سۆزلىشى ئەنە شۇ قارارغا كەلگەنلىكىدىن بولغان ئىكەن.

— سەن ھەقىقەتەن ئەۋلىيا ئىكەنسەن، — دەپتۇ ھۈسەن شاھ تۇغلۇقنىڭ ئۆز چۈشىدە كۆرگەنلىرىگە بەرگەن تەبىرىدىن ھەيران بولۇپ، — قېنى، ئېيتە، مەن ئەسكەرلىرىمنى ئېلىپ بارايمۇ - قانداق؟

— چۈشۈمدە بۇ توغرىلىق بىرەر نەرسە ئايان بولمىدى، لېكىن مۇئەككەللار يېڭىلىدۇ.

— يېڭىلىدۇ؟ مەيلى، بۇنى كېيىن كۆرەرمىز، لېكىن مەن سېنى ئېلىپ بارىمەن. تەييارلىق قىل.

ھۈسەن شاھ تۇغلۇقنى ھارۋىكەش قىياپىتىدە ياساپ ئىككى ھەپتىلىك قاتتىق يول ئازاۋىدىن كېيىن ئاكسىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ.

ھۈسەن شاھ ئاكسىنىڭ ئوردىسىغا كەلگەندىن كېيىن تۇغلۇقنى ئاكسىنىڭ نەزىرىدىن قاچۇرۇپ، ئارقا ھويلىدىكى خالى بىر ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ - دە:

— سەن بۇ ئۆيدىن قوزغالما، زۆرۈر بولغاندا مەن ئۆزەم كېلىپ سەن بىلەن سۆزلىشىمەن، — دەپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

تويى باشلىنىپ كېتىپتۇ. تۇغلۇق قوسىغى ئاچسا خاسىيەتلىك تۇخۇم ئارقىلىق خالىغان تاماقنى ھازىرلاپ يەپ، ئىچى پۇشسا، خاسىيەتلىك چوكىدىن ئىسىل نەغمە - ناۋالارنى ئاڭلاپ، خاسىيەتلىك ئەينەك ئارقىلىق توي ئەھۋالىنى كۆرۈپ يېتىپتۇ.

ئاڭلىغان كىشىلەر ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇپ، شۇنداق قەيسەر كۆ-
يوغۇلنى تاللىغان ھەسەن شاھقىمۇ قىزغىن مەدھىيە ئوقۇپتۇ.
بىراق بۇ قارا تۇلپارلىق چەۋەندازنىڭ ھەيدەر ئەمەس،
بەلكى شاھزادە تۇغلۇق ئىكەنلىكى ھېكايە ئاڭلىغۇچىلارغا چۈ-
شىنىشلىك بولسا كېرەك. ئۇ خاسىيەتلىك ئەينەكنىڭ ئايان قى-
لىشى بىلەن ھەسەن شاھ تەرەپنىڭ يېڭىلىشقا يۈزلىنىۋاتقانلىقى-
نى كۆرگەندىن كېيىن دوستى تەقدىم قىلغان قارا تۇلپارنىڭ
موينىنى كويدۇرگەن ئىكەن، ئىگەرگە ساۋۇت، دوبۇلغا، قىلىچ -
قالقانلار ئېسىلغان تۇلپار كىشنەپ يېتىپ كەپتۇ، ئۇ ئەنە شۇ
ساۋۇت، دوبۇلغىنى كىيىپ، قىلىچ - قالقانلارنى قولىغا ئېلىپ،
قارا تۇلپارغا مىنىش بىلەن كىشىنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان دە-
رىجىدىكى ئەنە شۇ قەھرىمانلىقنى نامايەن قىپتۇ.
شاھزادە تۇغلۇق جەڭ ئاياقلاشقاندىن كېيىن، قارا تۇلپار-
نىڭ بىر تال موينىنى يۇلۇپ ئېلىپ، ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ - دە،
قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكىدىن ئۆز ھوجرىسىغا كىرىپ قاتتىق
ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا ھۆسەن شاھ ئۇنىڭ يېنىغا
كىرىپ، ئۇنىڭ ھوزۇر قىلىپ ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ - دە،
"چۈش كۆرۈشكە" دەخلى يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن پۇتىنىڭ
ئۇچىدا دەسسەپ چىقىپ كېتىپتۇ.
تاڭ ئېتىپتۇ، شاھزادە ئويغىنىپ، دەرھال ئەينەككە قاراپ-
تۇ، ئەينەكتە موڭغۇل تەرەپنىڭ تېخىمۇ كوپ لەشكەر باشلاپ كې-
لىۋاتقىنى ئايان بوپتۇ. ئۇ دەرھال كىيىنىپتۇ - دە، ئالدىراپ
كىرىپ كەلگەن ھۆسەن شاھقا كۆرگەن "چۈشى"گە ئاساسەن بۇ-
گۈن تېخىمۇ قاتتىق جەڭگە تەييارلىق قىلىپ تۇرۇش كېرەكلى-
كىنى ئېيتىپتۇ.
دىگەندەك موڭغۇل تەرەپ ناھايىتى كوپ لەشكەر ئېلىپ
كەپتۇ. جەڭ يەنە باشلىنىپتۇ، ھەسەن شاھ تەرەپ يەنە يېڭىلىش-

قىپتۇ - دە، دۈشمەن ئىچىگە شىددەت بىلەن ئېتىلىپ كىرىپتۇ، ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان زۇلپىقارى خۇددى چېقىلغان چاقماقتەك ۋال - ۋۇل قىلىپ، دۈشمەن لەشكەرلىرىنىڭ بېشىنى چوپ چاپقاندەك قىرىپ تاشلاپتۇ، ئۇنىڭ تۇلپارىمۇ ئالدىدىن كەلگەنلەرنى چىشلەپ، ئارقىدىن كەلگەنلەرنى تېپىپ، ئۆز ئىگىسىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە يول ئېچىپ، جەڭ مەيدانىدا لاچىندەك پەرۋاز قىپتۇ.

دۈشمەن لەشكەرلىرى ئۆزلىرىگە ئەجەل يوللىۋاتقان بۇ تەڭداشسىز باتۇر ئالدىدا ئېغىر ساراسىمىگە چۈشۈپ پاتىپاراق بولۇپ قېچىپتۇ، بۇنى كۆرگەن ھەسەن شاھنىڭ لەشكەرلىرى ئاجايىپ روھلىنىپ كېتىپتۇ - دە، قاچقان دۈشمەنلەرنى سۈرۈپ - توقاي قىلىپ كەچ كىرگىچە ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمىنى قىرىپ تۈگىتىپتۇ.

كەچ كىرىپتۇ، جەڭمۇ توختاپتۇ، بىراق بۇ جەڭنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدىكەن، موڭغۇل پادىشاسى ئەزەلدىن يېڭىلگىنىگە تەن بەرگەن ئەمەسكەن، بۈگۈن يېڭىلسە، ئەتىسى تېخىمۇ زور كۈچ بىلەن باستۇرۇپ كېلىدىكەن. شۇڭا ھەسەن شاھ تەرەپ، گەرچە غەلىبە تەنتەنىسى بىلەن چەكسىز خۇشاللىققا چۆمۈلگەن بولسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن موڭغۇل پادىشاسىنىڭ ئەتىلا باستۇرۇپ كېلىدىغان تېخىمۇ زور قوشۇنىغا تاقابىل تۇرۇش تەييارلىقىنى ئىشلەشكە باشلاپتۇ. بۇ جەرياندا ھەممە ھېلىقى قارا تۇلپارلىق چەۋەندازنى ماختىشىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلىشەلمەپتۇ، بەزىلەر ئۇنى "ھەسەن شاھنىڭ كۆيوغلىكەن" دېگەن سۆزلەرنىمۇ قىلىشىپتۇ. قارا تۇلپارلىق چەۋەنداز ئاردا بولمىغاچقا، ئەتىدىن - كەچكىچە ئۆزىنى دالىدىغا ئېلىپ موكۇپ ياتقان ھەيدەرمۇ: "بۇ، مەن ئىدىم، ئەتە يەنە جەڭگە قاتنىششقا تەييارمەن" دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇنى

شىل يالقۇنغا ئايلىنىپتۇ - دە، ھەش - پەش دېگۈچە ئەجدىھا كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن موڭغۇللار قورققىنىدىن مەلىكىنى تاشلاپ قېچىپتۇ، مەلىكە پەيتۇندىن سەكرەپ چۈشۈپ، بېشىدىن ياغلىقىنى ئېلىپ يىگىتنىڭ ئەجدىھا چىشلىغان بىلىكىنى تېڭىپتۇ، كۆز يۇمۇپ - ئاچقىچە ئەتراپ قارا تۇلپارلىق بۇ يىگىتنى كۆرۈش ئۈچۈن كەلگەن كىشىلەر بىلەن لىق تولۇپتۇ. كوپ ئۆتمەي ئاكا - ئۇكا شاھ ھەسەن - ھۈسەينلەرمۇ بۇ قەيسەر يىگىتنىڭ غەلىبىسىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئات چاپتۇرۇپ يېتىپ كەپتۇ. يىگىت ھوشىغا كەپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، بېشىدىن دوبۇلغىسىنى ئالغاندا ئاكا - ئۇكا شاھلار ئۇنى تونۇپ، ھاڭ - تاڭ بولغىنىچە بىر بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپلا قاپتۇ. مەلىكە بولسا، ئۆزىنى تۇتالماي يىگىتنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. يىگىت بولسا، قىزنى مۇلايىملىق بىلەن ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، ھەسەن شاھقا قاراپ:

— بۈگۈنكى چۈشۈمنىڭ بېشارەت بېرىشىچە موڭغۇللار ئەمدى بۇ يۇرتقا قەدەم بېسىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ، — دەپتۇ.

ھەسەن شاھ يىگىتكە ئۆزىنى ئېتىپ، ئۇنى مەھكەم قۇچاقلاپتۇ - دە، كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئېلىپ:

- بۇ سېنىڭ شەرىپىڭ، سەن پۈتكۈل خەلقنىڭ شەرىپى، — دەپتۇ.

شۇ ئەسنادا ئارقىدىكى كىشىلەر تەۋرىنىپ قاپتۇ، ھەممە ھەيران بولغان ھالدا ئارقىسىغا قارىغۇدەك بولسا، شەمسى شاھ بىلەن ئۇنىڭ ۋەزىرى نەچچە مىڭلىغان لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ھەسەن شاھنىڭ موڭغۇللارغا قارشى ئۇرۇشىغا ياردەم بېرىشكە يېتىپ كەلگەن ئىكەن، توغلۇق قوشۇن ئالدىدىكى دادىسىنى كۆرۈپ، "دادا!" دەپ توۋلىغىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپتۇ، شەمسى شاھمۇ "بالام!" دېگىنىچە ئېتىدىن سەكرەپ چۈ-

كە يۈزلەنگەن ھامان شاھزادە تۇغلۇق يەنە تۇلپارنىڭ مويىنىنى
كۆيدۈرۈپتۇ. تۇلپار ئالدىنقى كۈندىكى قىياپەت بىلەن يېتىپ
كەپتۇ. شاھزادە دوبۇلغا، ساۋۇتىنى كىيىپ، يەنە جەڭگە پەرۋاز
قىپتۇ.

بۈگۈنكى جەڭدە موڭغۇللار، بۇ قارا تۇلپارلىقتا خېلى
قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ زۇلپىقارى
ئالدىدا باشلىرىنىڭ ئۈزلۈكسىز ئۈزۈلۈشىگە بەرداشلىق بېرەل-
مەي، يەنە چېكىنىشكە مەجبۇر بوپتۇ. كەچ كىرىپتۇ، جەڭمۇ توخ-
تاپتۇ.

ئۈچىنچى كۈنى موڭغۇل ئەسكەرلىرى يەنە كەپتۇ، بىراق
ھەسەن شاھنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلار بىلەن ھېچقانچە ئۇرۇشمايلا
چېكىنىپ تېرە - پېرەك بولۇپ كېتىپتۇ. چۈنكى موڭغۇل تەرەپ-
تە قولغا كوندۇرگەن چوڭ بىر ئەجدىھا بولۇپ، لەشكىرىدى كۆ-
چى بىلەن تەڭ كېلەلمىگەن موڭغۇللار ئەنە شۇ ئەجدىھانى ئې-
لىپ كەلگەن ئىكەن، ئەجدىھا ئاغزىدىن ئوت - يالقۇن چېچىپ
توغرا كەلگەن كىشىنى يالماپ - يۇتۇپ، ياكى چايناپ - پۇر-
كۈپ ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىپتۇ. بۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىگەن ھەسەن
شاھنىڭ لەشكەرلىرى توغرا كەلگەن تەرەپكە قېچىپ، ئۆزلىرىنى
دالدىغا ئېلىشىپتۇ، موڭغۇللار ئەنە شۇ ھالدا ئوردىغا يېقىپ كې-
رىپتۇ - دە، تويى بولۇۋاتقان مەلىكىنى ئېلىپ، يولىغا راۋان
بوپتۇ، كۆز يۇمۇپ - ئاچقىچە قولغا كەلگەن موڭغۇللارنىڭ بۇ
غەلىبىسىنى كۆرگەن شاھزادە تۇغلۇق يەنە قارا تۇلپارىنى مى-
نىپ، موڭغۇللارنى قوغلاپ يېتىپتۇ - دە، ئەجدىھاغا تىغ ئۇ-
رۇپتۇ، لېكىن ئەجدىھامۇ چاققانلىق بىلەن شاھزادىنىڭ بېلىگ-
گە ئېغىز سېلىپ ئۈلگۈرۈپتۇ، شاھزادە دەرھال بېھۇشلىنىپتۇ -
دە، ئىختىيارسىز “دوستۇم” دەپ پىچىرلاپ تاشلاپتۇ. شۇ ئان ئەج-
دىھانىڭ تىغ تەككەن يېرىدىن كوكۇش ئىس كۆتۈرۈلۈپ، يې-

ئىز ئۇنتۇمايمەن، شۇڭا مەنمۇ سېنى بۇ نوۋەت ئۆلۈمدىن قۇت-
قۇزۇپ قالالماقچىمەن. ئەمىسە سەن ئازات، مەلىكە بىلەن مۇ-
رات - مەقسىتىڭگە يەت.

مەلىكە بۇ گەپنى ئاڭلاش بىلەن تىك ئاتىسىنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپتۇ:

— مەن ھەقىقى شاھزادىگە تېگىشىم كېرەك، ئاتا، مېنى ئۇنىڭغا زورلىماڭ.

ھەيدەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، يېقىن ئەتراپتىكى ئېگەرلىك ئاتلارنىڭ بىرىگە مىنىپتۇ - دە، ئوقتەك چاپقىنىچە كۆزدىن غا- يىپ بوپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن ئات چېپىپ كەتكەن كىشىلەر ئۇ- نىڭ دەريا سۈيى چەتكە ئۆرۈپ چىقىرىۋەتكەن جەسىتىگە يولۇ- قۇپتۇ. ئۇنىڭغا ھېچكىممۇ ئىچ ئاغرىتىپ قويماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەسەن شاھنىڭ ئوردىسىدا يەنە قىرىق كېچە - كۈندۈزلۈك توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلۈپ، شاھزادە تۇغلۇق بىلەن مەلىكىنىڭ نىكاھى ئوقۇلۇپتۇ.

شۇپ، تۇغلۇقنى باغرىغا بېسىپتۇ. كۆزلىرىدىن ئاققان خۇشاللىق ياشلىرى ئاتا - بالىنىڭ جۇدالىقتا سارغايغان يۈزلىرىنى شەبنەم يۇغان بىر جۈپ چۈغلۈقتەك ياشنىتىۋېتىپتۇ. ئاكا - ئۇكا شاھلار شاھزادىنىڭ قولى دەپ تونۇپ، ھەتتا "شاھزادە"نىڭ ئوت - قۇيرۇقلۇق قىلىشى بىلەن ئۆلتۈرۈپ تاشلاشقا تاس قالغان بۇ يىگىتنىڭ ئەمەلىيەتتە شەمسى شاھنىڭ ئوغلى بولۇپ چىققانلىقىغا ھەيران بولۇپ، ئىشنىڭ تەكتىگە چۈشىنەلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. بۇنى چۈشەنگەن شەمسى شاھنىڭ ۋەزىرى ئوغلى ھەيدەرنى قولىدىن يېتىلىگىنىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ھەيدەر ئەسلىدە قېچىپ كېتىۋېتىپ ئۇلارغا دوقۇرۇشۇپ قالغان ئىكەن.

— ھەممىنى قىلغان مانا مۇشۇ، — دەپتۇ ۋەزىر ئوغلىنى سىلكىشلىگىنىچە غەزەپلىنىپ، — مانا مۇشۇنداق قارا نىيەتكە ئاتا بولغىنىمغا خىجىلمەن، شۇڭا بۇنىڭ كاساپىتىدىن پەيدا بولغان بارلىق ئوقۇشماسلىقلارنى مۇشۇنىڭ قېنى ئارقىلىق يۇيۇپ تاشلاش ئۈچۈن بۇنى سىلەرنىڭ قىلىچىڭلارنىڭ ئاستىغا تاشلايمەن.

ۋەزىر شۇ سۆزلەردىن كېيىن ئوغلىنى خۇددى كۈچۈكنى قاماللىغاندەك قاماللاپ، ئاكا - ئۇكا شاھلارنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ، ھەيدەر ئۇلارنىڭ ئايىغى ئاستىدا بېشىنى كۆتىرەلمەي تىترىگىنىچە يېتىپ قاپتۇ. شاھزادە تۇغلۇق دادىسىنىڭ قۇچىقىدىن ئاجراپ، ھەيدەرنىڭ يېنىغا كېلىپتۇ - دە، ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، شاھزادىلىك كىيىمىدىكى توپا - چاڭلارنى قېقىپ تۇرۇپ:

— مەن ئۆز مەردانىلىقىم بىلەن ساڭا قىلغان قەسەمنىڭ ھۆددىسىدىن چىقتىم، لېكىن سەن نامەرتلىكىڭدىن ساڭا بەرگەن كىيىمىمنىمۇ ئوڭلاپ كىيەلمىدىڭ. شۇنداقتىمۇ مەن سېنىڭ مېنى بىر نۆۋەت ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىڭنى ھەر-

شىپ تۇرغان بۇ تاغنىڭ ئارىسىدا قانداقتۇر بىر يورۇقلۇق جۇ-
لالىنىپ تۇرغۇدەك. كىشىلەر ئۇنى كۆرۈپ خوشال بولۇپ،
خىزىرغا:

— ئاتا، ئۇنى قانداق ئالدۇ؟ يولنى كورسىتىپ قوي-
سىلا،— دېيىشىپتۇ. خىزىر:

— قورقۇمىسىز، چىداملىق باتۇردىن ئىككىنى تاللاپ يولغا
سېلىڭلار، مەن ئۇلارغا يار،— دەپتۇ - دە، غايىپ بوپتۇ.
كىشىلەر ئىنتايىن خوش بولۇپ، ئىككى باتۇرنى تاللاپ دەر-
ھال يولغا ساپتۇ - دە، ئۇلارنىڭ ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كېلىشنى
تەقەززالىق بىلەن كۈتۈشكە باشلاپتۇ.

ئارىدىن ئىككى ئاي ئوتۇپ، ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كېلىش-
كە كەتكەن ئىككى باتۇر قايتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئەنگۈشتەرنى
ئېلىپ كەلگەن ئىكەن، ئۇلارنىڭ قولىدىكى ئەنگۈشتەرنىڭ نۇر
چېچىشىغا ئەگىشىپ ئىللىق باھار قۇياشىمۇ كوتىرىلىپتۇ. ئەتراپ-
تىكى قارلار ئېرىپ، دالانى گۈل - چېچەكلەر قاپلاپتۇ. خەلق
ئىككى باتۇرنى گۈل - چېچەكلەر ئارىسىدا خوشال - خورام
كۈتۈپ ئاپتۇ.

ئەنە شۇنىڭدىن بۇيان بۇ شەھەر قىش بولمايدىغان شە-
ھەرگە ئايلىنىپتۇ.

بۇ شەھەردە ھازىرمۇ ئەنە شۇ ئىككى باتۇر ئېلىپ كەل-
گەن ئەنگۈشتەر بار ئىكەن، بۇ شەھەرنىڭ قىش كورمەي ئاۋات-
لىشىپ تۇرۇشىمۇ ئەنە شۇ ئەنگۈشتەرنىڭ خاسىيىتىدىن ئىكەن.
شۇڭا خەلق بۇ ئەنگۈشتەرنى كوز قارچۇغىدەك ئەتىۋالاپ نوۋەت
بىلەن قولدىن - قولغا ئوتكۈزۈپ ساقلايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ شەھەرنى بىردىنلا قاراڭغۇچىلىق
بېسىپ كېتىپتۇ. ھاۋامۇ سوۋۇپ، گۈل - چېچەكلەر ئۈستىنى قى-
رو قاپلاپتۇ، ئاندىن بىر قانچە كەز قېلىنلىقتا قار يېغىپ، پۈتۈن

خاسىيەتلىك ئەنگۈشتەر

بۇرۇنقى زاماندا قىش بولماس بىر شەھەر بولغان ئىكەن. بۇ شەھەرنىڭ باغلىرىدا يىل بويى مېۋىلەر مەي بولۇپ، تاغلىرىدا مايلار مايغا تولۇپ تۇرىدىكەن. ئوزۇق - تۈلۈك مول ئىكەن. خەلقى شات ئىكەن.

بىراق، مويسىپىتلارنىڭ ئېيتىشىچە بۇ شەھەر بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا قىشمۇ - ياز قارغا كۆمۈلۈپ تۇرىدىغان، كۈنىمدۈزىنىڭ تايىنى يوق، كېچىسى ئۇزۇن بولىدىغان، جۇدۇن - چاپقۇنلۇق شەھەر ئىكەن، شۇڭا بۇ يەردە تىرىكچىلىك قىلىش ئىنتايىن قىيىنكەن. كىشىلەر دائىم سوغاق ۋە ئاچلىق ئازاۋىدىن ئۆلۈپمۇ قالىدىكەن. شۇڭا ئۇلار خۇداغا نالە قىلىپ، بۇ ئازاپ ئوقۇبەتلىك تۇرمۇشتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇشىنى تەلەپ قىلىپ، ئىبادەت قىلىپ تۇرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە كىشىلەر بىر يەرگە يىغىلىپ، خۇداغا يالۋۇرۇپ كۆز يېشى قىلىۋاتقاندا، ئۇشتۇمتۇت ئەتراپ سۈبھى كۆتىرىلگەندەك يورۇپ، كۈن چىقىش تەرەپتە ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاينىڭ يوغان گەۋدىسى پەيدا بولۇپتۇ. بۇ خىزىر ئىكەن. ئۇ كۆپچىلىككە قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

— بەس، ئەمدى يېتەر، ھەقىقەتەن ياخشى كۈن كۆرۈشنى ئارزۇ قىلساڭلار، ئەنگۈشتەرنى قولۇڭلارغا ئېلىڭلار، ئۇ ئاۋۇ تاغدا.

خىزىر قولى بىلەن يان تەرەپنىكى ئىشارە قىپتۇ. چوققىلىرى بىر بىرى بىلەن گىرەلىشىپ بۇلۇتقا تاقى-

— بوپتۇ، كىشىلەرنىڭ زېمىنىغا ئىش قىلىشتىن قول ئۈزۈپ، پايدىلىق ئىشقا بەل باغلىغانلىقىغا رەھمەت، بوپتۇ، بىز ئۇلارغا ئاق يول تىلەپ دۇئا بېرەيلى، دېيىشىپتۇ.

كىشىلەر ئىككىسىگە دۇئا بېرىپتۇ، پەرمانقۇل بىلەن مىرزا گالۋاڭ كىشىلەر بىلەن خوشلىشىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

مىرزا گالۋاڭ سەپەرنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرى خېلى دىدىل بوپتۇ. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى بوشىشىپ ئۆز گالۋاڭلىقىنى كورسىتىشكە باشلاپتۇ. سەپەر ئاۋۇيدىغان چاغلاردا دەم ئالىمەن، دەپ يېتىۋېلىپ، دەم ئالىدىغان چاغلاردا تېشقان قوغلاپ كېتىپ قېلىپ، ئۆزىنىمۇ، پەرمانقۇلنىمۇ دەم ئالدۇرماپتۇ. ئېتىنىمۇ قاتتىق چارچىتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە قارنى يامانلىق قىلىپ، سەپەرگە ئېلىۋالغان ئوزۇق - تۈلۈكنى يەپ تۈگىتىپ، پەرمانقۇلنىڭ بەرگىنىگە قانائەت قىلماي، كورسە سوراپ، كورمىسە ئوغرىلاپ يەپ، ئۇنىڭ ئوزۇق- تۈلۈكىنىمۇ بىر يەرگە ئاپىرىپ قويۇپتۇ. پەرمانقۇل ئۇنىڭغا كوپ نەسىھەت قىپتۇ. مىرزا گالۋاڭ نەسىھەتكە قۇلاق سالماي ئۆزى بىلگەننى قىلىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ كوپ ئۆتمەي پەرمانقۇل ئېلىۋالغان ئوزۇق - تۈلۈكمۇ تۈگەپتۇ، مىرزا گالۋاڭنىڭ دەم ئالدۇرماي قالايمىقان چېپىپ كاردىن چىقارغان ئېتىمۇ ئۆلۈپتۇ. ئۆز يۇرتىنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايىئو - ئاپەتنى چاپسانراق تۈگىتىش ئۈچۈن ئەنگۈشتەرنى تېزرەك قولغا كەلتۈرۈشكە تەقەززا بولۇۋاتقان پەرمانقۇل مىرزا گالۋاڭ كەلتۈرۈۋاتقان پىشكەللىكلەردىن تىت - تىت بولۇپ، ئۇنىڭغا كوڭلىدە غەزەپلەنسىمۇ، ئۇنى يولدا تاشلاپ كېتىشنى نامەرتلىك، دەپ ھېساپلاپ، ئۇنى ئېتىغا مىنگەشتۈرۈپتۇ - دە، يولىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ.

ئۇلار ئەنە شۇ ھالدا قوسىقى ئاچسا ياۋايى ھايۋانلارنى ئوۋلاپ يەپ، كېچە - كۈندۈزلەپ يول يۇرۇپتۇ، ئات كەينىگە

ئەتراپ قار - مۇز ئاستىدا قېلىپ قاپتۇ، مال - ۋارانلار ئۆلۈشكە، ئادەملەرگە ئاچارچىلىق ۋەھىمە سېلىشقا باشلاپتۇ. كىشىلەر بۇ ئىشقا دەسلەپ قاتتىق ھەيران بوپتۇ. كېيىن ئېسىنى يىغىپ ئەنگۈشتەرنى ساقلاۋاتقان كىشىنىڭ ئۆيىگە بېرىشىپتۇ - دە، ئۆي ئىگىسىنىڭ بولۇمسىز خوتۇنىنىڭ ئەنگۈشتەرنى قالايمىقان تاشلاپ قويۇپ، سۈپۈرەندىگە ئارىلاشتۇرۇپ سۈپۈرۈۋەتكەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن ئەنگۈشتەرنىڭ غايىپ بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىشىپتۇ. بۇنىڭدىن خەلق قاتتىق ئۆكۈنۈپ، ئۆي ئىگىسىنىڭ ئايالىنى تازا تىللىشىپتۇ، لېكىن بۇنىڭ بىلەن ئۆتكەن ئىشنى ئورنىغا كەلتۈرگىلى بولاتتىمۇ؟ كىشىلەر يەنە خۇداغا نالە قىلىپ ئەنگۈشتەرنى كەلتۈرۈپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىپتۇ. خىزىرغىمۇ يالۋۇرۇپتۇ، نە خۇدا، نە خىزىردىن سادا كەلمەپتۇ. ئۇلار ئاخىرى كېلىشىپ، ئەنگۈشتەرنىڭ ئەسلى ماكانى بولغان تاققا ئىككى باتۇرنى ماڭدۇرماق بوپتۇ. ئۇلار كىمنىڭ بېرىشى كېرەكلىكىنى غۇل - غۇلا قىلىپ تۇرغاندا توپ ئىچىدىن پەرمانقۇل ئىسىملىك — داۋاملىق كىشىلەرنىڭ پايدىسى ئۈچۈنلا ئىش قىلىپ كېلىۋاتقان 18 ياشلاردىكى قامەتلىك باتۇر يىگىت "مەن بارىمەن" دەپ مەيدانغا چىقىپتۇ. كىشىلەر ئۇنى كۆرۈشى بىلەنلا خوشال بولۇشۇپ بىر ئېغىزدىن ماختىشىپ كېتىپتۇ، كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭى تېخى بېسىلمىغان ئىكەن، كىشىلەر ئارىسىدىن "بىرگە مەن باراي" دېگەن ئىككىنچى كىشىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. كىشىلەر ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراپ تاڭ قېتىشىپ تۇرۇشۇپلا قاپتۇ. چۈنكى مەيدانغا چىققان بۇ ئىككىنچى كىشى دائىملا كىشىلەرنىڭ زىيىنىغا ئىش قىلىپ كەلگەن مىرزا گالۋاڭ ئىسىملىك ھورۇن يىگىت ئىكەن.

— كىشىلەر مىرزا گالۋاڭغا بىر ھازا ھەيران بولۇپ قارىشىپ تۇرغاندىن كېيىن:

خىل مۇىلەر پىشىپ كەتكەن بولۇپ، بۇ پەقەت مايمۇننىڭلا نىسۋى-
سى، ئۇنى يېگەن كىشى مايمۇنغا ئايلىنىپ قالىدۇ، شۇڭا ئۇنى
يېگۈچى بولما، ئۇنىڭدىن ئوتىسەڭ غار ئىچىدىن ئېتىلىپ چى-
قىۋاتقان ئاجايىپ سۈزۈك بۇلاق سۈيىگە دۇچ كېلىسەن، بۇ سۇ-
نىڭ سۈزۈكلۈكىدىن تېگىدىكى تاشلار قاش تېشىدەك يالتىراپ
كورۇنىدۇ، ئۇستىدە بولسا، قۇياش نۇرى رەڭلىنىپ، خۇددى
ئەتلەستەك جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ، ئۇنى كورگەن ھەر قانداق
كىشىنىڭ تەشنالىقى كۈچىيىپ، ئۇنىڭدىن قان-
غۇدەك ئىچىۋالغۇسى كېلىدۇ، لېكىن ئۇنى ئىچكەن كىشى تاشقا
ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇنداق كىشىنى سەن ئېلىپ كەلمەكچى بول-
غان ئەنگۈشتەردىن باشقا ھېچ نەرسە ئەسلىگە كەلتۇرەلمەيدۇ،
شۇڭا ئۇ سۇنىمۇ ئىچىشتىن ساقلان. ئۇ غاردىن ئوتسەڭ تىك چوق-
قىغا يامىشىسەن، ئەنە شۇ چوققىنىڭ قاق بېلىدە يەنە بىر غار
بار. بۇ ئەنە شۇ ئەنگۈشتەرنىڭ ماكانىغا كىرىدىغان يول، بۇ
يەرنى خىرىس قىلىپ تۇرغان ئىككى يولۋاس ساقلايدۇ، سەن
ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارغاندا قورقما، چىرايىڭنىمۇ ئوزگەرتمەي،
سالماق قەدەم بىلەن غارغا قاراپ مېڭىۋەرسەڭ يولۋاسلار بىردىن
يوۋاشلىشىپ ساڭا يول ئېچىپ بېرىدۇ، ئۇنىڭدىن ئوتسەڭ بىر
بىرى بىلەن تىنىمسىز قاپچىلىشىپ تۇرىدىغان قىلىچقا يولۇ-
قىسەن، بۇنىڭدىن قورقماي يۇقۇرقىدەك مېڭىۋەرسەڭ، ئۇمۇ
ساڭا يول ئېچىپ بېرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن سەن ئەنگۈشتەر ماكا-
نىغا كىرىسەن، بۇ چوڭ شەھەر، قالغان ئىشلار ئەنە شۇ شەھەر-
گە كىرگىنىڭدىن كېيىن ئوزلۇگىدىن بېجىرىلىدۇ،— دەپتۇ- دە،
كوزدىن غايىپ بوپتۇ. پەرمانقۇل خوشاللىقىدىن ئېتىنىمۇ ئىز-
لەپ تۇرماي، مىرزا گالۋاڭنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى يولەشتۇرۇپ
يولىنى داۋام قىپتۇ.
ئۇلار ماڭا - ماڭا خېزىر ئېيتقان مۇدھىش جىلغىغا يې-

مىنگىشىۋالغان مىرزا گالۋاڭ چۇلۋۇرنىڭ ئۆز قولىدا بولماي خالىغانچە ھەركەت قىلالمىغانلىقىغا ئىچى پۇشۇپ، قىلىدىغان قىلىق تاپالماي ئىگەرنىڭ قوشقۇن ۋە ئۇلاڭلىرىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. بۇنى پەرمانقۇل سەزمەي قاپتۇ. ئۇلار شۇ ھالدا بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن بىر دوقمۇشتىن ئايلىنىشىغا چىغ تۇۋىدىن بىر توشقان سەكرەپ چىقىپتۇ. بۇنىڭدىن ئۈركىگەن ئات ئۆزىنى بىر يانغا تاشلىغان ئىكەن، پەرمانقۇل بىلەن مىرزا گالۋاڭ ئىگەر بىلەن بىللە يەرگە سىرىلىپ چۈشۈپتۇ، ئات شۇ ئۈركىگىنىچە ئورمانلىق ئارىسىغا كىرىپ غايىپ بوپتۇ. مىرزا گالۋاڭ يىقىلغىنىچە ئورنىدىن تۇرماي يېتىۋاپتۇ. پەرمانقۇل ئۇنى يۆلەپمۇ تۇرغۇزالماي تىت - تىت بولغىنىچە ئېتىنى ئىزلەش ئۈچۈن ئورمانلىققا كىرگەن ئىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدا ئاپپاق ساقاللىق بىر بوۋاي پەيدا بوپتۇ، پەرمانقۇل ئۇنىڭغا ئەدەپ بىلەن سالام بېرىپتۇ، بوۋاي ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ:

— مەن ھەممە ئىشىڭدىن خەۋەردارمەن ئوغلۇم، سەن ئۆز يۇرتۇڭنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايۇ - ئاپەتنى بالدۇرراق سۈرۈپ تاشلاش ئۈچۈن كېتىۋاتىسەن، مۇشۇنداق ئارمان، ئىرادە بىلەن مەيدانغا چىققان كىشى جاپا - مۇشەققەت، خەۋپ - خەتەر ئالدىدا تەۋرەنمەي داۋاملىق ئىلگىرىلىسىلا مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ، — دەپتۇ.

پەرمانقۇل بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئادەتتىكى كىشى بولماي، بەلكى ئاق كۆڭۈل كىشىلەرگە يار - يۆلەك بولۇپ تۇرىدىغان خىزىر ئىكەنلىكىنى پەملەپتۇ - دە، ئۇنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپ:

— ئاتا، ماڭا يول كۆرسەتسىلە، — دەپتۇ. خىزىر:

— نىشانەڭگە يېتىشكە ئاز قالدى ئوغلۇم، بۇ ئورمانلىقتىن ئۆتسەڭ مۇنزارلىق بىر جىلغىغا يېتىسەن، بۇ يەردە ھەر

ھەممىسى "كىمگە تاشلايدىكىن؟!" دېگەن بىر ئېغىز سۆزنىلا تەكرارلايدىكەن. پەرمانقۇل بۇنىمۇ چۈشەنمەي، ھەيران بولغىنچە قاتاردىكى كىشىلەرگە ئەگىشىپ مېڭىپ، شاھ ئوردىسى ئالدىدىكى ھەيۋەتلىك بىر راۋاقنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ. راۋاق ئۈستىدە ئاي دىسە ئاي ئەمەس، كۈن دىسە كۈن ئەمەس، ئاجايىپ كېلىشكەن بىر قىز قولىدا بىر تال ئالمىنى تۇتقىنىچە ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقان كىشىلەرگە تەكشى سەپسېلىپ تۇرغان ئىكەن. پەرمانقۇل "بۇ نىمە ئىشتۇ" دىگىنىچە راۋاققا يېقىنلىشىپ كېلىشى بىلەن قىز ئۇنىڭغا چولپان كۆزلىرىنى تىكىپ ئاپتاپتەك ئېچىلىپ، قولىدىكى ئالمىنى ئېتىپتۇ. پەرمانقۇل ئەس-ھوشىنى يىغىپ ئالغىچە ياساۋۇللار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ، ئۇنىڭ پۇت-قولىنى يەرگە تەككۈزمەي ئوردىغا ئېلىپ كىرىپ كېتىپتۇ. پەرمانقۇل بۇ ئۈشتۈمتۇت ۋەقەدىن ھودۇقۇپ، "بەلكى ئۇلار مېنىڭ ئۆزگە شەھەردىن كېلىپ قالغانلىقىمنى بىلىپ قېلىپ، جازالاش نىيىتىدە شۇنداق قىلىۋاتسا كېرەك" دەپ ئويلاپ، ئۆزىنىڭ يۇرت ئەھلىگە قىلغان ۋەدىسىنى ئادا قىلالماي بىھۇدە ئۆلۈپ كېتىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەپتۇ.

ياساۋۇللار پەرمانقۇلنى شۇ كوتەرگىنىچە توپ-توغرا ھامامغا ئېلىپ كىرىپ يۇيۇندۇرۇپتۇ. ئاندىن شاھزادىلەرچە كىيىندۇرۇپتۇ.

— بۇ نىمە قىلغىنىڭلار؟ — دەپتۇ پەرمانقۇل بولۇۋاتقان ئىشلارغا ئەقلى يەتمەي.

— چاخچاقچى يىگىت ئىكەن بۇ، — دېيىشىپتۇ ياساۋۇللار پەرمانقۇلنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كۈلۈشكىنىچە، — بەختلىك كىشىلەر خۇشچاقچاق كېلىدۇ.

پەرمانقۇل يەنىلا چۈشىنىشلىك جاۋاپ ئالالماپتۇ، ياساۋۇللار ئۇنى كىيىندۈرۈپ بولغاندىن كېيىن پاياندازى سېلىنغان ھەي-

تىپ بېرىپتۇ. بۇ يەردە ھەر خىل مېۋىلەر ھەقىقەتەنمۇ كىشىنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرگىدەك مەي بولۇپ پىشىپ كەتكەن ئىكەن. مىرزا گالىۋاڭ مېۋىلەرنى كۆرۈشى بىلەن ئۆزىنى تۇتالماي شاخلارغا ئېسىلمەپتۇ، پەرمانقۇل:

— بۇنى يېمە، مايمۇنغا ئايلىنىپ قالىسەن، — دەپ مىرزا گالىۋاڭغا ئېسىلىۋاپتۇ، مىرزا گالىۋاڭ ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەسىمۇ، قاتتىق تورۇۋالغانلىقى ئۈچۈنلا يېمەسلىككە ماقۇل بوپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ نەپسى ۋەدىسىنىڭ ئۈستىدىن غالىپ كەپتۇ، ئۇ پەرمانقۇلنى غەلەت قىلىپ، بىر تال مېۋىنى يەۋالغان ئىكەن، شۇ ئانلا مايمۇنغا ئايلىنىپ قاپتۇ. پەرمانقۇل ئۇنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ نەپسىنى باسالمىغانلىقىنى ئەيىبلەپ، كەينىدىن ئەگەشتۈرۈپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار غار ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىدىغان بۇلاق سۈيىگە يېقىنلاشقاندا مايمۇنغا ئايلانغان مىرزا گالىۋاڭ يەنە ئۆزىنى سۇغا ئېتىپتۇ، ئۇ پەرمانقۇلنىڭ "ئىچمە، تاشقا ئايلىنىپ قالىسەن دېگىنىگىمۇ بوي سۇنماي بىر ئوچۇم ئىچىۋاپتۇ - دە، دەرھال تاشقا ئايلىنىپ قاپتۇ. پەرمانقۇل ئۇنى بىر ئاز جىملەپ، ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كېلىپ ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭغا ئۆز سەپىرىدە خۇددى خىزىرنىڭ ئېيتقىنىدەك ئىشلار يولۇقۇپتۇ، بۇنىمۇ خۇددى خىزىرنىڭ ئېيتقىنىدەك ھەل قىلىپ، غارغا ئىچكىرىلەپ كىرگەن ئىكەن، ناھايىتى چوڭ ھەيۋەتلىك شەھەرگە چىقىپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، شەھەرنىڭ ھەممە يېرىنى پادىشانىڭ ياساۋۇللىرى قاپلىغان، ئۇلار ئۇچرىغانلىكى كىشىنى بىر رەت قىلىپ تىزىلدۇرۇپ ئېلىپ كېتىۋاتقۇدەك. پەرمانقۇل بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەي ھاڭۋېقىپ تۇرغىنىدا بىر ياساۋۇل كېلىپ ئۇنىمۇ رەتتىكى كىشىلەرگە قوشۇپ ھەيدەپ مېڭىپتۇ، رەتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى چىرايلىق كىيىنگەن بولۇپ،

ىى تېپىش ئۈچۈن پۈتۈن كىشىلەرنى ئالدىمىدىن بىر - بىر-لەپ ئۆتكۈزۈش تەلۋىنى قويغان ئىكەن. بۈگۈنكى ئەھۋال ۋە پەرمانقۇلنىڭ قىزنىڭ ئالدىغا كىرىپ قېلىشىمۇ ئەنە شۇ ۋەجە-دىن ئىكەن.

— مەن ئاخىرى سىزنى تاپتىم،— دەپتۇ قىز يۇقۇرقى-ئەھۋالنى بايان قىلىپ بولغانىدىن كېيىن،— بىزنى خىزىر قوشتى.

ئىككىسى قول تۇتۇشۇپ، شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ، شاھ پەرمانقۇلنىڭ پالۋان سۈپەت بەستى ۋە كېلىشكەن قەددىگە قا-راپ، قىزنىڭ خاتا تاللىمىغانلىقىغا قايىل بولۇپ، قىرىق كېچە-كۈندۈز توي قىلىپ ئىككىسىنى مۇرات - مەقسىدىگە يەتكۈ-زۈپتۇ.

پەرمانقۇل ئۆز يۇرتىغا كەلگەن بالايۇ - ئاپەتنى ئەسلە-گەندە يۈرىگى قوقاستا كۆيگەندەك، قاتتىق بىئارام بولىدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قېچىپ، ئىشتىيىمۇ كەملەپ، چىرايى بار-غانچە سارغىيىشقا باشلاپتۇ. بۇنى كورگەن ئايالى تاقەتسىزلىنىپ، ئۇنىڭ كوڭلىدىكى ئۆزىگە نامەلۇم بولغان سىرنى سورىشتۇرۇش-قا باشلاپتۇ. پەرمانقۇل ئەھۋالنى بايان قىلىپ، بۇ يەردىن كېتىشكە ئالدىراۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئايالى ئۇنىڭ ئۆز ئېلىگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېتىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ:

— ئاتامنىڭ ئالتە ئايلىق يولنى بىر كۈندە باسىدىغان بىر بوز دۇلدۇلى بار، بىز سىزنىڭ يۇرتىڭىزغا بېرىپ دەرھال قايتىپ كېلىشنى بانا قىلىپ شۇنى سورايلى،— دەپتۇ.

پەرمانقۇل ئايالىنىڭ مەسلىھەتىدىن رازى بولۇپ، ئىككىسى گەپنى ئوبدان پىشۇرۇپ، ئاتىسىنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. شاھ بالى-لىرىنىڭ تەلۋىنى ئاڭلاپ، خوش بولۇپ، پەرمانقۇلغا:

ۋەتلىك يوللارنى ئايلاندۇرۇپ، كېلىشكەن بىر سارايغا ئېلىپ كىرىپتۇ - دە، ئالتۇن تەختتە ئولتۇرغان قىزغا تازىم قىلىپ، پەرمانقۇلنى قالدۇرۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. پەرمانقۇل قىزغا قاراپ، ئۇنىڭ بايا ئۆزىگە ئالما ئاتقان قىز ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئوڭايسىزلانغان ھالدا ئۇنىڭغا ئەدەپ بىلەن تازىم قىپتۇ. قىز تەبەسسۇم بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، پەرمانقۇلنىڭ ئالدىغا كەپتۇ - دە، ئۇنى تەخت يېنىغا ئېلىپ كەپتۇ. پەرمانقۇل قىزنىڭ ئۆزىگە تەختتىن ئورۇن بېرىۋاتقانلىقىنى كورۇپ، ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ، ھېچ نەرسىگە چۈشىنەلمەي قالغانلىقىنى بايان قىپتۇ. قىز ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ كۇلۇپ، ئەھۋالنى چۈشەندۇرۇپتۇ.

بۇ قىز ئەنگۈشتەر ماكانى شەھرىنىڭ پادىشاسىنىڭ يالغۇز قىزى ئىكەن، پادىشا ئۇنى جىنىدىنمۇ ئەزىز كورىدىكەن، ئۇ ئۇسۇپ بويىغا يەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ گۈزەللىكى ئىقلىمدىكى پۈتۈن پادىشالارنىڭ دىققىتىنى تارتىپتۇ، ھەممىسى ئۇنى ئۆز شاھزادىلىرىگە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن كەينى - كەينىدىن ئەلچى ئەۋەتىپتۇ، پادىشا قايسىسى بىلەن قۇدىلىشىدىغانلىقىنى مۇقىملاشتۇرالماي، تاللاش ئىختىيارىنى قىزغا بېرىپتۇ، قىز ئەنە شۇ كۈنلەردە ئۇشتۇمتۇت چۈش كورۇپتۇ، چۈشىدە ئاپپاق ساقاللىق بىر كىشى ئايان بولۇپ، قىزغا "ئالدىراپ كەتمە، سېنىڭ نىگارىڭ يىراق شەھەردە، ئۇ پات يېقىندا يېنىڭدا بولىدۇ" دەپتۇ. قىز ئويغىنىپ خىيالغا چوكۇپتۇ، كېيىن يەنە كوزى ئۇيقۇغا كېتىپ، چۈشىدە پەرمانقۇلنى كورۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قىز بۇ غايىبانە يىگىتكە ئاشىق بولۇپ قاپتۇ، ئۇنى قانداق تېپىش خىيالى بىلەن قىينىلىپ يۈرگىنىدە ئاتىسى بىرەر كىشىنى تاللىمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ، قىز ئۇيان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ ئاخىرى كوڭلىدىكى يىگىت-

تۇرۇپتۇ، مىرزا گالىۋاڭ ئاچكۆزلۈك بىلەن يېيىشكە باشلاپتىكى، مەلىكە ھەيران قاپتۇ.

— بۇ بىرقانچە ئايدىن بۇيان يېيەلمىگەنلىرىنى تولدۇرماقچى،— دەپتۇ پەرمانقۇل چاخچاق قىلىپ، بۇنىڭدىن ھەممىسى قاقاقلاپ كۈلۈشۈپتۇ.

بىرقانچە ئايدىن بۇيان قاتتىق چارچىغان ۋە ئۇيقۇسىز قالغان پەرمانقۇل بىرئاز قوساق توقلىغاندىن كېيىن مۈگدەشكە باشلاپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭ ئازراق كۆز يۇمۇۋېلىشى ئۈچۈن مىرزا گالىۋاڭغا نېرى تۇرۇپ تۇرۇشنى ئىشارەت قىلىپ، پەرمانقۇلنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئاپتۇ، پەرمانقۇل قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. مەلىكىنىڭ ئىشارىتى بىلەن نېرى كەتكەن مىرزا گالىۋاڭ پەرىزاتتەك چىرايلىق مەلىكىنىڭ پەرمانقۇلنىڭ بېشىنى ئۆز قۇچىقىغا قويۇپ، ئۇنى پۈتۈن مېھرى بىلەن ئارام ئالدۇرۇۋاتقانلىقىغا قاراپ، ھەسەتخورلۇغى كەپتۇ: "ئۇ، مەلىكىنىمۇ، ئەنگۈشتەرنىمۇ، ھەتتا دۆلدۆلنىمۇ قولغا كەلتۈرۈپتۇ، مەن بولسام، ئاچكۆزلۈگىمدىن مايمۇنغا، ئۇنى ئاز دەپ تاشقا ئايلىنىپ نەچچە ئاي تاغ ئارىسىدا ياتتىم، يۇرتقا قايتىپ بارغانىمدا نېمە دەيمەن؟ توختا، پەرمانقۇل ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆزەمنىڭ قىلىش ئامالىنى قىلىشىم كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ-دە، ئىنتايىن رەزىل ئۇسۇلنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. ئۇ پەرمانقۇلنى ئارام ئالدۇرۇۋاتقان مەلىكىنىڭمۇ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يوغان بىر تاشنى قولىغا ئېلىپ، پەرمانقۇلنىڭ قوسىقىغا كۆچەپ بىرنى ئۇرۇپتۇ، پەرمانقۇل بىرلا سىلكىنىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ، چوچۇپ بېشىنى كۆتەرگەن مەلىكە ئەھۋالنى دەرھال چۈشىنىپ يۈگۈرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ — دە:

— ۋوي ئىپلاس نىجىس،— دىگىنىچە مىرزا گالىۋاڭغا

— يارايسەن بالام، ئۆز يۇرتىڭنىڭ قايغۇسىنى قايغۇرۇپ، ئۆز يۇرتى ئۈچۈن جاپا - مۇشەققەتنى ئۈستىگە ئېلىشتىنمۇ ئېسىل ئىش يوق. دۇلدۇل سەندىن ئايلانسۇن، بىراق مەلىكە تۇرۇپ تۇرسۇن، — دەپتۇ.

— ياق، ئاتا، — دەپتۇ مەلىكە ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — بىزنىڭ بېرىپ - كېلىشىمىزگە بىر كۈنلا كېتىدۇ. بارىمىز - يانىمىز، شۇ باندا مەنمۇ پەرمانقۇلنىڭ ئاتا - ئانىسىغا سالام بېرىپ، ئۆز قەرزىمنى ئادا قىلىمەن، — دەپتۇ.

شاھ قىزىنىڭ تەلىۋىنى رەت قىلالماپتۇ. ئۇ ئىككىسىنىڭ يول تەييارلىقىنى قىلىپ، پەرمانقۇلنىڭ قولىغا ئەنگۈشتەرنى تۇتقۇزۇپتۇ - دە، بىر تال ئاق موينى كۆيدۈرۈپتۇ، شۇ ئان ئىگەرلەنگەن بوز دۇلدۇل ئۇلارنىڭ ئالدىدا پەيدا بوپتۇ. شاھ پەرمانقۇل بىلەن مەلىكىنى ئۇنىڭغا مىندۈرۈپ، ئاق يول تىلەپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

دۇلدۇل قانات چىقىرىپ كۆككە بىر پەرۋاز قىپتۇ - دە، ھەش - پەش دېگۈچە تاغدىن ھالقىپ ئۆتۈپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭ كۆز يۇمۇپ ئاچقىچە پەرمانقۇلنىڭ يۇرتىغا بېرىشىدا گۇمان يوق ئىكەن، لېكىن دۇلدۇل تاغدىن ئۆتۈشى بىلەن پەرمانقۇلنىڭ يادىغا مىرزا گاللۋاڭ كېلىپ قاپتۇ - دە، دۇلدۇلنى پەسلىتىپ تۆۋەنگە چۈشۈپ، ھېلىقى غاردىن ئېتىلىپ چىقىدىغان بۇلاق بويىغا كېلىپ، تاشقا ئايلانغان مايمۇن قىياپىتىدىكى مىرزا گاللۋاڭنى ئىزلەپ تېپىپتۇ، ئۇ ئەنگۈشتەرنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ بەدىنىگە بىر سۈرگەن ئىكەن، مىرزا گاللۋاڭ بىر سىلكىنىپ، تىرىك مايمۇنغا ئايلىنىپتۇ، ئىككىنچى قېتىم سۈرگەن ئىكەن، ئادەم قىياپىتىگە كېلىپ، خۇشاللىقىدىن پەرمانقۇلغا ئېسىلىپ، ئۇنى سۆيۈپ كېتىپتۇ، ئىككىسى بىر ھازا ھال - مۇڭ ئېيتىشقاندىن كېيىن مەلىكە ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ، ھەر خىل نېمەتلەرنى كەل-

دىگەن جايىغا تەككۈزگەن ئىكەن، پەرمانقۇل دەرھال ھوشىغا كەپتۇ - دە، ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ قايتا دۇنياغا كەلگەنلىكىدىن سۆيۈنۈپ مۇنۇ نەزمىنى ئوقۇپتۇ:

ئاتلىنىپ قىلساڭ سەپەر،
قىلغىنىڭكى نامەردتىن ھەزەر.
ئولتۇرۇر نامەرد سېنى،
بولساڭ غەلەت - غاپىل ئەگەر.

پەرمانقۇل ئايالى بىلەن نەزمىنى ئوقۇپ بولۇپ، ئەنگۈشتەرنى باغرىغا باسقىنىچە، دۇلدۇلغا مىنىپ ئۆز يۇرتىنى بالايىئاپەتتىن تېزرەك قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن كوككە پەرۋاز قىپتۇ.

ئۇلار يېتىپ بېرىشى بىلەن ئۇلار ئېلىپ بارغان خاسىيەتلىك ئەنگۈشتەرنىڭ خاسىيىتى بىلەن مۇز قاپلاپ تۇرغان دالىلار يەنە گۈل - چېچەككە پۈركىنىپتۇ، زىمىستان قىشنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلغان خەلق يەنە مەمۇرىچىلىق ھاياتىنى باشلاپتۇ.

ئېتىلىپتۇ، مىرزا گالىۋاڭ مەلىكىنىڭ قولىنى قايرىپ تۇتۇۋاپتۇ-
دە، ئۇنىڭغا خىرىس قىلىپ:
— پەيلىڭدىن يان، بولمىسا، سېنىڭ تەقدىرىڭمۇ پەرمان-
قۇلنىڭكىدەك بولىدۇ، ياخشىسى ماڭا تېگىشكە رازىلىق بەر، مەن
سېنى يۇرتقا ئېلىپ كېتىمەن،— دەپتۇ.
مەلىكە ئۇنىڭ يۈزىگە كەينى-كەينىدىن تۈكۈرۈپ ئۇنىڭ رە-
زىللىكىگە لەنەت ئوقۇپتۇ، مىرزا گالىۋاڭ ئۇنى يۇمشىتىشقا بول-
مايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئۇنى بېشىدىن ئاتىلدۇرۇپ، يەرگە
تاشلاپتۇ-دە، ھوشسىز ياتقان پەرمانقۇلنىڭ يېنىدىن ئەنگۈش-
تەرنى ئېلىپ بوز دۇلدۇلنىڭ يېنىغا يوگۇرۇپتۇ، ئۆز ئىگىلىرى-
نىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ چىدالماي تۇرغان دۇلدۇل مىرزا گال-
ۋاڭنىڭ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ غەزەپ بىلەن
قۇلىغىنى شىڭگىيتىپتۇ-دە، كېلىشتۈرۈپ بىرنى تېپىپتۇ، تۇياق
زەربىسىدىن خۇدىنى يوقاتقان مىرزا گالىۋاڭ ئاتنىڭ ئالدىغا
يىقىلىپتۇ، ئات ئۇنى ھەم چىشلەپ، ھەم تېپىپ، ھەش-پەش
دىگۈچە بۇردا-بۇردا گۆشكە ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ.
يەرگە قاتتىق تاشلىنىپ ھوشىدىن كەتكەن مەلىكە ئاستا-
ئاستا ھوشىغا كېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇ تەسلىكتە پەرمانقۇل-
نىڭ يېنىغا كەپتۇ، پەرمانقۇل تېخىچە ھوشسىز ياتقان ئىكەن،
ئۇ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلاپ، بىر ھازا كۆز يېشى قىل-
غاندىن كېيىن دۇلدۇل ئالدىدا بۇردا-بۇردا بولۇپ كەتكەن
مىرزا گالىۋاڭغا كۆزى چۈشۈپتۇ، ئۆز دۇلدۇلنىڭ ئەقلىدىن سۆ-
يۈنۈپ ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، يايلىنى سىلاپ، پېشانىسىدىن سۆ-
يۈپتۇ ۋە مىرزا گالىۋاڭنىڭ جەسىدىگە نەپرەت بىلەن كۆز
تاشلاپ، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ئەنگۈشتەرنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ
شۇ ئانىلا ئەنگۈشتەرنى قولىغا ئېلىپ پاكىز سۈرتۈپ باغرىغا باس-
قىنىچە پەرمانقۇلنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئەنگۈشتەرنى ئۇنىڭ زەخمى-

غا ئايلىنىپ، پادىشاغا ئېگىلىپ تۇرۇپ:

— خوش كەپسىلا! — دەپ خوشال سايرىۋېتىپتۇ.

بوۋاي - موماي ھەيران قاپتۇ. بۇنىڭ ئادەتتىكى قۇزغۇن بولماي، بەلكى قانداقتۇ بىر ۋەھىمىلىك مەخلۇقلاردىن ئىكەنلىكىنى سېزىپتۇ. پادىشاغا بۇلارنىڭ ئاجايىپ بىر بالايى - ئاپەتنىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

بۇ ئىككى مەخلۇقنىڭ ئۆزىنى قىزغىن قارشى ئالغانلىقىدىن خۇدىنى يوقاتقان پادىشا بوۋاي بىلەن موماينى تىللاپ:

— ئەقىلسىز دۆتلەر، شاھ بېغىغا بەخت قۇشىنىڭ ئۇچۇپ كەلگەنلىكىنى بىلمەمسەن، ئەسلى بۇ باغ مۇشۇنداق ئەقىللىق جانىۋارلارنىڭ ماكانى بولۇشقا تېگىشلىك، — دەپ بۇ ئىككى مەخلۇقنى ئەركىلىتىشكە باشلاپتۇ. شاتۇتى قىياپىتىگە كىرىۋالغان قۇزغۇنلار قاناتلىرىنى قېقىشىپ:

— دۆلەتلىرى زىيادە بولسۇن شاھىم! — دېيىشىپتۇ.

بوۋاي بىلەن موماي پادىشانىڭ بۇ مەخلۇقلارغا ئالدىنىپ قالماسلىغىنى قايتا - قايتا تەۋسىيە قىپتۇ. بۇ مەخلۇقلارنىڭ ھىلىسى بىلەن ئەقلى بۇلغانغان پادىشا بوۋاي - موماينى باغدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىپتۇ.

بوۋاي بىلەن موماي يىغلا - يىغلا شەھەرنىمۇ تاشلاپ، چۆلگە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

ئۇلار يول يۈرۈپ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپ، ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق ئازاۋىدىن ماغدۇرى كېتىپ، يىقىلاي دەپ قالغاندا ئاققا يانداش، تاملىرى ئىگىز چوڭ بىر باققا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئۇيان ئايلىنىپ، بۇيان ئايلىنىپ، ئاخىرى باققا كىرىدىغان بىر سۆڭگۈچنى تېپىپ ئاپتۇ - دە، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ سۆڭگۈچتىن باغ ئىچىگە كىرىپتۇ. بۇ باغ كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك گۈزەللىكتە پادىشانىڭ

زۇلخۇمار

بۇرۇنقى زاماندا ئۆمرىنىڭ تەگدىن تولىسىنى پادىشانىڭ بېغىدا ئىشلەپ ئۆتكۈزگەن بىر بوۋاي، موماي بولغان ئىكەن.

بوۋاي ئۇلاق ئۇلاشتا، موماي گۈل ئۆستۈرۈشتە تەگدىشى يوق ماھىرلاردىن ئىكەن.

ئىككى ماھىرنىڭ قېتىرقىنىپ، ئۇزاق مۇددەت ئەجىر قىلىشى بىلەن پادىشانىڭ بېغى شۇنداق كارامەت بىر باققا ئايلىنىپتۇكى، بۇ باغدا دۇنيادا بار بولغان پۈتكۈل گۈل ۋە مېۋىلەرنىڭ ھەممىسى بار ئىكەن، دۇنيادا تېخى مەۋجۇت بولمىغان گۈل ۋە مېۋىلەرمۇ ناھايىتى كۆپ ئىكەن.

پادىشا ئۆز بېغىنى پات - پاتلا ئايلىنىپ تاماشا قىلىپ تۇرمىسا، كۆڭلىنىڭ بىر يېرى يېرىم بولۇپ قالىدىكەن. شۇڭا پادىشا ئۆز بېغىنى قول ئاستىدىكى پۈتكۈل جامائەتچىلىككە ھۆكۈمرانلىق قىلىش ھوقۇقىنى بەرگەن ئالتۇن تەختىدىنمۇ ئەتىۋا بىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەنە شۇ باققا ئۇشتۇمتۇت ئىككى قۇزغۇن ئۇچۇپ كەپتۇ - دە، ئاغزىدىن ئوت - يالقۇن چىقىرىپ، سەت قاقىلداپ، بۇ باغنى كېچە - كۈندۈز ئاۋات قىلىپ تۇرىدىغان نەغمىچى قۇشلارنىڭ ھەممىسىنى سۈرۈپ - توقاي قىلىۋېتىپتۇ. غەزەپلەنگەن بوۋاي، موماي ھەرقانچە قىلىپمۇ بۇ ئىككى مەخلۇقنى باغدىن چىقىرىۋېتەلمەپتۇ. ئاخىرى ئەھۋالنى پادىشاغا مەلۇم قىپتۇ. پادىشا دەرغەزەپكە كېلىپ باققا چىقىپتۇ، بىراق بۇ ئىككى مەخلۇق دەرھال چىرايلىق بىر جۈپ شاتۇتى-

قۇزغۇننىڭ ۋەھىمىسى ۋە پادىشانىڭ ھاماقەتلىكىدىن شىكايەت قىپتۇ. بۇ شىكايەت پەرىلەرنى ئۈننايىن ھاياجانلاندۇرۇپتۇ. ئەسلىدە، ئاشۇ ئىككى قۇزغۇن پەرىلەرنىڭ ئەسلى ماكانىغا ياندىش بىر گىياسىز تاغ ئارىسىدا ياشايدىغان ئىدى - ئايال جادۇگەرلەر بولۇپ، ھاياتلىقتىكى گۈزەللىك، ئەركىنلىكنىڭ كۈشەندىسى ئىكەن. شۇ ۋەجىدىن پەرىلەرنىڭ ماكانىغىمۇ نۇرغۇن قېتىم ھۇجۇم قىلغان، بىراق كۈچ ئىشلىتالماي، چېكىنىشكە مەجبۇر بولغان ئىكەن. ئەنە شۇ جادۇگەرلەرنىڭ بۈگۈنكى كۈنلۈكتە پادىشانىڭ بېغىنى خاراپ قىلىشقا يۈزلەنگەنلىكى پەرىلەرنى ئۈننايىن غەزەپلەندۈرۈپتۇ.

بوۋاي، - موماي پەرىلەرنىڭ سوزىدىن پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋەت، ئەقىل زېھنىنى سەرپ قىلىپ گۈللەندۈرگەن باغنىڭ ئەمدى قۇزغۇنلارنىڭ ئاياغ - ئاستىدا ۋەيران بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ، زار - زار يىغلىشىپ، پەرىلەردىن قۇزغۇنلارنى يوقىتىش ئۈچۈن ياردەم تىلەشىپتۇ.

— خانىڭ ئەقلى ئۇلارنىڭ جادۇسىدىن سېھىرلىنىپ بولدى، — دەپتۇ پەرىلەر بوۋاي - مومايغا، — سىلەر بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىڭلار، كېيىنچە بىر گەپ بولۇپ قالار.

— بىز قېرىپ قالدۇق، — دەپتۇ بوۋاي - موماي مەيۈسلىنىپ، — كېيىننى بىز كورەلەرمىزمۇ؟

پەرىلەرنىڭ بۇ ئىككى بىچارىگە ھېسداشلىقى ئېشىپ، بىر بىرى بىلەن پىچىرلىشىپتۇ - دە، ئىچىدە بىر نىملەرنى ئوقۇپ، كول سۈيىنى ئۇچۇملاپ بۇ ئىككىسىگە چېچىپتۇ. بوۋاي - موماي ئەندىكىپ، كوزلىرىنى بىرلا يۇمۇپ ئېچىش بىلەن ئون سەككىز ياشتىكى قىز - يىگىتكە ئايلىنىپ قاپتۇ ۋە ھەيران بولۇشۇپ:

— بۇ بىزنىڭ ئۆگىمىزمۇ، چۈشىمىزمۇ؟ — دېيىشىپتۇ.

بېغىدىنمۇ قېلىشمايدىكەن. بوۋاي مۆۋىنىڭ دەرەخلەرنى ماختىسا
موماي ھەر خىل گۈل - چېچەكلەرنى ماختاش بىلەن، ئۇزلىرد
نىڭ ھارغان - ئاچچىقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ، باغىنى بىر ئايلىنىپ
چىقىپتۇ. ئۇزلىرىدىنمۇ ماھىر باغۋەنلەرنىڭ بارلىقىغا ھەيران
بولۇپ، بىر بىرىگە قاراشقانچە تۇرۇشۇپ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا
ئىللىق شامال كوتىرىلىپ، دەل - دەرەخ، گۈل - چېچەكلەر
گويا تازىم قىلغاندەك يېقىملىق تەۋرىنىپتۇ - دە، ھاۋادىن بىر-
قانچە پەرى پەرۋاز قىلىشقانچە باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەرمەر
قىرغاقلىق كول يېنىغا كېلىپ قونۇشۇپتۇ. بوۋاي بىلەن موماي
ئۇلارنىڭ گۈزەللىگىدىن ئەيمىنىپ، نىمە قىلىشىنى بىلمەي، گۈل-
لمۇك ئارىسىغا يوشۇرۇنۇشۇپتۇ. بىراق كول بويىغا چۈشكەن پەرى-
لەر بىردىن ئالاقزادە بولۇپ، بىر بىرىگە قارىشىپتۇ - دە،
"ئادەم ئىسى كېلىۋاتىدۇ، ئاختۇرايلى" دىيىشىپ، تەرەپ - تەرەپ-
كە بولۇنۇپ، ئۆز بېغىدا ۋاقىتسىز پەيدا بولغان كىشىلەرنى
ئىزلەشكە كىرىشىپتۇ. ئۆز ئومرىنى باغۋەنچىلىك بىلەنلا ئوتكۈز-
گەن ئاق كوڭۇل بوۋاي بىلەن موماي، بۇ باقىقا ئىجازەتسىز
كىرىپ قالغانلىقىدىن قاتتىق ئوكۇنۇپ، ئۇلارنى ئىزلىتىپ ئا-
ۋارە قىلغاندىن كورە، "نىمە كورسەكمۇ، كورمەيمىزمۇ" دىيىشىپ،
ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ - دە، پەرىلەرگە قاراپ:
— قىزلىرىم، ئەيىپكە بۇيرۇماڭلار، بىز بۇ يەرگە تېنەپ
كىرىپ قاپتىمىز، — دەپ خىجالەتچىلىك بىلەن ئۇلارغا تازىم
قىپتۇ.

پەرىلەر بوۋاي - مومايىنىڭ خىجالەتچىلىك بىلەن تووەن
قاراپ تۇرغان چىرايىدا غەيرى قۇۋلۇق - شۇملۇقنىڭ ئالامتى
يوقلۇغىغا ئىشىنىپ، دەرھال بوۋاي - مومايىنىڭ يېنىغا كېلىپ،
ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە قانداق قىلىپ كىرىپ قالغانلىقىنى سوراپ-
تۇ. بوۋاي - موماي ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سوزلەپ، بىر جۈپ

ئەركىلىتىشى بىلەن ئۆسكەن بۇ قىز خۇددى پەرى ھەدىلىرىدەك گۈزەل ۋە نازاكەتلىك قىز بوپتۇ. شۇ يىلى بۇ باغنى ھىلقى ئىككى قۇزغۇننىڭ ئايلىنىپ يۈرگەنلىكى مەلۇم بوپتۇ. بۇنى پەيشەنبەلىك تاماشىغا كەلگەن پەرىسلەر ئەر - ئاياللىغا مەلۇم قىلىپ، زۇلخۇمارنىڭ سەزگۈر بولۇپ تۇرۇشىنى تاپىلاپتۇ. بىر كۈنى زۇلخۇمار ئورنىدىن ۋاقچە تۇرۇپ باققا چىقىپتۇ، باغنى ئايلىنىپ، گۈلزارلىقلاردا تاماشا قىلىپ، كول بويىغا كەلگەندە دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ قەپەزگە سولانغان چىرايلىق بىر قۇشنى كوتىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كورۇپ قاپتۇ - دە، دەرھال ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، قەپەزنى قولىغا ئېلىۋاپتۇ، قەپەزدىكى قۇش زۇلخۇمارنى كورۇپ، ئوزىنى قەپەزنىڭ تامىلىرىغا ئۇرۇپ، قېچىپ كېتىشكە ھەركەت قىپتۇ. زۇلخۇمار ئاتا - ئانىسىغا قاراپ ھەيران بولغان ھالدا:

— بۇنى قەيەردىن ئالدىڭلار؟ — دەپتۇ.

— ھىلىلا گۈللەر ئارىسىدا سايراپ، ئوينىاپ يۈرگەن ئىكەن، كوزىمىزگە چىرايلىق كورۇنۇپ، تۇتۇپ ئالدۇق، — دېيىشىپتۇ. زۇلخۇمار:

— سىلەر گۈللەتكەن پادىشانىڭ بېغىنى غازاڭ قىلغان قۇزغۇننىڭ بىرى مۇشۇ، — دەپتۇ زۇلخۇمار ۋە يەرنى كولاپ، قەپەز بىلەن بىللىلا كومۇپ تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ. قۇزغۇن شۇئان تىلغا كىرىپ، ئوزىنى، ئولتۇرمەسلىكنى تىلەپ، زۇلخۇمارغا قاتتىق يالۋۇرۇپتۇ. لېكىن ئۇ قانچە يالۋۇرسىمۇ، زۇلخۇمار قىلچە رەھىم قىلماي ئۇنى كومدۇرۇپ تاشلاپتۇ. قۇزغۇن يەر ئاستىغا كومۇلۇپ ئۈچ كۈنگىچە قاقىلدىغان ئاۋاز چىقىرىپ يېتىپ، 4 - كۈنى دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، 5 - كۈنى قۇزغۇن كومۇلگەن جايدىن بىر تۈپ ئازغان ئۈنۈپ چىقىپتۇ. ئەنە شۇ كۈندىن باشلاپ، باققا يەنە بىر قۇزغۇن ئۇچۇپ كېلىپ ئەنە

— بۇ سىلەرنىڭ ئۆتۈگلار، — دەپتۇ پەرىلەر خوشال كۇلۇشۇپ، — ئەمدى بۇ باغ سىلەرنىڭ بولسۇن، باغۋەنلىك ھۈنەرلىرىڭلارنى ئىشقا سېلىپ، بۇ باغنى خالىغانچە ياشارتىڭلار، بىز ھەر پەيشەنبە كۈنى كېلىپ، سۇغا چومۇلۇپ، ئويناپ كېتىمىز.

پەرىلەر شۇنداق دېيىشىپ، ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپتۇ-دە، پەرۋاز قىلىپ، كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە ئاي ئۆتۈپتۇ، پەرىلەر دېگىنىدەك ھەر پەيشەنبە كېلىپ، باغدا تاماشا قىلىپ كېتىپ يۈرۈپتۇ، قېرىپ بىر پۇتى گورگە ساڭگىلىغاندا قايتا قىرانلىق دەۋرىگە ئېرىشكەن بوۋاي بىلەن موماي پۈتۈن كۈچ-قۇۋۋىتىنى باغنى پەرۋىش قىلىشقىلا بېغىشلىغانلىقتىن، باغمۇ كۈندىن-كۈنگە كۆركەملىشىپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ.

شۇ ھالدا ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ، ئايال ھامىلىدار بولۇپ بىر قىز تۇغۇپتۇ، ئۇنىڭغا زۆلەخۇمار، دەپ ئات قويۇشۇپتۇ. پەرىلەر ئۇچۇشۇپ كېلىپ زۆلەخۇمارنى، قولىغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ سۆيۈشۈپتۇ-دە، ھەممىسى ئۆز تىلەكلىرىنى بايان قىپتۇ:

— كۈلسە ئاغزىدىن گۈللەر ئېچىلسۇن!

— ماڭسا تاپىنىدىن تىللا تۆكۈلسۇن.

— يىغلىسا كۆزىدىن ئۈنچە چېچىلسۇن.

— نىگاھى ئالدىدا قوزغۇن تىترىسۇن.

ھەپتىلەر، ئايلار ئۆتۈپ زۆلەخۇمار پەرىلەرنىڭ تىلىگىنىدەك كۈلسە ئاغزىدىن گۈل ئېچىلىدىغان، يىغلىسا كۆزىدىن ئۈنچە چېچىلىدىغان، ماڭسا تاپىنىدىن تىللا تۆكۈلىدىغان قىز بولۇپ چوڭ بولۇپتۇ. بۇنىڭدىن خوشاللانغان ئەر-ئايال ئۇنىڭ نىگاھى ئالدىدا قوزغۇنلارنىڭمۇ تىترەيدىغانلىقىغا ئىشىنىپ، بۇ باققا قوزغۇنلارنىڭ كېلەلمەيدىغانلىقىدىن خوشال بوپتۇ.

زۆلەخۇمار ئون بەش ياشقا كىرىپتۇ، پەرى ھەدىسىلىرىنىڭ

كۈندۈزنى ئۆتكۈزۈپتۇ. سوغاق، ئاچلىق ۋە ئۇيقۇسىزلىقنىڭ دەردى ئۇنى ئاستا - ئاستا دەرمانسىزلاندۇرۇپتۇ. ئۇ بېشىغا كەلگەن بۇ كۈلپەتتىن پەرى ھەدىلىرىنىڭ خەۋەرسىز قالغانلىقىدىن ئەپسۇسلىنىپ ياش توكۈپ، ئۆز ئۆلۈمىنى كۈتۈپ يېتىشتىن باشقا ئامال قىلالماپتۇ. ماغدۇرسىزلانغان پۇتلىرى سوغاق سۇدا تاتىشىپ، تىزلىرى پۈكۈلۈشكە باشلاپتۇ، كوزلىرى يۇمۇلۇپ، يېتىۋالغۇسى كەپتۇ. بۇنىڭدىن ئۇ ئۆزىگە ئەجەل ئەلچىسىنىڭ بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپتۇ. جان نىمە دىگەن تاتلىق - ھە! ئۇ سەسكىنىپ، كوزلىرىنى ئېچىپتۇ. قارچۇغى قۇيۇلغان بۇ كوزلەر كورۈش سېزىمىدىن قالغاچقا، كۈننىڭ كېچە ياكى كۈندۈز ئىكەنلىكىنى سېزەلمەپتۇ. ئۇ سىيپىلاپ قۇدۇقنىڭ زەيلەشكەن تاملىرىغا يولىنىپ، سىرتقا قۇلاق ساپتۇ. بۇ ئادەمسىز چولدىن ھەتتا ئۇچار قاناتلارنىڭمۇ ئاۋازى كەلمەپتۇ.

قىز ھاياتتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ھايات تىزگىنىنى ئەجەل ئاتلىق قاباھەتكە تاپشۇرۇپ، بوشىشىپ كەتكەن پۇت - قولىنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىپتۇ. تىزلىرى ئاستا - ئاستا پۈكۈلۈپ، سۇغا چوكۈشكە باشلاپتۇ.

قىز سۇغا چوكۈپ كېتىپ بېرىپ، بىر نەرسىلەرنىڭ ماڭغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ئۇ سەگەكلىشىپ سىرتقا قۇلاق ساپتۇ. سىرتتىن كالىلارنىڭ مورەشلىرى، كىمدۇ بىرسىنىڭ قۇدۇققا چۈشۈۋاتقان چېلەكنىڭ داراڭلىغىنى ئاڭلىنىپتۇ. ھاياتلىق ئۈمىدى قايتا يالقۇنلىغان قىز كۈچىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى چېلەككە سۇنۇپ ئۇنىڭ ئاغامچىسىغا مەھكەم يېپىشىپتۇ.

ئەمدى قۇدۇققا چېلەك سالغان كىشىگە كېلەيلى.

بۇ كىشى زۇلخۇمارنىڭ ئاتا - ئانىسى، ياشىغان شەھەر-

شۇ ئازغانىغا قونۇۋېلىپ قاقىلدايدىكەن، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق دەھشەتلىك چىقىدىكەنكى، باغدىكى غەزەلچى قۇشلارنىڭ ھەممىسى باغنىڭ بۇلۇڭ - بۇلۇڭلىرىغا ئۇچۇشۇپ كىرىپ كېتىدىكەن. بىراق زۇلخۇمارنى كورۇشى بىلەن قۇزغۇن ئاسمانغا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپ قالىدىكەن، غەزەلچى قۇشلار موكۇنگەن جايلىرىدىن چىقىپ، يەنە ئۇز سايراشلىرىنى داۋام قىلىپ باغنى ئاۋاتلاشتۇرۇۋېتىدىكەن.

بۇ ھال ئۇزۇن داۋاملىشىپتۇ. بىر كۇنى چۇشتە زۇلخۇمار ئوز ھوجرىسىدا قاتتىق ئۇخلاپ ياتقان ئىكەن، قۇزغۇن يەنە كەپتۇ. بىراق، ئۇ بۇ نوۋەت قاقىلدىماي، ئازغانغىمۇ قونماي، توپ - توغرا زۇلخۇمارنىڭ ھوجرىسىغا ئۇچۇپ كىرىپتۇ - دە، ئۇيقۇدا ياتقان زۇلخۇمارنىڭ كوزلىرىنى تېزلىك بىلەن چوقۇپ ئويۇپ تاشلاپتۇ، ئاندىن زۇلخۇمارنى چاڭگاللىغانچە كوككە ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئاتا - ئانا نىمە قىلارىنى بىلمەي دات - پەريات قىلغىنىچە ئوزلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ يىغلاپ يېتىپ قاپتۇ.

قۇزغۇن شۇ كوتىرىلگەنىچە كوك قەھرىگە چىقىپتۇ - دە، زۇلخۇمارغا:

— سەن مېنىڭ ئايالىمنى قەتلى قىلدىڭ، مەن سېنىڭ بىرنى قورقىتىدىغان كوزلىرىڭنى ئويۇپ تاشلىدىم، مېنىڭ سەندىن ئالىدىغان ئىنتىقامىم بۇنىڭ بىلەن تۇگىمەيدۇ. سەن مېنىڭ ئايالىمنى قانداق ئۇسۇلدا ئولتۇرگەن بولساڭ، مەنمۇ سېنى شۇنداق ئولتۇرىمەن، — دەپتۇ - دە، پەسكە شۇڭغۇپ، ئادىمزات ئىسىز بىر چولگە چۇشۇپتۇ. چولدە قاچانلاردۇر كولىنىپ قالغان تاشلاندۇق قۇدۇق بار ئىكەن، قۇزغۇن زۇلخۇمارنى ئەنە شۇ قۇدۇققا تاشلاپتۇ. "ئەزرائىلنى مۇشۇ يەردە كۇت" دەپ قاقاقلاپ كولگىنىچە ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

زۇلخۇمار كونا قۇدۇقتا بېلىگىچە سۇغا پېتىپ، بىر كېچە -

مغان بۇ قىزنىڭ بېشىغا نىمە ئەلەم كەلگەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتەلمەي، ئۇنى بىر ئۇكۇزگە ئارتىپ ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. ئاق كۆكۈل بوۋاينىڭ مىجەزى ئۆزىگە ماس كەلمىگەن جاۋىلداق بىر خوتۇنى بار ئىكەن. ئۇ بوۋاينىڭ بىر قارغۇ كېسەلمەننى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كورۇپ:

— ئۆزىمىزنى باقالمايۋاتساق، "كوتىرەلمىسەڭ، ساڭگىلىتىۋال" دىگەندەك، بۇ كېسەل كورپىسىنى نەدىن ئېلىپ كەلدىڭ؟ — دەپ جاۋىلداپلا كېتىپتۇ. بوۋاي:

— ئۇنداق دىمە خوتۇن، بىچارە ياش ئىكەن، قولىمىزدىن كېلىشىچە ياخشىلىقىمىزنى ئايىمايلى، ساۋاپ بولىدۇ، — دەپتۇ - دە، ئورۇن سېلىپ زۇلخۇمارنى ياتقۇزۇپ، ئىسسىق چاي ئىچكۈزۈپتۇ، زۇلخۇمار ھۇشىغا كېلىپ، بوۋاينىڭ ياخشىلىقىدىن تەسىرلىنىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ كوزلىرىدىن ياش بىلەن تەڭ ئۈنچىلەر توكۇلۇشكە باشلاپتۇ، بۇنى كورگەن موماي:

— بۇ خېلى باينىڭ قىزى ئوخشىمامدۇ، بويىنغا ئاسقان ئۈنچىلىرى ئۈزۈلۈپ كەتتى بولغاي، — دەپ، يەرگە چېچىلغان ئۈنچىلەرنى يىغىشقا باشلاپتۇ. زۇلخۇمار بۇنى ئۇقۇپ:

— ئانا، بۇنداق ئۈنچە مەندە كوپ، قىسىلسىلا سېتىپ چاي - تۇز قىلسىلا، — دەپ قۇدۇق ئىچىدە يىغلىغاندا يانچۇقلىرىغا توكۇلۇپ قالغان ئۈنچىلەرنىمۇ ئېلىپ بېرىپتۇ. موماي ھەممىنى ئاچكوزلۇك بىلەن ئېلىۋاپتۇ.

كۈنلەر ئوتۇپتۇ، زۇلخۇمار خېلى ياخشى بولۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇياق - بۇياققا ماڭغان ئىكەن، تاپىنىدىن تىللا توكۇلۇشكە باشلاپتۇ. بۇنى كورگەن موماي، يۈگۈرۈپ كېلىپ تىللالارنى تېرىپ يانچۇغىغا ساپتۇ ۋە ئىچىدە: "بۇ راستىنلا باينىڭ قىزىكەن، بەلكى بۇنىڭ كوزىنى ئەنە شۇ تىللالارنى كوزلىگەن بىرسى ئويغان بولسا كېرەك"، دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئۇ-

نىڭ چولگە ئۇتاش بىر چەت يېزىسىدا پادىچىلىق بىلەن ھايات كەچۈرۈدىغان بوۋاي ئىسكەن. ئۇ ھەر كۈنى كاللىرىنى چوللۇككە ئېلىپ چىقىپ يۇلغۇنلۇققا قويۇپ بېرىدىكەن، چۈشكە يېقىن مۈشۈ قۇدۇقنىڭ يېنىغا باشلاپ كېلىپ سۇغۇرۇپ كېتىدىكەن. شۇڭا ئۇ باققان كاللار چوڭكىمۇ، سۇغىمۇ قېنىپ، ناھايىتى سەمەن ئۇسۇدىكەن. كاللىنىڭ ئىگىلىرى ئۇنىڭ بۇنداق كوڭۇل قويۇپ بېقىشىدىن بەكمۇ رازى ئىكەن. بىراق بوۋاي ياشىنىپ قالغانلىقتىن ئاغرىقچان بولۇپ قېلىپ، بىرنەچچە كۈندىن بۇيان كاللارنى بېقىشقا چىقالماي، بۈگۈن ئازراق ماغدىرىغا كېلىپ، قايتا پادا بېقىشقا چىققان ئىكەن. ئۇ كاللىرىنى قۇدۇق بېشىغا توختىتىپ قويۇپ، قۇدۇقتا چىلەك تاشلاپتۇ - دە، ئۇنى سۇغا چوكۇرۇپ، شۇنداق تارتىشىغا، خۇددى چىلەك بىر نەرسىگە ئىلىنىپ قالغاندەك قىمىرلاپمۇ قويماپتۇ، بوۋاي ھەيران بولۇپ، قۇدۇق ئىچىگە قاراپتۇ، قۇدۇق چوڭقۇر بولغانلىقتىن ئۇنىڭ ئىچىنى كورەلمەپتۇ، بوۋاي يەنە كۈچىنىپ تارتىپتۇ - دە، قۇدۇق ئىچىدىن كىمدۇ بىرسىنىڭ ھالسىز ئىڭرىغىنىنى ئاڭلاپ، قاتتىق چوچۇپ كېتىپتۇ. "بۇ نىمە كارامەت" دەپتۇ ئىچىدە ھەيران بولۇپ، ئاندىن قۇدۇققا قاراپ "ئادەممۇسەن، جىنمۇ، ئۆزەڭنى مەلۇم قىل" دەپ توۋلاپتۇ. قۇدۇق ئىچىدىن "مەن ئادەم، مەندىن يانمىسا، خۇدادىن يانار، رەھىم قىلىپ قۇتقۇزۇۋالسىلا" دىگەن بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ، بوۋاي "ئەمىسە ئاغامچا بىلەن بېلىڭنى باغلا" دەپتۇ. زۇلخۇمار ئاغامچىنى بېلىگە باغلاپتۇ، ئاغرىقچان بوۋاي پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىلىپ مىڭ تەسلىكتە زۇلخۇمارنى قۇدۇقتىن تارتىپ چىقىپتۇ، زۇلخۇمار سىرتقا چىقىپلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. بوۋاي قارىغۇدەك بولسا، ناھايىتى كېلىشكەن قىز، بىراق ئىككى كوزى ئويۇلغان. بوۋاي تېخى ئۇن گۈلنىڭ بىر گۈلى ئېچىل-

تۇ. پادىشا گۈلنى كۆرۈپ ئۆز كۆزىگە ئۆزى ئىشەنمەي قاپتۇ،
بۇنداق گۈللەر ئۇن نەچچە يىل ئىلگىرى ئۆز بېغىغا قارىغان
بوۋاي - موماي باغۋەنلەرنىڭلا قولىدا ئۆسكەن ئىكەن. ئۇلار
كېتىپ گۈل تۇرماق، دەل - دەرەخلەرمۇ قۇرۇپ تۈگىگەن ئى-
كەن، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بىر تەرەپتىن بوۋاي - موماينى قوغ-
لىۋەتكىنىگە قاتتىق پۇشايمان قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇلار-
نىڭ قوغلىنىشىغا سەۋەبچى بولغان "شاتۇتى"دىنمۇ گۇمانلىنىپ
قاپتۇ، يېقىندىن بۇيان ئەنە شۇ شاتۇتىنىڭ بىرسى ئىزسىز يو-
قىلىپ كېتىپ، ئىككىنچىسى بىرقانچە كۈندىن كېيىن پەيدا بو-
لۇپ قاپتۇ. پادىشا ئۇنىڭمۇ ئىزسىز يوقىلىپ كېتىشىدىن ئەنسى-
رەپ، ئۇنى ئالتۇن قەپەزگە سولاپ، ئۆز يېنىدا ساقلايدىغان
بولۇپ قاپتۇ. بىراق بۇ شاتۇتى بۇرۇنقىدەك سايرىمايدىكەن،
ئۇنىڭ كۆزلىرى تۇرۇپ ھۇقۇشنىڭ كۆزىگە ئوخشاپ قالسا، تو-
رۇپ مۈشۈكنىڭ كۆزىگىمۇ ئوخشاپ قالىدىكەن. بۇنداق چاغدا
پادىشانى قاتتىق سۈر باسىدىكەن - دە، شاتۇتىنى سىرتقا ئې-
لىپ چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇيدىكەن. بوۋاي - موماي باغۋەنلەرنى
ئەسلەپ قالىدىكەن، مانا بۈگۈن ئەنە شۇ بوۋاي - موماي ئۆس-
تۈرگەندەك چىرايلىق گۈلنى كۆرۈپ، ئۇلارنى تېخىمۇ سېغىنىپ-
تۇ - دە، گۈلنى سېتىشقا ئېلىپ كەلگەن بوۋاينى دەرھال ئىز-
لەپ تېپىشنى بۇيرۇپتۇ. چاپارمەنلەر تەرەپ - تەرەپكە ئات سې-
لىپ بوۋاينى ئىزلەپتۇ، لېكىن تاپالماپتۇ.

بوۋاي گۈلنى سېتىپ بولۇپلا، ئازراق ئوزۇق - تۈلۈك
ئېلىپ، قالغىنىغا زۈلخۇمارغا دورا ئېلىپ توپ - توغرا ئۆيىگە
يېنىپ كەلگەن ئىكەن، ئۇ ئۆيىگە كىرىپلا ئۆز كۆزىگە ئۆزى
ئىشەنمەي قاپتۇ: ئۇنىڭ ھويلىسى تامامەن گۈل - چېچەككە
تولغان، بىرقانچە پەرى زۈلخۇمارنى ئوراۋېلىپ ناخشا ئېيتىپ،
ئۇسۇل ئويناۋاتقان، زۈلخۇمارمۇ ئاغزىدىن دەستە - دەستە گۈل-

نىڭ بارلىق تىللا - ئۈنچىلىرىنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن زۇلخۇمار ئۇخلاپ قالغاندا ئۇنىڭ يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇپتۇ. بىراق ھېچ-نىمە تاپالماپتۇ. لېكىن كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئۇنىڭ چۈشۈپ قا-لىدىغان تىللا - ئۈنچىلىرى كۆپىيىشكە باشلاپتۇ. موماي ئۇنى بوۋايدىن يوشۇرۇنچە ئۇتتۇرلۇق توپلاپ بىر ساندۇققا قاچىلا-ۋېرىپتۇ. ساندۇقمۇ توشۇپتۇ. شۇ چاغدا مومايىنىڭ نىيىتى بىردىن بۇزۇلۇپتۇ، ئۇ: "مۇبادا بۇ قارغۇنىڭ ئىگىسى چىقىپ قېلىپ، ئېلىپ كەتكۈدەك بولسا، بۇ تىللا - ئۈنچىلەرنىڭمۇ سورىغى بولۇپ قالىدۇ، شۇڭا بۇ قارغۇنى ۋاقتىدا جىمىقتۇرۇپ، ئىشىنىڭ ئالدىنى ئالاي" دەپ ئويلاپ، بوۋاي پادىغا چىقىپ كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇنى يوقىتىۋەتمەكچى بوپتۇ. بىراق قايسى يول بىلەن يوقىتىۋېتىشنى ئويلاپ يېتەلمەي بىر مەزگىل-نى ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ، بۇ چاغدا زۇلخۇمار خېلىلا ئەسلىگە كېلىپ، ئۆزىنىڭ ئېھتىياجلىق ئىشلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن ئۆزى چىقالاي-دىغان بولۇپ قاپتۇ، ئۇ بىر كۈنى بوۋاي بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ كۈلۈمسىرىگەن ئىكەن، ئاغزىدىن تۈرلۈك - تۈمەن گۈل ئېچىلىپ بوۋاينى ھەيران قالدۇرۇپتۇ، زۇلخۇمار شۇ ئان قولىنى ئاغزىغا ئاپىرىپ بىر تۇتام گۈلنى سۇغۇرۇپ ئاپتۇ - دە، بوۋايغا بۇ گۈللەرنى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ كېلىشنى تا-پىلاپتۇ، بوۋاي گۈللەرنى ئېلىپ بازارغا بېرىپتۇ. بۇ گۈللەر بازاردا ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ، چۈنكى پادىشانىڭ بېغىغا قۇزغۇن پەيدا بولغاندىن بۇيان پۈتۈن شەھەردىكى دەل - دە-رەخ، گۈل - چېچەكلەر قۇرۇپ تۈگىگەن ئىكەن، شەھەر خەلقى گۈلنى كۆرۈپ، "مەن ئالىمەن" دىسە، "مەن ئالىمەن" دىيىشىپ، بوۋاينى ئوتتۇرىغا ئېلىۋاپتۇ. شۇ چاغدا پادىشانىڭ خىزمەتچىلى-رىمۇ بازارغا چىققان ئىكەن، ئۇلار بوۋايغا، دەرھال پۇلىنى تۆلەپتۇ - دە، گۈلنى ئېلىپ، پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ كېتىپ

شۇق قىنىمدىن كېچىڭلار، — دەپ يالۋۇرۇپ قىزلارنىڭ ٴايىغىغا يىقىلىپتۇ.

دەل شۇ چاغدا بوۋايىنى ٴىزلەپ يۇرگەن شاھ لەشكەرلىرى قوراغا كىرىپ كەپتۇ ۋە شاھنىڭ پەرمانىنى يەتكۈزۇپتۇ. قىزلار:

— سىلەر مېڭىۋېرىڭلار، بىز ھازىر بارىمىز، — دېيىشىپ، زۇلخۇمارنى كوتىرىپ كوككە پەرۋاز قىلىپ، ٴاۋال زۇلخۇمارنىڭ ٴاتا - ٴانىسىنىڭ يېنىغا، ٴاندىن شاھنىڭ ٴالدىغا بېرىپتۇ، زۇلخۇمارنىڭ كىرگەنىنى كورگەن قۇزغۇن قەپەزدە تىپىرلاپ، كوزلىرىدىن قان - ياش توكۇپ، يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ. زۇلخۇمار ٴوزى ۋە ٴاتا - ٴانىسىنىڭ ٴاشۇ قۇزغۇنغا مۇناسىۋەتلىك بولىغان كەچمىشىنى بىر - بىرلەپ سوزلەپ، قۇزغۇننى يەرگە كومۇپ تاشلاشنى بۇيرۇپتۇ. شاھ قۇزغۇننى دەرھال كومدۇرۇپ تاشلاپتۇ - دە، زۇلخۇمارنىڭ ٴاتا - ٴانىسىغا ٴوز تەختىنى بوشىتىپ بېرىپتۇ، زۇلخۇمارنىڭ دادىسى زۇلخۇمارنى قۇتقۇزۇپ ٴالغان بوۋايىنى ۋەزىرلىككە تەيىنلەپ، تەختتە ٴولتۇرۇپتۇ، شۇندىن بۇيان باغلار، گۇلىستانلار گۇللەپ - ياشناپتۇ. ٴەل پاراۋان بوپتۇ. زۇلخۇمار پەرى ھەدىلىرى بىلەن بىللە خوشال - خورام ٴويناپ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ ٴوسۇپتۇ.

لەرنى ئېچىلدۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈۋاتقان، ئۇنىڭ كۆزىمۇ ئىس-
لىگە كېلىپ، چولپاندەك نۇر چېچىپ تۇرغان، ئۆزىنىڭ مومىيى
بولسا، بىر قولىدا پىچاق تۇتقىنىچە بىر بۇلۇڭدا تاشقا ئايلى-
نىپ، قېتىپلا قالغان ئىكەن.

بوۋاي ئەھۋالنىڭ تەكتىگە يېتەلمەي، "بۇ ئۇيقۇمۇ، چۈ-
شۈممۇ" دەپ تۇرۇشىغا زۇلخۇمار يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭ بويىنىغا
ئېسىلىپ، دوستلىرىغا تونۇشتۇرۇپ:

— مېنى قۇتقۇزۇپ قالغان ئاتام مانا مۇشۇ! — دەپتى-
كەن، قىزلارمۇ يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ بوۋايغا ئىللىق سالام قىلىپ
رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ:

— سىڭلىمىزنى قۇزغۇن ئېلىپ قاچقانىدىن بويان ئۇنى
ھەر كۈنى ئىزلەپ، بارمىغان يېرىمىز قالمىدى، بۈگۈن يەنە
مۇشۇ ئەتراپنى ئىزلەپ ھاۋانى كېزىپ يۈرگىنىمىزدە سىلى گۈل
كۆتىرىپ، مۇشۇ ھويلىدىن چىقىپ قالدىلا، بۇ گۈللەر پەقەت
بىزنىڭ سىڭلىمىزنىڭ ئاغزىدىلا ئېچىلىدىغان بولغاچقا، سىلى
كى، مومايلىرى سىڭلىمىزنى ئۆلتۈرۈشنى قەستلەپ، ئۇنىڭغا پى-
چاق ئۇرماقچى بولۇپ تۇرۇپتىكەن، بىز ئۇنى دەرھال تاشقا
ئايلاندۇرۇپ قويۇپ، سىڭلىمىزنى قۇتقۇزۇپ قالدۇق، سىلىگە
رەھمەت، لېكىن ئايالىرىنى كەچۈرەلمەيمىز، — دېيىشىپتۇ.

بوۋاي ئايالىنىڭ نېمە ئۈچۈن قاتىللىق قىلماقچى بولغان-
لىقىنى بىلىش ئۈچۈن، ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىشىنى تە-
لەپ قىپتۇ. پەرىلەر مومايىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىپتۇ. موماي
قار - يامغۇر يىغلاپ، ئۆمىلەپ قوپۇپ، ئۇنچە - تىللا تولدۇ-
رۇلغان ساندۇقنى ئېلىپ چىقىپتۇ ۋە:

— ئەسلى مەن مۇشۇلارنى ئۆزەمنىڭ قىلىۋېلىش ئۈچۈن
پەيلىمنى بۇزغان ئىكەنمەن، بۇنى قايتۇرۇپ بېرەي، بىر قو-

بولۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. ئۆزى بولسا ئۇلارنى سىرتتىن كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ.

پادىشانىڭ مۇنداق ئىلتىپاتىدىن خوشال بولغان ھېلىقى ئۈچ كىشى تاماقلاردىن تويغىچە يەپ، مۇسەللەس - شاراپتىن يېتەرلىك ئىچىشىپتۇ، ئىچىپ تازا قىزىغاندا ھېلىقى قارغۇ قوپۇپ:

— ئاغىنىلەر، نىمە كارامەت بۇ؟ جاھان ماڭا يوپ - يورۇق بولۇپ كېتىۋاتىدۇغۇ. پادىشانىڭ بۇ سارىيىدىكى گىلەملەر، چىنە - قاچىلار نىمە دىگەن گۈزەل - ھە! — دەپتۇ.

ھېلىقى قورقۇنچاق ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مۇشۇ دۇنيالارنىڭ ھەممىسى بىزدەك گادايلارنىڭ قان - تەرىدىن كەلگەن، ئۇرۇپ - چېقىپ، كۆكۈم - تالقان قىلىۋېتەيلى! — دەپ گىلەملەرنى يىرتىپ، چىنە - قاچىلارنى دەستەلەپ چاققىلى تۇرۇپتۇ.

قىزىپ كەتكەن بېخىلمۇ چىداپ ئولتۇرالماي:

— چاقە - چاق! يامىنى كەلسە، پۇلنى ئۆزەم تولەيمەن! — دەپ ۋاقىراپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن پادىشا شاراپنىڭ كارامىتىگە قايىل بولۇپ، سودىگەرنى ئۆلۈمدىن ئازات قىلىۋەتكەن ئىكەن.

شاراپنىڭ كاراmetى

قەدىمقى زاماندا، يىراق ماكاندا، ھەشەمەتلىك بىر شەھەر بولۇپ، بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى ئۆز شەھىرىدىكى پۇقرالارنىڭ شاراپ ئىچىشىنى مەنئى قىلغان ئىكەن. بىر كۈنى، چەت مەملىكەتتىن كەلگەن بىر سودىگەر پادىشانىڭ قانۇنىدىن خەۋەرسىز، ھەملىقى شەھەرگە شاراپ ئېلىپ كىرىپ سېتىپتۇ. پادىشانىڭ ئادەملىرى سودىگەرنى دەرھاللا تۇتۇپ، پادىشانىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

— سەن مېنىڭ شەھىرىمدە بۇ زەھەرلىك نەرسىنى سېتىشقا قانداق جۈرئەت قىلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا، سودىگەردىن.

— يوقسۇ تەقسىر، بۇ زەھەرلىك نەرسە ئەمەس، شاراپنىڭمۇ ئۆزىگە چۇشلۇق كاراmetى بار، — دەپتۇ سودىگەر.

— قېنى سۆزلە! نىمە كاراmetى بار؟ — دەپتۇ پادىشا غەزەپلىنىپ.

— بىرىنچىدىن، قارغۇنىڭ كوزىنى ئاچىدۇ، — دەپتۇ سودىگەر تىترەپ تۇرۇپ، — ئىككىنچىدىن، قورقۇنچاقنى باتۇر قىلىدۇ، ئۈچىنچىدىن، بېخىلنى مەرت قىلىدۇ.

— ئەگەر سۆزۈڭ راست بولسا ساڭا ئازاتلىق بېرىمەن، بولمىسا كاللاڭنى ئالىمەن، — دەپتۇ پادىشا.

پادىشا ئوردىدىكى بىر ئۆيىنى نازۇ - نىمەت، مۇسەللەس - شاراپ بىلەن تولدۇرۇپ، شەھەردىن بىر قارغۇ، بىر قورقۇنچاق ۋە بىر بېخىل كىشىنى تېپىپ كېلىپ، بۇ ئۆيدە مېھمان

بۇنىڭدىن ھەر بالا كەلگۈسى قۇللىرىنىڭ گېپىگە ئىشەنمىسىلە،
دانىشمەنگە: "يېقىن كېلىپ سوزلە" دەيدىغان بولىسىلا ئۇ، تۇم-
شۇغىنى ئېتىپ سوزلەيدۇ، — دەپتۇ.
پادىشا بۇ گەپكە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي ئەتىسى
دانىشمەننى سىناپ باقماقچى بوپتۇ.
ۋەزىر ئۆز گېپىنىڭ توغرا چىقىشى ئۈچۈن بىر ھىلە ئويـ-
لاپ قويغان ئىكەن. ئەتىسى دانىشمەن ئادىتى بويىچە پادىشا-
نىڭ ئالدىغان كىرىپ:
— ئى شاھ، بىر ئاز پۇقراپەرۋەر، خەلقپەرۋەر بولساڭ، —
دەپتۇ.
پادىشا ئەتەيىن:
— يېقىنراق كېلىپ سوزلە، گېپىڭنى ئاڭلىمىدىم، —
دەپتۇ.
دانىشمەن پادىشاغا يېقىن كېلىپ، ئاغزىنى قولى بىلەن
توساپ تۇرۇپ، سوزىنى تەكرارلاپتۇ. پادىشا كوڭلىدە ۋەزىرنىڭ
گېپىنىڭ توغرىلىقىغا ئىشىنىپتۇ ـ دە، دانىشمەننى جازالىماق
بوپتۇ.
پادىشا ئادىتى بويىچە ئىنئام بەرسە يارلىقنى ئۆزى يېزىپ،
پېچەتلەپ، ئۇنى ئېلىپ بارىدىغان جايىنى كورسىتىپ بېرىدىكەن.
شۇ ۋەجىدىن دانىشمەنگىمۇ يارلىق سېلىنغان بىر لىپاپىنى
ئۇزىتىپتۇ. دانىشمەن ئۇنى قولىغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇز-
دىدىن چىقسا ھىلىقى ۋەزىر ئۇچراپ:
— دانىشمەن، قايتىپتىلا، — دەپتۇ ـ دە، دانىشمەننىڭ
قولىدىكى لىپاپىغا كوزى چۈشۈپ، ئاچكوزلىشىپتۇ، ۋەزىرنىڭ
كوزىگە لىپاپ مۇكاپات لىپاپىدەك كورۇنۇپتۇ. خوشامەتكۇيلۇق
بىلەن، — مۇبارەك بولسۇن! — دەپتۇ.
مال ـ دۇنياغا قىزىقمايدىغان دانىشمەن:

«ئوردىنى كىم كولىسا ئۆزى چۈشەر»

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن، ئۇ ھەر كۈنى ئىشقا چۈشكەندە ئالدى بىلەن دانىشمەنلەرنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاقىلانە مەسلىھەتلىرىنى ئاڭلايدىكەن، بۇ ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلانغان ئىكەن.

ئەنە شۇ يۇرتتا غەيۇر ئىسىملىك بىر دانىشمەن بار ئىكەن، ئۇ ھەر كۈنى پادىشانىڭ ئالدىغا كىرگەندە توپ - توزلا:

— ئەي شاھىم، بىر ئاز پۇقراپەرۋەر بولساڭ، — دەپ-لا كەينىگە يانىدىكەن.

پادىشا دانىشمەنىنىڭ بۇ سۆزىنى كۆڭلىدە قوبۇل قىلىپ، ئوردا ئەمەلدارلىرىنىڭ پۇقرالارغا يامانلىق قىلغان - قىلمىغانلىقىنى ھەر كۈنى دىڭگۇدەك سۈرۈشتۈرىدىكەن. دانىشمەنمۇ ھەر كۈنى كىرىپ، يۇقۇرقى سۆزنى تەكرارلاپ تۇرىدىكەن. بۇنىڭغا چىدىمىغان بىر ۋەزىر بىر كۈنى پادىشاغا:

— ئى جاھاننىڭ ئاپتىۋى، ئۇلۇغ شاھىم! ھېلىقى دانىشمەننىڭ جانابىلىرىنى كۆزگە ئىلماي قىلىۋاتقان ئەدەپسىزلىكلىرىگە چىداپ تۇرالمىدىم، پاسىۋانىم، ئىجازەت قىلسىلا ئېيتىدىغان گېپىم بار ئىدى، — دەپتۇ.

پادىشا ئېيتىشقا ئىجازەت قىپتۇ.

— ھېلىقى نىمە دانىشمەن دەپ ھۆرمەت قىلغانلىرىنى بىلمەي، كوچىغا چىقىپ، "پادىشانىڭ ئىنى سېسىقكەن" دېگەن گەپنى تارقىتىپتۇ، ئۇ بەدبەختنىڭ جانابىلىرى ئالدىدا قىلىۋاتقان ئەدەپسىزلىكلىرىلا يېتەرلىك ئىدى. بۇنىڭغا چارە قىلمىساق

تاشگۈل

ئۆتكەن زامانلارنىڭ بىرىدە يوروڭقاش دەرياسى بويىدا توختى ئىسىملىك بىر چوڭ باي ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ياپ - يېشىل ئوتلاقلارنى، يىل بويى سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان چوڭ بىر ئۆستەڭنى ئىگەللىۋالغان ئىكەن. مىڭلاپ قۇللار ئۇنىڭ ئىلكىدە تىرىكچىلىق ۋە باپكارلىق قىلىدىكەن. ئاشۇ قۇل - چورىلەر ئىچىدە بىر تاشچى يىگىت بولۇپ، ئىسمى ياسىن ئىكەن. قولى چېۋەر بۇ يىگىت باي - غوجىلارنى مەنسىتمەيدىغان مەرت، جىگەرلىك بولغاچقا ناھەق ئىشقا زادى يول قويمايدىكەن. دائىم دىگۈدەك كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى ئىزلەپ، قۇل - چورىلەر ۋە يۇرتداشلىرىنىڭ چوڭقۇر ھورمىتىگە سازاۋەر بولغان ئىكەن. خوشنا مەھەللىدە بىر قىز بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى تاشگۈل ئىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ قىزنىڭ كۆڭلى ياسىنغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇلار يوشۇرۇن ھالدا مۇھەببەت ئىزھار قىلىشىپ يۈرۈشۈپتۇ. لېكىن بۇ سىرنى مەھەللىدىكى غوجدار توختى بايغا مەلۇم قىلىپ قويۇپتۇ. تاشگۈلنىڭ ھوسنى - جامالىغا كۆز سېلىپ، شولگەيلىرىنى ئېقىتىپ يۈرگەن شەھۋەتپەرەس باي بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چىچاڭشىپ، ياسىنغا زەھەرلىك قول سالماق بوپتۇ - يۇ، ھېچقانداق پۇرسەت تاپالماپتۇ.

بىر كۈز كۈنىنىڭ قاش قارايغان چېغىدا، ياسىن ئىشنى تۈگىتىپ بولۇپ، تاشگۈلنى ئىزلەپ بېرىپتۇ. تاشگۈل جاڭگالغا قوي باققىلى كەتكەن ئىكەن. ياسىن تاشگۈلنى ئىزلەپ مېڭىپتۇ

— ماڭا پۇل كېرەك ئەمەس، كېرەك بولسا بۇنى سىلى ئالسىلا، — دەپ لىباپىنى ۋەزىرگە ئۇزىتىپتۇ، ۋەزىر تازىم قىلىپ لىباپىنى ئېلىپتۇ - دە، خوشلىشىپ ئالدىراش مېڭىپتۇ. ۋەزىر نۇرغۇن مۇكاپات ئالىدىغان بولدۇم، دەپ خۇشاللىنىپ خەتنى ئاپىرىدىغان جايغا تاپشۇرغان ئىكەن، دەرھاللا كاللىسى ئېلىنىپتۇ.

بىر كۈن ئوتۇپ دانىشمەن يەنە پادىشانىڭ ئالدىغا بېرىپ ئادىتى بويىچە گېپىنى تەكرارلاپ ماڭماقچى بولغاندا، دانىشمەننى پادىشا توختىتىپ:

— سەن قانداق قىلىپ ساق قالدىڭ؟ — دەپتۇ.

ھەيران بولغان دانىشمەن، بولغان ئىشنى سوزلەپ بەرگەن ئىكەن، تاقەتسىزلەنگەن پادىشا:

— ھەي، مېنىڭ ۋەزىرىم ناھەق ئولۇپتۇ، — دەپ غەزەپلىنىپتۇ.

تېخىمۇ ھەيرانلىقتا قالغان دانىشمەن ئىشنىڭ تېگىنى تەپسىلى سوراپ بىلگەندىن كېيىن، پادىشاغا مۇنۇلارنى سوزلەپ بېرىپتۇ:

— مەن تۈنۈگۈن ئادىتىم بويىچە ئوردىغا كېلىۋاتسام، ۋەزىر ئۇچراپ چايغا تەكلىپ قىلدى. ئۇيگە كىرسەم تاماق ئېتىپتۇ، تاماقتا سامساقنى ئىنتايىن كوپ ساپتۇ، ئىچمەي دىسەم بولمىدى، شۇنىڭ بىلەن سامساقنى كوپ يېگەنلىكىمدىن، سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا يېقىن كەلگەندە، مەندىن سامساق پۇرىمىسۇن دەپ، قولۇم بىلەن ئاغزىمنى ئېتىۋالغان ئىدىم، — دەپتۇ.

پادىشا دانىشمەننىڭ ئېيتقانلىرىنى سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن:

— ئورنى كىم كولىسا ئوزى چۈشىدۇ، دىگەن مانا مۇشۇ، — دەپتۇ - دە، دانىشمەننى ۋەزىرلىككە تەكلىپ قىپتۇ.

بىلەن زىندان ئىچىدىن ئوشۇق ئىچىشقا باشلاپتۇ. تاڭ ئاتارغا يېقىن ئۇ زىنداندىن قېچىپ چىقىپ بىر توقفىنىڭكىگە كەپتۇ. ئۇرۇق - تۇققان، ئەل - ئاغىنىلىرى ئۇنى ياقا يۇرتلارغا كېتىپ تىرىكچىلىك يولى تېپىشقا دەۋەت قىپتۇ. ئۇ ئۇرۇق - تۇققان ۋە يارۇ - بۇرادەرلىرى يوللۇق تۇتقان بىر خالتا زاغرا نان بىلەن ئۆزىنىڭ بىرقانچە تاشچىلىق سايمىنىنى ئېلىپ، كۈن‌پېتىش تەرەپكە قاراپ راۋان بوپتۇ.

ياسىن ئۇزاق يوللارنى بېسىپ، چارچاپ كەتكەنلىكتىن بىر جىلغا يېنىدىكى بۇلاق تۈۋىدە دەرمانسىزلىنىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ ۋە بىر چۈش كۆرۈپتۇ. ئۇنىڭ چۈشىدە ئاقساقال خىزىر پەيدا بولۇپ، مۇنداق دەپتۇ:

پالۋان ئوغلۇم تۇر ئورنىڭدىن،
غەمكىنلىكتىن بولغىن ئازات.
مۇشكۈل يېشىپ داۋان ئاشقىن،
كۈتەر سېنى ھور پەرىزات.

بۇ سۆز ياسىننىڭ ئەقلىنى ئېچىپ، يېڭى كۈچ - قۇۋۋەت بېغىشلاپتۇ. ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، يەنە ئۇز يولىغا راۋان بوپتۇ. يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. چەكسىز چۆل - جەزىرىلەردىن ئۆتۈپ، يىراقتىكى دەرياسىنىڭ باش ئېقىمىغا يېتىپ بېرىپتۇ. دەريا سۈيى زۇمرەتتەك سۈزۈك بولۇپ، دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدا گۈل - گىيالار ئېچىلغان، ئەتراپتىكى تۇتاش كەتكەن تاغ تىزمىلىرى يېشىللىققا پۈركىنىپ، مۇز داۋانلارنىڭ شولىسى سۇغا چۈشۈپ كۆزلەرنى قاماشتۇرۇپ تۇرارمىش. ياسىن خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى تۇتالماي، دەريا لېۋىگە ئېڭىشىپ سۇدىن قانغىچە ئىچىپتۇ. ئۇ شۇنداق قارىسا، سۇ

ۋە ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي بىر دۆڭلۈكنىڭ كەينىدە تاشگۈل بىلەن ئۇچرىشىپتۇ. ئىككىيلەن تېخى كەپلىشىشكە ئۈلگۈرمەيلا بۇلارنى بىر تالاي ئادەملىرىنى ئەگەشتۈرۈپ شىكاردىن يانغان توختى باي كۆرۈپ قاپتۇ ۋە ئەرۋاھى ئۇچۇپ، تەنە بىلەن مۇنداق دەپتۇ:

— ئالەمگە داڭ چىقارغان پالۋان، سەن بۇ يەردە بىر قىز بالىنى ئېزىقتۇرۇپ يۈرۈپسەن - دە، ها ... ها ... ها ...

چوڭ غوجىدار ئۆمەر ئالدىغا چىقىپ:

— ھەي ھاياسىز قەلەندەرلەر، يا خوجايىنىڭنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي، يا پاتشاھقا ئۇقتۇرماي، خۇدا ئالدىدا گۇناكار بولدۇڭ! تۇتۇڭلار بۇلارنى! — دەپ بۇيرۇق قىلغان ئىكەن، يالاقچىلار ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇلارنى چەمبەر چەس باغلاپ، ئاپىرىپ باينىڭ يەر ئاستى زىندانىغا تاشلاپتۇ. توختى شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۆز يېنىدىكىلەرنى قوغلاپ چىقىرىۋېتىپ، تاشگۈلنى ئېلىپ قاپتۇ. تاشگۈل شامدانلارنىڭ يورۇغىدا باينىڭ ئېيىقتەك ئەپتىگە بىر قاراپلا كۆڭلى غەش بوپتۇ. باي قىزغا يېپىشىپ، ئۇنىڭغا ۋەھشىلەرچە چاڭگال ساپتۇ، تاشگۈل قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئۇنى راسا تىللاپتۇ. يېرىم كېچىگىچە ھېچبىر نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن باي ئاخىرى قىزنىڭ چېچىدىن تۇتقىنىچە ئاستىغا بېسىپ قۇچاغلىۋاپتۇ. تاشگۈل باينىڭ سالپىيىپ چۈشكەن ئىڭەك گۆشىنى قاتتىق چىشلىگەن ئىكەن، ئاغرىققا چىدىمىغان باي يېنىدىن پىچاقنى سۇغۇرىۋېلىپ تاشگۈلنىڭ كۆكرىكىگە سانچىپتۇ، غەزەپ - نەپرەتكە تولغان قىز بىر ئاھ ئۇرۇپلا جان ئۈزۈپتۇ ....

زىنداندا ياتقان ياسىن يېرىم كېچىدە باينىڭ "ئېلىپ چىقىپ كۆمۈۋېتىڭلار" دەپ ھوكۇرىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆز ئامرىقىغا خەۋپ يەتكەنلىكىنى پەملەپتۇ - دە، غەزەپ - نەپرەت

ئويۇپتۇ، تاشگۈل خوشاللىقىدىن مۇنداق قوشاق توقۇپتۇ:

قۇندۇز قارا ئېتىمىز، باغچىمىز زۇمرەت،
تارتىپ جاپا، كۆرمەكتىمىز ئەمدى راھەت.

كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقىچە ئۇلارنىڭ ئالدىدا پاياتسىز مۇنبەت يەرلەر ۋە مەنزىرىلىك كۆللەر پەيدا بوپتۇ. كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر باغ ھويلا بولۇپ، ھويلا دەرۋازىسىنىڭ سىرتىغا ھېلىقى كېشىنەپ تۇرغان ئات باغلاقلىق تۇرغىدەكمىش. شۇنىڭدىن باشلاپ ياسىن بىلەن قاشتېشى قىز ئەنە شۇ جايدا ماكانلىشىپ ئەركىن، بەختىيار تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى ياسىن قىز بىلەن ئۈزۈمزارلىقتا ئۈنچە ـ مەرۋايىتتەك ئۈزۈملەرنى ئۈزۈۋاتقاندا، توساتتىن تاغ ئۈستىدىن بىر بوۋاي چۈشۈپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۇ ياسىننىڭ خوشنىسى، ئۇستا ئوۋچى باھاۋۇدۇن تاغا ئىكەن. ئوۋچى بوۋاينىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇنىڭ ئوۋلىغان قىممەت باھالىق، ئېسىل نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى توختى باي ئۆزىنىڭ قىلىۋاپتۇ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭغا قارا چاپلاپ، ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ، كۈنى داۋادا ئۆتتۈۋاپتۇ. نەتىجىدە ئۇ ئائىلىسىگە قايناالماي ھەر تەرەپتە سەرسان بولۇپ يۈرۈپ، ئاخىرى تاسادىپى بۇ جايغا كېلىپ قالغان ئىكەن. ھەممەيلەن ناھايىتى خوشال بولۇشۇپتۇ. ياسىن دەرھال بوۋاينى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ، ئېسىل نازۇ ـ نېمەتلەر بىلەن مېھمان قىپتۇ. بوۋاي بىرقانچە كۈن تۇرۇپتۇ. ئۆز ئائىلىسىنى سېغىنغان بۇ ئوۋچى بوۋاي ياسىن بىلەن تاشگۈلنىڭ تۇتقىنىغا ئۇنىماي يولغا چىقماقچى بوپتۇ. ئىككىسى كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، ئوۋچىنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. ئايرىلىش ۋاقتىدا ياسىن:

تېگىدە كوزنى قاماشتۇرىدىغان بىر يالتىراق نەرسە ۋال - ۋۇل قىلىپ تۇرغىدەك. سۇغا كىرىپ ئۇ نەرسىنى سوزۇۋاپتۇ. ئۇ بىر ئىسىل ئاق قاشتېشى ئىكەن. ياسىن ئۇنىڭغا ئىنچىكىلەپ قاراپ چىققاندىن كېيىن كوڭلىگە دەرھال بىر ئوي پەيدا بوپ- تۇ - دە، يېنىدىكى ئەسۋاۋىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا تاشگۇل- نىڭ چىرايى - شەكلىنى ئويۇشقا باشلاپتۇ. ئىشلىگەنسېرى خوشال- لىنىپ، بىر چاغ ئوتكەندە قولىدىكى گۇزەل - نەپىس ئويمىنى ئۇتقىنىچە ھوشىدىن كېتىپتۇ. شۇ چاغدا بۇ ئويۇلغان تاشگۇلنىڭ ھەيكىلىگە جان كىرىپ، ياسىنغا توۋەندىكى سوزنى ئېيتىپتۇ:

جاپا دىمە، مۇشكۇل دىمە،
مۇشكۇلنىڭ تېگى راھەت.
قۇتۇلدۇق بىز كوز ياشلاردىن،
قايتىپ كەلدى چىن مۇھەببەت.

ياسىن چوچۇپ ھوشىغا كېلىپ، ئوز يېنىدا كېچە - كۇن- دۇز سىيغىنىپ كۇتكەن ئامرىغى تاشگۇلنىڭ كۇلۇپ تۇرغانلىقىنى كورۇپ خوشاللىق بىلەن مەشۇغىنى ئوز باغرىغا بېسىپتۇ. ئۇلار ئوز باشلىرىدىن ئوتكۇزگەن كەچۇرمىشلىرىنى سوزلىشىپ، تۇر- مۇشنىڭ تېخىمۇ گۇزەل بېغىنى تېپىش قارارىغا كەپتۇ - دە، قول تۇتۇشۇپ يول داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇلار ئىگىز تاغ - داۋان ۋە تىك يارلاردىن ئېشىپ، ئۇزۇن - ئۇزۇن ساڭگىلاپ تۇر- غان مەجنۇن تاللار ئارىسىدىن ئوتۇپ يورۇڭقاش دەرياسىنىڭ ئاياق ئېقىمىغا يېتىپ كەپتۇ. جىلغىنى بويلاپ تۇتاش كەتكەن قاتمۇ - قات تاغلار ۋە ئوڭكۇر - غارلار ھەشەمەتلىك ئوردا - سارايلاردەك كورۇنگىدەكمىش. ئۇلار بۇ يەردىن ئىككى پارچە قاشتېشى تېپىپتۇ. ياسىن بۇنىڭدىن بىر ئات ۋە بىر گۇلباغچا

دىيانەتلىك ئادەم، مەن سىزگە ئىسسىق بىر نەرسە بېرەي، پەيلىڭىزدىن يېنىڭ، — دەپتۇ يەنە قىز.

— قانداق ئىسسىق نەرسە ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ باي.

— ئەتىۋالىق قاشتېشى.

— ئۇ دېگەن تاش تۇرسا، مەن ئۇنى نېمە قىلىمەن؟ — دەپتۇ باي.

قىز يەنە دەپتۇ:

— توختى، سىز ئەمدىلا ھەرەمدىن كەلدىڭىز، سىز ئەخلاقلىق ئادەم، مەن سىزگە ئىچىدىىغان ئوبىدان نەرسە بېرەي، پەيلىڭىزدىن يېنىڭ.

— قانداق نەرسە ئۇ؟

— شېرىن - تاتلىق مۇسەللەس.

— قانچىلىك بار؟

— مىڭ بىر پىيالە.

— چاقىقان ئەپكېلىڭلار، چاقىقان ئەپكېلىڭلار!

ياسىن مۇسەللەس بار گەمىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بېرىپتۇ. ئاتارمەن - چاپارمەنلەر قاچا - قاچىلاپ بايغا سۇنۇپتۇ. باي ئىچىۋېرىپ، بىردەمدىلا غەرق مەس بولۇپ، لايىدەك ئېزىلىپ يېتىپتۇ.

توختى ئۇيقۇدا تۇرۇپ تۇرسۇن، گەپنى ياسىن بىلەن تاشگۈل قاتارلىقلاردىن ئاڭلاڭ:

بۇلار قانداق قىلىپ توختى بايدىن غالىپ كېلىش توغرىسىدا ئۇزاق مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئاخىرىدا ”ئۇلار كوپ ۋە كۈچلۈك، بىز بولساق ئاز ۋە قورالسىز، شۇڭا مەلئۇنلارنى ئات بەيگىسىگە قىزىقتۇرۇپ، ئۇلار ئۈستىدىن يەم بىلەن غالىپ كېلەيلى“ دېگەن قارارغا كەپتۇ.

ئەتىسى باھاۋۇدۇن بوۋاي باي ۋە ئۇنىڭ چاپارمەنلىرىنى

— مەن ھامان بىر كۈنى قايتىپ بېرىپ توختى دىگەن قارا ئىت بىلەن ھىساپلىشىمەن! — دەپتۇ.

باھاۋۇدۇن تاغا ئائىلىسىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، توختى باينىڭ مەككىگە ھەج قىلغىلى كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئائىلىسىدە ئارام - خۇدا تۇرۇپ قاپتۇ. ياسىن بىلەن تاشگۈلنىڭ توي ئىشلىرىنى يادىغا كەلتۈرۈپ خاتىرجەم بولالماپتۇ. باھاۋۇدۇن تاغا ئۇيان ئويلاپ - بۇيان ئويلاپ، بىر قانچە جامائەتنى ئات - ئۇلاقلارغا مىنگۈزۈپ، ئىككى ياشنىڭ تويىنى قىلىپ قويۇش ئۈچۈن تاقىقا قاراپ سەپەر قىپتۇ.

توي مۇراسىمى روزى ھېيت كۈنىگە توغرىلىنىپتۇ. بۇنىڭدىن ھەر ئىككىسى خوشاللىنىپتۇ. مەرىكە بەكمۇ قىزىپ كېتىپتۇ. كوپچىلىك مال سويۇپ، ئاش تەييارلاپ، داستىخان تارتىشۋاتقانىنىڭ ئۈستىگە توساتتىن غالچىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ توختى باي يېتىپ كەپتۇ. "رەقىبلەر ئۈچراشقاندا چىداپ تۇرۇشالماپتۇ" دىگەندەك، بىر مەيدان قاتتىق تۇتۇشۇشنىڭ يۈز بېرىشى كورۇنۇپلا تۇرۇپتۇ. ھەر ئىككىسىنىڭ پەيلىنى بىلگەن قىز ئالدىغا چىقىپلا بايغا مۇنداق دەپتۇ:

— توختى، سىز ئەمدىلا ھەج - تاۋاپ قىلىپ كەلدىڭىز، سىز پەزىلەتلىك ئادەم، مەن سىزگە بىر نەرسە بېرەي، پەيلىڭىزدىن يېنىڭ.

— قانداق نەرسە ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ باي.

— ئاۋازى مۇڭلۇق ئاڭلىنىدىغان راۋاپ.

— ئۇنىڭ نىمە پايدىسى بار؟

— سىڭنى ئارام ئالدۇرۇپ، بەدەننى ئاسرايدۇ.

— ئۇنداق نەرسە مەندە يېتىپ ئاشقىدەك بار، ئۇنى ئاڭلاپ زېرىكىپ كەتكەنمەن.

— توختى، سىز ئەمدىلا ھەج قىلىپ كەلدىڭىز، سىز

قىپتۇ - دە، لاۋۇلداپ ئوت يېنىشقا باشلاپتۇ. پۈتۈن ھويلا -
سارايلار ھايت - ھۇيت دېگۈچە ئوت دېڭىزىغا ئايلىنىپتۇ. رەس-
ۋا بولغان باي قورقىنىدىن ھەسلى ئۇياقىقا، ھەسلى بۇياقىقا
موكۇنۇپ بېقىپتۇ. يۈكۈنۈپ تۇرۇپ يالۋۇرۇپتۇ. لېكىن ھەچقان-
داق قىلىپ يالقۇنلۇق ئوتنىڭ جازاسىدىن قېچىپ قۇتۇلالماي،
ئاخىرى كويۇپ كۈلگە ئايلىنىپ كېتىپتۇ. قاشتېشىدىن ياسالغان
قىز بولسا لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان يالقۇن ئىچىدە ئاق ئىسقا ئاي-
لىنىپتۇ - دە، ئۇدۇل سويگىنى ياسىنىڭ قېشىغا — ئاشۇ
قېلىن، ئاق قار بىلەن قاپلانغان مۇز تاغدىكى ماكانىغا ئۇچۇپ
بېرىپتۇ. ئۇلار شۇ يەردە بەختىلىك ھايات كەچۈرۈپتۇ.

ئات بەيگىسى قىلىشقا ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ.

يورۇڭقاش دەرياسى بويىدىكى كەڭ سايدا بەيگە باشلىنىپتۇ.

قوندۇز قارا ئېتىغا مىنگەن ياسىن كوكۇش ئاتقا مىنگەن باي بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇپتۇ. بەيگە باشلىنىشى ۋاقىراپ-جاقىراپ تۇرۇپ بويرۇق چۈشۈرگەن ئىكەن، چۇقان-سۈرەن باشلىنىپ، ھەيۋەتلىك مەنزىرە پەيدا بوپتۇ. ھەش-پەش دېگۈچە، باي ئۆز ئېتىنى خامۇشىغا قويۇۋېتىپ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ. لېكىن قارا قوندۇز ئاتنىڭ كېيىنلىكى يامان بولغاچقا، چاپقانسېرى تۇۋۇنغى قىزىپ، ئۇچقاندەك ئالغا ئىلگىرىلەپ كوزنى يۇمۇپ ئاچقىچىلىك كوك ئاتنى كەينىگە تاشلاپ قويۇپتۇ. باي ئۆزىنىڭ بەك ئارقىدا قېپقالغانلىقىنى كورۇپ، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى قاتتىق سىلكىگىنىچە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ مېڭىپتۇ، ئەتراپتا تۇرغان كىشىلەرنىڭ چىرايىدىكى خوشاللىقنىڭ ئورنىنى ئەجەپلىنىش ئىگەللەپتۇ. توختى باي قىزنىڭ ئالدىغا كېلىپ، قولىنى شۇنداق شىلتىگەن ئىكەن، توت ئەتراپتا تۇرغان يالاقچىلار قىزنى ئاتقا توغرا ياتقۇزۇپ ئېلىپ قېچىپتۇ.

ياسىن قوندۇز قارا ئېتىنى بوراپ، مەيدانغا كەلگىدەك بولسا باي ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ئاللىقاچان يىراقلارغا كېتىپ قالغان ئىكەن.

توختى باي قىزنى خوتۇنلۇققا ئېلىش قەستىگە چۈشكىلى خېلى ئۇزۇن بولغاچقا، قىزنى بۇلاپ ئەكىلىپلا دەرھال شاۋقۇن-سۈرەنلىك توي مەرىكىسى تۈزۈپتۇ. نىكا ئوقۇلىدىغان پەيتمۇ كەپتۇ. بۇ چاغدا قىز ئەسلىدىكى بىر پارچە چاقناپ تۇرغان قاشتېشى قىياپىتىگە ئۆزگىرىپتۇ. توختى باي دەرغەزەپ بولغان ھالدا قىلىچىنى شارت قىلىپ سۇغۇرۇپ، قاشتېشىغا كۈچ بىلەن ئۇرغان ئىكەن، قاشتېشىدىن "جاڭگىدە" ئاۋاز چى-

ۋاتقانلىقىنىمۇ مانا مۇشۇ يەردە. بۇنىڭغا ئوزلىرى بىر ئەقىل ئىشـ
لىتىپ، چارە تاپمىسىلا، ھەر قايسىمىزنىڭ ئامالى بولمىدى،
ئىش راۋاجلىنىپ كەتسە شەۋكەتلىك تاجۇ ـ تەخت، كاتتا ئابـ
رويلىرىڭىزمۇ نۇقسان يېتىش خەۋپى بار،— دەپتۇ.

پادىشا بۇنى ئاڭلاپ "ھىم!" دەپتۇ ـ دە، ئەمەلدارلىرىغا
60 ياشتىن ھالقىغان بارلىق ئەر ـ ئايال قېرىلارنى يوقىتىشنى
بۇيرۇپتۇ. پادىشانىڭ ھوكمى ئىجرا قىلىنىشقا باشلاپتۇ، يۇرتنى
ئاھ ـ زار قاپلاپتۇ...

بۇ شەھەرنىڭ ئەڭ چەتتىكى يېزىدا بىلال ئىسىملىك بىر
كىشى ياشايدىكەن. بۇ كىشىنىڭ يېشى 60 تىن ئاشقانلىقى
ئۈچۈن ئۇمۇ پادىشا قۇربانلىرىنىڭ بىرسى ئىكەن. بىلالنىڭ ئوغـ
لى چېچەن بولۇپ، دادىسىغا بەك كويۇمچان ئىكەن، شۇڭا ئۇ
دادىسىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىگە كوزى قىيماي يوغان بىر كات ياسـ
تىپ دادىسىنى ئۇنىڭ ئىچىگە سېلىپ ساقلاپ قاپتۇ، قېرىلار تاـ
مام ئۆلتۈرۈلۈپتۇ. بۇ ئىش بولۇپ ئۈچ يىلچە ۋاقىت ئۆتە ـ ئوتـ
مەيلا بۇ ئەلدە قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بېرىپتۇ، پۈتۈن يۇرت
قاقاسلىققا ئايلىنىپ، دەريالار قۇرۇپ، بۇلاق كوزلىرى پۈتۈپ
كېتىپتۇ، پۇقرالار ئۇسسۇزلۇقتىن ئولۇپ كېتىشكە باشلاپتۇ. ھەتتا
پادىشا ئوردىسىدىكىلەرمۇ يىغىۋالغان سۇلىرىنى ئىچىپ بولۇپ
جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىش يولـ
دا توغرا مەسلىھەت بەرگۇدەك بىرمۇ كىشى چىقماپتۇ. مۇشۇنداق
قىيىن شارائىتتا پادىشا: "كىمكى بۇ قۇرغاقچىلىق مەسىلىسىنى
ھەل قىلىش يولىدا توغرا مەسلىھەت بېرەلىسە، ئۇنى ئوزەمگە
ئوڭ قول ۋەزىر قىلىمەن" دەپ پەرمان چىقىرىپتۇ. بۇ ئىشنىڭ
ھوددىسىدىن چىققۇدەك كىشى تېپىلماپتۇ. پادىشا يەنە يېڭى
پەرمان چىقىرىپ: "كىمكى سۇ تېپىپ، ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرىدىـ
غان بولسا، پادىشالىقىمنىمۇ بېرىمەن" دەپتۇ ۋە شۇ سوزنى ئېيـ

قېرىلارنىڭ قەدرى

بۇرۇنىڭ بۇرۇنىسىدا، تەكلىماكاننىڭ نېرىسىدا بىر زالىم پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. پادىشانىڭ قىرىقتىن ئوشۇق خوتۇنى، يۈزلىگەن كېنىزىگى بولغانىنىڭ سىرتىدا، كۆڭلىنى ئاچىدىغان ئەلنەغمىچى، ئۇسۇلچىلىرى بەش يۈزدىن ئاشىدىكەن. پادىشا كېچە-يۇ - كۈندۈز ئەيش - ئىشرەت، كەيپ - ساپا بىلەن بولۇپ پۇقرالارنىڭ تۇرمۇشى بىلەن قىلچىمۇ كارى بولمايدىكەن. پادىشا ئەمەلدارلىرىنىڭ ھال - كۈنىمۇ پادىشادىن كەم ئەمەس ئىكەن. پۇقرالار بولسا، ئالۋاڭ - ياساقنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئاچ - زار كۈن ئۆتكۈزىدىكەن. پۇقرالار پادىشانىڭ سېلىقىنى تۆلىيەلمىگەنلىكتىن زىندانلارغا تاشلىنىدىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پۇقرالاردا پادىشاغا قارىتا نارازىلىق كۈچىيىپ، دۆلەت مالىمان بولۇشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭدىن ئەنسىرىگەن پادىشا بىر كۈنى ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ ئۇلارغا:

— بىزنىڭ مۇشۇنداق كەڭ، مۇنبەت، پاراغەتلىك يۇرتىمىز، سىلەردەك پەم - پاراسەتلىك ئاقىلدارلىرىمىز تۇرۇقلۇق، خەلقنىڭ شۇنچىلىك ئاز سېلىقنىمۇ تۆلەشكە مادارى نېمىشقا يەتمەيدۇ؟ — دەپ سوئال قويۇپتۇ.

پادىشانىڭ سوئالىغا سول قول ۋەزىر جاۋاپ بېرىپ:

— بۇنىڭ سەۋەبى، بىزدە تەييارغا ھەييار بولىدىغان تىرىكتاپ قېرىلار ناھايىتى كۆپ، ياشلار تاپقاننى ئاشۇ قېرىلار يەپ تۈگىتىدۇ، بىر كىشى ئىككى - ئۈچ كىشىنى قانداق بېقىپ كېتەلەيدۇ؟ ئەھۋالىمىزنىڭ بارغانسېرى ئوساللىشىپ كېتى-

كەنجى ئوغۇل

بۇرۇنقى زاماندا، ئاتا - بوۋاي تۇغۇلمىغان، ئىشەككە قۇلاق، قوشقارغا مۈڭگۈز چىقمىغان زامانلاردا بىر پادىشا ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ مال - مۈلكى ھەددى - ھېساپسىز ئىكەن. ئۇنىڭ خاس ئالتۇن - كۈمۈشلىرىلا بىرنەچچە ئېغىز ئۆينى ئىگەللىگەچكە ھېچنېمىدىن غېمى يوق ئىكەن.

پادىشانىڭ چوڭ - كىچىك ئالتە خوتۇنى بولۇپ، خۇدايىم ئۇنىڭغا بىرمۇ قىز ئارىلاشتۇرماي، يەتمىش ئوغۇل پەرزەنت بېرىپتۇ، بۇ يەتمىش ئوغۇلنى ئىسمىدىنلا پەرق ئەتمىسە، قەددى - قامىتى، چىرايىدىن پەقەت ئايرىۋالغىلى بولمايدىكەن.

بۇ پادىشا شەھەرنى ئادىللىق بىلەن باشقۇرىدىكەن، شەھەر خەلقىمۇ غەم - غۇسسىدىن خالى خوشال - خورام ياشايدىكەن. ھەرقانداق بىر پۇقرا بىرەر ئىش توغرىسىدا پادىشا بىلەن كۆرۈشمەكچى بولسا، پادىشانىڭ ئوردىسىغا ئەركىن كىرىپ - چىقىپ، پادىشا بىلەن بەھوزۇر سۆزلىشىپ، ئۇنىڭ ئىلتىپاتىدىن تولۇق بەھرىمەن بولالايدىكەن.

يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پادىشانىڭ يەتمىش ئوغلى بىر - بىرىدىن قېلىشماي چوڭ بولۇشقا باشلاپتۇ ۋە ئۇلارنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلىشنىڭ ۋاقتىمۇ يېقىنلاپ قاپتۇ. پادىشا ئوغۇللىرىنى ئۆيلەشنىڭ غېمىدە قاپتۇ. پادىشا تېخى بۇ غەمدىن خالاس بولۇشنىڭ چارىسىنى تاپالماي تۇرغاندا، پۈتۈن شەھەرگە قۇرغاقچىلىق ئاپىتى تەھدىت سېلىشقا باشلاپتۇ، پادىشا بۇ

تىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئۆزىمۇ ئۇسسىزلىقتىن ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ. ئەمەلدارلارنىڭ تولىسى ئۆلۈپ تۈگەپتۇ. بىلالنىڭ بالىسى بۇ ئىشلاردىن دادىسىنى خەۋەرلەندۈرۈپتۇ، شۇ چاغدا بىلال ئۆز ئوغلىغا مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ: "سەن بىر پادا كالىنى ئالدىڭغا سېلىپ ھەيدە، ئۇسسىغان كالىلار يەرنى پۇراپ ھوكۇرەپ ماڭىدۇ، سەن ئۇنىڭ يولىنى توسما، كالا پادىسى قاتتىق ھوكۇرەپ توپىسىنى چېچىپ تۇرۇۋالغان يەرنى كولا، ئەنە شۇ يەردىن سۇ چىقىدۇ..."

بالا دادىسىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە بىر پادا كالىنى ھەيدەپ مېڭىپتۇ، دەرۋەقە كالىلار بىر يەرگە بارغاندا قاتتىق ھوكۇرۈشۈپ، ئالدى ئىككى پۇتىدا يەرنى تىلغاپ، توپىنى ئاسمانغا پۇرقىتىپتۇ. بالا شۇ ئورۇننى قېزىپتىكەن، دىگەندەك بولۇقلاپ سۇ چىقىپتۇ. خەلق ئۇستەڭ ئېلىپ سۇنى يۇرتقا باشلاپتۇ. يۇرتكى سۇغا قانغان يۇرت ئەھلى تىرىشىپ ئىشلەپ قۇرغاقچىلىق ئۈستىدىن غەلىبە قىلىش بىلەن ئۆزى بەگ، ئۆزى خان ھالىدا باياشات تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، "قىرىلارنى كاتتا ساقلا ئۇلۇغىنى ھەپتە ساقلا" دىگەن تەمسىل مانا شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

كى غەمدىن خالاس بولۇشنىڭ چارىسىنى تاپىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، دادىسىدىن ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشا ئۇنىڭ پىكرىنى ئويلىنىپ كۆرۈپ، بۇ ئىشنىڭ ھوددىسىدىن پەقەت مۇشۇ ئوغلىنىڭلا چىقالايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ ۋە ئوغلىنىڭ سەپەرگە چىقىشىغا رۇخسەت قىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل ئۇرۇق - تۇققانلىرى بىلەن خوشلىشىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇ يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. ھېچبىر مەنزىلگە يېتەلمەي كېتىۋاتقان كۈنلەردە ئوزۇق - تۈلۈكى ئاخىرلىشىپ، قوسىغى ئاغرا چىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئىلاجىنىڭ يوقلۇقىدىن ئۆزى مىنىپ يۈرگەن ئېتىنىمۇ سويۇپ يەپتۇ. گۆش تۈگەپتۇ، يول تېخى تۈگىمەپتۇ. كەنجى ئوغۇل بىر چۆل - باياۋاندا كېتىۋاتقاندا پۇت - قولىدا ماغدۇر قالماي، ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىن ھوشسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ ۋە بىر ئازدىن كېيىن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئۇ، ئۇخلاۋاتقاندا تۇيۇقسىزلا بىرسى ئۇنى چاقىرىپ:

— ئادەم بالىسى بولساڭ تۇر ئورنىڭدىن! بۇ يەردە ئۇخلاش خەتەرلىك! — دەپتۇ.

كەنجى ئوغۇل كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، ئالدىدا بويى تۇت گەز، ساقىلى بىر يېرىم گەز كەلگىدەك ئاق ساقاللىق بىر بوۋاي تۇرغىدەك. كەنجى ئوغۇل كۆزلىرىنى جامدەك ئېچىپ ھەيرانلىقتا بوۋايغا تىكىلىپتۇ، چۈنكى ئۇ مۇشۇ سايغا قەدەم باسقان يەتمىش بەش كۈن ئىچىدە ئادەم سايىسىنىمۇ كۆرمەپتىكەن.

— ئەي ئوغلۇم، سەن نېمە ۋەجىدىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ، بۇ يەردە نېمىشقا ئۇخلاپ ياتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

كەنجى ئوغۇل ئۆزىنىڭ سەپەرگە ئاتلىنىشىنىڭ سەۋەبىنى ۋە ئۆيىدىن ئايرىلغان يەتمىش بەش كۈن ئىچىدە بېشىدىن ئۆتكەن - كەچكەنلىرىنى بوۋايغا سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ئىككى ئەمەدىن قانداق قۇتۇلۇشنى بىلمەي قايغۇغا چۆمۈپ، خى-
يال دېڭىزىغا غەرق بوپتۇ.
پادىشا ئۆزىنىڭ يەتمىش ئوغلىنى ئويلەش ئۈچۈن يەت-
مىش ئائىلە بىلەن قودا بولۇشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى، ئەگەر
ئىش شۇنداق بولسا 70 ئائىلىلىك قودىسى بىلەن باردى - كەل-
دى كۆپىيىپ كېتىپ، دۆلەتنى باشقۇرۇشقا ۋاقىت چىقىرالماي
قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، خۇددى ئۆزىگە ئوخشاش يەتمىش قىزى
بار بىرلا ئائىلە بىلەن قودا بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. شەھەر-
دە يۈز بەرگەن قۇرغاقچىلىق ئاپەتنى تۈگىتەي دىسە، شەھەردى-
كى ۋە يېقىن ئەتراپتىكى سۇ مەنبەلىرىنىڭ ھەممىسى قۇرۇپ
كەتكەن ئىكەن. يىراقتىن سۇ باشلاپ كېلەي دىسە ئەڭ يېقىن
دىگەندىمۇ، بۇ شەھەردىن توت ئايلىق يىراقتىكى دەريالاردىن،
دېڭىزلاردىن ئۆستەڭ چېپىپ سۇ ئەكىلىشكە توغرا كېلىدىكەن.
پادىشا ھەر تۈرلۈك چارىلەرنى ئويلاپ كورگەن بولسىمۇ، يەنى-
لا ئەپلەشمەپتۇ. شۇڭا، غەمگە پېتىپ كۈندىن - كۈنگە غىزادىن،
ئۇيقۇدىن قېلىپ، بارا - بارا ئورۇقلاشقا، چىرايى سامانىدەك
سارغىيىشقا باشلاپتۇ.
پادىشانىڭ يەتمىش ئوغلىنىڭ ئىچىدە كەنجى ئوغلى نا-
ھايىتى زىرەك، چېچەن، ئەقىل - پاراسەتلىك ئىكەن. پادىشا-
نىڭ يېقىندىن بۇيانقى روھى ھالىتى، چىرايىدىكى غەمكىنلىك
كەنجى ئوغۇلنىڭ دىققىتىنى تارتىپتۇ. بىر كۈنى كەچلىك تا-
ماقتىن كېيىن كەنجى ئوغۇل دادىسىدىن زادى نىمە ئىش بول-
غانلىقىنى، نىمە ئۈچۈن يېقىندىن بۇيان كېسەل كىشىدەك بو-
لۇپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. پادىشا بۇ ئوغلىنى بەك ياخشى كو-
رىدىكەن، شۇڭا ئۆزىنىڭ بېشىغا چۈشكەن غەم - قۇسسىلەرنى
يوشۇرماي سوزلەپ بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل دادىسىنىڭ سوزىنى
ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ سەپەرگە ئاتلىنىپ، بۇ ئىش-

توققۇز لەپەر قىزىنى كەنجى ئوغۇلنىڭ دادىسىغا كېلىنلىككە بەرمەكچى بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل دادىسىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشكە شۇنچە ئالدىرىغان بولسىمۇ، لېكىن يول ئۈستىدىكى دىۋىنىڭ يەنە ئۇخلىشىنى كۈتۈشكە توغرا كەپتۇ ۋە يىگىرمە يەتتە كۈننى ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن پادىشا بەرگەن ئۇچار گىلەمگە چۈشۈپ ئۆز شەھىرىگە راۋان بوپتۇ. ئۇچار گىلەمنىڭ شامالدەك تېز ئۇچۇشى بىلەن بەش ئايلىق يولنى يىگىرمە ئىككى كۈندە تۈگىتىپ، دادىسىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ.

پادىشا ناھايىتى خوشال بولۇپ، دەرھال ئون بەش كۈن تەييارلىق قىپتۇ ـ دە، شەھەرنى ئوڭ قول ۋەزىرگە تاپشۇرۇپ، ئۆزى يەتمىش ئوغلى بىلەن قىرىق نەپەر نۆۋكەرنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۆزى بىلەن قۇدىلاشماقچى بولغان پادىشانىڭ شەھىرىگە سالامەت يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، دەرھاللا قىرىق كېچە ـ كۈندۈزلۈك تويىنى باشلىۋېتىپتۇ.

كەنجى ئوغۇلنىڭ دادىسى قىرىق كۈنلۈك تويىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، بۇ شەھەردە ئۇزۇن تۇرمايلا ئاتمىش توققۇز جۈپ ياشنى ئاتمىش توققۇز مەپىگە سېلىپ ئۆز شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلارنىڭ يولغا چىققان ۋاقتى دىۋىنىڭ ئويغاق ۋاقتىغا توغرا كېلىپ قالغاچقا، يول ئۈستىدە دىۋىگە تۇتۇلۇپ قاپتۇ. ئۇلار كەچۈرمىشلىرىنى بايان قىلىپ، دىۋىدىن ئۆزلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېتىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. دىۋە بۇنىڭغا جاۋابەن ئۆزىنىڭ شەرتىنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ.

ئەسلى بۇ دىۋە ئۆزى تۇرۇشلۇق ماكاندىن ئالتە ئايلىق يىراقلىقتىكى بىر شەھەر پادىشاسىنىڭ پالۋانى بولۇپ، ئۇ پادىشانىڭ ئاي يۈزلۈك ساھىپ جامال قىزىغا كويۇپ قېلىپ، ئۇنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ باققان بولسىمۇ، مەقسىتىگە يېتەلمەي، بۇ يەردە پۇرسەت كۈتۈپ ياتقان ئىكەن. شۇڭا

بوۋاي كەنجى ئوغۇلنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپتۇ ۋە كەنجى ئوغۇلغا بىر دانە ئاق ناننى تەڭلەپ تۇرۇپ:

— ئوغلۇم، سەن ئاتاڭنى رازى قىلىش يولىدا كوپ جاپا چېكىپسەن، سېنىڭ ماڭغان يولۇڭ ئۇچۇقتۇر، سەن ماۋۇ ناننى ئال، قوسىقىڭ ئاچقاندا پەقەت يېرىمىنى يەپ، يېرىمىنى ساقلاپ قوي، شۇنداق قىلساڭ ئاچ قالمايسەن، خۇدايىم سېنى مەقسىدىڭگە يەتكۈزەر. ئوغلۇم، بۇ يەر دىۋىلەر ماكانى، ھازىر دىۋە ئۇخلىغىلى ئوتتۇز سەككىز كۈن بولدى. يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن ئويغىنىدۇ. شۇڭا سەن بۇ يەردىن تېز مېڭىپ كەت، سەن كۈن پاتارغا قاراپ يەلە ئۈچ ئاي يول يۈرگەندىن كېيىن، ئاندىن مەقسىدىڭگە يېتىسەن. خەير، ساڭا ئاق يول بولسۇن! — دەپ دۇئا قىپتۇ - دە، شۇ زامان كوزدىن غايىپ بوپتۇ.

كەنجى ئوغۇلنىڭ ئالقىنىدا پەقەت بوۋاي قالدۇرۇپ كەتكەن تۈگىمەس نانلا قاپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ خىزىرغا يولۇققانلىقىنى ئويلاپ خوش بوپتۇ ۋە يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. قوسىقى ئاچسا بوۋاي دېگەندەك ناننىڭ يېرىمىنى يەپ، قالغان يېرىمىنى قوينىغا سېلىپ ساقلاپتۇ. بوۋاي بەرگەن بۇ نان ئەسلى سۈيى بىلەن بىللە تۈگىمەس خاسىيەتلىك نان بولۇپ، ناننىڭ قالغان يېرىمى ئۆزلۈكىدىن پۈتۈن بولۇپ قالىدىكەن. شۇنداق قىلىپ كەنجى ئوغۇل ئاشۇ خاسىيەتلىك ناننىڭ كۈچى بىلەن بوۋاي دېگەندەك ئۈچ ئاي يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە كەپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسىنىڭمۇ بىرسى كەم يەتمىش قىزى بار بولۇپ، بۇ پادىشامۇ كەنجى ئوغۇلنىڭ دادىسىغا ئوخشاش غەمدە ئىكەن. كەنجى ئوغۇل پادىشانىڭ ھوزۇرىغا ئۆزى ئەلچى بولۇپ كىرىپ، پادىشانى غەمدىن خالاس قىپتۇ. پادىشا كەنجى ئوغۇلنى كاتتا زىياپەتلەر بىلەن كۈتۈۋاپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ ئاتمىش

يول مېڭىپ، ئوتتۇز كۈن دېگەندە يەنە بىر كىچىك شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. بۇ شەھەر چۈمۈلىلەر ياشايدىغان شەھەر بولۇپ، كەنجى ئوغۇل بۇ يەردىمۇ توسۇلۇپ قاپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۇزۇن-نىڭ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى چۈمۈلىلەر پادىشاسىغا ئېيتقان ئىكەن، ئۇمۇ كەنجى ئوغۇلغا شەھەردىكى چۈمۈلىلەرنىڭ بىرىنىمۇ ناكا قىلماسلىق شەرتى ئاستىدا يولنى داۋام قىلىشقا ئىجازەت بېرىپ-تۇ. كەنجى ئوغۇل بۇ يەردىمۇ قىلچە بىخەستىلىك قىلماي ئۇن بەش كۈندە بۇ شەھەردىن ساق - سالامەت ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئۇز يولغا راۋان بولماقچى بولۇپ تۇرغاندا، چۈمۈلىلەر پادىشاسىمۇ بېشىغا كۈن چۈشكەندە كۆيدۈرۈشنى تاپىلاپ بىر تال تۈك يۇ-لۇپ بېرىپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل يەنە ئۈچ ئاي يول يۈرۈپ دىۋە ئېيتقان ئاي يۈزلۈك قىز بار شەھەرگە تازا يېرىم كېچىدە كەپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى تولىمۇ ھىلىگەر، مال - دۇنياغا ئېغىزى تويسىمۇ كۆزى تويمايدىغان، زالىم ئادەم ئىكەن. بۇ زالىم پا-دىشانىڭ ئەقىللىق، زىرەك ۋە گۈزەللىك بابىدا داڭ چىقارغان بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇ قىز كەچ بولغاندا ئۇزىنىڭ بېغىدىكى راۋاقتا چىقىپ ئولتۇرسا، ئاسماندىكى ئاي جۈپ كۆرۈنىدىكەن. شۇڭا بۇ قىز ئاي يۈزلۈك گۈزەل دەپ ئاتالغان ئىكەن. بۇ قىزنىڭ ئىشقى ئوتىدا كۆيۈپ، ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتەلمەي، جېنىدىن ئاي-رىلغان ياش يىگىتلەرمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن.

كەنجى ئوغۇل شەھەرگە كېلىپ ئاساسلىق ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، قامال قىلىنغان ئوردىغا كىرىشكە چارە تاپالماي ئاخىرى چاشقانلار پادىشاسى بەرگەن بىر تال تۈكنى كۆيدۈرۈپتۇ. تۈك تېخى تولۇق كۆيۈپ بولمايلا چاشقانلار پا-دىشاسى ئۇنىڭ ئالدىدا ھازىر بوپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ مەقسىدىنى چاشقانلار پادىشاسىغا ئېيتىپتۇ. چاشقانلار پادىشاسى بىر چىق-

دېۋە ئاشۇ قىزنى ئەكېلىپ بەرسە ئاندىن ئۇلارنى ئۆتكۈزۈۋېتىدىغانلىقىنى، بولمىسا ئۇلارنى ئۆزىگە ئوزۇق قىلىدىغانلىقىنى بايان قىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ كەنجى ئوغۇلنىڭ دادىسىنىڭ مىڭىدىن تۈتۈن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ دېۋىگە ئۆزى ئېلىپ كەلگەن ئاتمىش توققۇز قىزدىن ئۆزى خالىغاننى تاللىۋېلىشىنى ئېيتقان بولسىمۇ، دېۋە بۇنىڭغا كونماپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۇرۇشقان بىلەنمۇ دېۋىگە تەڭ كەلگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلگەچكە بۇ ئىشنى ئورۇنلاشنى ئۆز ئۈستىگە ئاپتۇ. دېۋە كەنجى ئوغۇل كەلگىچە ئۇنىڭ دادىسى ۋە باشقىلارنى تۇتۇپ تۇرماقچى بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل دېۋە كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراپ يەنە يولغا چىقىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل دادىسىدىن ئايرىلىپ يىگىرمە يەتتە كۈندە بىر كىچىك شەھەرگە كەپتۇ. قارىسا، بۇ شەھەر مەخسۇس چاشقانلار دۇنياسى بولۇپ، بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى بولغان تۆلۈم چاشقان ئۇنىڭغا يول بەرمەپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئۆز ھالىنى ۋە مەقسىتىنى چاشقانلار پادىشاسىغا ئىزھار قىلغان ئىكەن، چاشقانلار پادىشاسى كەنجى ئوغۇلنىڭ چاشقانلاردىن بىرسىنىمۇ دەسسەپ قويماسلىق شەرتى بىلەن بۇ شەھەردىن ئۆتۈشكە قوشۇلۇپتۇ. كەنجى ئوغۇل خۇددى بوۋاق ئۆمىلىگەندەك ئۆمىلەپ، قولى بىلەن يولدىكى چاشقانلارنى ئىككى تەرەپكە سۈرۈپ يۈرۈپ يول ئېچىپ ئۈچ كۈندە ئاران ئۆتۈۋاپتۇ. ئۇ بۇ شەھەردىن ئايرىلىش ۋاقتىدا چاشقانلار پادىشاسى ئۇنىڭغا بىر تال تۈكىنى يۇلۇپ بېرىپتۇ ۋە تۈكنى كۆيدۈرگەن ھامان ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئەسكەرلىرى بىلەن ھازىر بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئوغۇلنى ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل بوۋاي بەرگەن خاسىيەتلىك نان ۋە ئۆزى ئېلىۋالغان ئوزۇق - تۈلۈكىنىڭ ياردىمى بىلەن يەنە ئۇزۇن

لىمۇ ئورۇنلاشقا قادىرسىز. بۇ ئىشقا خۇدا سىزگە مەدەتكار بول
سۇن، مەنمۇ سىزگە ياردەملىشىمەن. دادامنىڭ مېنى ياتلىق
قىلىشقا مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك شەرتى بار: بىرىنچى شەرت،
ئوردىدا ئىككى ئادەمنىڭ قولىچى يېتمەيدىغان يوغان بىر دانە
كوتەك بار. ئۇنى بىر پالتا ئۇرۇش بىلەنلا يەتتە پارچە قىلىسىز،
پالتىنى دادام كورسەتكەن يەتتە پالتىنىڭ ئارىسىدىن تاللاپ
ئالىسىز. ئىككىنچى شەرت، مۇشۇ شەھەرنىڭ سول تەرىپىدىكى
دېڭىزنىڭ ئۈستىگە مۇشۇ ئوردىغا ئوخشاش بىر ئوردا سالىسىز،
ئۈچىنچى شەرت، يەتتە تاغار قۇمغا يەتتە تاغار تېرىق ئارىلاشقان،
بۇنى ئۈچ كۈندە ئايرىپ تاغارغا قاچىلايسىز. مۇشۇ ئۈچ شەرت-
نى تولۇق ئورۇنلىيالىسىڭىز ئاندىن دادام مېنى سىزگە بېرىدۇ ۋە
سىزمۇ ئامان قالىسىز. سىز ئالدى بىلەن مۇنداق قىلىڭ، —
دەپتۇ ۋە يىگىتكە بەزى سىرلارنى ئېيتىپ بېرىپ، بۇ ئىشنى
بالدۇرراق ئورۇنلىشىنى ئۈمىت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

كەنجى ئوغۇل تاڭ سۈزۈلمەستە ئۆز ھوجرىسىغا قايتىپ
كەپتۇ. ئەتىسى كۈن كۆتۈرۈلۈشى بىلەنلا ئوردىغا قاراپ يول
ئاپتۇ. دەرۋازا ئۈستىگە سانسىزلىغان ئادەم باشلىرى ئېسىلغان
ئىكەن. ئۇ دەرۋازىۋەنگە ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىش مەقسىدىنى
ئېيتىپتۇ. دەرۋازىۋەن ئۇنى پادىشانىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىپتۇ.

پادىشا كەنجى ئوغۇلنىڭ كېلىشكەن قەددى - قامىتىنى،
گۈزەل چىرايىنى كورۇپ ھەيرانلىقتا: "ھەممىگە قادىر خۇدا، بىز
ئەرلەرنىڭ ئارىسىدىمۇ مۇشۇنداق گۈزەللەر بار ئىكەن - ھە!"
دېگەنچە كوڭلىدىن ئوتكۈزۈپتۇ. ئوغۇلنىڭ ھۆسنىنى بىر ئاز تا-
ماشا قىلغاندىن كېيىن، كەنجى ئوغۇلنى ئۆز رايىدىن يېنىشقا،
قاراپ تۇرۇپ ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرمەسلىككە دەۋەت قىپ-
تۇ. پادىشا بۇ ئوغۇلنى ياخشى كورۇپ قالغان بولسىمۇ ئۆزىنىڭ
ۋەدىسىدىن يېنىشنى خالىمايدىكەن، كەنجى ئوغۇلمۇ پادىشانىڭ

رىغان ئىكەن، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلىك بولغان ئارىلىقتا! كەنجى ئوغۇلنىڭ ھوجرىسىنى چاشقانلار قاپلاپ كېتىپتۇ. چاشقانلار پادىشانىڭ پەرمانى بويىچە كەنجى ئوغۇلنىڭ ھوجرىسىدىن ئاي يۈزلۈك پەرى تۇرغان ئۆيگە قاراپ لەخمە قېزىشقا باشلاپتۇ ۋە ئىككى كۈندە پۈتتۈرۈپتۇ.

كەنجى ئوغۇل چاشقانلارغا تەشەككۈر ئىزھار قىلىپ، ئۇز جايىغا قايتۇرۇۋېتىپتۇ ۋە لەخمىگە كىرىپ پادىشانىڭ قىزى تۇرغان ئۆيگە قاراپ يول ئاپتۇ.

بۇ لەخمىنىڭ چىقىش ئېغىزى دەل قىز ئولتۇرۇپ تاماق يەيدىغان ئورۇندۇقنىڭ تېگىدە بولۇپ، شۇ تاپتا قىز يالغۇز ئولتۇرۇپ غىزالىنىۋاتقان ئىكەن. ئوغۇل بۇ خۇما كۆزلۈك پەرىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى تۇتالماي بىھۇش بولۇپ يىقىلىپتۇ. ئۇ بىر ھازادىن كېيىن ھۇشىغا كېلىپ، قىزنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ:

— ئەي يىگىت، ئادەممۇ ياكى جىنمۇ سەن! بۇ يەرگە قانداق كىردىڭ؟— دەپ سوراپتۇ قىز.

كەنجى ئوغۇل قىزغا ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى، بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىدىنى، بۇ يەرگە قانداق كىرگەنلىكىنى بايان قىلىپ، ئاندىن قىزغا ئۆزىنىڭ ئوتلۇق مۇھەببىتىنى ئىزھار قىپتۇ.

ئاي يۈزلۈك ساھىبجامال قىز ئۆزىنىڭمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاشلا ئاشىق بىقارار بولغانلىقىنى، شۇنداقلا بۇ يولدا ئۆزىنىڭ ھەممىگە تەييار ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي، كۆزۈمنىڭ قارىسى، يۈرىكىمنىڭ پارىسى بولغان باتۇر يىگىت! سىز ھەقىقەتەن چەۋەر، باتۇر ئىكەنسىز، بۇ ئوردىغا كىرىش يولىدا شۇنداق پاراسەت بىلەن ئىش كۆرگەن ئىكەنسىز، ئەلۋەتتە دادام ئوتتۇرىغا قويغان ئۈچ تۈرلۈك شەرت-

تىپ قاپتۇ ۋە كەنجى ئوغۇلنى ئىككىنچى شەرتنى ئورۇنلاشقا
بۇيرۇپتۇ. بۇ شەرتنىڭ ۋاقتى ئۈچ كۈن ئىكەن. كەنجى ئوغۇل
دەسلەپكى ئىككى كۈندە كۈندۈزى ئارام ئېلىپ، كېچىسى قىز
بىلەن بىللە بوپتۇ. ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە ھەلقى چۈمۈلىلەر
پادىشاسى بەرگەن تۈكنى كۆيدۈرگەن ئىكەن، چۈمۈلىلەر پادىـ
شاسى ئۇنىڭ ئالدىغا ھازىر بوپتۇ ۋە ئوغۇلنىڭ تاپشۇرۇغى بو-
يىچە بارلىق لەشكەرلىرى بىلەن ئىشقا كىرىشىپ، يەتتە تاغار
قۇم بىلەن يەتتە تاغار تېرىقنى بىردەمدىلا ئايرىپ بېرىپتۇ. كەنـ
جى ئوغۇل تۆتىنچى كۈنى ئەتىگەندە پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ
ئىككىنچى شەرتنىمۇ ئورۇنلاپ بولغانلىقىنى بايان ئەيلەپتۇ ۋە
پادىشانى كورۇپ بېقىشقا تەكلىپ قىپتۇ. پادىشا پاكىز ئايرىلـ
غان قۇم بىلەن تېرىقنى كورۇپ تېخىمۇ ھەيران بوپتۇ ۋە ئۈ-
چىنچى شەرتنىمۇ ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. ئەسلى ئۈچىنچى شەرتنى
ئورۇنلاشقا يىگىرمە كۈن ۋاقىت بەلگىلەنگەن ئىكەن. پادىشا ۋا-
قىتنى ئون كۈنگە قىسقارتىپ، ئوغۇلغا مۇشۇ ئون كۈن ئىچىدە
دېڭىز ئۈستىگە ئۆزىنىڭ ئوردىسىغا ئوخشاش بىر ئوردا سېلىشنى
ئەگەر بۇ شەرتنى ئورۇنلىيالمىسا بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىـ
دىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل كەچتە قىز بىلەن كورۇشۇپتۇ. قىز ئۇنىڭغا
بىر دانە خاسىيەتلىك ھاسا بېرىپتۇ. كەنجى ئوغۇل قىز بەرگەن
ھاسىغا مىنىپ دادىسى بىلەن قېرىنداشلىرىنى تۇتۇپ تۇرغان دىـ
ۋىنىڭ ئالدىغا قاراپ ئۇچۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل دىۋىنىڭ تۇرار جايىغا بېرىپ دادىسى ۋە
قېرىنداشلىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كورۇشۇپتۇ، ئاندىن كېيىن دىـ
ۋىگە قاراپ:

— ئەي دىۋىلەر پادىشاسى! مەن ھەلىقى ئاي يۈزلۈك
جانانىنى ئېلىپ كەلدىم، ئۇ ھازىر بىز تۇرغان مۇشۇ جايدىن

سوزىگە پەرۋا قىلماي ئۆز سوزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ. پادىشا:

— ئەي ئەخمەق، ئۆز جېنىدىن تويغان نادان يىگىت! سەن ئۇردىغا كىرىشتە دەرۋازا ئۈستىدىكى سانسىزلىغان باشلارنى كورمىدىڭمۇ؟ ئۇلارمۇ ساڭا ئوخشاش تەلۋىلىك قىلىپ بۇ يەرگە كەلگەن ۋە مېنىڭ ئۈچ شەرتىمنىڭ بىرسىنىمۇ ئادا قىلماي تۇرۇپلا ئۆز جېنىدىن ئايرىلغان ئىدى. شۇڭا سېنىڭ ئۆزەڭنى خاراپ قىلماي چىرايلىقچە چىقىپ كېتىشىڭنى ئۈمىت قىلىمەن. چۈنكى مەن سېنىڭمۇ شۇلارغا ئوخشاش ئاقىۋەتكە قېلىشىڭنى بىلىپ تۇرۇپتىمەن، — دەپتۇ.

— ئەي كېرەملىك شاھ، كونىلارنىڭ: "يىگىت سوزىدىن، يولۋاس ئىزىدىن قايتماس" دىگەن سوزى بار، مەن بۇ يەرگە كېلىشتە ھەممىگە تەييارلىق قىلىپ قويغان ئىدىم. قېنى، ئاشۇ شەرتلەرنى مەن بىر ئورۇنلاپ كورسەم. ناۋادا ئورۇنلىيالماي قالسام، ئاتامسىز، چاپامسىز، كويدۇرەمسىز، ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، — دەپتۇ كەنجى ئوغۇل.

پادىشا كەنجى ئوغۇلنىڭ ئۆز سوزىدىن يانمايدىغانلىقىغا كوزى يەتكەندىن كېيىن، ئۇنى بىر ئويگە باشلاپ كىرىپتۇ. بۇ ئويدە يەتتە پالتا قاتار تىزىلغان ئىكەن ۋە ھەممىسى دىگۇدەك ئوخشاش ئىكەن، لېكىن بۇ يەتتە پالتىنىڭ ئىچىدە پەقەت بىرسىلا ھەلىقى كوتەكنى بىر ئۇرۇش بىلەن يەتتە پارچە قىلالايدىكەن. بۇ پالتىنى پادىشانىڭ قىزىدىن باشقا ئادەم بىلمەيدىكەن. شۇڭا نۇرغۇن ياشلار پالتىنى خاتا تاللاپ، ئۆز جېنىدىن ئايرىلغان ئىكەن. كەنجى ئوغۇل پادىشانىڭ قىزى ئېيتىپ بەرگىنىدەك سولدىن ساناپ ئۈچىنچى پالتىنى تاللىۋاپتۇ ۋە كوتەك بار سەيناغا كېلىپ پالتىنى كوتەككە شۇنداق ئۇرغان ئىكەن، ياپىر! كوتەك خۇددى ھەرىدە پارچىلىغاندەك توپ - توغرا يەتتە پارچە بوپتۇ. بۇ كارامەتنى كورگەن پادىشا داڭ قې-

رۇپ كېلىشكە تەكلىپ قىپتۇ. پادىشا ئۆزىنىڭ ۋەزىر ۋە نۆۋكەر-لىرى بىلەن ئۇچار گىلەمگە چۈشۈپ، يېڭى ئوردىسىنى بىر كۈن تاماشا قىلغاندىن كېيىن، ئوز ۋەدىسىدىن يانالماي، قىرىق كۈن توي - تاماشا قىلىپ، قىزىنى كەنجى ئوغۇلغا بېرىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل دىۋىنىڭ جىنىنى بەنت قىلىنغان تۇخۇمىنى تومۇر تۇتقا سېلىپ خوتۇنى بىلەن بىللە ئوز شەھىرىگە قايتىپ كەپتۇ ۋە دىۋىنىڭ قورغاقچىلىق ئاپىتىنى يوقاتقانلىقىنى، شەھەرنىڭ خوشاللىققا چومگەنلىكىنى كورۈپتۇ. ئاندىن كېيىن ئوزى ئېلىپ كەلگەن مەلىكىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە يەنە دىۋىنى چاقىرىپ، زالىم پادىشانى ئولتۇرۇپ ئاشۇ شەھەرنىڭ خەلقىنى ئازاپتىن قۇتقۇزۇشنى بۇيرۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇلىنىڭ دادىسى ئۇلارنىڭ ساق - سالامەت قايتىپ كەلگەنلىك شەرىپىگە يەتمىش كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ ۋە كەنجى ئوغۇلىنى ئوز ئورنىغا پادىشا قىلىپ تىكلەپ، چوڭ ئوغلىنى زالىم پادىشانىڭ ئورنىغا پادىشا قىلىپ ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار شۇندىن كېيىن بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

قىرىق كۈنلۈك يەردە سېنىڭ بېرىپ ئېلىپ كېلىشىڭنى كۈتۈپ تۇرىمەن، تېز بول،— دەپتۇ ۋە قىز بەرگەن ئۈزۈكنى دىۋىگە كۆرسىتىپتۇ. دىۋە قىزنىڭ ئۈزۈكىنى كۆرۈپ كەنجى ئوغۇلنىڭ كېپىگە ئىشىنىپتۇ ۋە دەرھال يولغا راۋان بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل قىزنىڭ دېگىنى بويىچە دىۋە ياتقان غارغا كىرىپ قەپەزدىكى كەپتەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ قوسىقىدىكى تۇخۇمنى ئاپتۇ. بۇ تۇخۇمغا ئاشۇ دىۋىنىڭ جېنى بەنت قىلىنغان بولۇپ، تۇخۇم مىجىلسىلا دىۋە ئۆلىدىكەن، شۇڭا ئوغۇل تۇخۇمنى قولىغا ئېلىپ، ئەمدى سىقاي دەپ تۇرۇشقا دىۋە ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭدىن جېنىنى تىلەپتۇ. كەنجى ئوغۇل دىۋىگە پادىشانىڭ ئۈچىنچى شەرتىنى ئورۇنلاشنى، ئاندىن ئۆزىنىڭ شەھرىدىكى قۇرغاقچىلىق ئاپىتىنى تۈگىتىشنى بۇيرۇپتۇ. دىۋە كەنجى ئوغۇلنى ئېلىپ، قىز بار شەھەرگە قاراپ يول ئاپتۇ، ئوغۇلنىڭ ئاتىسى ۋە باشقىلار ئۆز شەھرىگە قايتىپتۇ.

دىۋە كەنجى باتۇرنى قىزنىڭ شەھرىگە ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆزى دېڭىزدا ئوردا سېلىش ئۈچۈن كېتىپتۇ. كەنجى باتۇر كۈندۈزى ئۆز ھوجرىسىدا، كېچىسى قىزنىڭ قېشىدا تۇرۇپ ئون كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. دىۋە دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىسىغا پادىشا دېگەندەك چىرايلىق قىلىپ ئوردىسىنى ياساپ پۈتكۈزۈپ بولۇپ، ئاندىن كەنجى باتۇرنىڭ شەھرىدىكى قۇرغاقچىلىقنى يوقىتىشقا ئاتلىنىپتۇ.

قىزنىڭ ئاتىسى كەنجى ئوغۇلغا تاپشۇرغان ئۈچىنچى شەرتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ باغدىكى راۋاقتا چىقىپ جاھاننامە ئەينىكىگە قارىغان ئىكەن، دىۋە سالغان ئوردىنىڭ سېپىللىرىدىن ئالتۇن نۇر چېچىلىپ تۇرغانمىش. پادىشا بۇ ئىشلارغا ھەيران بولۇپ تۇرغاندا، كەنجى ئوغۇل پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ ئۇلى ئۆزى سالغان ھەشەمەتلىك ئوردىسىنى كۆ-

ئىككى ئادەمنىڭ ئۆرۈشۈپ ياقا سىقىشۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇرۇشقا بىر ئەمەلدار كېلىپ "ماڭ، خوتۇن تالاق" دەپتۇ. ئۇرۇشۇۋاتقانلار دەرھال ئاجرىشىپ، ھەرقايسىسى ئۆز يولىغا كېتىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ھىندىنىڭ ئۈچىنچىسى بۇ سۆزمۇ بىرەر خاسىيەتلىك سۆز بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، بۇ سۆزنى يادلىۋاپتۇ. بۇ شەھەردىنمۇ سۆز ئۆگىنىش مەقسىدىگە يېتەلمىگەن ھىندىلار ئۆز يولىغا قايتماقچى بولۇپ يولغا چىقىپتۇ. بۇلار يولدا كېتىۋاتقاندا قىيما ـ چىيما قىلىنىپ، دەھشەتلىك ئۆلتۈرۈلگەن بىر جەسەتكە ئۇچراپتۇ. بۇ جەسەتكە قاراپ ھەيران بولغان ھىندىلار ئۆز ئارا پاراڭلىشىپ تۇرغىنىدا، بىرقانچە يايلارنى ئەگەشتۈرگەن پاششاپ بېگى كېلىپ جەسەت يېنىدا تۇرغان ناتونۇش ئۈچ ئادەمنى كۆرۈپتۇ.

— بۇ ئادەمنى كىم ئۆلتۈردى؟! — دەپ سوراپتۇ پاششاپ بېگى.

— بىزلەر، — دەپتۇ ئۆگىنىۋالغان سۆزىنى تەكرارلاپ ھىندىلارنىڭ بىرى.

— نىمىشقا ئۆلتۈرۈشتۈڭ؟! — دەپتۇ پاششاپ بېگى غەزەپ بىلەن.

— بىر پۇل ئۈچۈن، — دەپتۇ يەنە بىر ھىندى.

— بىر پۇل ئۈچۈنمۇ ئادەم ئۆلتۈرۈشەمسەن؟! — غەزەپلەنگەنلىكىدىن پاششاپ بېگىنىڭ كۆزلىرى ئۇرۇلۇپ، قوشۇمىلىرى تۈرۈلۈپ كېتىپتۇ.

پاششاپ بېگىنىڭ غەزەپلەنگەنلىكىنى كۆرگەن ھىندىلارنىڭ بىرى ئۆگىنىۋالغان سۆزىنى ئىشقا ساپتۇ:

— ماڭ، خوتۇن تالاق!

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپلەنگەنلىكىدىن يېرىلغىدەك بولغان پاششاپ بېگى بۇ ئۈچ ھىندىنى باغلىتىپ، باش ـ كۆزىگە قامچىلىغىنىچە جەسەت بىلەن يامۇلغا ئەكىلىپ ئامبالغا مەلۇم قىپتۇ. ئامبال بۇ ئۈچ ھىندىنى سوراق قىلىشقا باشلاپتۇ:

ئاچچىق ساۋاق

زامانىنىڭ زامانىسىدا ھىندى مەملىكىتىدىن ئۈچ نەپەر ھىندى ئۆزگە تىل ئۆگىنىشكە ئىشتىياق باغلاپ ئۆز يۇرتىدىن سەپەر قىپتۇ. قارلىق تاغلار، پايانسىز ئوتلاقلارنى بېسىپ ئۆتۈپ، بىر شەھەرگە كەپتۇ. ئۇلار بۇ شەھەردە مەلۇم ۋاقىت تۇرغان بولسىمۇ، يەرلىك خەلق تىلىنى زادىلا ئۆگىنەلمەپتۇ. پەقەت بۇلاردىن بىرسى "بىزلەر" سۆزىنىلا ئېسىدە قالدۇرۇپتۇ. بۇ يەردىن زېرىككەن ھىندىلار يەنە بىر شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. بۇلار ھەر كۈنى رەستە ئايلىنىش، ئادەملەر كوجۇم يەرلەرگە بېرىش بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇلار ھېيتكار مەيدانىغا كەلگەندە، كىشىلەرنىڭ توپلىشىپ قىلىشىۋاتقان ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرىغا دۇچ كەپتۇ. ھىندىلار "ھە، مانا بۇ تىل ئۆگىنىشنىڭ ئوبدان پەيتى" دېيىشىپ بۇ غەۋغاغا قۇلاق سېلىپ تۇرغاندا، بېشىغا سەللە ئورىۋالغان ئاق ساقال ئادەم جېدەل قىلغانلارغا قاراپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ سۆزىدە "بىر پۇل ئۈچۈن" دېگەن سۆز كۆپ تەكرارلىنىدىكەن. توپلاشقانلار ئاستا - ئاستا تارقاشقا باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن ھىندىلار بۇ خاسىيەتلىك سۆز بولسا كېرەك دەپ، "بىر پۇل ئۈچۈن" دېگەن سۆزنى ئېسىدە قالدۇرۇۋاپتۇ. بۇ شەھەردە خېلى ئۇزۇن تۇرغان ھىندىلار باشقا شەھەردە سۆز ئۆگىتىپ قويىدىغان بىرەر كىشىنى تېپىش مەقسىتىدە يەنە باشقا شەھەرگە كەپتۇ. لېكىن بۇ يەردىمۇ ئەھۋال ئىلگىرىكدەك. ھەر كۈنى كوچا ئايلىنىدىكەن. كۈن ئۆتۈپتۇ، ئاي ئۆتۈپتۇ، بىرەر ئېغىزمۇ سۆز ئۆگىنەلمەپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلار

قويىنى قايسى يېدى

بۇرۇن بىر تاغلىق يېزىدا بىر ئوۋچى بولۇپ، ئۇيىدە باققان قويى تويۇقسىز يوقاپ كېتىپتۇ. ئىزلەپ ھېچ يەردىن تاپالماپتۇ. شۇڭا ئۇ غەزەپلىنىپ، جاڭگالدىكى بورە، تۈلكە ... قاتارلىق كاتتىلارغا: "قويۇم يوقاپ كەتتى، قايسىڭ يەپ كېتىشكەن بولۇشساڭ ئۆزلىرىڭنى مەلۇم قىلىش! بولمىسا نەسلىڭنى قۇرۇتىمەن!" دەپ جاكالاپتۇ.

بۇنى ئىشىتكەن بورە، تۈلكە ... قاتارلىقلار ئوۋچىنىڭ غەزىۋىدىن قورقۇپ بىر ئورۇندا تۇرالماپتۇ ۋە بىر بىرى بىلەن ئۆزئۆزىچە كۇسۇلدىشىپتۇ. ئەتىسى تۈلكە ئويمۇ - ئوي نايناقلاپ يېرىپ، جاڭگالدىكى بارلىق ھايۋانلارغا:

— ئەتە بورى بېگىمنىڭ ھوزۇرىغا يىغىلىڭلار! زورۇر گەپ بار! — دەپ ئۇقتۇرۇپتۇ.

دىگەندەك ئەتىسى پۈتۈن جاڭگال ئەھلى — تۈلكە، ياۋا مۈشۈكتىن تارتىپ چاشقانلارغىچە، ھەتتاكى قورقۇنچاق توشقانجانغىچە ... تولۇق يىغىلىشىپتۇ.

— ھەممىڭلارغا، — تۈلكە خوشامەتچىلىك بىلەن ھىجىيىپ ۋە ئىغا كىشىپ ئوتتۇرىغا چىقىپتۇ - دە، نايناقلىغان ھالدا دەپتۇ، — جانابى بورە بېگىمنىڭ مۇھىم ئۇقتۇرۇشى بار. دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار!

تۈلكە بورىگە ئېگىلىپ چوڭقۇر تازىم قىلىپ، ئۇنى سوزگە تەكلىپ قىپتۇ. ئىككى كوزى قانغا تولغان، ئاغزى - بۇرنى قان بۇقى، تەرى سورۇن بورە بەگ ھەيۋە بىلەن يوتىلىپ قويۇپ،

— بۇ ئادەمنى قايسىڭ ئۆلتۈردۈڭ؟!

ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن ھىندىلار كۆزلىرىنى پاقىراتقانچە تۇرۇپ قاپتۇ. ئامبالنىڭ سوئالى تەكرارلانغاندىن كېيىن ھىندىلاردىن بىرسى:

— بىزلەر، — دەپتۇ.

— نېمىشقا ئۆلتۈرۈشتۈڭ؟! — دەپ سوراپتۇ ئامبال.

— بىر پۇل ئۈچۈن، — دەپتۇ ھىندىلاردىن بىرى.

— بىر پۇل ئۈچۈنمۇ ئادەم ئۆلتۈرگەن بارمۇ؟! — دەپتۇ ئامبال غەزەپلىنىپ.

— ماڭ، خوتۇن تالاق! — دەپتۇ ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن يەنە بىر ھىندى.

غەزەپلەنگەن ئامبال بۇلارنى قىيناشقا بۇيرۇپتۇ. ھىندىلار قانچىلىك ئازاپلانمىسۇن، "بىزلەر"، "بىر پۇل ئۈچۈن"، "ماڭ، خوتۇن تالاق!" دىگەن سۆزدىن باشقا سۆز چىقماپتۇ. ئاخىر بۇلارنى ئىشكەل، تاقاق بىلەن مەخسۇس قاتىللار ياتىدىغان زىندانغا سېلىشنى بۇيرۇپتۇ، بۇلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى تەلەپ قىلىپ، تەكشۈرۈش مەلۇماتىنى يۇقۇرىغا يوللاپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتۈپتۇ. ھىندىستاندىن بىر سودا كارۋىنى ئامبالغا نۇرغۇن سوغاتلار بىلەن كەپتۇ. ئامبال سوغاتلارنى قوبۇل قىلىپ كارۋانلارغا زىياپەت بېرىپتۇ. ئامبال قارىسا بۇ كارۋانلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى بۇندىن ئىلگىرى تۇتۇلۇپ زىنداندا يېتىۋاتقان ئۈچ "قاتىل"غا ئوخشايدىكەن. ئامبال ھەيران بولۇپ، زىنداندىن ھېلىقى ئۈچ گۇناكارنى ئەكەلدۈرۈپتۇ. گۇناكارلار سودا كارۋانلىرىنى كۆرۈپ يىغلاشقان ھالدا بېشىدىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتىلىرىنى باشتىن - ئاياق سۆزلەشىپتۇ. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئامبال بۇ ئۈچ ھىندىگە ئۆزرە خالىق ئېيتىپ، يۇرتىغا يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ھەممەيلەن بۇ ئىشتىن ئاچچىق ساۋاق ئاپتۇ.

شۇنداق قىلىپ بارلىق گوش يېگۈچى ھايۋانلار ئۆزىنى
لاپ ياققا چىقىپتۇ. ئاندىن ئوت يېگۈچى ھايۋانلاردىن ئالدىدا
ى بار، يوزلۇكرەكلىرى، ئارقىدىن قالغانلىرى ھەرخىل سەۋەپ-
رنى تېپىشىپ سوزلەپ، كورمىگەنگە چىقىرىپ ئۆزلىرىنى ياققا
لىشىپتۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا قورقۇنچاق ئۇزۇن قۇلاق توشقانچانلا
پتۇ. ئۇ بىچارە بۇگۈنكى مەجلىسنىڭ مەقسىدىنىمۇ تۇزۇكرەك
ۇشەنمەيدىكەن. نىمىشقا دېسىڭىز، ئۇنىڭ پۈتۈن ئېسى - يادى:
بورە مېنى يەپ قويارمۇ؟" دېگەن جان قايغۇسى بىلەن تول-
ان ئىكەن.

— ھە، ئۇزۇن قۇلاق! ھەممە يىلەن ئۆز گېپىنى دەپ
بولدى. سەن نىمىشقا شۈمشىيىپ، چەكچىيىپ بۇلۇڭغا كىرىپ
كەتتىڭ؟! — دەپ سوراپتۇ تۈلكە بىردىنلا قىستاپ.

توشقان بىچارە "مېنى يەۋېتىدىغان بولدى" — دەپ،
تېخىمۇ قورقۇپ تىلى كالۋالىشىپتۇ.

شۇ چاغ ئەقىللىق تىكەۋاينىڭ رەھمى كېلىپ، ساقاللىرىنى
ئاچچىق بىلەن سىلكىپ، توشقاننىڭ قېشىغا كېلىپ، مۈڭگۈزى
بىلەن بىقىنىغا ئاستا تۈرتۈپتۇ - دە، قۇلىغىغا شىۋىرلاپ ئەقىل
ئۆگىتىپتۇ:

— ھەي نادان! ھەممىسى بىر سەۋەپ تېپىپ ئۆزىنى
ئاقلاپ بولدى. بۇنداق قورقۇپ جىم ئولتۇرساڭ، ئاخىرى بۇ
ئىش ساڭا توقۇلۇپ قالىدۇ. ھەممىسى سېنىڭ گوش يېمەيدىغان-
لىغىڭنى بىلىدۇ. مۇشۇ سەۋەپ بىلەن ئۆزەڭنى ئاقلا! بۇنى
گوش يېگۈچى ھايۋانلار يېگەندۇ، دېگىن!

بىچارە توشقان تىترەپ، ئەمدى ئېغىز ئاچاي دەپ
تۇرۇشىغا:

— ھەي ئۇزۇن قۇلاق! خۇدۇكسىنىپ، ئۇنچۇقمىغىنىڭغا

كىكىرتىكىنى قىرىپ، ئالدىن سالاپەت بىلەن ئاستا ئورنىدىن تۇ-رۇپتۇ - دە، ئالدىدىكى جامائەتكە كىدەيىگەن ھالىدا شۇنداق دەپتۇ:

— خالايىق! ئۆۋچى غوجامنىڭ بىر قويى يوقاپ كەتكەن ئىكەن، ئۇنى بىز جاڭگال ئەھلىدىن كورۇۋاتىدۇ. كىملەر يىگەن بولسا ۋە ياكى يىگەنلەرنى كورگەنلەر بولسا، كىم بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر ئۇنى مەلۇم قىلىشى ياكى پاش قىلىشى كېرەك. ئەگەر ئۇنىڭ قويىنى تېپىپ بەرمىسەك، ھەممىمىزنىڭ نىسلىنى قۇرۇتماقچى، شۇڭا بىر قوي ئۈچۈن ھەممىمىز تۈگەشمەيلى، قېنى بولايلى! ... — ئۇ، شۇنداق دەپ، ئارقىسىدىنلا چەكچەيگەن ۋەھشى كوزلىرىنى قەھرى بىلەن ھەممىگە بىر - بىرلەپ تىكىپ چىقىپتۇ ۋە يالۋۇتىش ئىسىدىن چىقىپ قالغان تومشۇغىدىكى قان يۇقىنى دەرھال يالۋېتىپتۇ. ئارقىدىنلا:

— مەنمۇ ئۇ قويىنى يىمىدىم ھەم كورمىدىم. ئەگەر يىگەن بولسام راستىمنى دەيتتىم. قېنى چاپسانىراق بولۇڭلار! نىمانچە ئىزىلىپ ئولتۇرۇشۇپ كەتتىڭلار! — دەپ ئالدىرىتىپتۇ.

ئۇنىڭ ۋەھشى تۇرقىدىن ۋە ئاچچىماق گەپلىرىدىن دىرىلدىشىپ، گەپنىڭ تېگىنى چۈشەنگەن ھايۋاناتلار قوينى كىمنىڭ يىپ كەتكەنلىكىنى بىلىشسىمۇ، لېكىن بېشىغا پالاكەت - ئاۋارىچىلىق چۈشۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرىشىپ ئۈنچۈقماي جىم ئولتۇرۇۋاپتۇ.

— مەنمۇ، — دەپتۇ تۈلكىۋاي ھىلىگەرلىك بىلەن كۈلۈپ، نايناقلاپ تۇرۇپ، — قويىنى يىمىدىم. ئەگەر يىگىنىمىنى بىرەر يەردە قايسىڭلار كورگەن بولساڭلار، يۈز - خاتىرە قىلماي دەڭلار!

— مەنمۇ يىمىدىم، — دەپ گەزىنى ئاقلاپتۇ ياۋا مۈشۈك.

— مەنمۇ يىمىدىم، — دەپتۇ سوسەر گۈرە.

ۇشىدىن كېتىپتۇ. ئاغزىدىن بولسا دېمەكچى بولغان سۆزىنىڭ
ەكسى چىقىپتۇ:

— قويىنى، ھ ... ھ ... مەن، يە ... يە ... يەيدىم ...

شۇنداق قىلىپ بىچارە توشقان قورقۇنچاقلىقىنىڭ كاساپىتى بىلەن ياۋۇز بۆرىنىڭ تۇھمىتىنىڭ ئېچىنىشلىق قۇربانى بوپتۇ.

قارىغاندا، قوينى سەن يىگەن ئوخشىمامسەن؟ ئېيتە! — دېگەن بورىنىڭ دەھشەتلىك ئۈنى جاڭگال بويلاپ ياڭراپ كېتىپتۇ. توشقان ھوشىنى يوقىتىپ، تېخىمۇ مەگدەپ كېتىپتۇ.

— راست، راست، — دېيىشىپتۇ كۆپلىگەن ھايۋانلار بورىنىڭ كېپىنى قۇۋۋەتلەپ ۋە ئۆز بېشىدىن پالاكەتنىڭ ئۇزاقلاۋاتقانلىغىنى ھىس قىلىپ، — قوينى چوقۇم توشقان يەپتۇ، بولمىسا يۈرەكلىك گەپ قىلغان بولاتتى.

— قېنى ئېيتە! — دەپتۇ بورە تېخىمۇ غالجىرلىق بىلەن قىستاپ - ۋاقىراپ.

— بولمامسەن گومۇش! — دەپتۇ تۈلكە ئالدىرىتىپ.

— ئەمدى ئىقرار قىلماي بولمىدى توشقانجان، دەۋەتكىن! سەن ئۈچۈن ھەممىمىز بالاغا قالمايلى! — دەپتۇ باشقىلار سالا - سۆلە قىلىشىپ.

بۇ ئادالەتسىزلىكتىن يۈرىگى ئېچىشىپ تۇرالماي قالغان تىكەۋاي شۇنچە جامائەتنىڭ توشقاننىڭ گوش يىمەي، ئۇرت يېدىغانلىغىنى بىلىپ تۇرۇپ ھەقىقەتكە كۆز يۇمۇپ، توشقاننى قۇربان قىلىپ بېرىشكىنىگە غەزەپلىنىپ كېتىپتۇ ۋە بۇ نادان - جاھالەتچىلىككە لەنەت ئوقۇپتۇ. ئۆزى ئوتتۇرىغا چىقىپ بۇ ھەقىقەتنى سۆزلەشنى نەچچە رەت ئويلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆيىدە خوتۇنى ئۇشكىخان يېڭى تۇغۇتلۇق بولۇپ، ئىككى بوۋىغى يىغلاپ قالغان ئىكەن. دوگىيىپ چىقىپ قېلىپ، ئائىلىسىگە پالاكەت يېتىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، بىرەر نەرسە دېيەلمەي، تىت - تىت بولغىنىچە ئىلاجىسىز تۇرۇپ قاپتۇ.

شۇ چاغ توشقانمۇ جان ئۈمىدىدە، ھوشىغا كېلىپتۇ. غەيرەتلىنىپ ئۆزىنى ئاقلىماق بولۇپتۇ. لېكىن ئەمدىلا ئېغىز ئاچاي دەپ تۇرۇشىغا، كۆزى بورىنىڭ دەھشەت بىلەن ھومىيىپ، پارقىراپ تۇرغان كۆزىگە چۈشۈپ ۋۇجۇدى ئوتتا ئېرىگەندەك يۇمشاپ،

ئەمما كىچىك ئوغۇل دادىسىنىڭ كەسپىگە ۋارىس، ھۈنەر-
گە - ھالاللىققا ھېرىس ئىكەن. شۇنداق بولغاچقا دادىسى بۇ
بالىغا بەكمۇ ئامراق ئىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ھەپتىلەر كېتىپتۇ. داۋۇت ئاخۇن ئىگەر-
چى قېرىپتۇ، ئۆمۈر ئېتى ھېرىپتۇ ......

بوۋاي ئۆلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى چوڭ خوتۇن بىلەن ئو-
نىڭ توققۇز بالىسى ئۆي - بىساتلىرىنى پوكىنىغا بېسىپ، كىچىك
خوتۇن بىلەن كەنجى ئوغۇلنى ھەر تەرەپتىن قىسىپ، خارلاپتۇ،
كوپ ئۆتمەي بولەك ئۆي ئايرىپ بىر كاتەككە پالاپتۇ.

چوڭ خوتۇن ۋە توققۇز ئوغۇل ئۆگچە قالغاندىن كېيىن،
ئىش قىلماي يېتىپ يەپ، يەر - زېمىنلىرىنى ئالغىنىغا سېتىپ
يەپ، يېلىغا قالماي ئۆزى ئاق يەردە، پەلىمگى داق يەردە
قاپتۇ.

كىچىك ئوغۇل ئاتىسىدىن ئىخلاس بىلەن ئۆگەنگەن ئىگەر-
چىلىك ھۈنىرىگە تايىنىپ جان بېقىپتۇ. توققۇز ھورۇن ھەپتىسىگە
ئاران بىر دانە ئىگەر ياسىسا، ئۇ، يالغۇز ئۆزى توققۇز ئىگەر
ياساپتۇ، شۇڭا ئىش كۈندىن - كۈنگە ئېقىش تېپىپ، تۇرمۇشى
تەدرىجى ياخشىلىنىپتۇ. كىچىك ئوغۇلنىڭ توققۇز ئىگىرى بازار-
دىن ئېشىپ قالماپتۇ، ئەمما چوڭ ئوغۇللارنىڭ قول ئۇچىدىلا
ياسىغان ئىگىرىنى ھېچكىم ئالماپتۇ. بۇنىڭغا چىدىمىغان توققۇز
ھورۇن بار يامانلىقنى ئىنىسىدىن كورۇپ، نېمە قىلىشى ھەققىدە
يوشۇرۇن مەسلىھەت قىلىشىپتۇ. خۇدايىمدىن ئۆزلىرىگە ئامەت،
ئىنىسىگە پالاكەت تىلىشىپتۇ، ئاخىرى بولماي، يامان غەرەز بىلەن
چىشلىرىنى بىلىشىپتۇ. ئەتە بازار دېگەن كۈنى تۈن نىسپى
بىلەن ئىنىسى ياتقان ھويلىغا ئوغرىلىقچە كىرىپتۇ. تام تۈۋىگە
قاتار تىزىپ قويۇلغان بىر بىرسىدىن چىرايلىق توققۇز ئىگەر-
نى بىر يەرگە يىغىپ ئوت يېقىپتۇ، "ئەمدى بىز ئىگىرىمىزنى

ئىگەرچىلىك ئوغۇللىرى

بۇرۇندىنمۇ بۇرۇندا، يا بولەك جايدا، ياكى مۇشۇ ئورۇندا، تەكلىماكاننىڭ بېشىدا، ئىلچىنىڭ سەل ئېشىدا بىر مەھەللە بولۇپتىكەن. بۇ مەھەللىنىڭ قويىنى باغ، مۆشۈلىرى ياغ، سۈيى تاتلىق، ئادەملىرى بولسا، گاھى پىيادە، گاھى ئاتلىق ئىكەن.

شۇ ئادەملەر ئارىسىدا داۋۇت ئاخۇن ئىسىملىك 80 ياشقا كىرگەن بىر ئىگەرچى ئۇستام بولۇپ، ئۇ ھۈنەردە كامالەتكە يەتكەن، داڭقى نە - نەلەرگە كەتكەن كىشى ئىكەن. ئۇنىڭ ئىككى خوتۇنى بولۇپ، چوڭ خوتۇنىدىن توققۇز، كىچىك خوتۇنىدىن بىر ئوغۇل پەرزەندىسى بار ئىكەن. ئىگەرچى بوۋاي ئون ئوغلىغا تەڭ كۆز بىلەن، خوتۇنلىرىغا بولسا كەڭ كۆز بىلەن قاراپ، بالىلىرىنى غەشلىككە، خوتۇنلىرىنى كۈندەشلىككە قويماي تىرىكچىلىك قىلىدىكەن. شۇغىنىسى چوڭ خوتۇنىدىن بولغان توققۇز ئوغلى ھورۇن، تېرىككەك، يېگىلى ئامراق، ئىش دىسە بېشى ئاغرىيدىغان زېرىككەك؛ كىچىك خوتۇنىدىن بولغان كەنجى ئوغۇل زېرەك ھەم ئىشچان، كۆڭلى تۈز، ئوچۇق يۈز بولۇپ ئۆسكەن ئىكەن. شۇڭا، بوۋاي ئون ئوغلىغا ئۆز ھۈنىرىنى تەڭ ئۆگىتىپ، ھالال ياشاپ باياشات تۇرمۇش كەچۈرۈشنى تەۋسىيە قىلغان بولسىمۇ، توققۇز چوڭ ئوغلى ئىگەرچىلىك ھۈنىرىگە بوش قىزىقىدىكەن، ھىلى قىلغان ئىشىدىن ھىلى ئېزىقىدىكەن. باشقىلارنىڭ ياخشى كۈن كۆرگىنىگە چىدىماي كۆز قىزارتىدىكەن، تەييارتاپ مىجەز بىلەن باشقىلارنىڭ ھالال رىزقىغا قول ئۇزارتىدىكەن.

نى ئىززەتلەپ، دولىسىغا قېقىپتۇ. ھەرقانچە پىخسىق، ئاچكوز
بولسىمۇ بىر تاغار "ئالتۇن" نىڭ ئالدىدا مىڭ تىللا ھېچنېمە
كورۇنمەپتۇ، شۇڭا باھاسىنى تالاشماي دېگىنىگە ئاپتۇ، كومۇر
بايغا قاپتۇ. مىڭ تىللانى كەنجى ئوغۇل يانچۇغىغا ساپتۇ. ئۇ مال
بازىرىدىن يارامىلىق ئىككى خېچىر سېتىۋاپتۇ. ئاشلىق بازىرىدىن
ئىككى تاغار بۇغداي، گوش بازىرىدىن يېرىم سان گوش ئاپتۇ.
سودىلىقى تۈگىگەندىن كېيىن ناخشىسىنى دوك قاتۇرۇپ مەھەل-
لىسىگە قايتىپتۇ.

چوڭ خوتۇنىدىن بولغان توققۇز ئوغۇل قارىغىدەك بولسا،
ئىنىسى ئىككى خېچىرغا مال يۈكلەپ، ناخشىسىنى بولۇشىغا ئو-
قۇپ كېلىۋاتقىدەك. بۇ ھالدىن گاڭگىرىغان پېتى بىر بىرىگە
كوز قىسىپتۇ. ھەيرانلىقىنى مىڭ تەسلىكتە بېسىپتۇ. ئارىدىن بىر-
سى، ئارقىدىن ھەممىسى چىقىپ يولنى توساپتۇ، يالغاندىن ئەھ-
ۋال سوراپتۇ ۋە "بۇنچە نەرسىنى نەدىن تاپتىڭ؟" دەپ
قىستاپتۇ.

كەنجى ئوغۇل بولغان ئەھۋالنى، قىلغان ئامالنى، تاپقان
پۇل - مالنى ئاكىلىرىغا جايى - جايى بىلەن سوزلەپ بېرىپتۇ.
بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇلارنىڭ قوسىقىغا جىن كىرىپتۇ. ئۇلار ئوي-
گە چىقىپ بىر ھەپتىدىن بۇيان ياسىغا توققۇز ئىگىرنى يىغىپ
ئوت قويۇپتۇ. كويۇپ لاخشى بولغاندا ئۈستىگە ماتال سۇ قۇيۇپ-
تۇ. چوغ كومۈرگە ئايلىنىپتۇ. كومۈر - تاغارغا جايلىنىپتۇ. توق-
قۇز ھورۇن بازارغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار بازارنى چوگى-
لەپ، ۋاقىراپ - جاقىراپ ھالىدىن كېتىپتۇ، بىر چاغدا قەدىمى
ھىلىقى كومۈرنى "ئالتۇن" دەپ سېتىۋالغان كەم ئەقىل، ئاچكوز
باينىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا يېتىپتۇ.

بۇ چاغدا باي ئالدانغىنىدىن غەمگە چومۇپ، مىڭ تىللا-
نىڭ دەردىدە تىنماي ياش توكۇپ، پۇتى كويگەن توخۇدەك

ساتالايمىز" دەپ ئويلاپ، خوشلۇقتىن شولگەيلىرى ئېقىپتۇ.

ئەتىسى، ئىنىسى قارىغىدەك بولمىسا ئىسگەرلىرى يوقمىش، "بۇنى قىلغان چوقۇم ئاكىلىرىم" دەپ گۇمانلانغان بولسىمۇ، لېۋىنى چىشلەپ گەپ قىلماپتۇ. ئۇيدىن بىر ئاغار ئېلىپ چىقىپ، كۆل ئىچىدىن كومۇرلەرنى خىلاپتۇ. گۈلى ئاغارغا قاچىلاپ، ئىشەكىگە ئارتىپ، ئۈستىدىن ئاغامچا بىلەن چىڭ تارتىپ، بازارغا راۋان بولۇپتۇ.

شۇ شەھەردە پۇل دىسە جانىنى بېرىدىغان، بىر پۇلنى "ئانام"، يەنە بىر پۇلنى "دادام" دەيدىغان ئاچكوز بىر باي بار ئىكەن.

كەنجى ئوغۇل ئاشۇ باينىڭ ئىشىك ئالدىغا كەپتۇ، ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپ: "كورسە كومۇر، كورمىسە ئالتۇن. ئەرزان ساتىمەن، نەق ساتىمەن، پۇلىغا ئامراقلار بۇنى دەرھال سېتىۋالسۇن! ..." دەپ توۋلاپتۇ.

كەم ئەقىل، ئاچكوز باي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۇيىدىن سىرتقا چىققىچە نەچچە يىقىلىپ - قوپۇپ، "سۇبھانىللا"نى تالاي قېتىم ئوقۇپ كەنجى ئوغۇلنىڭ يېنىغا كەپتۇ - دە، ئاستا پىچىرلاپ سوراپتۇ:

— ئاغىرىڭدىكى نىمە؟

— دىدىمغۇ، كورسە كومۇر، كورمىسە ئالتۇن، بۇ ئاغارغا قاچىلانغىنى ئەسلى ئوتۇن، ھازىر كومۇردەك كورۇنىدۇ، ئەل ئويقۇغا كەتكەندە ئاغزىنى ئاچساڭ بۇ كومۇر ئالتۇنغا ئايلىنىدۇ. ئالاي دىسەڭ ساڭا مىڭ تىللاغا ساتىمەن، بولمىسا ئىشىگىمنى ھەيدەپ قايتىمەن، — دەپتۇ بالا.

بۇ گەپ كالتە پەم باينى قىزىقتۇرۇۋېتىپتۇ. "ئالتۇن" دىگەن گەپ ئەقلىدىن يەنىمۇ ئېزىقتۇرۇۋېتىپتۇ. "باشقا بىر كىم ئېلىۋالمىغىدى" دەپ ئەنسىرەپ توت تامغا بېقىپتۇ، ئاندىن كەنجى ئوغۇل

بۇ سەھرادا ناھايىتى پېخسىق، كۆپلىرى سېسىق، كۆزلىرى قىسىق، ئاچچىقى يامان بىر باي ئالتە مولزۇق يەرگە خامان ياساپ بۇل بۇغدايلىرىنى يېيىپ تۇرغان ئىكەن. كەنجى ئوغۇل ئانىسىنى مىندۇرگەن خېچىرنى باينىڭ خامىنىغا ھەيدەپ قويۇپتۇ. ئۆزى بولسا سەل يىراقتىكى بىر كالتە تامنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تاھارەتكە ئولتۇرۇپتۇ. خېچىر بۇغداينى كورسىلدىتىپ يېگىلى تۇرۇپتۇ. پېخسىق باي بۇ ھالنى كورۇپ ئەرۋايى قىرىق گەز ئۆرلەپ، ئاغزىنى بۇزۇپ تىل سالغىنىچە يۈگۈرۈپتۇ ۋە قولىدىكى تومۇر ئارا بىلەن خېچىر ئۈستىدىكى مەرھۇمنى بىرنەچچىنى ئۇرۇپتۇ. مەرھۇم يەرگە يىقىلىپ چۈشۈپتۇ.

شۇ چاغدا كەنجى ئوغۇل كالتە تامنىڭ ئارقىسىدىن تامبىلىنى كوتەرگەن پېتى يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئانىسىنىڭ مەگزىگە - مەگزىنى يېقىپ "ۋاي ئانام" دەپ يىغلاشقا باشلاپتۇ.

باي نىمە قىلارىنى بىلەلمەي، ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قاپتۇ، كەنجى ئوغۇل "ئانامنى تولە!" دەپ باينىڭ ياقىسىدىن ئاپتۇ. خۇن دەۋاسى قىلىمەن دەپ قازى قېشىغا سورەپ، بولۇشىغا داۋراڭ ساپتۇ.

باي كەنجى ئوغۇلغا بىر ھازا يالۋۇرۇپتۇ. ئاندىن ئىككىسى سوزلىشىپ، باينى قازىنىڭ قېشىغا سورىمەيدىغان، كەنجى ئوغۇلمۇ بۇ ئىشنى بىركىمگە دىمەيدىغان، باي 20 تاغار بۇغداي، 20 ئىشەك، 2 مىڭ تىللا نەق پۇل بېرىدىغان، جەسەتنى كەنجى ئوغۇل ئاستىلا ئاپىرىپ كومۇدىغانغا كېلىشىپتۇ.

ئەتىسى، توققۇز ئوغۇل قارىغۇدەك بولسا كەنجى ئوغۇلنىڭ ھويلىسى ئاش بىلەن ئىشەككە، يانچۇغى پۇل - پىچەككە تولۇپ كەتكەنمىش. ئۇلار كەنجى ئوغۇلنىڭ ھويلىسىغا كەپتۇ:

— ئەسسالام ئىنىم، بۇنچە مال - دۇنيانى نەدىن تاپتىڭ؟ — دەپتۇ.

بىقىراپ، پىچاق تەككەن توپاقتەك ۋاقىراپ يۈرگەن ئىكەن. "كورسە كومۇر، كورمىسە ئالتۇن، ئەرزان ساتىمەن، نەق ساتىمەن" دەپ ۋاقىراشقان ئاۋازنى ئاڭلىغان باي ئۆيىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ، بولارنى كۆرۈپ - سورەپ قازىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپتۇ. قازى ئەھۋالنى ئۇقۇپ، توقسۇز ئوغۇلنى قىرىقتىن دەررە ئۇرغۇزۇپتۇ. ئاندىن يانچۇقلىرىنى ئوڭ - تەتۈر قىلىپ بار - يوقىنى بايغا تاپشۇرۇپتۇ. ھەتتا مىنىپ بارغان ئېشەكلىرىنىمۇ ئېلىۋاپتۇ.

تاياق دەستىدىن ئۇستىخانلىرى ئوزىنىڭ ئەمەستەك، مال - بىساتىدىن ئايرىلغانلىقى ئىچ پۇشۇغىدا مەس - ئەلەستەك بولۇپ قالغان توققۇز ئوغۇل دەرت - ئەلەمگە پايلىماي، قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ ئالدى - كەينىنىمۇ ئويلىماي مەھەللىسىگە چىقىپتۇ. كەنجى ئوغۇلنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇنى ئىزلەپ ئۇيان - بۇيانغا بېقىپتۇ. ئۇنى تاپالماي جىلى بولغىنىدىن كەنجى ئوغۇلنىڭ ئىنتىقامىنى ئانىسىدىن ئاپتۇ — بىچارىنىڭ گېلىنى غىققىدە سىقىپتۇ.

بىر چاغدا، كەنجى ئوغۇل تۈگمەندىن قايتىپ كېلىپ ئۆيگە كىرگەندەك بولسا، ئانىسى ئۆلۈك ياتقىدەك. ئوغلىنىڭ كوزلىرىدىن تاراملاپ ياش توكۇلۇپتۇ. بۇ ئىشنى ئاكىلىرىنىڭ قىلغىنىنى بىلىپ، چىشلىرى گەز - گەز بولۇپ، مۇشتلىرى تۈگۈلۈپتۇ. لېكىن "قازاغا رىزا، بالاغا سەۋرى" قىلىپ ئاچچىقىدىن يېنىپتۇ. بىر ھازا ئويلىغاندىن كېيىن، ئەپچىل بىر چارە ئويلاپ تېپىپتۇ...

ئەتىسى ئەتىگەندە مەرھۇمنىڭ ئۇستىۋېشىنى يەڭگۈشلەپ، پاختىنى ياغاچقا پەلكۈشلەپ، ئۇسمىغا مىسلەپ، ئانىسىغا كېلىشتۈرۈپ پەداز قىپتۇ. ئاندىن كېيىن خېچىرغا ئاۋايلاپ مىندۈرۈپ، يىقىلىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قولتۇغىنى ئىككى ئاچىغا ئىلدۇرۇپ، سەھرا تەرەپكە قاراپ يولغا چىقىپتۇ.

قېينىلىپ، تەقدىرگە تەن بېرىپ تۇرغاندا يېقىنىلا بىر يەردىن قويلارنىڭ مەرەشكەن، ئىككى ئادەمنىڭ گەپلەشكەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپتۇ. هايال ئۆتمەي بۇ ئاۋازلار ئىشەكنىڭ يېنىدا پەيدا بوپتۇ.

— كىمنىڭ ئىشىكىدۇ بۇ، ئۈستىدە يۈكمۇ بار ئىكەن،— دەپتۇ بىرسى.

— خۇدانىڭ بەرگىنى شۇ - دە، ھەيدە ئىشەكنى، — دەپتۇ يەنە بىرسى.

بۇلارنىڭ سوز - پارىڭىدىن تاغار ئىچىدىكى كەنجى بۇ ئىككى ئادەمنىڭ بىرسىنىڭ باي، يەنە بىرسىنىڭ قويچى — مالاي ئىكەنلىكىنى پەم قىپتۇ. كەنجى ئوغۇل بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن كاللىسىغا بىر ئەقىل كەپتۇ. پۇرسەتنىڭ بارىدا بىردەم بەس قىلىپ باقماقچى بولۇپ يوتىلىپ "ئەھە - ئەھە" دەپتۇ.

يوتەل ئاۋازىدىن چوچۇگەن باي:

— كىم سەن؟ تاغارنىڭ ئىچىدە نىمە قىلىپ يۇرسەن؟— دەپ توۋلاپتۇ.

كەنجى ئوغۇل:

— كىم بولاتتىم، ھاكىم بولمايمەن دەپ مەنسەپتىن قېچىپ تاغارغا كىرىۋالغان ئادەممەن!... — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان باي:

— شۇكرى، ئۇزاقتىن بېرى مەنسەپ تاما قىلىپ ئاللاغا قىلغان يىغا - زارىم ئىشقا ئاشىدىغان چاغ كەپتۇ، — دەپتۇ-دە، تاغارنى ئىشەكتىن چۈشۈرۈپتۇ، كەنجى ئوغۇلنى تاغاردىن چىقىرىپتۇ.

— سوزلە، — دەپتۇ باي، — كىم سېنى ھاكىم بول دەپ قىستىدى؟ تاغارغا كىم سولىدى؟ قانداق قىلىپ ھاكىم بولغۇلۇق؟

كەنجى ئوغۇل چاندۇرماي كورۇشۇپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

— كېچىدىن ئۇيگە ئوغرى كىرىپتىكەن، ئانام دەمستى تو- يۇپ قېلىپ جەگىلىشىپتۇ، ئاياللىقىغا باقماي ئېلىشىپتۇ - بەللىشىپتۇ. ئوغرى ئانامنىڭ كېلىدىن بوغۇپ ئولتۇرۇۋېتىپتۇ. تۇگمەندىن كەلسەم بىچارە ئانام ئۇلۇك يېتى يېتىپتۇ. ئانامنى خىچىرغا ئارتىپ ئاغامچا بىلەن چېگىپ، مەھكەم تارتىپ بازارغا باردىم. "ئانا گوشى ئالامدۇ؟" دەپ ۋاقىردىم. نەق پۇلى بارلار تىللا- غا، پۇلى يوقلار ئىشەك ۋە ئاش - تاغارغا تالىشىپ سېتىۋالدى. بۇ مال - دۇنيا "ئانا گوشى" ساتقان پۇلغا كەلگەن.

توققۇز ئوغۇل بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىشىنىپتۇ، ئەخمەقلىقىدىن يالغاننى راست دەپ ئىشىنىپتۇ. توزۇك بىر مەسلىھەت قىلىشا - قىلىشمايلا ئۆيگە بېرىپ ئانىسىنى بوغۇپ ئولتۇرۇشۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇلنىڭ ئېيتقىنى بويىچە، ئانىسىنىڭ ئۇلۇگىنى ئىشەككە تېڭىپ، سەھەرلەپ مېڭىپ بازارغا بېرىپ "ئانا گوشى سالىمىز" دەپ ۋاقىراپ - جاقىراپتۇ، ئۇنلىرى پۇتۇپتۇ، دەرمانى كېتىپتۇ، ۋاقىت كەچ پىشىندىن ئوتۇپتۇ. ئەمما ھېچكىم "ئانا گوشى" سېتىۋالماپتۇ، ئەكسىچە، بولارنى "ساراڭ" ئىكەن دەپ چوڭ - كىچىك، ئۇلۇغ - ئۇششاق ھەممىسى مەسخىرە قىلىپتۇ. چالما - كېسەك ئېتىپ، لاي چېچىپ بازاردىن قوغلىۋېتىپتۇ.

توققۇز ئوغۇل دەردىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي غالجىرلىشىپ- تۇ. كەچتە مەلىسىگە كېلىپلا ئىنىسىنى تۇتۇپ تاغارغا سولاپ، ئىشەككە ئارتىپ دەرياغا تاشلىۋەتمەك ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

ماڭا - ماڭا بىر يەرگە بارغاندا، ماغدۇرى كېتىپ راسا ھارغاندا، ئىشەكنى ئوتلاقتا قويۇۋېتىپ، كوزلىرى سەل يىراقتىكى ئېرىق بويىغا بېرىپ قاتتىق - قورۇق نانلىرىنى ئېرىقتىكى سۇغا چىلاپ يېگىلى تۇرۇپتۇ.

كەنجى ئوغۇل تاغارنىڭ ئىچىدە يا ياتالماي، يا قوپالماي

— ئۆلمىدىڭمۇ؟ بۇ قويلارنى نەدىن ھەيدەپ كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ ئاكىلىرى.

— ياق، ئۆلمىدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ كەنجى ئوغۇل، — بۇ قويلارنى سىلەر مېنى تاشلىۋەتكەن دەريانىڭ تېگىدىكى يايلاقتىن ھەيدەپ كەلدىم.

— ئاران مۇشۇ قويلارلا بارمىكەن، ياكى ...

ئاكىلىرىنىڭ ئاچكۆزلۈكى، بەدنىيەتلىكىدىن تويغان كەنجى ئوغۇل كۆڭلىگە بىر پىلاننى پۈكۈپ، چاندۇرماي مۇنداق دەپتۇ:

— ۋاي ئاكىلىرىم، ئۇ يەردە پادا - پادا قويلار، قوتان - قوتان ئۇيىلار، ئىشقىلىپ ھەممە نەرسە بار ئىكەن، مەن ئۆزەمگە چۇشلۇق ھەيدەپ كەلدىم. قالغانلىرى "بىزنىمۇ يورۇق ئالەمگە ھەيدىگەچ كەت" دەپ مەرىشىپ، ھۆكىرىشىپ قالدى ...

— جېنىم ئۇكام، — دەپتۇ ئۇلار، — بىزگە شۇ يەرنى كۆرسىتىپ قويغان بولساڭ، سېنىڭ سايەڭدە بىزمۇ مال - چارۋىلىق بوپقالغان بولساق؟ ...

— ماقۇل، — دەپتۇ كەنجى ئوغۇل، — يۈرۈڭلار، مەن سىلەرگە قوي بار يەرنى كۆرسىتىپ قوياي.

توققۇز ئوغۇل كەنجى ئوغۇلغا ئەگىشىپ يولغا چىقىپتۇ. بىر چاغدا دەريانىڭ چوڭقۇر يېرىگە بېرىپ، ئىگىزدىن تۆۋەنگە بېقىپتۇ. ئۇلار كۆرۈپتىكى، سۇنىڭ ئاستىدا بىر تالاي قوي - قوزىلار مەرىشىپ تۇرغىدەك. بۇ ئەسلى كەنجى ئوغۇل ھەيدەپ كەلگەن قويلارنىڭ سۇدىكى سايىسى ئىكەن.

— ئەنە، — دەپتۇ كەنجى ئوغۇل، — قويلار مۇشۇ يەردە.

توققۇز ئوغۇل بىر بىرسىدىن قىزغىنىپ، بۆرۈنىراق سۇغا چۇشۇپ كوپىرەك قوي ھەيدەپ چىقىشنىڭ غېمىدە ئارقا - ئارقى-

كەنجى ئوغۇل:

— تۈنۈگۈن ئۆيدە ئولتۇرسام، بىر توپ ياساۋۇللار كې-لىپ، "سىزنى شەھەرنىڭ ھاكىمى قىلماقچى، مەيسگە چىقسىڭ" دەپ كەپتۇ، مەن "تېچقىنا تىرىكچىلىكىمنى قىلاي، مەنسەپ تۇتۇشنى بىلمەيمەن" دەپ بىر كۈن يالۋۇردۇم. ئۇلار "پادىشانىڭ بۇيرۇغى" دەپ زادى ئۇنىمىدى، ئاخىرى تاغارغا سولاپ ئېلىپ ماڭدى. ياساۋۇللار مۇشۇ يېقىندا ئارام ئېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ.

باي ناھايىتى مەنسەپپەرەس، تاماخور ئادەم ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇزاقتىن بېرى بىرەر مەنسەپنىڭ چوققىسىغا مىنگۈسى بولىسىمۇ ھېچ يولىنى قىلالماي يۈرۈپتىكەن. كەنجى ئوغۇلنىڭ سۆزى ئۇ-نىڭ مەنسەپ تاماسىنى — ئارزۇ تەقەززاسىنى ھەسسىلەپ ئاشۇ-رۇۋېتىپتۇ. شۇڭا:

— ئەي ئەخمەق، مانا، ئالدىڭدا تۇرغان ئىككى يۈز قوي، ئەنە مالچى، مەن ھاكىم بولۇشقا رازى، ئىككىمىز مالنى مەنسەپكە، مەنسەپنى مالغا تېگىشەيلى، بولامدۇ؟ — دەپتۇ.

كەنجى ئوغۇل بىلەن مالچى ھىلقى باينى ئەپلەپ، ئۇنى تاغارغا كەپلەپ، ئاغزىنى چىگىپ، ئىشەككە بۇرۇنقىدەك ئارتىپ قويۇپ، مالنى ھەيدەپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

قويچى مالاي مەنسەپپەرەس، ئاچكۆز بايدىن قۇتۇلغىنىغا، كەنجى ئوغۇل 200 قويلۇق بولغىنىغا خوش بولۇپ، خوشلىشىپ ئايرىلىپتۇ.

ئەتىسى توققۇز ئوغۇل ئورنىدىن ۋاقىتچە تۇرۇپ، كەنجى ئوغۇلدىن قۇتۇلدۇق دەپ مەيدىسىگە ئۇرۇپ تالاغا چىققۇدەك بولسا ئەتراپنى بىر پادا قوي لىق ئاپتۇ. ئۇلار كەنجى ئوغۇل-نى يەنىلا ھايات ھالىتىدە كورۇپ "ئاللا - تووۋا!" دەپ دات ساپتۇ.

مەلىكە دىلسۇز

بۇرۇن بۇرۇنكەن، سوقا تۇرنىكەن، سېغىزخان جېدىكەن، قۇيرۇغى يەردىكەن، پاقا راۋاپچىكەن، سالما غىجەكچىكەن، بۆرگە ئۇسۇلچى، پاشا غەزەلچىكەن. شۇل زاماندا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ مەلىكە دىلسۇز دېگەن بىرلا قىزى بار ئىكەن، بۇ قىز ناھايىتى ساھىپجامال بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئاي ۋە كۈنمۇ خىجىل بولىدىكەن. قىز چوڭ بولۇپ تۇرمۇش يېشىغا يېتىپتۇ. بۇ قىزغا نۇرغۇن پادىشالاردىن كېلىن قىلىۋېلىش ئۈچۈن ئەلچىلەر كەپتۇ. پادىشانىڭ دۇنيالىقتا بىرلا پەرزەنتى بولغاچقا "قىزىم كىچىك" دەپ جاۋاپ بېرىدىكەن. پادىشانىڭ شەھىرىدە بىر ئاشىق بار ئىكەن، بۇ ئاشىق چىلىمنىڭ سەيخانىسىغا تاماكىسىنى پوتەيدەك قويۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تىزەك چوغىنى قويۇپ چېكىدىكەن. بىر كۈنى پادىشا تاھارەت ئېلىپ ئۆز ھوجرىسىدىن چىقىۋاتسا ئاشىق پادىشانىڭ ئالدىغا كېلىپ: "ھەق شەيدىللا" دەپ نوۋلاپتۇ. پادىشا: "ئەجەپمۇ بۇ ئاشىق سەھەردە كېلىپ قالدى، دەرھال سەدىقە بېرىشىم كېرەك" دەپ كەينىگە كىرىپ غەزنىدىن بىر لىگەندە تىللا ئېلىپ چىقىپ ئاشىققا تەگلەپتۇ. ئاشىق تىللانى ئالماپتۇ. پادىشا:

— ئەي ئاشىق، تىللانى ئالمىساڭ نېمە تىلەيسەن؟— دەپتۇ.

— سىز بېرەي دەڭ، ئاندىن مەن تىلەيدىغان نەرسىنى دەيمەن،— دەپتۇ ئاشىق.

— نېمە تىلىسەڭ شۇنى بېرىمەن، تىلەيدىغان نەرسىنى دېگىن،— دەپتۇ پادىشا.

دىن دەرياغا سەكرەپتۇ ــ دە، سۇغا غەرق بولۇپ ئۆلۈپتۇ.

كەنجى ئوغۇل خاتىرجەم ھالدا مەھەللىسىگە قايتىپ كېلىپ، دادىسىنىڭ ئىگەرچىلىك ھۈنىرىنى يېڭىۋاشتىن قولىغا ئېلىپ، ئۆي ــ ئوچاقلىق بولۇپ، بالا ــ چاقا تېپىپ ئۆز تىرىكچىلىكىنى قىلىپتۇ.

— ئانا، نېمە ئىش؟ — دەپتۇ، قىزنىڭ ئانىسى:

— قىزىم، دادىڭىز باياتىن تاھارەت ئالغىلى چىقىپ بىر ئاشىققا ئۇچراپتۇ، — دەپ دادىسى بىلەن ئاشىق ئوتتۇرىسىدا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— دادام مېنى ئاشىققا بەرگەن بولسا سىز نېمە دېدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ قىز.

— مەنمۇ دادىڭىزنىڭ پىكرىگە قوشۇلدۇم، — دەپتۇ ئانىسى.

— سىلەر مېنى خۇدا يولىدا ئاشىققا بەرگەن بولساڭلار مەنمۇ ئۆزەمنى خۇدا يولىدا ئاشىققا تەقدىم قىلدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قىز.

شۇنىڭ بىلەن قىز بىر خالتىدا ئۇن، چاي قاينىتىدىغان بىر دانە چوگۈن، بىر چۆچەك، بىر سىقىم تىللانى يانچۇغىغا سېلىپ چىقىپتۇ. پادىشا ۋە خوتۇنى قىزىنى ئاشىققا قوشۇپ يولغا ساپتۇ. ئاشىق مەلىكە دىلسوزىنى كەينىگە سېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئاشىق مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، يول يۈرۈپمۇ مول يۈرۈپتۇ. مەلىكە:

— ئۆيىڭىز قەيەردە؟ — دەپ سورىغان ئىكەن، ئاشىق:

— توغراق مازار دېگەن يەردە بىر تېمى بار، ئۈچ تېمى يوق بىر ئۆيۈم بار، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. نەتىجىدە ئۇزۇن يول يۈرۈپ بىر توغراقلىق قەۋرىستانلىققا بېرىپ، بىر پۇچۇق گۈمبەزگە كىرىپتۇ. قارىسا، دېگەندەك بىر تېمى بار، ئۈچ تېمى يوق ئىكەن، مەلىكە ئاشىققا قاراپ:

— ئەي ئاشىق، ئۆيىڭىزنىڭ ئۈچ تېمى يوق، ئۈستىمۇ ئوچۇق ئىكەن. قار، يامغۇر، بوران بولىدۇ. بۇ مازارلىقتىكى دەرەخلەر بىزدەك ئاشىقلارنىڭ. سىز ئاشۇ كۆرۈنگەن يۇرتقا بېرىپ، بىر تامچى، بىر ياغاچچى چاقىرىپ كەلسىڭىز، تامچى ئۈچ تامنى ئېتىپ بەرسە، ياغاچچى ئۇستا يېپىپ بەرسە، ئاندىن خاتىرجەم

— ئىككىنچى قېتىم بېرەي دەڭ، — دەپتۇ ئاشىق.

— تىلىگىنىڭنى بېرىمەن، — دەپتۇ پادىشا. شۇنداق قىلىپ پادىشانىڭ ۋەدىسىنى ئالغاندىن كېيىن ئاشىق:

— سىزنىڭ قىزىڭىز مەلىكە دىلسوزنى خۇدا يولىدا تىلەيمەن، — دەپتۇ.

پادىشا بۇ سوزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تۇرۇپ قېلىپ:

— يامان يەردىن تۇتتۇڭ، دۇنيادا يالغۇزلا بىر قىز ئىدى. خەير، مەن جاۋابىمنى بەردىم. بىر پەرزەنت ئەر بىلەن ئايالنىڭ بولىدۇ، مەن ئايالىمدىن سوراپ چىقاي، — دەپ ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.

پادىشا ئۆيگە كىرىپ ئايالىغا بولغان ۋەقەنى تولۇق بايان قىلىپتۇ، ئاخىرىدا:

— ۋەدە قىلغانلىقىم ئۈچۈن مەن ئۆزەمگە تېگىشلىك قىسمىنى بەردىم، سەن نىمە دەيسەن؟ — دەپتۇ.

پادىشانىڭ ئايىلىمۇ سېخى ئايال ئىكەن، پادىشانى سىنىماق بولۇپ:

— دۇنيادا بىرلا پەرزەنتىمىز تۇرسا — بەردىڭىزمۇ؟ — دىگەن ئىكەن، پادىشا:

— شۇنداق بولسا سەن بەرمىسەڭ مېنىڭ تېگىشلىكىمنى بەردىم، — دەپ قولىغا قىلىچنى ئاپتۇ. مەلىكە دىلسوز ئۇخلاۋاتقان ئىكەن، شۇڭا پادىشا:

— خوتۇن، مەن لەۋزىمدىن يانالمايمەن. قىزىمنى قىلىچتا ئىككى پارچە قىلىمەن. بىرى ئۆزەڭگە قالىدۇ. بىرىنى ئاشىققا بېرىمەن، — دەپتۇ. پادىشانىڭ خوتۇنى:

— ھېلىغۇ بىر قىز ئىكەن، ئەگەر سىز خۇدا يولىدا بەرگەن بولسىڭىز مىڭ قىز بولسىمۇ بەردىم، — دەپتۇ. پادىشا خوتۇنىغا قىزىنى ئويغىتىپ چىقىشنى بۇيرۇپتۇ، پادىشانىڭ خوتۇنى قىزىنى ئويغىتىپتۇ. قىز:

— ئانا، نېمە ئىش؟ — دەپتۇ قىزنىڭ ئانىسى:
— قىزىم، دادىڭىز باياتىن تاھارەت ئالغىلى چىقىپ بىر ئاشىققا ئۇچراپتۇ، — دەپ دادىسى بىلەن ئاشىق ئوتتۇرىسىدا بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.
— دادام مېنى ئاشىققا بەرگەن بولسا سىز نېمە دەيدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ قىز.
— مەنمۇ دادىڭىزنىڭ پىكرىگە قوشۇلدۇم، — دەپتۇ ئانىسى:
— سىلەر مېنى خۇدا يولىدا ئاشىققا بەرگەن بولساڭلار مەنمۇ ئۆزەمنى خۇدا يولىدا ئاشىققا تەقدىم قىلدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قىز.
شۇنىڭ بىلەن قىز بىر خالتىدا ئۇن، چاي قاينىتىدىغان بىر دانە چوگۈن، بىر چوچەك، بىر سىقىم تىللانى يانچۇقىغا سېلىپ چىقىپتۇ. پادىشا ۋە خوتۇنى قىزىنى ئاشىققا قوشۇپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ئاشىق مەلىكە دىلسۇزنى كەينىگە سېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئاشىق مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، يول يۈرۈپمۇ مول يۈرۈپتۇ. مەلىكە:
— ئۆيىڭىز قەيەردە؟ — دەپ سورىغان ئىكەن، ئاشىق:
— توغراق مازار دېگەن يەردە بىر تېمى بار، ئۈچ تېمى يوق بىر ئۆيۈم بار، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. نەتىجىدە ئۇزۇن يول يۈرۈپ بىر توغراقلىق قەۋرىستانلىققا بېرىپ، بىر پۇچۇق گۈمبەزگە كىرىپتۇ. قارىسا، دېگەندەك بىر تېمى بار، ئۈچ تېمى يوق ئىكەن، مەلىكە ئاشىققا قاراپ:
— ئەي ئاشىق، ئۆيىڭىزنىڭ ئۈچ تېمى يوق، ئۈستىمۇ ئۆچۈق ئىكەن. قار، يامغۇر، بوران بولىدۇ. بۇ مازارلىقتىكى دەرەخلەر بىزدەك ئاشىقلارنىڭ. سىز ئاشۇ كورۇنگەن يۇرتقا بېرىپ، بىر تامچى، بىر ياغاچچى چاقىرىپ كەلسىڭىز، تامچى ئۈچ تامنى ئېتىپ بەرسە، ياغاچچى ئۈستىنى يېپىپ بەرسە، ئاندىن خاتىرجەم

— ئىككىنچى قېتىم بېرەي دەڭ، — دەپتۇ ئاشىق.

— تىلىگىنىڭنى بېرەيمەن، — دەپتۇ پادىشا. شۇنداق قىلىپ پادىشانىڭ ۋەدىسىنى ئالغاندىن كېيىن ئاشىق:

— سىزنىڭ قىزىڭىز مەلىكە دىلسوزنى خۇدا يولىدا تىلەيمەن، — دەپتۇ.

پادىشا بۇ سوزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تۇرۇپ قېلىپ:

— يامان يەردىن تۇتتۇڭ، دۇنيادا يالغۇزلا بىر قىز ئىدى. خەير، مەن جاۋابىمنى بەردىم. بىر پەرزەنت ئەر بىلەن ئايالنىڭ بولىدۇ، مەن ئايالىمدىن سوراپ چىقاي، — دەپ ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.

پادىشا ئۆيگە كىرىپ ئايالىغا بولغان ۋەقەنى تولۇق بايان قىلىپتۇ، ئاخىرىدا:

— ۋەدە قىلغانلىقىم ئۈچۈن مەن ئۆزەمگە تېگىشلىك قىسمىنى بەردىم، سەن نىمە دەيسەن؟ — دەپتۇ.

پادىشانىڭ ئايىلىمۇ سېخى ئايال ئىكەن، پادىشانى سىناماق بولۇپ:

— دۇنيادا بىرلا پەرزەنتىمىز تۇرسا — بەردىڭىزمۇ؟ — دېگەن ئىكەن، پادىشا:

— ئۇنداق بولسا سەن بەرمىسەڭ مېنىڭ تېگىشلىكىمنى بەردىم، — دەپ قولىغا قىلىچنى ئاپتۇ. مەلىكە دىلسوز ئۇخلاۋاتقان ئىكەن، شۇڭا پادىشا:

— خوتۇن، مەن لەۋزىمدىن يانالمايمەن. قىزىمنى قىلىچتا ئىككى پارچە قىلىمەن. بىرى ئۆزەڭگە قالىدۇ. بىرىنى ئاشىققا بېرىمەن، — دەپتۇ. پادىشانىڭ خوتۇنى:

— ھېلىغۇ بىر قىز ئىكەن، ئەگەر سىز خۇدا يولىدا بەرگەن بولسىڭىز مىڭ قىز بولسىمۇ بەردىم، — دەپتۇ. پادىشا خوتۇنىغا قىزىنى ئويغىتىپ چىقىشنى بۇيرۇپتۇ، پادىشانىڭ خوتۇنى قىزىنى ئويغىتىپتۇ. قىز:

ياغلىقنى مىڭ تىللاغىلا سېتىشنى، بىرى كەم مىڭ تىللا بولسا ساتماسلىقنى تاپىلاپتۇ ۋە:

— سىز ياغلىقنى بىر چېقىر كۆز، بوز ئاتلىق يىگىتكە ساتماڭ. ئەگەر سېتىپ قالسىڭىز مەندىن قۇرۇق قالىسىز، — دەپتۇ.

ئاشىق ياغلىقنى بازارغا ئاپىرىپتۇ. ياغلىقنى كۆرگەن خېرىدارلار 999 تىللا قىلىشىپتۇ. لېكىن مىڭ تىللاغا ئالىدىغان كىشى چىقماپتۇ. شۇ ئارىدا مەلىكە دېگەن ھېلىقى يىگىت كېلىپ ياغلىققا كۆزى چۈشۈپتۇ. ئاشىقنىڭ ئېسىدىن مەلىكىنىڭ بۇ يىگىتكە ساتماسلىق توغرىسىدىكى تاپىلىغان سۆزلىرى چىقىپ قاپتۇ.

— ياغلىقنى ساتامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت ئاشىقتىن.

— ھەئە، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاشىق.

— نەرقى قانچە؟

— مىڭ تىللا.

شۇنداق قىلىپ يىگىت مىڭ تىللانى بېرىپ ياغلىقنى سېتىپ ئاپتۇ. دەل شۇ چاغدا مەلىكىنىڭ سۆزى ئېسىگە چۈشۈپ قالغان ئاشىق:

— مەلىكەم ساتما دېگەن، — دەپ يىگىتنىڭ قولىدىن ياغلىقنى تارتىۋېلىپ، پۇلىنى بېرىپتۇ. ئاشىق ياغلىقنى ئېلىپ باشقا كوچىغا مېڭىپتۇ. يىگىت ئاشىقنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. بىر ئوتۇنچى 2 ئېشەككە ئارتىلغان ئوتۇننى ھەيدەپ ئۇچراپتۇ. يىگىت:

— ئوتۇنۇڭ نەچچە پۇل؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بىر تەڭگىدىن ئىككىسى — ئىككى تەڭگە، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئوتۇنچى.

— ئۇنداق بولسا ئوتۇنۇڭ بىر تىللادىن ئىككى تىللا

ئولتۇرساق، — دەپتۇ. ئاشىق مەلىكىگە قاراپ:

— ياغاچچى بىلەن تامچىغا پۇل بەرمىسەك بۇ ئىشلارنى قىلىپ بەرمەيدۇ. مەندە ئۇلارغا بەرگىدەك ھېچنەرسە يوق، — دەپتۇ. مەلىكە يانچۇغىدىن 2 تىللانى ئېلىپ:

— تىللانى ئاپىرىپ بىرىنى تامچىغا، بىرىنى ياغاچچىغا بېرىپ چاقىرىپ كېلىڭ، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاشىق يۇرتقا بېرىپ بىر تامچى بىلەن بىر ياغاچچىنى چاقىرىپ كېلىپ ئۆينى رېمونت قىلدۇرۇپتۇ، بارنى يېتىپ يەپتۇ. يەيدىغان نەرسىلەر تۈگەپتۇ، مەلىكە:

— ئەي ئاشىق، يەيدىغان نەرسىلەر تۈگىدى. ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ يىگۈلۈك تېپىپ كېلىڭ، — دەپتۇ. ئاشىق بولسا:

— مەلىكەم، سىز بولسىڭىز بولدى، — دەپ يېتىۋېرىپتۇ. مەلىكە يەنە:

— يەيدىغان نەرسە پۈتۈنلەي تۈگىدى، سىز دەرھال يەيدىغان نەرسە تېپىپ كېلىڭ، — دەپتۇ. ئاشىق:

— ئۇنداق بولسا ماۋۇ خالتىنى سىز كۆتىرىڭ، مەن ئارقىڭىزدىن ماڭاي، شۇنداق قىلىپ بىرەر يىگۈلۈك نەرسە تېپىپ كېلەيلى، — دەپتۇ. مەلىكە ئاشىقنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپتۇ ۋە:

— بۈگۈن بازار كۈنى. ماۋۇ ئون تىللانى ئېلىپ بازارغا بېرىپ سەككىز تىللاغا بىر پارچە رەخت ھەم ھەر خىل رەڭلىك يىپ ئالىسىز. قالغان ئىككى تىللاغا ئۈن، سەي-كۆكتات، ياغ قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىڭ، — دەپ ئەۋەتىپتۇ.

ئاشىق پۇلغا دىگەن سودىلىقنى قىلىپ كەپتۇ. مەلىكە بازاردىن ئالغان ھەرخىل يىپ ۋە رەختتىن يەنە بىر بازارغىچە بىر دانە ياغلىق تىكىپتۇ. بۇ ياغلىق ناھايىتى كۆركەم ئىكەن. بازار كۈنى ئاشىقنى بۇ ياغلىقنى بازارغا ئاپىرىپ مىڭ تىللاغا سېتىپ، يەنە ھەر خىل يىپ ۋە رەخت سېتىۋېلىپ باشقا سودىلىقنىمۇ قىلىپ كېلىشنى، لېكىن

يىگىت قىزنىڭ ئوت - پىراقىدا يۇرۇپ شەھەرگە كىرىپ ئوزىدىكى ياغلىقىغا ئوخشاش ياغلىقتىن بىرىنى ئاشىقنىڭ قولىدا كۆرۈپ: "مەلىكىنى ئاشىققا بېرىپتۇ، ئاشىق دېگەننىڭ ئۆيى مازارلاردا بولىدۇ. مەن بۇنى چوقۇم تېپىشىم كېرەك" دەپ ياغلىقنى ئېلىپ مەلىكىنى ئىزلەپ مېڭىپتۇ. ئەتراپتىكى مازارلارنى ئىزلەپتۇ. لېكىن ھېچيەردىن مەلىكىنىڭ ئۇچۇرىنى ئالالماپتۇ. كۈن كەچ بوپتۇ. ئىزلەپ كېتىپ بارسا يىراق بىر جايدا چىراق يورۇغى كۆرۈنۈپتۇ. يىگىت ئېتىنى ئۇدۇل چىراق يورۇغى چىققان تەرەپكە چاپتۇرۇپ بېرىپ قارىسا بىر مازارلىقتىكى گۈمبەز ئىچىدە چىراق كۆيۈۋاتقان ئىكەن. گۈمبەز ئالدىغا كېلىپ ئىچىگە قارىسا دېگەندەك مەلىكە ئولتۇرغان ئىكەن. يىگىت ئاتتىن چۈشمەي: "قوپ ئۇزلۇگىڭدىن، ئاتقا مىن، ئەگەر رازى بولمىساڭ ئولتۇرىمەن" دەپتۇ. مەلىكە بىر قاراپلا ئاشىقنىڭ ياغلىقىنى ساتماق دېگەن كىشىگە ساتقانلىقىنى بىلىپتۇ. يىگىتكە قارشىلىق قىلسا ئۆزىگە خەۋپ يېتىدىغانلىقىنى سېزىپ ئورنىدىن تۇرۇپ بىر كوپىسىنى ئاتنىڭ كەينىگە ساپتۇ. بىر خالتىدا ئۈن، ياغاچ چوچەك، تۈنىكە چوگۈننى ئېلىپ ئاتنىڭ كەينىگە مىنىپتۇ. يىگىت مەلىكىنى ئېلىپ مېڭىپتۇ.

بۇلار يول مېڭىۋەرسۇن. ئەمدى گەپنى ئاشىقتىن ئاڭلايمىز:

ئاشىق بازاردىن ئالىدىغان نەرسە - كېرەكلىرىنى ئېلىپ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلسە چىراق ئۆچكەن، مەلىكىنى توۋلاپتۇ. ئاۋاز چىقماپتۇ. ئۆي ئىچىگە كىرسە ئادەم يوق. دەرھال سىرتقا چىقىپ قارىسا گۈمبەز ئالدىدا ئاتنىڭ ئىزى تۇرغان. بۇنى كۆرگەن ئاشىق ياغلىق ئالغۇچىنىڭ مەلىكە "ساتماق" دېگەن ۋە سېتىپ قايتۇرۇۋالغان ئوتتۇنچى قىياپىتىدىكى يىگىت ئىكەنلىكىنى سېزىپ ئاتنىڭ ئىزىغا ئۆزىنى تاشلاپ ھۇشىدىن كېتىپتۇ. بىر ۋاقىتتىن

بولسۇن، سەن كىيىمىڭنى ماڭا سېلىپ بېرىپ مېنىڭ كىيىمىمنى كىيىپ ئېتىمنى تۇتۇپ تۇرغىن. ئازراق ئىشىم بار. ئىشىمنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئىككى تىللانى ئۆزەڭ ئال، ئوتۇنىڭنىمۇ ئۆزەڭ ئال، — دەپتۇ.

— ماقۇل، — دەپتۇ ئوتۇنچى، كىيىمىنى سېلىپ بېرىپ، يىگىتنىڭ كىيىمىنى كىيىپ، يىگىتنىڭ ئېتىنى تۇتۇپ تۇرۇپتۇ. يىگىت ئوتۇنچىنىڭ كىيىمىنى كىيىپ ئوتۇننى ھەيدەپ ئاشىقنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ ۋە ئاشىققا يېتىشىۋېلىپ:

— ئەي ئاشىق، ياغلىقنى ساتامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ ياغلىق، سېنىڭ ئىككى ئىشەك ئوتۇنۇڭنىڭ پۇلىغا كەلمەيدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئاشىق.

— ياغلىقنىڭ نەرقى قانچە پۇل؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت.

— مىڭ تىللا، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئاشىق.

— ئال، مانا مىڭ تىللا، — دەپ پۇلنى بېرىپتۇ ئوتۇنچى سىياقىدىكى يىگىت.

ئاشىق "ياغلىقنى ئوتۇنچىغا ساتتىم" دەپ خاتىرجەم بولۇپ بازارغا ئۆز سودىلىغىنى قىلغىلى مېڭىپتۇ. يىگىت ياغلىقنى ئېلىپ ئەسلىدىكى ئوتۇنچىنىڭ قېشىغا بېرىپ، كىيىم-كېچەكلىرى بىلەن ئاتنى ئېلىپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. ئەمدى سۆزنى يىگىتتىن ئاڭلايلى:

بۇ يىگىت ئەسلىدە باشقا بىر شەھەر پادىشاسىنىڭ ئوغلى بولۇپ مەلىكىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ دىدارىنى كۆرمەستىن ئاشىقى بىقارار بولغان ئىكەن. يىگىتنىڭ دادىسى مەلىكىگە ئەلچى ئەۋەتكەندە مەلىكىنىڭ ئاتىسى "قىزىم كىچىك" دەپ بەرمىگەن ئىكەن. مەلىكە بۇ يىگىتنىڭ ئۆزىگە ئاشىق بولغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھىلقىدەك چىرايلىق ياغلىقتىن بىرنى تىكىپ: "مېھرىنى ئۈزسۇن" دەپ چىقارتىپ بەرگەن ئىكەن.

گىنى جەزم قىلىپ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئەسلىدە قىز: "ئاشىق ئۆيگە قايتىپ كەلگەنىدىن كېيىن مېنىڭ يوقلىغىنىمنى بىلىپ ئىزلەپ كېلىدۇ. دەل مۇشۇ يەرگە كەلگەندە 2 يولنىڭ قايسىسىغا مېڭىشىنى بىلەلمەي خۇمارى بولىدۇ ۋە چىلىم چېكىشكە ئۇرت ئىزلەيدۇ. بۇ ئوتنى كولاپ كۆمەچ ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئۈزۈكنى كۆرۈپ مېنىڭ قايسى تەرەپكە كەتكەنلىكىمنى بىلىۋالىدۇ" دەپ شۇنداق قىلغان ئىكەن. يىگىت مەلىكىنى ئۆز شەھرىگە ئېلىپ بېرىپتۇ.

ئاشىق بىر ئايدەك يول يۈرۈپتۇ. چاچ-ساقاللىرى ئۆسۈپتۇ، تويغىدەك رىيازەت چېكىپتۇ. ئاخىرى بىر شەھەرگە يېقىنلاشقاندا ھاردۇق ئالماقچى بولۇپ، ئىشىكى ئالدىدا يىپ ئىگىرىپ ئولتۇرغان مومايىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ.

— ئاشىق، قەيەردىن كەلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ موماي.

ئاشىق ئايالغا ئۆزىنىڭ كەلگەن يېرىنى ۋە كېلىشتىكى مەقسەدىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئايال مۇنداق دەپتۇ:

— ئوغلۇم، سېنىڭ مەلىكەڭنى ئېلىپ كەلگەن پادىشانىڭ شەھرى مۇشۇ. سېنى مەلىكەڭ تاپمىسا سەن مەلىكەڭنى تاپالمايسەن. ساڭا مەسلىھەت بېرەي، ئون تىللا پۇل دەسمى قىلىپ، ئۆپا، ئەگلىك، تاغاق، سۈزگۈچ، گۈگگۈت، تاماكا ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ پادىشانىڭ ئوردىسى ئالدىدا توۋلايسەن. كۈندۈزى مال ساتىسەن، ئەھۋال ئۇقۇسەن. كەچقۇرۇن مېنىڭ ئۆيۈمگە كېلىپ قونىسەن، مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئاندىن مەلىكەڭنى تاپىسەن، — دەپتۇ. ئاشىق بۇ ئايالنىڭ گېپىگە ماقۇل بولۇپ، دېگەن نەرسىنى ئاپتۇ. كۈندۈزى شەھەرگە كىرىپ پادىشانىڭ ئوردىسى ئالدىغا بېرىپ: "ئۆپا-ئەگلىك، تاغاق-سۈزگۈچ" دەپ توۋلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ 5 كۈن ئۆتۈپتۇ، دەسلەپكى كۈنى بىر دانە چالا نانغا سودا قىپتۇ. 2-، 3-، 4-، 5-كۈنىگىچە بىر تىيىنغىمۇ

كېيىن ھوشىغا كېلىپ كېچىدە ئاتىنىڭ ئىزىنى ئىزلەپ مەلىكىنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ.

ئەمدى سوزنى مەلىكىدىن ئاڭلايلى:

يىگىت مەلىكىنى ئاتقا مىندۇرۇپ بىر كېچە يول يۈرۈپ تاڭ ئاتقاندا 2 ئاچال يولغا كەپتۇ. مەلىكە دەرھال يىگىتتىن سوراپتۇ:

— سىزنىڭ شەھرىڭىزگە قايسى يول بىلەن ماڭىمىز؟

— جەنۇپ تەرەپ بىلەن، — دەپتۇ يىگىت.

— ئاتنى توختاتسىڭىز، — دەپتۇ قىز، — سىزمۇ ھاردىڭىز، مەنمۇ ھاردىم. بىر دەم ئارام ئېلىپ تۇرسىڭىز، بىر پىيالە چاي تەييارلاي، ئىككىمىز ئىچىپ ئاندىن يۈرۈپ كەتسەك.

— ماقۇل، — دەپتۇ يىگىت ۋە ئاتتىن چۈشۈپ ئولتۇرۇپتۇ. مەلىكە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يىگىتنىڭ شەھىرىگە بارىدىغان يول تەرەپتە چاي قاينىتىپتۇ. خېمىر يۇغۇرۇپ ئوتىقا كومەچ قىلىپ كومۇپ، ئىچىگە قولىدىكى ئۈزۈكنى سېلىپ، ئوچاقتا ئوتۇننى كوپرەك سېلىپ قويۇپ يىگىتنى ئويغىتىپ چاي ئىچىشىپ يولغا چىقىشىپتۇ.

ئاشىق كېچىچە ئاتنىڭ ئىزىنى بويلاپ كېلىپ قارىسا يول ئىككىگە بولۇنگەن. مەلىكىنىڭ قايسى يولغا كەتكەنلىكىنى بىلەمەي تۇرۇپ خۇمارى تۇتۇپتۇ. قارىسا جەنۇپ تەرەپتىكى يولدا تۇتۇن چىقىۋاتقان، ئاشىق شۇ يەرگە بېرىپ چىلىمنى ئېلىپ تاماكا سېلىپ چېكىپ، ئاندىن بىر يولغا ماڭماقچى بولۇپ چىلىمغا چوغدىن بىر تال ئالاي دەپ ئوتنى كوچىلىسا بىر دانە كومەچ چىقىپتۇ. ئاشىق: "خودا ئەتىگەندە ماڭا بىر رىسقى بەردى، يەپ ئاندىن چىلىمنى چېكەي" دەپ، كومەچنى 2 پارچە قىلىشى بىلەن كومەچنىڭ ئىچىدىن مەلىكە دىلسوزنىڭ ئۈزۈكى چىقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۈزۈكنى تونۇپ مەلىكىنىڭ مۇشۇ يولغا كەتكەنلى-

بولۇۋاتىدۇ. مەن ئەركەك چۈنكىمۇ كورزۇنمەي 40 دانە مەلىكە بە-
لەن راۋاقتا تورىمەن. ئەتە 40 كۈن بولىدۇ. ئىكا ئوقۇلغاندىن كې-
يىن سىزنى مەن، مېنى سىز تاپالمايسىز. ۋاقت جىددى. 5 زىخچا
ئالتۇن چىقارتتىم. ئوچىدىغان ئاتتىن ئىككىنى ئېلىپ تەييارلاپ، بىر
دانە خۇرجۇن ئېلىپ، بىر كېچىنى 3 ھەسسە قىلىپ، 2 ھەسسە ئوتوپ
بىر ھەسسە قالغاندا راۋاقنىڭ قېشىغا كېلىپ تۇرىسىز. بوخچانى تاش-
لايمەن، خۇرجۇنغا سالىسىز، سەكرەپ چۈشىمەن. بىر ئاتقا سىز مىنىسىز،
يەنە بىر ئاتقا مەن مىنىمەن، ئىككىمىز بىرلىكتە قاچىمىز.

مەلىكىڭىز: دىلئۇز

ئاشىق خەتنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شەھەرگە كىرىپ دەرھال ئىك-
كى ئات تەييارلاپ، ئاخشامدىلا راۋاقنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇ-
رۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ. بىر چاغدا بىر جىسەكچى راۋاقنىڭ ئەتىرا-
پىغا كېلىپ قاپتۇ. قارىسا ئات تۇرغان، بىر ئادەم ئولتۇرۇپ
ئۇخلاپ قالغان. جىسەكچى "بۇ يەردە بىر گەپ بار" دەپ يو-
شۇرۇنۇپ تۇرسا، راۋاقتىن بىر نەرسە چۈشۈپتۇ. قارىسا بوخچا
ئىكەن. جىسەكچى بوخچىنى ئېلىپ خۇرجۇنغا ساپتۇ. كەينىدىن
بىر كىشى سەكرەپ چۈشۈپتۇ ۋە ھۇم دەپلا بىر ئاتقا مىنىپ
مېڭىپتۇ، جىسەكچى يەنە بىر ئاتقا مىنىپ مەلىكىنىڭ كەينىدىن
مېڭىپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. مەلىكە كەينىگە قارىماي "ئاشىق كەينىم-
دە بار" دەپ مېڭىۋېرىپتۇ، بىر سايلىققا چىقىپ كەينىگە قارىسا
ئاشىق يوق. بىر ناتونۇش ئادەم ئات بىلەن كەينىدىن كېلى-
ۋاتقان.

مەلىكە دەرھال ئاتنى توختىتىپ:
— سەن نىمە ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ. جىسەكچى:
— كېچىسى جىسەكچىلىك قىلىدىغان ئادەممەن، — دەپ
جاۋاپ بېرىپتۇ.
— يا ھەزرەت، — دەپتۇ مەلىكە، — سېنىڭ ئىشىقىڭدا

سودا قىلالماپتۇ. 5 - كۈنى كەچتە ئاشىق ئايالىغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ئانا! مېنىڭ مەلىكەم بۇ شەھەردە يوقكەن. بەش كۈندىن بېرى ئۇچۇرى بولمىدى. ئون تىللا پۇل سەرپ قىلىپ مال ئېلىپ بىر تىيىنگە ساتماي، ئاران بىر چالا نانغا سودا قىلدىم. ئەمدى مەن باشقا شەھەرنى ئىزلەپ باقاي" — دەپتۇ.

موماي:

— ئوغلۇم، ئەتە بىر كۈن تۇرغىن، ئەگەر يەنە ئۇچۇرى بولمىسا ئاندىن قايسى تەرەپكە ماڭساڭ يولغا سېلىپ قوياي، — دەپتۇ. ئاشىق ماقۇل بولۇپ ئەتىسى يەنە شەھەرگە كىرىپتۇ. بۈگۈنمۇ يەنە بىر چالا نانغا سودا قىپتۇ، قايتىپ كېلىپ باشقا جايغا ماڭماقچى بوپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە ھېلىقى موماي:

— ئالتە كۈن شەھەرگە كىرىپ سودا قىلغان ئالتە نېنىڭنى پارچىلاپ تۇرغىن، مەن ئوتۇن تەييارلاي، شۇنىڭدا سۇ قايناق ئېتىپ بېرەي، ئىچىپ ئاندىن يولۇڭغا ماڭغىن، — دەپ ئوتۇنغا چىقىپ كېتىپتۇ، ئاشىق بىر ناننى پارچىلىسا بىر زىخچا ئالتۇن چىقىپتۇ، 2 - 3 - 4 - 5 - نان ئىچىدىن 5 زىخچا ئالتۇن چىقىپتۇ، ئاخىرقى ناننى بىر پارچىلىسا بىر پارچە خەت چىقىپتۇ. ئاشىق خەت ئوقۇشنى بىلمەيدىكەن. ئۆي ئىگىسى ئايال مەھەللىدىن بىرىنى چاقىرىپ كېلىپ پۇل بېرىپ خەتنى ئوقۇتۇپتۇ:

سۆيۈملۈك ئاشىقىم!

شۇنى جىددى مەلۇم قىلىمەنكى، سىز مەن "ياغلىقنى ساتماڭ" دېگەن يىگىتكە ياغلىقنى ساتقانلىقىڭىز ئۈچۈن، شۇ يىگىت مېنى قايتۇرۇپ كەلدى. ھازىر 39 كۈن بولدى. كەلگەن ۋاقتىدا تەلەپ قويدى. مەن: "ھەركىم مېنى ئۆز ئەرىگە ئالماقچى بولسا قىرىق كۈن توي قىلىشى شەرت. ئەگەر شۇ شەرتكە ئۇنىمىسا ياكى شۇ كىشىنى ئۆلتۈرىمەن ياكى ئۆزەم ئۆلىمەن" دەپ شەرت قويغان.

ئۇ بۇ شەرتنى قوبۇل كوردى. بۈگۈن 39 كۈن بولدى، توي

ھېلىقى جەسەكچى ئۆلگەن جايغا يېتىپ بېرىپتۇ. قارىسا بىر كىشىنىڭ ئۆلۈكى تۇرغان. "ھە! مەلىكىنى ئېلىپ قاچقان ئوغرى سەن ئىكەنسەن. سەنمۇ ئەدىڭنى يەپسەن" دەپ، يەنە ئاتىنىڭ ئىزى بىلەن مېڭىپتۇ.

مەلىكىگە كەلسەك، ئۇ مېڭىپ بىر جايغا بارسا، كارۋان ماڭىدىغان چوڭ بىر يول ئۇچراپتۇ. مەلىكە شۇ يول بىلەن مېڭىپتۇ. يولدا كارۋانلارنىڭ ئۆلۈكلىرىدىن بىر قانچىسى ئۇچراپتۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئون ياش ئەتراپىدا بىر ئوغۇل بالا سوغاقتا تىترەپ ياتقۇدەك. مەلىكە: "قاراقچىلار بۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى بۇلاپ، بالىنىڭ ئاتىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ كەتكەن ئىكەن" دەپ ئويلاپتۇ.

مەلىكە دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، ئوت قالاپ، ھېلىقى بالىنى ئىسسىتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپتۇ. ئۆزى بىر ئاتقا، بالىنى بىر ئاتقا مىندۈرۈپ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئاشىق يولدىكى ۋەقەلەرنى كۆرۈپ، ئاتنىڭ ئىزىنى بويلاپ مېڭىۋېرىپتۇ. مەلىكە بىلەن ھېلىقى بالا يول يۈرۈپ، كەچتە بىر دەريانىڭ قېشىغا كەپتۇ. دەريا چوڭ بولغاچقا، ئۇنىڭدىن كېمە بىلەن ئۆتمىسە ئۆتۈش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن. مەلىكە ئاتتىن چۈشۈپ، قاشقا چىقىپ قارىسا دەريانىڭ بىر يېرىدە بىر كېمە تۇرغان ئىكەن. ئۇنىڭ قېشىدا كېمىچىنىڭ ئۆيى كۆرۈنۈپتۇ. مەلىكە بالىغا:

— سەن ئاۋۇ كۆرۈنگەن ئۆيگە بېرىپ كېمىچىگە، "ئاچام بىزنى ئۆتكۈزۈپ قويسۇن" دەيدۇ، دېمەي، "ئاكام بىزنى كېمىدە دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويسۇن" دەيدۇ، دەپ چاقىرىپ كەلگىن، — دەپتۇ. بالا كېمىچىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ:

— ئاچام "بىزنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويسۇن" دەيدۇ، — دەپتۇ. توت كېمىچى چىقىپ قارىسا چىرايلىق بىر مەلىكە تۇر-

ئالته مای بولدی دەرت تارتقىلى، ھەر كېچىسى "تاك - تاك" قىلساڭ ئاۋازىڭنى ئاڭلاپ ئىشقى پىراقىڭدا قىينالىدىم. بۈگۈن خۇدا مۇرادىمنى بېرىپتۇ.

بۇ سوزدىن جىسەكچى خوشال بوپتۇ.

— مەلىكە، — دەپتۇ جىسەكچى، — مۇشۇ يەردە بىردەم ئارام ئېلىپ ماڭايلى.

جىسەكچىنىڭ غەرىزىنى چۈشەنگەن مەلىكە:

— بولىدۇ. ئاتتىن چۈشۈڭ، مەنمۇ سىزنى دەپ كورمىگەن ئازاپلارنى تارتتىم. لېكىن مېنىڭ بىر شەرتىم بار. ئۇ بولسىمۇ مەن. "ئەر كىشىگە ئۇزەمنى قوبۇل قىلىشتىن ئىلگىرى مېنى قوبۇل قىلىدىغان كىشىنىڭ قولىنى كەينىگە قىلىپ باغلىسام ئۇ كىشى يالدىمدىن بىر، ئىككى، ئۈچ، تۆت دەپ بىر مەرتىۋە ئوتسە ئاندىن ئۇزەمنى ئۇ كىشىگە قوبۇل قىلىمەن" دەپ شەرت قىلغان. شۇڭا مۇشۇ شەرتىمنى ئادا قىلسىڭىز، ئاندىن مۇرات - مەقسىدىمىزگە يەتسەك دەپتۇ. جىسەكچى ماقۇل بوپتۇ ۋە "قېنى باغلىسلا" دەپتۇ. مەلىكە بىر ئاغامچىدا 2 ئاتنى باغلاپ قويۇپ بىر ئاغامچىدا جىسەكچىنى باغلاپ: "قېنى مېڭىڭ" دەپتۇ. جىسەكچى "بىر، ئىككى، ئۈچ، تۆت" دىگۈچىلىك مەلىكە قولىغا يوغان تاشتىن بىرنى ئېلىپ جىسەكچىنىڭ قۇلاق تۈۋىگە ئۇرغان ئىكەن، جىسەكچى دەرھال ئولۇپتۇ. مەلىكە جىسەكچى ئولگەندىن كېيىن قولىدىكى ئاغامچىنى يېشىپ، بىر ئاتقا مىنىپ بىرنى يېتىلەپ كېتىپ بارغان يولىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

ئەمدى سوزنى ئاشىقتىن ئاڭلايمىز:

ئاشىق ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ قويسا كۈن چۈش بولۇپ قالغان، ئات يوق. بېشىغا بىرنى ئۇرۇپ، "ئوغرىدىن قۇتۇلۇپ قاراقچىغا ئۇچرىدىم دىگەن ئىش بولدى. مەلىكەمنى يەنە بىرى ئېلىپ قېچىپتۇ" دەپ ئاتنىڭ ئىزىنى بويلاپ مېڭىپتۇ. كەچتە

لەپتۇ. كېمىسىنىمۇ ئىزلەپ تاپالماپتۇ. كېمىچىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئالدانغىنىنى بىلىشىپ، ئۆزلىرىنى كاچاتلىشىپتۇ. "مەلىكە بىزنى گوللاپتۇ، بۈگۈن قوغلايلى دىسەك كېچ بولۇپ قالدى، كېمە بىر يەرگە بېرىپ لايغا پېتىپ قالىدۇ. تاڭ ئاتقاندا ئاندىن قوغلايلى" دېيىشىپ يېتىپ قېلىشىپتۇ. ئەتىسى توت كېمىچى ئەت-راپتىكى قومۇشلۇقتىن بەش باغ قومۇشنى ئوراپ باغلاپ، ئۇنىڭ-غا مىنىپ كېمىنى ئىزلەيلى دەپ تۇرغاندا ئاشىق كېلىپ قاپتۇ ۋە ئۇزىنىڭ ئىككى ئېتىنى كۆرۈپ كېمىچىدىن سوراپتۇ:

— سىلەر قەيەرگە بارىسىلەر؟

— بىر مەلىكە بىزنىڭ كېمىمىزنى ئېلىپ قېچىپ كەتتى، بىز شۇ كېمىمىزنى قايتۇرۇپ كەلگىلى بارىمىز. سەن قەيەرگە بارىسەن؟ — دەپتۇ كېمىچىلەر.

— بىر مەلىكە مېنىڭ بوخچامنى ئېلىپ قېچىپ كەتكەن، ئۇنداق بولسا مەنمۇ سىلەر بىلەن بىللە بېرىپ مەلىكىنى تېپىپ بوخچامنى قايتۇرۇپ كېلەي، — دەپ ئۇلارغا قوشۇلۇپتۇ ئاشىق. ئالتە كىشى يولغا چىقىپتۇ.

ئۇلار بىر باغدىن قومۇشقا مىنىپ دەرياغا چۈشۈپتۇ.

ئەمدى سوزنى مەلىكىدىن ئىشىتىمىز:

مەلىكە كېمە بىلەن دەريانىڭ ئېقىشىغا قاراپ بىر كېچە يول يۈرۈپتۇ. ئەتىسى چۈش ۋاقتى بولغاندا دەريانىڭ ئاياق تەرىپىدە نۇرغۇن ئەسكەرلەرنىڭ دەريا قېشىدا تۇرغانلىقىنى كو-رۈپتۇ. كېمە ئەسكەرلەرگە يېقىنلىشىپتۇ. ئەسكەرلەر كېمىنى كور-گەندىن كېيىن دەرياغا سالغۇ تاشلاپ كېمىنى تۇتۇشقا تەييار-لىنىپتۇ. بۇنى كورگەن مەلىكە ھامان تۇتۇلۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلىپ ئىچىدە "سىلەرنىمۇ ئوبدان بىر ئەپلەي" دەپ ئويلاپ كېمىنى ئودۇل ئەسكەرلەر توپلاشقان قاشنىڭ تۈۋىگە ئەكىلىپ:

— ئەي ئەسكەرلەر، كېمىنى باغلاڭلار، — دەپتۇ. ئەس-

غان. بۇنى كورگەن كېمىچىلەر "خۇدا بىزگە بىر پەرىزاتنى بېرىپتۇ" دېيىشىپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ھازىر كەچ بولۇپ قالدى ھەم شامال چىقىۋاتىدۇ. بۇگۈن ماڭغىلى بولمايدۇ. بۇگۈن كېچە بىزدە مېھمان بولسىلا، تاڭ ئاتقاندا ئۇتكۈزۈپ قويايلى، — دەپتۇ ۋە مەلىكىنى قونۇپ قېلىشقا دەۋەت قىپتۇ. مەلىكە بۇلارنىڭ غەرزىنىمۇ چۈشىنىپتۇ.

— ناھايىتى ياخشى، — دەپتۇ مەلىكە، — مەن سىلەرنى دەپ ئالتە ئايدىن بېرى چوللەرنى كېزىپ، ئوت يەپ، يامغۇر سۈيى ئىچىپ يۈرۈپ، بۇگۈن سىلەرنى تاپتىم، مۇرادىم ھاسىل بولىدىغان بولدى. ئەمسە ئويۇڭلارنى باشلاڭلار، — دەپتۇ. كېمىچىلەر خوشال بولۇشۇپ، ئويگە باشلاپ مېڭىپتۇ. مەلىكە ئويگە كىرگەندىن كېيىن كېمىچىلەرگە:

— مەن ئالتە ئاي بولدى، سىلەرنى دەپ چوللەرنى كېزىپ ھاردىم، ئاچتىم. سىلەرنى كورۈپ ھاردۇغۇم چىقتى. مەن ئەسلىدە گۈرۈچ تامىقىغا ئامراق ئىدىم. بۇگۈن تويىمىز بولىدۇ، مۇرادىمىزغا يېتىمىز. سىلەر تۆت كىشى ئىكەنسىلەر، بىرىڭلار تۆت جىڭ گۈرۈچ تېپىڭلار؛ بىرىڭلار تۆت جىڭ سەۋزە تېپىڭلار؛ بىرىڭلار ئىككى جىڭ ياغ تېپىڭلار؛ بىرىڭلار بىر باغلام ئوتۇن تەييارلاپ كېلىڭلار. مەن ئۆز قولۇم بىلەن بىر ئاش ئېتەي، بىللە يەيلى، ئاندىن باشقا ئىشلىرىمىزنى قىلايلى، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

كېمىچىلەر خوشال بولۇشۇپ، ھەرقايسىسى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن چىقىپ كېتىپتۇ. مەلىكە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئات بىلەن بالىنى شۇ جايغا تاشلاپ، بوخچىسىنى ئېلىپ، باغلاغلىق كېمىنى يېشىپ دەريانىڭ ئاياق تەرىپىگە قاراپ مېڭىپتۇ. تۆت كېمىچى لازىملىق نەرسىلەرنى ئېلىپ قايتىپ كەلسە بالا بىلەن ئات تۇرغان، لېكىن مەلىكە يوق. ئەتراپىنى ئىز-

ۋال سورىشىپ، مەلىكىنى شەھەرگە تەكلىپ قىپتۇ. مەلىكمۇ ماقۇللۇغىنى بىلدۇرۇپتۇ.

— سىلەر بۇرۇن كېمىگە چىقىپ باققانمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ مەلىكە ئۇلاردىن.

— چىقمىغان، — دەپ جاۋاپ بېرىشىپتۇ ئۇلار.

— ئۇنداق بولسا، خوتۇن خەقنىڭ كېمىگە چىقىشى بىباتىمەنىڭ سۈننىتى، كېمىگە چىقىشسىلا، دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپ ساياھەت قىلىپ ئاندىن شەھەرگە كىرەيلى، — دەپ تەكلىپ بېرىپتۇ مەلىكە.

— ماقۇل، — دېيىشىپتۇ ئۇلار ۋە كېمىگە چىقىشىپتۇ.

مەلىكە كېمىنى سۈنىڭ ئېقىشىغا قاراپ قويۇپ بېرىپتۇ. قالغانلار بۇنى كورۇپ غەۋغا قىلىشقان ئىكەن، مەلىكە:

— پاراڭ سالماڭلار، ئەگەر يەنە پاراڭ سېلىپ غەۋغا قىلىشىدىكەنسىلەر، ھەممىڭلارنىڭ كاللىسىنى ئالىمەن، — دەپ قورقۇتۇپتۇ. مەلىكىلەر قورقۇپ جىم بولۇشۇپتۇ.

ئەمدى قاراخان پادىشاسىدىن ئىككى كەلىمە سوز ئىشىتەيلى:

پادىشانىڭ شەھىرى بىلەن دەريانىڭ ئارىلىغى 25 چاقىرىملىق يول ئىكەن. پادىشا مەلىكىنى ئۇزۇن كۈتۈپتۇ. بىر يەردە ساياھەت قىلىۋاتقان بولسا كېلەر دەپ ئويلاپتۇ. كەچتە بىر ۋەزىرنى بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر دەريا بويىغا بارسا ھېچكىشى يوق. ئۇ قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى پادىشاغا مەلۇم قىپتۇ. پادىشا دەرغەزەپ بولۇپ، ئېتىغا مىنىپ دەريا بويىغا بېرىپ قارىسا مەلىكە ۋە كېمە يوق. پادىشا پىشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپ، "بىر مەلىكىنى دەپ نەچچە ئون مەلىكىدىن قۇرۇق قاپتىمەن" دەپ پۇشايمان قىلىپ دەرياغا قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. قارىسا دەريانىڭ باش تەرىپىدىن ئالتە ئادەمنىڭ بىر باغدىن قوغۇشقا مىنىپ لەيلەپ كې-

كەرلەر كېمىنى باغلىشىپتۇ. ئەسلىدە بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى قاراخان 40 مىڭ ئەسكىرى بىلەن دەريا بويىغا شىكارغا چىققان ئىكەن. مەلىكە ئۇلاردىن:

— سىلەر نىمە ئادەملەر؟ — دەپ سوراپتۇ. پادىشا:

— مېنىڭ ئىسمىم قاراخان، مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاسى مەن، — دەپ ئۆزىنى ناھايىتى ماختاپتۇ. ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى بىلگەن مەلىكە:

— مەن بۇندىن ئالتە ئاي بۇرۇن چۈشۈمدە سىزنى كۆرۈپ غايىبانە ئاشىق بولغان ئىدىم. سىزنى ئىزلەپ نۇرغۇن چۆللەرنى كېزىپ، ئوت يىلتىزىنى ئوزۇق، يامغۇر سۈيىنى ئۇسسلىق قىلىپ، بۈگۈن سىزنىڭ دىدارىڭىزنى كۆرۈشكە نېسىپ بوپتۇ، — دەپتۇ.

— قېنى مەلىكەم، — دەپتۇ پادىشا خوشال بولۇپ، — شەھىرىمىزگە قەدەم تەشرىپ قىلسىلا، — دەپتۇ پادىشا. مەلىكە:

— سىزنىڭ يېنىڭىزدا تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئەركەكشى ئىكەن، بۇلار بىلەن بىللە ماڭسام نامەرەم بولىدۇ. شۇڭا سىزنىڭ مەلىكىلىرىڭىزنى يېنىمغا چىقارتىڭ، ئۇلار چىقىپ ئىززەت - ئىكرام بىلەن مېنى ئېلىپ كىرىپ كەتسۇن، — دەپتۇ. پادىشا ماقۇل بولۇپ پۈتۈن ئەسكەرلىرىنى ئېلىپ شەھەرگە بېرىپ مەلىكىلىرىنى چاقىرتىپ:

— ئەي مەلىكىلەر، بۈگۈن خۇدايىم ماڭا بىر مەلىكە ئاتا قىلدى، سىلەر دەريا بويىغا چىقىپ ئۇنى ئىززەت - ئىكرام بىلەن شەھەرگە ئېلىپ كىرىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ. بۇ مەلىكىلەر ئەڭ ئىسىل كىيىملىرىنى كىيىشىپ، ئوپا - ئەڭلىكلىرىنى سۈرتۈشۈپ دەريا بويىغا چىقسا راست دىگەندەك ناھايىتى ساھىپجامال بىر مەلىكە تۇرغان، بۇلار مەلىكە بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەھ-

— ئىسمە ئادەم سىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ.
— بىز قاراقچى. بۇلاڭچىلىق بىلەن كۈن كەچۈرىمىز، — دەپتۇ قاراقچىلار.
— بىزنىڭ مەقسىتىمىز ئەمدى ھەل بوپتۇ، — دەپتۇ مەلىكە دىلسوز ئۇلارغا، — بىز — بۇ قېرىق مەلىكىمۇ قاراقچىلىق قىلاتتۇق. بۇندىن ئالتە ئاي ئىلگىرى بىر كېچە سىلەرنى چۈشىمىزدە كورۇپ، سىلەرگە غايىبانە ئاشىق بولۇپ قالغان ئىدۇق. سىلەرنى ئىزلەپ بارمىغان تاغ، دەريا، چوللەر قالمىدى. ئۇرتىپراقىمىز كۈندىن - كۈنگە ئۇلغايدى. بۈگۈن ئاخىرى سىلەرنى تاپتۇق. مەقسىتىمىزگە ئەمدى يېتىدىغان بولدۇق. سىلەرنىڭ باشلىغىڭلار كىم؟
— مانا مەن، — دەپتۇ بىر قاراقچى خوشال بولۇپ، — ئىسمىم ئابدۇراخمان.
— ئۇنداق بولسا مەن سىزگە ئۇزەمنى قوبۇل قىلدىم. قالغىنىڭلار مۇنۇ 39 مەلىكىنى تالالاپ ئېلىڭلار، — دەپتۇ مەلىكە دىلسوز.
قاراقچىلارنىڭ ئاغزى قۇلىغىغا يېتىپتۇ. ئۇلار قاراقچىلارنىڭ ئۇيىگە يىغىلىپتۇ.
— بۈگۈن بىز كىشى مۇرادىمىزغا يېتىمىز، — دەپتۇ مەلىكە دىلسوز، — توي قىلىمىز. توي دىگەننىڭ نەغمە - ناۋاسى بولىدۇ. ھاراق - شاراپ بولىدۇ. ئەنە شۇلارغا تەييارلىق قىلىڭلار.
— بولىدۇ، — دىيىشىپتۇ قاراقچىلار ۋە دەرھال ئىككى تۇلۇك ھاراق كەلتۇرۇشۇپتۇ. كەچتە ھاراق ئىچىش ۋە نەغمە - ناۋا باشلىنىپتۇ.
— سىلەر، — دەپتۇ مەلىكە قالغان مەلىكىلەرگە، — قاراقچىلارغا ھاراقنى تولدۇرۇپ تۇتۇڭلار ۋە ئۇلار تۇگىتىپ

لمىۋاتقىنىنى كورۇپتۇ ۋە "بەلكى شۇ مەلىكىنىڭ ئادەملىرى بولۇشى مۇمكىن، ئەگەر شۇنداق بولىدىكەن، ئاۋال بۇلارنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ، ئاندىن مەلىكىنى ئىزلەپ تاپىمەن" دەپ تۇرۇشىغا ئاشىق، توت كېمىچى ۋە مەلىكە يولدا تېپىۋالغان بالا كەپتۇ.

— سىلەر نىمە ئادەم؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا ئۇلاردىن.

— بىر مەلىكە كېمىمىزنى قايتۇرۇپ كەلگەن ئىكەن. شۇ كېمىمىزنى ئىزلەپ كېتىپ بارىمىز، — دەپتۇ توت كېمىچى.

— مېنىڭ بوخچامنى بىر مەلىكە ئېلىپ كەتكەن ئىدى، شۇنى ئىزلەپ كەلگەن ئىدىم، يولدا بۇلارغا ئۇچراپ قوشۇلۇپ كەلدىم، ئۇزىڭىزچۇ؟ — دەپتۇ ئاشىق پادىشاغا قاراپ.

— مەن، — دەپتۇ پادىشا، — بىر شەھەرنىڭ پادىشاسى ئىدىم ...، — دەپ ئوتكەن ۋەقەنى ئېيتىپتۇ، — مەنمۇ سىلەرگە قوشۇلۇپ مەلىكىنى ئىزلەيمەن، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ يەتتە كىشى يولغا چىقىپتۇ.

ئەمدى مەلىكىدىن گەپ ئاڭلايمىز:

مەلىكە قاراخان پادىشانىڭ مەلىكىلىرىنى كېمىگە سېلىپ، بىر كېچە يول يۈرۈپ، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر ئارالغا كەپتۇ. قارىسا ئارالدا 40 نەپەر ئادەم تۇرغان ئىكەن. مەلىكە بۇلارنىڭ قاراقچى ئىكەنلىگىنى پەملەپتۇ.

— مەلىكىلەر، — دەپتۇ مەلىكە دىلسوز، — بىز قاراقچىلارغا ئۇچراپ قالدۇق. بۇلاردىن ئاسان قۇتۇلۇپ كېتەلمەيمىز. شۇڭا سىلەر مەن نىمە دىسەم شۇ بويىچە ئىش قىلىڭلار، — دەپتۇ. مەلىكىلەر ماقۇل بولۇشۇپتۇ. قاراقچىلار كېمىنى كورۇپ دەرياغا سال تاشلاپتۇ. مەلىكە كېمىنى قاراقچىلار بار جايغا هەيدەپ بېرىپتۇ.

— كېمىنى باغلاڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ. قاراقچىلار كېمىنى باغلىشىپتۇ. مەلىكە كېمىدىن چۈشمەي تۇرۇپ:

مەلىكە باشلىق ئايالالارمۇ: "بىزمۇ ئاشۇ يەرگە بېرىپ تاماشا قىلىپ كېلەيلى" دەپ سايىغا بېرىپتۇ. دەل شۇ چاغدا قۇش ئەگىپ كېلىپ، مەلىكە دىلسوزنىڭ بېشىغا قونۇپتۇ. مەلىكە قۇشنى ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ. قۇش يەنە قايتىپ كېلىپ ئۇنىڭ ئوڭ قولىغا قونۇپتۇ. جامائەت مەلىكىنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، قىرىق ئايالنى گىلەمگە ئولتۇرغۇزۇپ، شەھەرگە ئېلىپ كىرىپتۇ. مەلىكە دىلسوز پادىشالىق كىيىملىرىنى كىيىپ، تاجىنى تاقاپ تەختتە ئولتۇرۇپتۇ. مەلىكە ۋەزىرىگە بىر نەپەر رەسسامچى چاقىرىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. رەسسامچى قىرىق ئايالنىڭ رەسىمىنى تارتىپتۇ. مەلىكە بۇ رەسىملەرنى شەھەرنىڭ تۆت دەرۋازىسىغا ئاستۇرۇپ، رەسىمگە قاراشقا مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپتۇ. "كىمكى رەسىمگە قاراپ بىر نەرسە دىسە، دەرھال ئېلىپ كېلىڭلار" دەپ تاپىلاپتۇ.

ئەمدى ئاشىق، كېمىچى، پادىشا، 40 قاراقچىغا كېلەيلى:

بۇلار مەلىكىنى ئىزلەپ كېلىپ دەريا ئاچىلىدا تۇرغان قۇرۇق كېمىنى كورۇپتۇ. "بەلكىم شەھەرگە كىرىپ كەتكەن بولۇشى كېرەك، بىزمۇ شەھەرگە كىرىپ باقايلى" دېيىشىپتۇ. ئۇلار دەريادىن چىقىپ شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. شەھەرنىڭ دەرۋازىسىغا كەلگەندە، ھېلىقى 40 ئايالنىڭ سۈرىتى ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كورۇپتۇ. بۇنى كورگەن قاراقچىلار "بىزنىڭ نەرسىلىرىمىزنى ئېلىپ قاچقان يامان ئاياللارنىڭ سۈرىتى ئىكەن" دەپ چۇقان كوتىرىشكەن ئىكەن، ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئادەملەر دەرھال بۇلارنى يالاپ پادىشانىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. ئۇلار پادىشادىن قورقۇپ يەرنى سۆيۈپ تازىم قىلىشىپتۇ. مەلىكە ھەممە ئىشنى بىلگەچكە غەزەپ بىلەن: "جاللات!" — دەپ ۋاقىراپتۇ. پادىشانىڭ ئالدىغا دەرھال جاللاتلار ھازىر بوپتۇ.

بولمىغىچە تازىمىدىن يانماڭلار. سىلەرگە تۇتسا چاندۇرماستىن يې-
گىنىڭلارغا توكۇڭلار.

شۇ بويىچە پۈتۈن ھاراقنى قاراقچىلارغا ئىچكۈزۈپ، ئۇ-
لارنى مەس قىلىۋېتىپ، كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ يالىڭاچ قىلىپ،
بىرىنىڭ ئارقىسىغا يەنە بىرىنىڭ ئارقىسىنى قىلىپ ياتقۇزۇپ
قويۇپ، كىيىملەرنى قىرىق مەلىكە كىيىشىپ بارلىق نەرسىلەرنى
كېمىگە سېلىپ مېڭىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى چۈش بىلەن قاراقچىلار
مەستلىكىدىن ئويغىنىپ بىر-بىرىگە تاپا-تەنە قىلىشىپ غە-
زەپلىنىپ تۇرسا كېمىچىلەر باشلىق يەتتە كىشى يېتىپ كەپتۇ.
ئۇلار بىلەن كورۇشۇپ ئەھۋالنى ئۇقۇشۇپتۇ. ئۇلار 47 كىشى
بولۇپ مەلىكىنى قوغلاپ مېڭىپتۇ.

ئەمدى گەپنى مەلىكىدىن ئاڭلايمىز:

مەلىكە 39 ئايال بىلەن قوشۇلۇپ ئەرەنچە ياسىنىپ كې-
منى ھەيدەپ دەريانىڭ سۇ ئايرىلغان جايىغا كەلگەندە يېقىن
ئەتراپتا بىر شەھەر كورۇنۇپتۇ. ئۇلار كېمىنى شۇ جايغا باغلاپ
قويۇپ، شەھەرگە كىرىپتۇ. شەھەردە چوڭ ئادەملەر يوق، ئۇش-
شاق باللار ئويناپ يۈرگەن ئىكەن. بۇ شەھەردە چوڭ ئادەم-
لەرنىڭ يوقلۇغىدىن ھەيران بولغان مەلىكە:

— بۇ شەھەرنىڭ چوڭ ئادەملىرى قېنى؟ — دەپ سو-
راپتۇ باللاردىن.

— شەھرىمىزنىڭ پادىشاسى ئولگەن، — دەپتۇ باللار، —
پادىشانىڭ ۋارىسى يوق، بىر دانە دولەت قۇشى بار ئىدى.
شۇ قۇشنى بۈگۈن ئۇچۇرىدۇ. قۇش كىمنىڭ بېشىغا قونسا شۇ
كىشى پادىشا بولىدۇ. شۇڭا چوڭلارنىڭ ھەممىسى قولىغا بىر
پارچىدىن گوش ئېلىپ، قۇشنىڭ ئوز بېشىغا قونۇشىنى كۈتۈپ
سايغا چىقىپ كېتىشتى. لېكىن قۇش ھېچ كىشىنىڭ بېشىغا قون-
ماي ئۇچۇپ يۈرىدۇ.

سورىغان ئىگەن، ئۇلارمۇ بىر مەلىكىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ كىيىمىنى ئېلىپ قاچقانلىقىنى ۋە شۇ كىيىمنى ئىزلەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

— سىلەر ئۆز كىيىملىرىڭلارنى ئىزلەپ كەلگەن بولساڭلار غەزىنىچى تىللا بەرسۇن، قايتىپ بېرىپ كىيىملىرىڭلارنى ياسىتىۋېلىڭلار، — دەپتۇ ۋە غەزىنىچىدىن ئۇن تىللا ئېلىپ بېرىپتۇ. بۇلارمۇ پادىشانىڭ غەزىنىگە قالماي ئامان-ئېسەن قايتقانلىقى ئۈچۈن خوشال بولۇشۇپتۇ.

ئەمما مەلىكە ئاشىقنى دەرھال قاماپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. كەچتە پادىشا ۋەزىرگە سالامەتلىكىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى ئېيتىپتۇ ۋە پۇت-قوللىرىنى تۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئاشىق تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر كوچىغا چىقىپ ئۇيان ئىزلەپ، بۇيان ئىزلەپ بىرمۇ ئاشىق تاپالماپتۇ-دە، پادىشاغا:

— پادىشا ئالىيلىرى، بۈگۈن كەچ بولۇپ قالغاچقا ئاشىق تاپالمىدىم. ئەتە تاڭ ئاتقاندا تېپىپ كىرىشىمگە ئىجازەت بەرسىلە! — دەپتۇ.

— ياق، پۇتلىرىم كويۇشۇپ كېتىۋاتىدۇ، — دەپتۇ پادىشا، — قاماقخانىدىكى ئاشىقنى بولسىمۇ چاقىرىپ كىرگىن. شۇ بۈگۈنچە پۇتۇمنى تۇتۇپ قويسۇن.

ۋەزىر پادىشانىڭ بۇيرۇغى بويىچە ئاشىقنى كەلتۈرۈپتۇ. ئاشىق پادىشانىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ: "بۈگۈن ئەجىلىم پۇتكەن ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپتۇ ۋە قورقۇپ كېتىپتۇ. پادىشا ۋەزىرنى قايتىشقا بۇيرۇپ، ئاشىق بىلەن ئۆز خانىسىدا يالغۇز قاپتۇ. ۋەزىر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن مەلىكە پادىشا ئاشىقنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى، نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ.

— پادىشا ئالىيلىرى، — دەپتۇ ئاشىق، سىلىنىڭ شەھەرلىرىگە رىسقىم چۈشۈپ كېلىپ قالدىم.

— ماۋۇ 40 قاراقچىنىڭ كاللىسى ئېلىنسۇن! — دەپ بۇيرۇپتۇ پادىشا.

جاللاتلار "خوپ" دېيىشىپ، بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كورگەن ئاشىق، پادىشا ۋە كېمىچىنىڭ قورقىنىدىن چىرايلىرى سارغىيىپ، تىترىشىپ كېتىشىپتۇ. چۈنكى بۇلار قاراقچىلارنىڭ قانداق يامان ئادەملەر ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنلىكىدىن: "بىزمۇ ئۆلۈمگە بۇيرۇلىدىغان بولدۇق" دەپ قورقۇشۇپتۇ. مەلىكە پادىشا قاراقچىلارنى بىر تەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلاردىن سوئال سوراشقا باشلاپتۇ:

— سەن نىمە ئادەم؟ قەيەردىن كەلدىڭ؟ نىمە سەۋەپتىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ؟

— مەن بىر شەھەرنىڭ پادىشاسى ئىدىم، — دەپتۇ ئۇ ئادەم، — بىر مەلىكە مېنىڭ 39 مەلىكەمنى ئېلىپ قاچقان ئىدى. شۇنى ئىزلەپ كېلىپ قالدىم.

— سەن بىر پادىشا بولۇپ تۇرۇقلۇق ئۆز شەھىرىڭنى تاشلاپ خوتۇن ئىزلەپ كەلدىڭمۇ؟ سەن ئەخمەق پادىشا ئىكەنسەن، قايتىپ كېتىپ شەھىرىڭنى ياخشى باشقۇرۇپ، خەلقىڭگە زۇلۇم سالمىغىن. باشقىلارغا خوتۇن ئىزلەپ ياقا يۇرتقا باردىم، دىمە، ئوزەڭگە ئاھانەت بولىدۇ. سەن بىزنىڭ شەھىرىمىزگە كېلىپ قاپسەن. ئەگەر باشقا سەۋەپ بىلەن كەلگەن بولساڭ كاللاڭنى ئالاتتىم. مېھمانلىق ھورمىتىڭ ئۈچۈن ساڭا 39 ئەسكەر قوشۇپ بېرىمەن. ئۇلار سېنى مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىپ قويىدۇ، — دەپتۇ.

مەلىكە پادىشا 39 مەلىكىنى ھەربىچە ياساپ، 40 خېچىرغا يىمەكلىك ئارتىپ، 40 ئاتنى مىنىشكە تەييارلاپتۇ. خوتۇنلارغا: "ئۆز شەھەرلىرىڭلارغا بارغاندا تونۇشۇۋېلىڭلار" دەپ يولغا ساپتۇ.

ئاندىن كېمىچىنى چاقىرىپ نىمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى

دىشانىڭ شاھزادىسى ئىدى. گۆچ يىل بولدى، توت يۈز خىچىر-
بىلەن سودىگەرلىككە كەتكەن ئىدى. مانا بۈگۈن قايتىپ كەل-
دى. ئەگەر ئىختىيار قىلساڭلار، بىزگە رۇخسەت قىلساڭلار، بىز قايتىپ
كەتسەك. ئەگەر ئىختىيار قىلمىساڭلار مېنىڭ ئورنۇمغا مۇشۇ شاھ-
زادە پادىشا بولسۇن، — دەپتۇ. خالايىق: "ئۇزلىرىمۇ پادىشا-
ھىمىز، ئەرلىرىمۇ پادىشاھىمىز بولسۇن" دېيىشىپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ
ئامان - ئېسەن يۈز كۆرۈشكەنلىكىنى تەبرىكلىشىپتۇ. بۇ ئىككى-
لەن پادىشا بولۇپ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە يۇرتىنى ئادالىق بى-
لەن سوراپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

— سىنىڭ شەھرىڭدە كىشىلەر ئاشىققا نان بەرمەمدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بېرىدۇ. لېكىن رىسقىم چۈشكەنلىكى ئۈچۈنلا كەلدىم، — دەپلا تۇرۇۋاپتۇ ئاشىق. پادىشا قايتا - قايتا سورىسىمۇ شۇ گېپىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. پادىشا ئاشىقنى يەنە ئۆز ئورنىغا سولاپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ.

تاڭ ئېتىش بىلەن ۋەزىر پادىشادىن ئەھۋال سوراشقا كىرىپتۇ.

— ياخشى بولۇپ قالدىم، ھېلىقى ئاشىقنىڭ قولى يەڭگىل ئىكەن. ئەمما كىيىم - كېچەكلىرى سېسىق پۇرايدىكەن. بۈگۈن ئاشىقنى يۇيۇندۇرۇپ، باشلىرىنى چۈشۈرۈپ، كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇڭلار، — دەپتۇ.

كەچتە پادىشا يەنە ئاشىقنى چاقىرتىپتۇ. مەلىكە يېتىپ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ پۇت - قوللىرىنى تۇتۇشقا بۇيرۇپتۇ. يەنە بۇرۇنقىدەك ئەھۋال سوراپتۇ. ئاشىق يەنە بۇرۇنقىدەكلا جاۋاپ بېرىپتۇ ۋە پادىشانىڭ پۇت - قوللىرىنى يۇمشاق تۇتۇپتۇ. مەلىكە ئاشىقنىڭ قولىنى ئاستا ئۆزىنىڭ كۆكسىگە ئاپىرىپتۇ. ئاشىق ئەندىكىپ كېتىپتۇ. چۈنكى پادىشانىڭ كۆكسىنى تۇتۇپ تاشلاپتۇ - دە، دەرھال قولىنى تارتىۋاپتۇ. مەلىكە پادىشا ئۆزىنىڭ سىرتقى كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، ئايالچە كىيىملىرىنى كىيىپ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپتۇ. ئاشىق ئۆز كۆزىگە ئىشىنەلمەي قاپتۇ. ئۆز مەلىكىسىنىڭ پادىشا بولغانلىقى ئۆزىنى ئۇنتۇماي ئىزلەپ تاپقانلىقىدىن چەكسىز خوشال بوپتۇ.

مەلىكە ئاشىق بىلەن بولغاندىن كېيىن يەنە ئۆزىنى ئاشكارىلىماپتۇ. پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە قىرىق كۈن زىياپەت بېرىپ ئاخىرىدا مۇنداق جاكالاپتۇ:

— خالايىقلار! مەن ئەسلىدە ئايال. مېنىڭ ئېرىم بىر پا-

لىغا ئۆزىچە تەسەللى بەرگەندەك قىلىپ:

— كۆزۈڭنى يۇممای تۇرۇپ يەنە بىر ئات! — دەپ بۇيرۇپتۇ. كىچىك ئوغلى:

— ئاتا، ئۆزلىرى ”ئىككا غايىپ“ دېگەن ئىدىلە. ئاتقان ئوقۇم غايىپ بولدى، ئەمدى مەن ئۇنى تاپمىسام بولماس؟ — دەپتۇ.

پادىشا ئوغلىنىڭ سۆزىنى ئورۇنلۇق دەپ بىلىپ، ئوقنى ئىزلەشكە ئىجازەت بېرىپتۇ. پادىشانىڭ كىچىك ئوغلى شەھەر-لەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، يۇرت - مەھەللىلەرنى ئارىلاپ، چوڭ دەريانى بويلاپ ئۇزۇن يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپتۇ. مىنگەن ئېتى ھالىدىن كېتىپ يىقىلغاندا بىر تاغ باغرىغا كېلىپ قاپتۇ. قارىسا بىر كۆكۈش توشقان ئوقنى غاجىلاپ ئويناپ تۇرغىدەك. يىگىت توشقانغا قاراپ ماڭغان ئىكەن، توشقان ئوقنى چىشلىگەن پېتى قېچىپتۇ. يىگىت ھەيران بولغان ھالدا توشقاننىڭ كەينىدىن قوغلاپتۇ، توشقان يىگىتنىڭ ئالدىدا يۈگۈرۈپ بېرىپ تاغدىكى بىر كامارغا كىرىپ كېتىپتۇ. يىگىت ھېلىقى كامارغا ئەگىشىپ قارىغاندەك بوپتۇ - يۇ، قانداقلارچە ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ قالغىنىنى تۇيماي قاپتۇ. ھېچقانداق بىر يېرى ھېچ يەرگىمۇ تاقاشماپتۇ. ئۇ ئالدىغا قاراپ خېلى ماڭغاندىن كېيىن، ئويلىمىغان يەردىن ئاجايىپ يوپ - يورۇق، گۈزەل، كاتتا باققا كىرىپ قاپتۇ. باغنىڭ ئىچىدىكى ئېرىقلاردا سۈپ - سۈزۈك كۆمۈش سۇلار شاقىراپ ئېقىپ تۇرغان، تۈمەن خىل گۈللەر خۇش پۇراق تارقىتىپ تۇرغان، مېۋە - چېۋىلەر شاخلىرىنى كوتىرەلمەي مەي باغلاپ پىشىۋاتقان، ھەر خىل رەڭدىكى قۇشلار، بۇلبۇللار خۇش ئاۋازدا سايرىشىۋاتقان ئىكەن. يىگىت ھەيران قېلىپ، ئەتراپقا قاراپتۇ. ھېچكىم يوقمىش. بەك ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن، ئېرىقتا قولىنى سالغان ئىكەن، سۇغا قولى يەت-

غايىپ ئىنكا

بار ئىكەنۇ - يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ — توق ئىكەن، قەدىمقى زاماندا چىن ماچىن شاھىرىدە بىر پادىشا ئۆتۈپتىكەن. بۇ پادىشانىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، ئۇسۇپ يىگىت بولۇپ ۋايىغا يېتىپتۇ. ئويلەپ قوياي دىسە ئوغۇللىرىنىڭ كوڭلىدە دادىسى تاللىغان قىزلار زادى ياقماپتۇ. پادىشا ئوغۇللىرىنىڭ ئىختىيارىغا قويسا ئوغۇللىرى ئۆزلىرىگە لايىق تېپىشالماپتۇ. پادىشا ئاخىرى شەيخۇل ئىسلام جاناپلىرىنىڭ "ئىنكا غايىپ" دىگەن پەتۋاسىغا رىئايە قىلماق بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوغۇللىرىنى راۋاق ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ ھەر بىرىنىڭ قولىغا ئوقيا تۇتقۇزۇپ.

— قېنى ئوغۇللىرىم! سىلەر ئوقنى كوڭلۈڭلار تارتقان تەرەپكە ئېتىڭلار، كىمنىڭ ئۆگزىسىگە چۈشسە، شۇنىڭ قىزىنى ئېلىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

چوڭ ئوغلى ئوقنى ئۈلۈشكۈن كېچە ئۆزىنى ئۆيىدە راسا مېھمان قىلغان زەرگەر كوچىسىدىكى چوڭ سەررابىنىڭ ئۆگزىسىگە قارىتىپ ئېتىپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلى بىر ھازا تۇرۇپ كېمىتىپتۇ. دادىسى ھەدەپ قىستاۋەرگەندىن كېيىن، ئاۋغان كوچىسىدىكى بىر سودىگەرنىڭ چىرايلىق بالىخانىسى تەرەپكە تەۋەككۇل قىلىپ ئېتىپتۇ. كىچىك ئوغلى بولسا كوزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ، ئوقنى ئاسمانغا قارىتىپ ئېتىپتۇ. كوزىنى ئېچىپ قارىسا ئاسمانغا ئورلەپ كېتىۋاتقان ئوق بىردىنلا ئوردا شەھىرىنىڭ شىمال تەرىپىگە بۇرۇلۇپ كوزدىن غايىپ بوپتۇ. پادىشا ھەم ئوردا ئەھلى ياقىلىرىنى چىشلىشىپ "سۇبھانئاللا" دەپ قاپتۇ. پادىشا ئوغ-

لىغا ئوزىچە تەسەللى بەرگەندەك قىلدىپ:
— كوزۇڭنى يۇمىماي تۇرۇپ يەنە بىر ئات! — دەپ بۇيرۇپتۇ. كىچىك ئوغلى:
— ئاتا، ئۇزلىرى "ئىككا غايىپ" دىگەن ئىدىسىلە. ئاتقان ئوقۇم غايىپ بولدى، ئەمدى مەن ئۇنى تاپمىسام بولماس؟ — دەپتۇ.
پادىشا ئوغلىنىڭ سوزىنى ئورۇنلۇق دەپ بىلىپ، ئوقنى ئىزلەشكە ئىجازەت بىرىپتۇ. پادىشانىڭ كىچىك ئوغلى شەھەرلەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، يۇرت - مەھەللىلەرنى ئارىلاپ، چوڭ دەريانى بويلاپ ئۇزۇن يول يۇرۇپتۇ، يول يۇرسىمۇ مول يۇرۇپتۇ. مىنگەن ئىتى ھالىدىن كىتىپ يىقىلغاندا بىر تاغ باغرىغا كىلىپ قاپتۇ. قارىسا بىر كوكۇش توشقان ئوقنى غاجىلاپ ئولتۇراپ تۇرغىدەك. يىگىت توشقانغا قاراپ ماڭغان ئىكەن، توشقان ئوقنى چىشلىگەن پىتى قىچىپتۇ. يىگىت ھەيران بولغان ھالدا توشقاننىڭ كەينىدىن قوغلاپتۇ، توشقان يىگىتنىڭ ئالدىدا يۇگۇرۇپ بىرىپ تاغدىكى بىر كامارغا كىرىپ كىتىپتۇ. يىگىت ھىلىقى كامارغا ئىگىشىپ قارىغاندەك بوپتۇ - يۇ، قانداقلارچە ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ قالغىنىنى تۇيماي قاپتۇ. ھىچقانداق بىر يەرنى ھىچ يەرگىمۇ تاقاشماپتۇ. ئۇ ئالدىغا قاراپ خىلى ماڭغاندىن كىيىن، ئويلىمىغان يەردىن ئاجايىپ يوپ - يورۇق، گۇزەل، كاتتا باققا كىرىپ قاپتۇ. باغنىڭ ئىچىدىكى ئىرىقلاردا سۇپ - سۇزۇك كۇمۇش سۇلار شاقىراپ ئىقىپ تۇرغان، تۇمەن خىل گۇللەر خۇش پۇراق تارقىتىپ تۇرغان، مىۋە - چىۋىلەر شاخلىرىنى كوتىرەلمەي مەي باغلاپ پىشىۋاتقان، ھەر خىل رەڭدىكى قۇشلار، بۇلبۇللار خۇش ئاۋازدا سايرىشىۋاتقان ئىكەن. يىگىت ھەيران قىلىپ، ئەتراپقا قاراپتۇ. ھىچكىم يوقمىش. بەك ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن، ئىرىققا قولىنى سالغان ئىكەن، سۇغا قولى يەت-

غايىپ ئىنكا

بار ئىكەنۇ - يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ — توق ئىكەن، قەدىمقى زاماندا چىن ماچىن شاھىرىدە بىر پادىشا ئۆتۈپتىكەن. بۇ پادىشانىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، ئۇسۇپ يىگىت بولۇپ ۋايىغا يىتىپتۇ. ئۆيلەپ قوياي دىسە ئوغۇللىرىنىڭ كوڭلىدە دادىسى تاللىغان قىزلار زادى ياقماپتۇ. پادىشا ئوغۇللىرىنىڭ ئىختىيارىغا قويسا ئوغۇللىرى ئۆزلىرىگە لايىق تېپىشالماپتۇ. پادىشا ئاخىرى شەيخۇل ئىسلام جاناپلىرىنىڭ "ئىنكا غايىپ" دىگەن پەتىۋاسىغا رىئايە قىلماق بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوغۇللىرىنى راۋاق ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ ھەر بىرىنىڭ قولىغا ئوقيا تۇتقۇزۇپ.

— قېنى ئوغۇللىرىم! سىلەر ئوقنى كوڭلۈڭلار تارتقان تەرەپكە ئېتىڭلار، كىمنىڭ ئوقى ئوگزىسىگە چۈشسە، شۇنىڭ قىزىنى ئېلىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

چوڭ ئوغلى ئوقنى ئۇلۇشكۈن كېچە ئوزىنى ئۆيىدە راسا مېھمان قىلغان زەرگەر كوچىسىدىكى چوڭ سەرراپنىڭ ئوگزىسىگە قارىتىپ ئېتىپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلى بىر ھازا تۇرۇپ كېتىپتۇ. دادىسى ھەدەپ قىستاۋەرگەندىن كېيىن، ئاۋغان كوچىسىدىكى بىر سودىگەرنىڭ چىرايلىق بالىخانىسى تەرەپكە تەۋەككۇل قىلىپ ئېتىپتۇ. كىچىك ئوغلى بولسا كوزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ، ئوقنى ئاسمانغا قارىتىپ ئېتىپتۇ. كوزىنى ئېچىپ قارىسا ئاسمانغا ئورلەپ كېتىۋاتقان ئوق بىردىنلا ئوردا شەھىرىنىڭ شىمال تەرىپىگە بۇرۇلۇپ كوزدىن غايىپ بوپتۇ. پادىشا ھەم ئوردا ئەھلى ياقىلىرىنى چىشلىشىپ "سۇبھانئاللا" دەپ قاپتۇ. پادىشا ئوغ-

— چۈنكى، — دەپتۇ يىگىت، — مەن لايىق مەسىلىسـ
بە كۆڭلۈمنى زادىلا توختىتالمىغان ئىدىم. شۇڭا ئۇقنى
تەۋەككۈل دەپ كۆزۈمنى يۇمۇپ ئاسمانغا قويۇۋەتكەن.

قىز كۈلۈمسىرەپ ئۇقنى يىگىتكە بېرىپتۇ. يىگىت بولسا كۆز-
لىرىنى قىزنىڭ نۇر يېغىپ تۇرغان ئوتلۇق كۆزلىرىدىن زادى
ئۈزەلمەپتۇ. قىز بىر چاۋاك چالغان ئىكەن، بىر - بىرىدىن گۈ-
زەل قىزلار ناز - نېمەتلەرنى كۆتۈرۈشۈپ كىرىپتۇ. قىز قولىدىكى
ئۈزۈكنى ئېلىپ، يىگىتنىڭ بارمىقىغا سېلىپ قويۇپتۇ. يىگىت ئۆت-
ردە ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان داغدۇغىلىق شېرىن زىياپەتكە
مۇيەسسەر بوپتۇ. يىگىت زۇمرەت قەدەھلەردىكى قىزىل شەپەقتەك
تاۋلىنىپ تۇرغان مەيلەرگە ھەۋەس بىلەن بېقىپتۇ. لېكىن بۇنى
ئىچسەم، بەلكى يەنە ئاغزىمغا چىقماسلىقى مۇمكىن" دەپ ئويلى-
نىپ قاپتۇ. قىز غىزاغا تەكلىپ قىپتۇ. يىگىت سۇ ئىچەلمىگەن،
ئالما ئۈزەلمىگەن ئەھۋالنى قىزغا بايان ئېتىپتۇ. قىز كۈلۈپ:

— سىز ئەسلىدە بۇ جاينىڭ ئادىمى بولمىغانلىقىڭىز ئۈ-
چۈن، سۇلار سىزنى ئىچكۈزمىگەن، ئالمىلار سىزنى ئۈزگۈزمە-
گەن، بۇلبۇللارمۇ سايراپ بەرمىگەن، مانا ئەمدى قولىڭىزغا ئۈ-
زۈك سېلىپ قويدۇم، ئەمدى سىز بىزگە رەسمىي مېھمان، — دەپتۇ.

يىگىت بىلەن قىز چۈشتىن تارتىپ كۈن پاتقىچە، ئاخشام-
دىن تارتىپ تاڭ ئاتقىچە زىياپەتـتە ئولتۇرۇپ نەغمە - ناۋا
ئاڭلاپ، شېرىن سۆھبەتلەرنى قىلىپتۇ، يىگىت سۆز ئارىسىدا ئوق-
نىڭ قانداق قىلىپ قىزنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ.

قىز:

— مېنىڭ ئاتام دىۋە، ئانام بولسا ئىران شاھلىقىنىڭ
قىزى، مەن ئاتام بىلەن ئانامنىڭ بىردىن - بىر پەرزەنتى. سىز
ئۇقنى ئاتقان كۈنى مەن قىزلار بىلەن كۇئېنلۇن تېغىدىكى
چوڭ ئانامنىڭ ئوردىسىدىن قايتىپ كېلىۋاتاتتىم، قارىسام ئوق

مەپتۇ. تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، سۇغا ئېگىشىپ ئىچمەكچى بولغان ئىكەن، ھەر قانچە قىلىپمۇ يەنە سۇ ئىچەلمەپتۇ. يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ، مەي باغلاپ پىشقان ئالمىلارغا قول سۇنغان ئىكەن، ئىلگىرى يەرگە تېگەي دەپ قالغان ئالمىلار مۆككىدە ئېگىز كۆتىرىلىۋاپتۇ-دە، قولى يەتمەپتۇ. ھەتتا بۇلبۇللارمۇ خۇش ئاۋازدا سايرىمايدىغان بوپتۇ. يىگىت باغ يوللىرىنى ئارىلاپ ماڭغان ئىكەن، بىر ھەشەمەتلىك ئالتۇن دەرۋازىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئالدىنقى باغدىنمۇ ھەيۋەتلىك ھەم گۈزەل بىر باققا دۇچ كېلىپتۇ. گۈللۈكنىڭ ئوتتۇرىسىدا خىلمۇ-خىل نۇرلار بىلەن تاۋلىنىپ تۇرغان ئالتۇن، مەرۋايىت، قاشتېشى، گوھەرلەر بىلەن بېزەلگەن بىر راۋاقنى كورۇپتۇ. يىگىت يېقىن بېرىپ شۇنداق قارىشى بىلەنلا تۇرغان يېرىدە قېتىپلا تۇرۇپ قاپتۇ. كوزلىرىنى قايتا-قايتا ئۇۋۇلاپتۇ، چۈنكى راۋاق ئۈستىدە شۇنداق بىر گۈزەل قىز يېتىپتۇكى، ئۇ، نۇر ھەم رەڭدىن يارالغاندەكلا ئىكەن. قاپ-قارا سۇمبۇل چاچلىرى ئۇنىڭ ئەۋرىشىم بويلىرىغا يوگەشكەن، يۇمران لەۋلىرىنىڭ ئەمدىلا ئېچىلىۋاتقان ئەتىرگۈلدىن پەرقى يوق ئىكەن. يىگىتنىڭ كوزى ئىككىنچى قېتىم قىزنىڭ بىر كوتىرىلىپ-بىر پەسىيىپ تۇرۇۋاتقان سىرلىق كوكسىگە چۈشۈش بىلەنلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپ چۈشۈشكە ئاران-ئاران قاپتۇ. قىزغا ئۈچىنچى قېتىم شۇنداق نەزەر سالغۇدەك بولسا، ئوزى ئاتقان ئوق قىزنىڭ يۇمران قولىدا تۇرغانلىقىنى كورۇپتۇ. يىگىت بۇنىڭغا ھەيران بوپتۇ. بۇ ئارىدا قىز ئويغىنىپ:

— سىز كىم بولىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

يىگىت ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. قىز يىگىتنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ:

— سىز ئوقنى نېمە ئۈچۈن كوزىڭىزنى يۇمۇپلا ئاسمانغا ئاتقان ئىدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

لېكىن سەن ئالىدىغان خوتۇن قېنى؟ كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — دەپتۇ.

— ئالىدىغان خوتۇنۇم ھېلىقى مايمۇن، ئاتا، — دەپتۇ يىگىت.

پادىشانىڭ كۆزلىرى چانىغىدىن چىقىپ كېتىشكە تاس قاپتۇ. شۇ چاغدا يىگىت:

— ئۇلۇغ ئاتا، بۇنىڭغا ئانام بىر نىمە دىسۇن، — دەپتۇ. پادىشا ئايالىنى چاقىرتقان ئىكەن، ئايالى:

— شاھ ھەزرەتلىرى سۆيۈنچە بېرىڭ! سۆيۈنچە بېرىڭ! — دەپ كىرىپتۇ، پادىشا ھەيران بولۇپ:

— نىمىگە سۆيۈنچە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— پادىشا ھەزرەتلىرى، — دەپتۇ ئايالى، — ئوغلىڭىزنىڭ ئېلىپ كەلگىنى مايمۇن سۈرىتىدىكى پەرىزات ئىكەن. ماڭا كۆرۈنۈش قىلدى.

پادىشا بۇنى ئاڭلاپ دەرھال بولغۇسى كېلىنىنى كۆرمەكچى بولغان ئىكەن، ئايالى قىزنىڭ شەرتىنى ئېيتىپ، سەۋرى قىلىپ تۇرۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ. پادىشا ماقۇل بوپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي يۇرت ئىچىدە "پادىشانىڭ ئوغلى ئاجايىپ گۈزەل بىر پەرىزاتقا ئۆيلىنىدىغان بوپتۇ" دىگەن خەۋەر پۇر كېتىپتۇ، چوڭ مەنسەپدارلارنىڭ ئاياللىرى، قىزچاقلىرى پەرىزاتنى كۆرۈش ئۈچۈن توپ-توپ بولۇشۇپ، ئەڭ ئېسىل دۇنيالىرىنى سوغا قىلىپ، مۇبارەكلەپ كېلىشكە باشلاپتۇ. لېكىن قىز پەقەت يىگىتنىڭ ئايال جەمەتلىرىگىلا كۆرۈنۈش قىلىپ، باشقىلارغا مايمۇن سۈرىتىدە كۆرۈنىدىكەن. نەتىجىدە، كەلگەنلەرنىڭ بەزىلىرى مايمۇننىڭ ئەسلى پەرىزات ئىكەنلىكىگە ئىشەنسە، بەزىلىرى شەك كەلتۈرۈپتۇ. يىگىتنىڭ ئانىسى بۇنى ئاڭلاپ بەك خاپا بوپتۇ. بىر ئامال قىلىپ مەشھۇر پەرىزات كېلىنىنى دوست-دۈشمەنگە بىر كۆرسىتىپ، ئۆزىنى بىر تونۇتۇپ قويغۇسى كەپتۇ، بىراق ھەر قانچە

دەل مېنىڭ ئالدىمغىچە ئۇرلەپ چىقتى. سىزنى كوردۇم، كوڭلۇم سۆيۈندى. شۇنىڭ بىلەن ئوقنى بۇ ئوردىغا ئېلىپ كېلىپ، سىزنى كۈتكەن ئىدىم، — دەپتۇ.

— ئاتا - ئانىڭىز قەيەردە؟ — دەپ سوراپتۇ يىگىت.

— سىز مېنى قوغلاپ كەلگەن تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قىز. بۇ ئىككى ئاشىق - مەشۇق كۆڭۈللىرىنىڭ قانداق ئۆتكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ، شېرىن سوزلىرى تۈگىمەپتۇ، بىر بىرسىگە بولغان مېھرى - مۇھەببىتى خۇددى قاينار بۇلاقتا ئوخشاش ئۇرغۇپ كۆچىيىپتۇ. بىر كۈنى يىگىت مەلىكىگە:

— ئەي مەلىكەم! يۇرتۇمدىن چىققىنىمغا يېرىم يىل بولاي دەپ قاپتۇ، ئەزىز ئاتام، مېھرىۋان ئانامنىڭ ھالى نېچۇك، بىر كوروپ كەلسەك، — دەپتۇ. قىز بۇنىڭغا ماقۇل بوپتۇ، لېكىن:

— مەن ھازىرچە ئايال جەمەتلىرىڭىزگىلا مۇشۇ بويىچە كورۇنۇش قىلمەن، باشقىلارغا مايمۇن سۈرىتىدە كورۇنىمەن، — دەپتۇ. يىگىت:

— تويدىمۇ مايمۇن سۈرەتتە بولامسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ياق، — دەپتۇ قىز، — ئۇ چاغدا ئاتا - ئانامنىڭ رازىلىقىنى ئالساق ئۇنداق قىلىش ھاجەتسىز.

يىگىت قىزنىڭ شەرتىگە كونۇپتۇ.

ئىككىسى يولغا چىقىپتۇ. تاڭ سەھەردىلا چىن ماچىن ئوردا شەھرىنىڭ دەرۋازىسىغا يېتىپ كەپتۇ، پادىشانىڭ كەنجى ئوغلىنى بىلىدىغانلار يىگىتنىڭ بۇ ھالدا سەپەردىن يېنىشىغا ھەيران قاپتۇ. ئايغاقچىلار دەررۇ پادىشاغا خەۋەر قىپتۇ، پادىشا ھەم ئوردا ئەھلى يىنە بىر قېتىم "سۇبھانئاللا" دەپ ياقىلىرىنى چىشلەپ كوزلىرىنى پاقىرىتىشىپ قاراپ قاپتۇ.

پادىشا ئوغلىنى ئايرىم چاقىرىپ:

— ئوغلۇم ساق - سالامەت كەپسەن. مۇبارەك بولسۇن!

پەرىزات كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ ئانىسىنىڭ قېشىغا كىرىپ "پەرىزات قېنى؟" دەپ سوراپتىكەن، ئانىسى كاللىۋاشلىرىغا ئۇرۇپ يىغلىغان پېتى ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

يىگىت ئايرىلىش ئازاۋىدىن بىر ئاھ ئۇرغان ئىكەن، ئۇنىڭ ئاھى يەتتە قات ئاسماننى، يەتتە قات زېمىننى تىترىتىپتۇ. يىگىت شۇندىن باشلاپ ئورنۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، كۆز كېچىسىنىڭ بىر ئايدىڭ ئاخشىمىدا، يىگىت تۇساتتىن قىزنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بوپتۇ ـ دە، ئىختىيارسىز ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە مېڭىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئورنىدىن چىقىپ، قەلئەدىنمۇ چىقىپ دەريا بويلاپ كېتىۋېرىپتۇ، دەريا ئارقىسىدا قاپتۇ. پايانسىز قۇملۇق ئىچىگە كىرىپ قاپتۇ. يىگىت ئۇسسىزلىقتا ھالسىزلىنىشقا باشلاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا بىر دۆڭنىڭ ئارقىسىدىن ئىس كۆتىرىلىپتۇ، شۇنىڭغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئىشىگىمۇ يوق ۋەيرانە، سۈرلۈك بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. ئۆينىڭ ئىچىدىن پىشانىسىدە پەقەتلا بىر كۆزى بولغان ئالامەت قورقۇنچلۇق بىر بەتبەشىرى چىقىپ، يىگىتكە:

— ياخشى يىگىت! ئۆز ئايىغىڭ بىلەن كەپسەن، مەرھەمەت قىلىپ ئىچكىرى كىرگىن، — دەپتۇ. يىگىت ھېلىقى بىر كوزلۇكنىڭ ئارقىسىدىن ئۆيگە كىرىپ قارىسا، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا گۈلخان يېقىلغان بولۇپ، بىر تەرىپىدە ئادەمنىڭ باش سۆڭەكلىرى دۆۋىلىنىپ تۇرغىدەك.

— نېمىگە چەكچىيىپ كەتتىڭ قۇرۇق مۇردا، — دەپتۇ ھېلىقى بىر كوزلۇك، — سېنى بېقىپ سەمرىتىشكە توغرا كېلىدۇ، مە، سۇ ئىچكىن!

بىر كوزلۇك بىر كومزەك سۇنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. ئۇزى بىر كېيىكنى سويۇشقا باشلاپتۇ. سويۇپ بولۇپ ھەممىس-

قىلسىمۇ قىز بۇنىڭغا زادى كۆنمەپتۇ. يىگىتمۇ ئانىسىدىن شىدىرتنى بۇزماسلىقنى شۇنچە يالۋۇرۇپ سوراپتۇ. ئانا ئاغزىدا "ماقۇل" دەپ قويغان بولسىمۇ، لېكىن كۆڭلىدە: "قېنى، ئەپلىك بىر پەيت كەلسۇنچۇ، نېمە قىلىشىمنى ئۆزەم بىلىمەن" دەپ ئويلاپ يۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى پەرىزات ئۆزىنىڭ مايمۇن نىقاۋىنى سىرتتىكى ئۆيگە سېلىپ قويۇپ ئىچكىركى ئۆيدە يۇيۇنۇۋاتقان ئىكەن، پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن ئانا قىزىنىڭ نىقاۋىنى ئوچاقتا گۈكرەپ كويۇۋاتقان ئوتقا تاشلىۋېتىپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى نىقاپتىن چىققان ئىس-تۈتەك ئالەمنى قاپ-قاراڭغۇچىلىققا تۇشقۇزۇپتۇ.

پەرىزات قىز ئىچكىركى ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ قارىغىدەك بولسا نىقاۋى ئاللىقاچان بىر سىقىم كۈلگە ئايلىنىپ بولغان ئىكەن.

— ئاھ، — دەپتۇ پەرىزات، — يامان قىلدىڭلا ئانىكا، مېنىڭ مايمۇن سۈرەتلىك نىقاۋىمنىڭ ئىس-تۈتەكلىرى ئاتا-ئانامنىڭ دىمىغىغا يېتىپ بارغان ھامان، ئۇلار مېنى ئىزلەپ كېلىدۇ. كۆردىڭلىمۇ، ئەنە ئۇلارنىڭ غاقىراپ ئۇچۇۋاتقان ئاۋازى قۇلىغىمغا ئاڭلىنىۋاتىدۇ. ئۇلار بۇ يەرگە كەلسە ئۇقۇشماسلىق تۇپەيلىدىن ھەر قايسىلىرىغا خېيىم-خەتەر يەتكۈزۈپ قېلىشى مۇمكىن، شۇڭا مەن ئاتا-ئانىلىرىمنىڭ ئالدىغا تېزرەك باراي. ئوغۇللىرىغا ئېيتىپ قويارلا، ئۇنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتى راست بولسا ئارقامدىن ئىزلەپ بارغاي، خەير...

پەرىزات قىز شۇنداق دەپتۇ-دە، بىر يۇمۇلىنىپ كۆك كەپتەرنىڭ سۈرىتىگە كىرىپتۇ، ئاندىن ئۆينىڭ تۈڭلۈكىدىن "پۇر" قىلىپلا ئۇچۇپ چىقىپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

يىگىت دەم ئۆتمەيلا پەيدا بولۇپ ئۆيگە كىرىپ قارىسا

بىر كوزلۇكىنىڭ سېھىرىنى قويىلىرىسىنى ئۇلىتۇرۇپ يەپ، سۇ ئىچىپ كىشىلەرگە تېخىمۇ جان كىرىپتۇ. قۇتۇلغان كىشىلەر:

— ياخشى يىگىت، خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن بىزگە سېنى ھەزرىتى شاھى مەردان ئەۋەتتى. ئەمدى بىز سېنىڭ قۇلۇڭ بولىمىز. سەن نەگە بارساڭ شۇ يەرگە بارىمىز، نىمىسىنى بۇيرۇساڭ شۇنى بېجا كەلتۇرگەيمىز! — دەپتۇ.

يىگىت ئۇلارغا تەشەككۇر ئېيتىپ خوشلىشىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇزۇن يول يۇرۇپ بىر چاتقاللىققا كىرىپ كېتىپتۇ. چاتقاللىقنىڭ ئىچىدە كېتىۋاتسا بىر كىيىكنىڭ ياتقىنىنى كورۇپتۇ. يېقىنلاپ كەلسىمۇ ئۇ كىيىك زادى مىدىرلىماپتۇ. يىگىت يېقىن بېرىپ قارىسا، ئۇ باسماقتا چۈشۈپ قالغان كىيىك ئىكەن. يىگىت كىيىكنى باسماقتىن ئاجرىتىپ، پۇتىنىڭ زەخىملىرىنى ئۇزىنىڭ كوينىكىنىڭ يېڭى بىلەن تېڭىپ قويۇپتۇ. شۇ چاغدا كىيىك تۇساتتىن زۇۋانغا كىرىپ ئادەمدەك سوزلەشكە باشلاپتۇ:

— ئەي مېھرىۋان كىشى، سەن ئۇزەڭنىڭ ئاچ نەپسىڭدىن كېچىپ مېنى قويۇۋەتكەنىڭ ئۇستىگە يەنە باسماقتىن ئاجرىتىپ زەخىملىرىمنى تېڭىپ قويدۇڭ، مەن خۇددى ھەزرىتى سۇلايماننى كورگەندەك بولدۇم. ئېيتقىن، سەن زادى قانداق ئادەم، بۇ ئادەم ئايىغى يەتمەيدىغان جاڭگالدا نىمە قىلىپ يۇرىسەن؟...

يىگىت كىيىكنىڭ زۇۋانغا كەلگەنلىگىدىن ھەيران بوپتۇ. ئاندىن:

— مەن ئادەتتىكى ئادەم نەسلىدىن، يار ھىجرى بىلەن يۇرىكىم زەخىملەنگەن كىشى. ئاشۇ يارىمنىڭ ۋىسالىنى ئىزلەپ يۇرۇپتىمەن، — دەپ ھەممە كەچمىشلىرىنى سوزلەپ بېرىپتۇ.

كىيىك يىگىتنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

نى دېگۈدەك ئىككى تىللىق زىخقا سانجىپ چوغنىڭ ئۈستىگە قويۇپتۇ. گوشنى پىشۇرغاندىن كېيىن، يىگىتكە بىر پارچە بېرىپ، قالغىنىنى ئۆزى يەپ بوپتۇ. سۆڭەكلىرىنى ئېلىپ قازناققا كىرىپ كېتىپتۇ. قازناقتىن كىشلەرنىڭ نالە - زارى ئاڭلىنىپتۇ. بىر كوزلۇك قازناقتىن يېنىپ چىققاندىن كېيىن يىگىتكە:

— سېنىڭ ئون جېنىڭنىڭ بىرسى قالغاندا بۇ يەرگە كەپسەن، قازناققا ئەكىرىپ قويسام ئۆلۈپ قېلىشىڭ تۇرغان گەپ، بۇگۈنچە مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر! — دەپتۇ.

بىر كوزلۇك يانپاشلاپ يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. يىگىت بۇ يەكچەشمدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئويلاپتۇ. كوزى ئىختىيارسىز توم، ئىككى تىللىق زىختا چۈشۈپتۇ - دە، زىخنى ئاستاغىنا ئوتنىڭ ئارىسىغا تىقىپ قويۇپتۇ، زىخ قىپ - قىزىل بولغاندا زىخنىڭ بىر تىلىنى يەكچەشمنىڭ كوزىگە، يەنە بىر تىلىنى يۈرىكىگە چەنلەپ تۇرۇپ، بار كۈچى بىلەن بىر باسقان ئىكەن، زىخنىڭ تىللىرى ئاپپاق ئىس چىقىرىپ بىر كوزلۇكنىڭ تېنىگە كىرىپ كېتىپتۇ. شۇنداقتىمۇ يەكچەشمە ئورنىدىن مۇدۇرەپ تۇرۇپ كېتىپ، زىخنى ئوزىدىن سۇغۇرۇپ تاشلاپتۇ - دە، ئالدىغا قوللىرىنى سوزۇپ، بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ، گۈلخانغا چۈشۈپ، يۇمۇلىنىپ، جان تالىشىپتۇ. يىگىت: قازناقنىڭ ئىشىگىنى بۇزۇپ، ئىچىدىكىلەرگە:

— چاققان چىقىڭلار! بىر كوزلۇك ئولۇش ئالدىدا، — دەپتۇ. قازناقنىڭ ئىچىدىن ئونىچە ئادەم ئېتىلىپ چىقىپ بىر كوزلۇكنى گۈلخان ئىچىدىن سىرتقا چىقىشقىلى قويماي كويدۇرۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

— خۇدا مۇرادىڭنى بەرسۇن ياخشى يىگىت، — دەپتۇ ئۇلار، — ئەگەر سەن كەلمىگەن بولساڭ بۇ كاساپەت بىزنى يەپ كېتەتتى.

— بۇ ھاسا، — دەپتۇ قىز سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بۇ
سۇلايمان پەيغەمبەر شاھلىق قىلىۋاتقاندا ئىشلەتكەن ھاسا. بۇ
ھاسىنىڭ خاسىيىتى بىلەن ھەرقانچە قاتتىق تىلسىملانغان تاغ
بولسىمۇ ئېچىۋەتكىلى بولىدۇ. پەرىزات: «سەن ماچىن شەھرىدە-
كى مەھبۇبەمنى تاپ ۋە ئۇلىنىڭ ماڭا بولغان ئەقىدە - ئىخلا-
سىنى ئوبدان سىناپ كورگەندىن كېيىن، مېنىڭ بېشىمغا چۈش-
كەن سەۋدالارنى بايان قىلغىن. ئۇ مۇشۇ ھاسا بىلەن تاقىقا
ئۈچ قېتىم قاتتىق ئۇرسۇن، شۇ چاغدا تاغ چوكۇشكە باشلايدۇ.
تەختى - بەختىدىن ئەندىشە قىلغان ئاتام ئۇنىڭ ئالدىغا
چىقىپ كەچۈرۈم سورايدۇ، قالغىنىنى ئوزى بىلىپ بىر تەرەپ
قىلسۇن» دىگەن.

كېيىنرەك سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ ھاسىسىنى يىگىتكە بېرىپ
كوزدىن غايىپ بوپتۇ. يىگىت ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ، ھاسىنى
چىڭ تۇتقىنىچە يولغا ئاتلىنىپتۇ. نەچچە كېچە - كۈندۈز يول
يۈرۈپتۇ، قانچە مەنزىللەرنى ئارقىسىدا قالدۇرۇپتۇ. يول ئۈستىدە
ئېيىق، يولۋاس، شىر، بورى... دىگەندەك خىلمۇ - خىل ياۋايى
ھايۋانلار ئۇچرىغان بولسىمۇ، ھىلقى ھاسىنىڭ خاسىيىتى تۈپەيـ-
لىدىن خىرىس قىلماق ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ماڭغانلىرى
توختاپ، توختىغانلىرى بېشىنى پەسكە ئېگىپ ياكى يەرگە سوزۇ-
لۇپ يېتىپ خۇددى سۇلايمان پەيغەمبەرگە قىلغان ئىززەت -
ھورمىتىنى ھەممىسىنى يىگىتكە بېجا كەلتۈرۈشۈپتۇ.

ئۇزاق يول ماڭغاندىن كېيىن يىگىت ھىلقى دىۋىلەر ما-
كانى، تىلسىملىق تاققا يېتىپ كېلىپتۇ. ئۇ، بۇ ھەيۋەت ۋە سۈر-
لۈك تاغ ئالدىدا ھەرگىزمۇ تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالماپتۇ. ئالدى
بىلەن بۇ تاغنىڭ ھەر بىر تاش، ھەر بىر چىمدىم توپىسىنى
يۈز - كوزلىرىگە سۈرتۈپتۇ، ئاندىن ھەر بىر گۈل، ھەر بىر تال
گىياسىنى پۇراپ - ھىدلاپتۇ. خۇددى يارى پەرىزاتنى كورگەن

— سەن ئىزلىگەن پەرىزات مۇشۇ چاتقاللىقنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى تاغدا. لېكىن پەرىزات ھازىر يەتتە قات تىلسىمات بىلەن نەزەربەنت قىلىنغلىق. سەن ئاشۇ تاققا بارالىساڭمۇ تىلسىماتقا كۈچۈڭ يەتمەيدۇ، يارىڭنىمۇ كۆرەلمەيسەن، — دەپتۇ.

كىيىكنىڭ مۇنچىۋالا سىرلاردىن خەۋەردار ئىكەنلىكىدىن تېخىمۇ ھەيران بولغان يىگىت، ئۇنىڭغا:

— ئەي كىيىك، يارىمدىن خەۋەر بەرگىنىڭ ئۈچۈن يۈز مىڭ رەھمەت، شۇنى بىلىپ قويغىنىكى، بىزدە "جاندىن كەچمىگۈنچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ" دىگەن بىر سۆز بار. مەن ئۇ تىلسىملىق تاققا بارىمەن، تىلسىمنى ئاچالىسام تېخى ياخشى، ناۋادا ئاچالماي، شۇ يولدا قازا قىلساممۇ ئۆكۈنۈشۈم يوق. چۈنكى مەن يار ئۈچۈن بار - يوقۇمنى ئاتاپ قويغانمەن. ھېچبولمىسا يارىم بار تاغنىڭ توپا - تاشلىرىنى باغاشلاپ كۆز يۇمالىسامۇ، ئۆزەمنى بەختلىك ھېس قىلىمەن! — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

— بارىكاللا يىگىت، — دەپتۇ كىيىك، — ئەقىدە دىمەك — جان دىمەكتۇر، بۇنداق ئەقىدە ئاز بىر قىسىم ئىنسانلارغىلا نېسىپ بولىدۇ. خۇدايىم مۇرادىڭنى بەرگەي. مەن — ئاشۇ ۋىسالغا يەتمەكچى بولغان پەرىزاتنىڭ كېنىزىكى بولىمەن، شۇ قېتىم پەرىزاتنىڭ مايمۇن لىباسى كىيدۈرۈلگەن چاغدا، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىلىرى دەرغەزەپتە قىزىنى ئىزلەپ بارغان ئىدى. ئاتا - بالا يول ئۈستىدە ئۇچراشتى. ماكانىمىز بولغان تاققا قايتىپ كېلىپلا ئۇنى يەتتە قات تىلسىمغا نەزەربەنت قىلدى. ئىگەم بەنتكە چۈشۈشتىن سەل بۇرۇن مېنى سېنىڭ ئالدىڭغا يولغا سالغان، مانا، ئۇنىڭ ساڭا ئەۋەتكەن سوغىسى...

كىيىك بىر يۇمۇلىنىپلا گۈزەل قىز سىياقىغا كىلىپتۇ ۋە يېنىدىن بىر دانە ھاسا ئېلىپ يىگىتكە تەڭلەپتۇ.

پەرىزات قىز كېنىزەكلىرى بىلەن باغ يولىدا يىگىتنى كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن، ھەر ئىككىسى دىدار كۆرۈشۈپ، خوشاللىق خۇن ـ جىگەرلىرىدىن جۇش ئۇرۇپ، چەكسىز ھوزۇرلىنىپتۇ. دىۋلەر پايىپىتەك بولۇشۇپ، ھورمەت ۋە تەكەللۇپلارنى زىيادە قىلىشىپ، يىگىتنىڭ نەزىرىدىن ئۆتۈشكە جان ـ دىلى بىلەن ئۇرۇنۇپتۇ. زىياپەت ئاخىرلاشقاندا يىگىت ئۆزىنىڭ پەرىزات بىلەن ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇشنى خالايدىغانلىقىنى، بۇ ئىشقا رۇخسەت تىلەيدىغانلىقىنى ئىزھار قىپتۇ. دىۋلەر ئۆز ئارا مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، يىگىتكە رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ ـ دە، ئۆزلىرىنىڭ رەسمىيىتى بويىچە نەچچە كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ پەرىزات بىلەن يىگىتنىڭ بېشىنى چېتىپ قويۇپتۇ. زىياپەتلەر، شىرىن سوھبەتلەر، ئەقىل ھەيران قالغۇدەك كوكۇل ئېچىشلارنىڭ تەنتەنە ھوزۇرىدىن نەچچە كۈنلەرنىڭ كېچىگە، نەچچە كېچىلەرنىڭ كۈندۈزگە ئالماشقىنىنى يىگىت سەزمەي قاپتۇ.

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتتى دېگەندە، يىگىت قايىماقچى بوپتۇ. خوشلىشىش ئالدىدا قىيىناتا ـ قىيىنانىسى ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ خاسىيەتلىك ئەنگۈشتەر ئۈزۈكىنى تەقدىم قىپتۇ. ئۇ ئۈزۈك كىمدە بولسا دىلى تارتقىنى ئالدىدا ھازىر بولىدىكەن، مۇھتاجلىقتىن خالاس بولىدىكەن. يىگىتمۇ پەرىزاتنىڭ ئىلتىماسى بويىچە، كىيىك قىز بەرگەن سۇلايماننىڭ ھاسىسىنى دىۋىلەرگە قايتۇرۇپ بېرىپتۇ.

دىۋلەر كاتتا سوغا ـ سالاملارنى تۇتۇپ، ئىسىل تەختىراۋانىغا ئولتۇرغۇزۇپ بۇ ئىككىسىنى يولغا ساپتۇ. قىز يىگىتكە:

— قولۇمنى چىڭ تۇتۇپ، كۆزىڭىزنى مەھكەم يۇمۇڭ، — دەپتۇ.

بىر چاغدا يىگىت كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنى چىن ماچىن ئوردا شەھىرىنىڭ ھەشەمەتلىك دەرۋازىسى ئالدىدا كۆرۈپتۇ. ئىك-

دەك، ئۆنى بوسە قىلىپ كۆچ مادار تاپقاندەك بوپتۇ.

ئاندىن كېيىن سۈرەتلىك كېنىزەك بەرگەن ھاسىنى قولىغا ئېلىپ، سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ مۇبارەك نامىنى زىكىر قىلىپ تۇرۇپ، ھاسا بىلەن ئاققا بىر ئۇرغان ئىكەن، ئاغ گۆلدۈرلىگەن ئاۋاز چىقىپ، يەر - جاھاننى زىلزىلىگە سېلىپ، تەرەپ - تەرەپتىن چاك كېتىپ، ئاستا - ئاستا يەرگە چوكۇشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا، توساتتىن ئارقا تەرەپتىن:

— ھەي ھورمەتلىك يىگىت! — دېگەن غەلىتە، يىغلامسىرىغان ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بوپتۇ. يىگىت كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىسا، ئالامەت يوغان بەدھەيۋەت يەتتە دىۋە يىگىتكە سەجدە قىلىپ، يەر سويۇپ ياتقۇدەك.

— ھەي سۇلايمان پەيغەمبىرىمىزنىڭ نايىبى! ئالدىڭىزدا گۇناكارمىز، كەچۈرگەيسەن! — دەپتۇ ھەممىسىنىڭ ئالدىدا سەجدە قىلىپ تۇرغان دىۋە، — "نىمە ھاجىتىڭ بار" دېيىشكە تىلىمىز بارمايدۇ، قېنىنى ئېيت! بىز ھەرقانداق خىزمىتىڭگە تەييارمىز! ئۆتۈنىمىزكى، ماكانىمىزنى ۋەيران قىلمىساڭ!...

يىگىت قاتتىق ئاۋازدا:

— تىلسىماتنى بىكار قىلىپ پەرىزات بىلەن مېنى دىدار كۆرۈشتۈرگەيسەن، بولمىسا بۇ تاغنى يەر قەھرىگە چوكتۇرۇۋېتىمەن! — دەپتۇ.

— ھەي يىگىت، — دەپتۇ ھېلىقى دىۋە، — مەرھەمەت، مۇرادىڭغا يەتكىن.

دىۋىلەردىن يەتتىمىش ئالتىسى ئىككى قاتار بولۇپ، سەجدە قىلىپ تۇرۇپتۇ. ئالدىنقى قاتاردا تۇرغان دىۋە يىگىتكە ياندىشىپ مېڭىپتۇ.

يوللار ئېچىلىپ بىر دەمدىلا ھېلىقى سېھىرلىك، باققا كىرىپ قاپتۇ.

ۋاپادارلىق

بۇرۇنسىدا بىر تۇل خوتۇن ئۆتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ ئۇن ئىككى ياشلىق بىر ئوغلى بولۇپ، ئىسمى ياسىن ئىكەن. ئانا ھەر كۈنى بايىنىڭ ئۆيىدە كىر يۇيۇپ، نان يېپىتىپ، ئاران ئىككى يارماق تاپىدىكەن ۋە ئۇ يارماقلارنى شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئوغلىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويىدىكەن. ئەتىسى ئەتىگەندە، ئوغۇل ئانىسى بىلەن بىللە ئۆيدىن چىقىپ كېتىدىكەن ـ دە، ئۇ پۇلغا ھەم ئۇن، ھەم ئوتياش ـ چونەك سېتىۋالىدىكەن، ئاندىن ئۇلارنى پىشۇرۇش ئۈچۈن، لىق بىر سېۋەت چاۋار تېرىيدىكەن، ئانىسى قايتىپ كېلىپ ئەتكەن ئاشنى يەپ، ئانىسىنىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپلا ئۇخلاپ قالىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ياسىن پۇلنى سىقىمداپ ئۆيدىن چىقىپ، ئۇن سېتىۋېلىش ئۈچۈن رەۋەندىنىڭ دۇكىنىغا كېتىۋاتسا، بىر ئادەمنىڭ ئۇزۇن بىر تال تاياق بىلەن يەرنى ئۇرۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭغا يېقىنلاپ بېرىپتۇ. قارىسا، يەردە كىچىككىنە بىر يىلان بالىسى ئومىلەپ قېچىپ كېلىۋاتقىدەك، ھېلىقى ئادەم بولسا، ھەدەپ ئۇنى ئۇرۇۋاتقىدەك. ياسىن نىمە قىلىشىنى بىلمەي، ئۇلارغا قارىغىنىچە قېتىپ قاپتۇ. بىر چاغدا، يىلان بالىسى قانداقتۇ بىر كۈچىنىڭ ياردىمى بىلەن بىرلا ئۈتچۈپ، ياسىننىڭ پۇتلىرى ئارىسىغا كېرىۋاپتۇ ھەم كۆز ـ ياشلىرىنى ئېقىتىپ تۇرۇپ، ئادەمگە ئوخشاش زۇۋان بىلەن:

— ھەي ئوبدان بالا، — دەپتۇ ياسىنغا يالۋۇرۇپ، —

كىسى ئوردىسىغا كىرگەن ئىكەن، ھېچ يەردىن ئىز - دېرىكىنى تاپالمىغان يىگىتنىڭ مانا گەمدى نۇر بىلەن يۇغۇرۇلغاندەك، ئاجايىپ ساھىپجامال بىر قىز بىلەن كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئوردا ئەھلىنىڭ بىر قىسمى ئۆزۈن تونلىرىنىڭ پەشلىرىگە پۇتلىشىپ يىقىلىپتۇ، نەچچىسىنىڭ ئاغزى ئېچىلغانچە يۇمۇلماپتۇ، نەچچىسىنىڭ ئىچىنى ھەسەت زەھىرى ئورتەپتۇ. پادىشا بەكمۇ خوشال بولۇپ ئوز ئوغلىنىڭ تويىنى باشلاشقا پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. قىرىق كېچە - كۈندۈز داغدۇغىلىق توي بولۇپ، يىگىت - قىزلار مۇرات - مەقسەتلىرىگە يېتىپتۇ، ئەنە شۇ چاغدىن باشلاپ چىن ماچىندا "ئاشىق بولماق ئاسان ئەمەس، شىرىن جاندىن كەچمىگۈنچە" دېگەن غەزەل پەيدا بولغان دېيىشىدۇ.

قىلدىغان سودىلىقنى قايتا - قايتا تاپىلاپ، بايلارنىڭ ئۆيىگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ياسىن پۇلنى سىقىمدىغىنىچە ئۆيدىن چىقىپ، ئۇن سېتىۋېلىش ئۈچۈن رەۋەندىنىڭ دۇكىنىغا كېتىۋاتسا، بىر ئادەم پۈتۈن ئەزايىنى قوتۇر باسقان ئورۇق بىر ئىتنى يوغان بىر يېرىندا ئۇتۇن بىلەن ھەدەپ ئۇرۇپ كېلىۋاتقىدەك. قېرىلىقتىن ئاران ماڭالايدىغان ھالغا كەلگەن بۇ ئىت ھەر قەدەمدە بىر يىقىلىپ، بىر قوپۇپ، ئىچىنىشلىق ئىڭىشىپ، كوز يېشى قىلغىدەك. ياسىن نىمە قىلىشنى بىلمەي، ئۇلارغا قارىغىنىچە قېتىپ قاپتۇ. بىر چاغدا ئىت قانداقتۇ بىر كۈچىنىڭ ياردىمى بىلەن بىرلا ئۇقچۇپ ياسىننىڭ كەينىگە ئۆتۈۋاپتۇ ۋە:

— ھەي بالا،— دەپتۇ زۇۋانغا كىرىپ،— ئەگەر مېنى ئۇنىڭدىن قۇتقۇزۇۋالساڭ، ئۆمۈرۋايەت ساڭا ياخشىلىق قىلمەن. ئۆمۈرۋايەت خىزمىتىڭنى قىلمەن.

ئىتنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان ياسىننىڭ يۈرىكى شۈررىدە ئېرىپ، ئۇنىڭغا بەكمۇ رەھمى كەپتۇ. ئۇ ئىتنى ئۆز گەۋدىسى بىلەن دالدا قىلىپ تۇرۇپ ھىلقى ئادەمدىن سوراپتۇ:

— ھەي ئاكا، بۇ ئىتنى نىمىشقا مۇنچىۋالا ئۇرىسىز؟ ئۇنىڭدىن سىزگە نىمە يامانلىق كەلدى؟

— بۇ ئىتقا مەن يىگىرمە يىل تۇز بەرگەن بولساممۇ،— دەپتۇ ھىلقى كىشى،— ئۆيۈمنىڭ تېمىنى تېشىپ كىرىپ، ماڭا قەست قىلماقچى بولدى. شۇڭا ئۇنى ئۆلتۈرمەكچىمەن.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ياسىن بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— ماڭا سېتىپ بەرسىڭىز بولمامدۇ؟— دەپتۇ ھەم ئانىسى ئۇزۇق - تۈلۈك سېتىۋېلىشقا بەرگەن ئىككى يارماقنى ئۇنىڭغا تەڭلەپتۇ.

ھىلقى كىشى كوڭلىدە: ئىتنى ئۇنىڭغا بەرسەم، بىر دەم-

ئەگەر مېنى ئۈنىڭدىن قۇتقۇزۇۋالساڭ، ئۆمۈرۋايەت ساڭا ياخشىلىق قىلىمەن. دولتىڭنى زىيادە قىلىپ، مەڭگۈ خار قىلمايمەن.

يىلاننىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ياسىننىڭ يۈرىكى شۈررىدە ئېرىپ، ئۈنىڭغا بەكمۇ رەھمى كەپتۇ. ئۇ، يىلاننى دەرھال پۇتلىرى ئارىسىغا يوشۇرۇپتۇ - دە، ھىلىقى ئادەمدىن سوراپتۇ:

— ھەي ئاكا، بۇ يىلاننى نىمىشقا بۇنچىۋالا ئۇرىسىز؟ ئۈنىڭدىن سىزگە، نىمە يامانلىق كەلدى؟

— بۇ يىلان مېنىڭ بىردىن - بىر ئارزۇلۇق ئوغلۇمنىڭ قولىنى چېقىۋېلىپ ناكا قىلدى، — دەپتۇ ھىلىقى كىشى، — شۇڭا ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئاچچىقىمنى چىقارماقچىمەن.

ئۇ گەپنى ئاڭلىغان ياسىن بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— ماڭا سېتىپ بەرسىڭىز بولامدۇ؟ — دەپتۇ ھەم ئانىسى ئوزۇق - تولۇك سېتىۋېلىشقا بەرگەن ئىككى يارماقنى كورسىتىپتۇ.

ھىلىقى كىشى دەسلەپ پۇلنى ئاز كورۇپ، يىلاننى ساتقۇسى كەلمەپتۇ، كېيىن "ئاق قۇشقاچمۇ گوشقۇ، ئاز بولسىمۇ پۇلنى ئېلىپ يىلاننى ئۈنىڭغا بەرسەم، كىچىك بالا دىگەن بىردەمدە ئۆلتۈرۈپ قويامدۇ؟" دەپ ئويلاپتۇ - دە، يارماقلارنى قولىغا ئېلىپ، كەينىگە قارىماي كېتىپ قاپتۇ.

ياسىن يىلاننى كوتىرىپ ئويگە كەپتۇ. كەچ كىرگەندە، ھېرىپ - ئاچقان ئانا ئويگە كېلىپ، تاماق ئېتەي دىسە، يا بىر چىمدىم ئۇن، يا بىر تۇتام كوكتات ۋە ياكى بىر قالام ئوتۇن يوق تۇرغىدەك. ئۇ ھەيران بولۇپ، ياسىندىن ۋەقەنى سوراپتۇ. ياسىن ئوزى ئۇچراتقان ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ سوزلەپ بېرىپتۇ. ئانا ئوز ئوغلىنىڭ بۇ ئەقىلسىزلىكىگە بىرمۇنچە كايىپ نائىلاج ئاچ قوساق يېتىپ قاپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە، ئانىسى تۈنۈگۈن ئىشلەپ تاپقان ئىككى يارماقنى يەنە ياسىننىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ ھەم ئۈنىڭغا

غا يەيدىغان بىر نەرسە تەييارلاپ قويايلى.
ئۇچەيلەن مەسلىھەتلىشىپ، يىلان ياسىننى ساقلايدىغان
ئىت بىلەن مۈشۈك بازارغا بېرىپ، ياسىنغا ئۆزۈقلۇق تېپىپ
كەلمەكچى بولۇپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار رەستىگە كەلگەندە، مۈ-
شۈك ئىت بىلەن قىلىشقان مەسلىھەتىگە ئاساسەن، بىرلا سەكرىپ
قاتار كەتكەن دۇكانلارنىڭ ئۈگزىسىگە چىقىپتۇ. ئىت بولسا،
ئەتراپقا كوز يۈگۈرتكەچ ئالدىغا قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ. كېتىۋېتىپ
شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، بىر ناۋايخانىنىڭ پەشخۇنىدا يېڭىلا
تونۇردىن قومۇرۇلغان شىرمان نان، گىردە نان، كۈنجۈت، سىيا-
دان سېپىلگەن توقاچ نانلار دۆۋىلىنىپ تۇرغىدەك. ئىت شۇنداق
ئىشارەت قىلغان ئىكەن، مۈشۈك ئۆزىنى ئۆگزىدىن
پەشخۇننىڭ ئۈستىگە ئېتىپتۇ. پەشخۇندىكى نانلار ھەر تەرەپكە
چېچىلىپ كېتىپتۇ. ناۋاي چوچۇپ ئۈگدىسىغا ئۈچۈپ كېتىپتۇ.
ناۋاي ئېسىنى يىغىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ بولغىچە ئىت بىلەن مۈ-
شۈك بىردىن ناننى چىشلەپ ئېلىپ قېچىپتۇ.
ئۇزۇنغا قالماي، ياسىننىڭ قېشىغا يېتىپتۇ. ناننى كورگەن
ئىلان خوشاللىقىدا پىلتىڭلاپ كېتىپتۇ. بىر ھازا ئويلانغاندىن
كېيىن، مۈزدەك قۇيرۇغىنى ياسىننىڭ مەڭزىسىگە ئاستا يېقىپتۇ.
ياسىن ئەندىكىپ، بىر مىدىرلاپتۇ - دە، ئاستا كوزىنى ئېچىپتۇ.
يىلان بىلەن ئىت، مۈشۈك دەرھال ئۇنىڭ چورىسىگە ئولىشىپتۇ.

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ ئۇلار تەڭلا، — بۇ ناننى
ئىتتىك يەۋېلىڭ، پۇت - قولىڭىزغا ماغدۇر كىرسۇن.

ياسىن ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپ، ناندىن بىر ئاز يەپتۇ.
شۇ ئاندا پۇت - قولىغا ماغدۇر كەپتۇ. ياسىن ئۆز ھەمراھلىرىغا
مۇنداق دەپتۇ:

— سىلەرمۇ ئۆز جېنىڭلارنى جان ئېتىڭلار، مەنمۇ ئانام-
نى ئىزلەپ باقاي، تاپالىسام، ئۆمرۈم بويى خىزمىتىنى قىلىپ،

يوق تۇرغىدەك. بوسۇغىدا ئىت، مەرەپىتە مۇشۇك، توردە يىلان بالىسى تۇگۇلۇپ ياتقۇدەك. ئانا ھەيران بولۇپ، ياسىندىن ۋەقەنى سوراپتۇ. ياسىن ئۆزى ئۇچراتقان ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئۈچ كۈندىن بۇيان ئېغىر ئەمگەك قىلىپ، ئاغزىغا گىيا سالمىغان ئانا ياسىننى نەچچە تەستەك ئۇرۇپتۇ. ئىت، مۇشۇك، يىلان بالىسىنى ئۇنىڭغا قوشۇپ ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.

ياسىن ئۆز ھەمراھلىرىنى كەينىگە سېلىپ، ئۆيىنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ، بىر تۈپ دەرەخنىڭ ئاستىدا يانپاشلاپتۇ. ئۈچ كۈندىن بېرى ھېچنەرسە يېمىگەچ قوساقنى غولدۇرلاپ، كوزىگە ئۇيقۇ كىرمەپتۇ. بىر چاغدا بامدات نامىزىغا ئەزان چىقىپتۇ. ئۇرە تۇرغىدەك ماغدۇرى قالمىغان ياسىن تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۆيىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۆيىنىڭ ئىشىك - دەرىزە، تورۇسلىرى قاياقلارغىدۇ ئۇچۇپ كەتكەن، توت بۇلۇڭ، بىر كۆلۈڭگىلا قاپتۇ. بۇ ھالنى كورگەن ياسىن ئۆزىنى ئۇرۇپ يىغلاپتۇ. يىغلا - يىغلا ئاخىرى ھوشىدىن كېتىپ قاپتۇ. ئىت، مۇشۇك، يىلان بالىسى ياسىنغا ئېچىنغىنىدىن كوزلىرىگە ياش ئاپتۇ.

— ئاغىنىلەر، — دەپتۇ يىلان بالىسى يىغلاپ تۇرۇپ، — بۇ بىچارە بىزنى دەپ مۇشۇ ئەھۋالغا گىرىپتار بولدى. بىزمۇ ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولالمايلىمۇ؟

— توغرا ئېيتىسەن، — دەپتۇ ئىت كوز - يېشىنى سۈرتۈۋېتىپ، — ئۇنىڭ بىزگە قىلغان شۇنچە ياخشىلىقىنى ھازىر ياندۇرمىساق قاچان ياندۇرىمىز؟

— مەنمۇ شۇنى دېمەكچى ئىدىم، — دەپتۇ مۇشۇك مىشىلداپ يىغلاپ تۇرۇپ، — بۇ بىچارە قوساقنىڭ ئاچلىقىدىن مۇشۇ ھالغا كەلدى. ئۇ ھوشىغا كەلگىچە، بىز بىر ئىلاج قىلىپ ئۇنىڭـ

ما يەيدىغان بىر نەرسە تەييارلاپ قويايلى.

ئۇچەيلەن مەسلىھەتلىشىپ، يىلان ياسىننى ساقلايدىغان ئىت بىلەن مۇشۇك بازارغا بېرىپ، ياسىنغا ئوزۇقلۇق تېپىپ كەلمەكچى بولۇپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار رەستىگە كەلگەندە، مۇشۇك ئىت بىلەن قىلىشقان مەسلىھەتىگە ئاساسەن، بىرلا سەكرەپ قاتار كەتكەن دۇكانلارنىڭ ئۇگزىسىگە چىقىپتۇ. ئىت بولسا، ئەتراپقا كوز يۈگۈرتكەچ ئالدىغا قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ. كېتىۋېتىپ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، بىر ناۋايخانىنىڭ پەشخۇندا يېڭىلا تونۇردىن قومۇرۇلغان شىرمان نان، گىردە نان، كۇنجۇت، سىيادان سېپىلگەن توقاچ نانلار دۆۋىلىنىپ تۇرغىدەك. ئىت شۇنداق ئىشارەت قىلغان ئىكەن، مۇشۇك ئۆزىنى ئوگزىدىن پەشخۇننىڭ ئۇستىگە ئېتىپتۇ. پەشخۇندىكى نانلار ھەر تەرەپكە چېچىلىپ كېتىپتۇ. ناۋاي چوچۇپ ئوكدىسىغا ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ناۋاي ئېسىنى يىغىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ بولغىچە ئىت بىلەن مۇشۇك بىردىن ناننى چىشلەپ ئېلىپ قېچىپتۇ. ئۇزۇنغا قالماي، ياسىننىڭ قېشىغا يېتىپتۇ. ناننى كورگەن ئىلان خوشاللىقىدا پىلتىڭلاپ كېتىپتۇ. بىر ھازا ئويلانغاندىن كېيىن، مۇزدەك قۇيرۇغىنى ياسىننىڭ مەگزىسىگە ئاستا يېقىپتۇ. ياسىن ئەندىكىپ، بىر مىدىرلاپتۇ - دە، ئاستا كوزىنى ئېچىپتۇ. يىلان بىلەن ئىت، مۇشۇك دەرھال ئۇنىڭ چورىسىگە ئولىشىپتۇ.

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ ئۇلار تەڭلا، — بۇ ناننى ئىتتىك يەۋېلىڭ، پۇت - قولىڭىزغا ماغدۇر كىرسۇن.

ياسىن ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپ، ناندىن بىرئاز يەپتۇ. شۇ ئاندا پۇت - قولىغا ماغدۇر كەپتۇ. ياسىن ئوز ھەمراھلىرىغا مۇنداق دەپتۇ:

— سىلەرمۇ ئوز جېنىڭلارنى جان ئېتىڭلار، مەنمۇ ئانامنى ئىزلەپ باقاي، تاپالىسام، ئومرۇم بويى خىزمىتىنى قىلىپ،

يوق تۇرغىدەك. بوسۇغىدا ئىت، مەرەپتە مۈشۈك، توردە يىلان بالىسى تۈگۈلۈپ ياتقۇدەك. ئانا ھەيران بولۇپ، ياسىندىن ۋەقەنى سوراپتۇ. ياسىن ئۆزى ئۇچراتقان ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئۈچ كۈندىن بۇيان ئېغىر ئەمگەك قىلىپ، ئاغزىغا گىريا سالمىغان ئانا ياسىننى نەچچە تەستەك ئۇرۇپتۇ. ئىت، مۈشۈك، يىلان بالىسىنى ئۇنىڭغا قوشۇپ ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.

ياسىن ئۆز ھەمراھلىرىنى كەينىگە سېلىپ، ئۆيىنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ، بىر تۈپ دەرەخنىڭ ئاستىدا يانپاشلاپتۇ. ئۈچ كۈندىن بېرى ھېچنەرسە يېمىگەچ قورسىقى غۇلدۇرلاپ، كۆزىگە ئۇيقۇ كىرمەپتۇ. بىر چاغدا بامدات نامىزىغا ئەزان چىقىپتۇ. ئۇرە تۇرغىدەك ماغدۇرى قالمىغان ياسىن تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۆينىڭ يېنىغا كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۆينىڭ ئىشىك - دەرىزە، تورۇسلىرى قاياقلارغىدۇ ئۇچۇپ كەتكەن، توت بۇلۇڭ، بىر كۆلۈڭگىلا قاپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن ياسىن ئۆزىنى ئۇرۇپ يىغلاپتۇ. يىغلا - يىغلا ئاخىرى ھوشىدىن كېتىپ قاپتۇ. ئىت، مۈشۈك، يىلان بالىسى ياسىنغا ئېچىنغىنىدىن كۆزلىرىگە ياش ئاپتۇ.

— ئاغىنىلەر، — دەپتۇ يىلان بالىسى يىغلاپ تۇرۇپ، — بۇ بىچارە بىزنى دەپ مۇشۇ ئەھۋالغا گىرىپتار بولدى. بىزمۇ ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولمايلىمۇ؟

— توغرا ئېيتىسىڭ، — دەپتۇ ئىت كۆز - يېشىنى سۈرتۈۋېتىپ، — ئۇنىڭ بىزگە قىلغان شۇنچە ياخشىلىقىنى ھازىر ياندۇرمىساق قاچان ياندۇرىمىز؟

— مەنمۇ شۇنى دېمەكچى ئىدىم، — دەپتۇ مۈشۈك مىشىلداپ يىغلاپ تۇرۇپ، — بۇ بىچارە قوساقنىڭ ئاچلىقىدىن مۇشۇ ھالغا كەلدى. ئۇ ھوشىغا كەلگىچە، بىز بىر ئىلاج قىلىپ ئۇنىڭ-

لۇپ، ئۇلۇكلەر تاغدەك دوۋىلىنىپ كەتتى. ئەنە شۇنداق كۈنـ
لەرنىڭ بىرىدە، ئانام مېنى بىر ئۇستەڭ بويىدىكى چاتقال ئاـ
رىسىغا يوشۇرۇپ قويۇپ، دۈشمەنگە قارشى جەڭگە ئاتلىنىپ كەتـ
تى. قاراڭغۇ چۈشكەندە، ئۇستەڭنىڭ سۈيى تېشىپ كېتىپ، مېنى
قاياقلارغىدۇر ئېقىتىپ كەتتى. تاڭ ئاتقاندا قارىسام، بىر ھويـ
لىنىڭ يېنىدا تۇرۇپتىمەن، نىمە قىلىش، نىمە ئېيتىشىمنى بىلـ
مەي تۇرغىنىمدا، ئىچكىرىدىن بىر بالا يۈگۈرۈپ چىقىپ قالدى.
ئۇ، مېنى كۆرۈش بىلەنلا، يۈگۈرۈپ كېلىپ قۇيرۇغىمدىن تۇـ
تۇپ، سۆرەپ ئوينىغىلى تۇردى. بىر چاغدا ئۆيدىن دادىسى چىقىپ:
— ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئاتقا سېلىپ بەر. يىلان گۆشى يەـ
گەن ئات ھەرگىز چارچىمايدۇ، — دېدى.
بۇ گەپنى ئاڭلىغان بالا دادىسىنىڭ تاپشۇرۇغىنى دەرھال
ئورۇنلىماقچى بولۇپ، مېنى بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ يەرگە شۇنـ
داق قاتتىق ئۇردىكى، سۆڭەكلىرىم قاراسلاپ سۇنۇپ، ئېغىز-
بۇرنۇمدىن قان كەتتى. قورققىنىمدىن جېنىم تۇمشۇغۇمغا كېلىپ
قالدى. ئويلانسام، بىكاردىن-بىكار ئاتقا يەم بولۇپ كەتكـ
دەكمەن. شۇڭا، بار كۈچۈم بىلەن قېچىشقا ئۇرۇندۇم. بالىمۇ
دادىسىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن مېنى قوغلاشقا باشلىدى ۋە ئۇزۇنغا
قالماي يېتىشىۋېلىپ، مېنى يەنە تۇتۇۋالدى ھەم بېشىدىن ئايـ
لاندۇرۇپ، بىر تۈپ دەرەخكە ئۇرۇشقا تەمشەلدى. ئەمدى ئۆـ
لۈم كۆزۈمگىلا كۆرۈندى، شۇڭا، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن، ئۇـ
نىڭدىن قۇتۇلۇش نىيىتىدە، ئۇنىڭ قولىنى چىشلىۋالدىم. كېيىنـ
كى ئىشلار ئۆزىڭىزگە مەلۇم.
— سەنمۇ كۆپ ئازاپ تارتىپسەن، — دەپتۇ ياسىن يىـ
لان بالىسىغا، — ئەگەر ئىلاج بولسىلا، سېنى ئاتا-ئاناڭغا
تاپشۇرايلى.
يىلان بالىسى خۇشاللىقتىن يىلتىڭلاپ، ئۇسۇل ئويناپ كېـ

ئۇنى رازى قىلاي. تاپالمىسام، ئۇنىڭ دەردىدە ئالەمنى كېزىپ تەركى - دۇنيا بولاي.

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ يىلان دەس ئورنىدىن تۇرۇپ ياسىنغا تازىم قىلىپ، — سىز مېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغىنىڭىز ئۈچۈن، مېھرىۋان ئانىڭىزدىن ئايرىلدىڭىز. مەنمۇ ئاتا-ئانامدىن ئايرىلغان يېتىممەن. سىز ئانىڭىزنى تاپماي تۇرۇپ، ئۆلسەممۇ سىزدىن ئايرىلمايمەن.

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ ئىت كۆزىگە ياش ئېلىپ، — سىز مېنى زالىم ئىگەمدىن قۇتقۇزۇۋالىمەن دەپ، مېھرىۋان ئانىڭىزدىن، ماكانىڭىزدىن ئايرىلدىڭىز. مەنمۇ سىز ئانىڭىزنى تاپماي تۇرۇپ، ئۆلسەممۇ سىزدىن ئايرىلمايمەن.

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ مۈشۈك ياسىننىڭ ئالدىغا كېلىپ ئارقا پۇتلىرى بىلەن ئۆرە بولۇپ، — مېنى ناھەق ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇۋالىمەن دەپ، مېھرىۋان ئانىڭىزدىن، ئۆي - ماكانىڭىزدىن ئايرىلدىڭىز. مەنمۇ يىلان بىلەن ئىتقا ئوخشاش سىزگە سادىق بولۇپ قالىمەن.

ياسىن ھەمراھلىرىنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن چوڭقۇر تەسىرلىنىپ، بىر ھازا خىيال سۈرۈپتۇ، ئاندىن مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي كويۇمچان ھەمراھلىرىم، ماڭا باغلانغان ئەقىدەڭلەرگە رەھمەت! ئۇنداق بولسا، بىز مەڭگۈ بىللە بولايلى.

شۇنداق قىلىپ، تۆتەيلەن ياسىننىڭ ئانىسىنى ئىزلەپ مېڭىپتۇ. كېتىۋېتىپ، ياسىن ھەمراھلىرىدىن ئۆز سەرگۈزەشتىلىرىنى سۆزلەپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ يىلان بىرىنچى بولۇپ سۆز ئېلىپ، — ئاق يىلان پادىشاسىنىڭ ئارزۇلۇق ئوغلى ئىدىم. بىر كۈنى قارا يىلان پادىشاسى لەكمىڭ - لەكمىڭ لەشكەر بىلەن مەملىكىتىمىزگە تاجاۋۇز قىلدى. پۈتۈن مەملىكەت خانىۋەيران بو-

خوجايىنىمنىڭ رەھمىتىنى ئېلىشقا تەييارلىنىپ تۇرغىنىمدا، بىر-
سى بىقىنىمغا شۇنداق قاتتىق تەپتىكى، نەچچە يۇمۇلىنىپ كەت-
تىم. ئېسىمنى يىغىپ شۇنداق سەپسالسام، بۇ، مېنىڭ خوجا-
يىنىم ئىكەن. كېيىنكى ئىشلار ئۆزىڭىزگە مەلۇم.

— خوجايىنىڭ ئەجەپمۇ رەھىمسىز، ئەجەپمۇ كۆڭلى قارا
ئادەم ئىكەن، — دەپتۇ ياسىن، بوپتۇ، -سەنمۇ ماڭا ھەمرا بو-
لۇپ، ئاخىرقى ئۆمرۈڭنى مەن بىلەن بىرگە ئۆتكۈزگىن.

ئىت خوشاللىقىدا ئويناقشىپ، ياسىننىڭ پۇتلىرىنى يالاپ
كېتىپتۇ. ئەمدى مۈشۈك سۆز ئاپتۇ:

— ئەي ئىگەم، — دەپتۇ ئۇ، — مېنىڭ ئاتا-بوۋام ھىلقى
سىزگە مېنى ساتقان باينىڭ ئامبار-قازناقلىرىدىكى تاغار-
تاغارلاپ ئاشلىقلارنى تولۇم چاشقانلاردىن قوغداپ، ئالەمدىن
ئۆتكەن ئىكەن. مەنمۇ ئېسىمنى بىلگەندىن تارتىپلا ئاتا-ئا-
نامنىڭ كەسپىگە ۋارىسلىق قىلدىم. كۈنلەرنىڭ بىرىدە خوجايىن-
نىڭ ئۆيىدە ئادەملەرگە ۋابا كېسىلى تارقىتىدىغان بىر چاش-
قان پەيدا بولۇپ قالدى. مەن بىرنەچچە كۈن پايلاپ يۈرۈپ
ئۇنى تۇتۇۋېلىشقا ئاز قالغاندا، بۇ مەككار چاشقان قېچىپ قو-
تۇلماقچى بولۇپ، بىر سەكرىگەن ئىدى، ياغلىق قاچىغا چۈشۈپ
كەتتى ھەم ئۇزۇنغا قالماي ئۆلۈپ قالدى. مەن قانداق قىلى-
شىمنى بىلمەي تۇرغىنىمدا، باينىڭ خوتۇنى تاماق ئېتىش ئۈ-
چۈن ياغلىق قاچىدىكى ياغدىن ئالماقچى بولدى. بۇ چاغدا
مەن ئۆينىڭ ئىچىدە چېپىپ يۈرۈپ مياڭلاپ، ئۇنى يېسە جەز-
مەن كېسەل بولۇپ ئۆلىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. ئۇ مېنىڭ گەپلى-
رىمنى ئۇقمىدى بولغاي، يەنىلا ياغ ئالماقچى بولدى. مەن
سەكرەپ ئۇنىڭ دۈمبىسىگە چىقىپ، چومۇچ تۇتقان قولىنى سى-
لكىۋەتتىم. شۇ چاغدا ئۇ، ياغلىق قاچىنى يەرگە تاشلىۋەتتى.
ياغلىق قاچا چېقىلىپ، ياغ پۈتۈنلەي يەرگە تۆكۈلۈپ، تويىغا

مېپتۇ. ئەندى ئىت سۆز ئاپتۇ:

— مېنىڭ ئاتام - بوۋام، — دەپتۇ ئۇ، — ئۆمۈر بويى چېنى سىزگە ساتقان ھېلىقى باينىڭ بوسۇغىسىنى ساقلاپ ئالەمدىن ئۆتكەن ئىكەن. مەنمۇ ئەقلىمگە كەلگەندىن بۇيان ئۇنىڭ بوسۇغىسىدا پايلاقچىلىق قىلدىم. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قېرىپ، ماغدۇرۇمدىن كەتتىم. باي خىزمەتكارلىرىغا مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنى بۇيرۇدى. ئۇزۇن يىل مەن بىلەن بىللە بولغان بۇ خىزمەتكار مېنى يىراق بىر چۆلگە ئاپىرىپ تاشلىۋەتتى. مەن ئۇ يەردە يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن ئاشقان - تاشقان سۆڭەكلەرنى تېپىپ يەپ، بىر يىلغا يېقىن جان باقتىم. بىر كۈنى كېچىسى ئەندى ئۇخلاي دەپ تۇرسام، يىراقتىن بىرنەچچە ئادەمنىڭ سۆزلەشكەن ئاۋازى كەلدى. شۇنداق قۇلاق سالسام، ئۇلار مېنىڭ خوجايىنىمنى قانداق ئۆلتۈرۈش، مال - مۈلكىنى قانداق بۇلاش توغرىلىق مەسلىھەتلىشىۋېتىپتۇ. كۆڭلۈمدە: "ئۇ باي مېنىڭ ئۆزىگە قانچىلىك سادىقلىقىمنى چۈشەنمەي، مېنى يوقىتىۋەتمەكچى بولغان ئىدى، ئەگەر مەن ئۇنى ۋە ئۇنىڭ مال - مۈلكىنى مۇشۇ ئوغرىلاردىن قوغداپ قالالىسام، خوجايىن چوقۇم ئۆزىنىڭ ماڭا قىلغان يامانلىقىدىن خىجىل بولۇپ، بۇنىڭدىن كېيىن مېنى تازا ئوبدان باقىدۇ؛ ئاخىرقى ئۆمرۈممۇ راھەتتە ئۆتىدۇ..." دەپ ئويلاپ، ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، ئوغرىلارنىڭ كەينىگە چۈشۈۋالدىم. ئۇلار ئىنسى - جىنىمۇ ئۇيقۇغا كەتكەن چاغدا باينىڭ ئۆيى ئەتراپىغا كېلىشتى. مەنمۇ پەم بىلەن بىر دالدىغا يوشۇرۇندۇم. ئوغرىلار باي يېتىپ - قوپىدىغان ئۆينىڭ تېمىنى شەپە چىقارماي تېشىپ، ئىچكىرىگە كىرىشكە تەييارلانغان چاغدا، مەن يوشۇرۇنغان جايىمدىن چىقىپ، "ھاۋ - ھاۋ - ھاۋ..." دەپ قاۋاپ، ئوغرىلارغا شۇنداق بىر ھەيۋە قىلمىغان ئىدىم، ئۇلار قورقىنىدىن ئالدى - كەينىگە قارىماي قېچىپ كېتىشتى. مەن

— ماقۇل، — دەپتۇ يىلان بالىسى ۋە جىمى ئەتراپقا بىرھازا سىنچىلاپ قاراپتۇ. ئاندىن ئۈچەيلەندىن ئۆزىنى بىردەم كۈتۈپ تۇرۇشنى ئۆتۈنۈپ، چولتوككىدە قىلىپ سۇغا شۇڭغۇپتۇ.

ئۈچەيلەن يىلان بالىسىنى كۈتۈپتۇ، كۈتۈپتۇ، كۈتۈپتۇ. كۈتۈۋېرىپ تاقىتى پۈتۈپتۇ. ئاچلىق ھەم ھارغىنلىقتىن پۇت-قولىنىڭ ماغدۇرى كېتىپتۇ. بىر چاغدا قارىغۇدەك بولسا، سازلىقنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا دەھشەتلىك دولقۇن كوتىرىلىپ، قومۇشلار شالدىرلاپ، پۈتۈن ئەتراپ شاۋ-شۇۋغا تولۇپ كېتىپتۇ. ئۈچەيلەننى سۈر بېسىپ، قانداق قىلىشنى بىلمەي بېشى قېتىپتۇ ھەم چوڭقۇر غەمگە پېتىپتۇ. بارا-بارا دولقۇن تېخىمۇ ئۇلغىيىپ، شاۋ-شۇۋلار تېخىمۇ كۈچىيىپ، يەر-زېمىن تىترەشكە باشلاپتۇ. دولقۇن بىلەن شاۋ-شۇۋلار ئۈچەيلەننىڭ ئالدىدا دىڭگىيىپ تۇرغان قومۇشلارنى بىرنى قالدۇرماي يۇلۇپ، يىراق-يىراقلارغا تاشلاپتۇ. قومۇش يۇلۇپ تاشلانغان يەردىن شۇنداق بىر يول ئېچىلىپتۇكى، گۈزەللىكىنى تەرىپلىگىلى سۆز يەتكۈسىز، كەڭ-كۇشادىلىغى كۆز يەتكۈسىز ئىكەن. يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا ئېچىلىپ كەتكەن گۈللەردىن چىققان خۇشبۇي ھىد ئادەمنىڭ كۆڭلىنى مەس قىلارمىش. گۈللەرنىڭ بەرگىگە قونۇپ، زوق-شوخ بىلەن سايراۋاتقان سان-ساناقسىز قۇشلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازى جەننەت قۇشلىرىنى خەس قىلارمىش.

ئۈچەيلەن ئەنە شۇ مەنزىرىگە مەس بولۇپ تۇرغانلىرىدا، ئاشۇ يولدىن زور داغدۇغا بىلەن ئايىغىغا كۆز يەتمىگىدەك بىر ئالمان كېلىۋاتقىدەك، تازا سەپسېلىپ قارىسا، ياسىن قۇتقۇزۇۋالغان يىلان بالىسىنى باشلىرىدا كوتىرىشىپ، سان-ساناقسىز يىلان كېلىۋاتقىدەك. بۇ ھالنى كورگەن ئۈچەيلەننىڭ تېنى ئەيمىنىپتۇ. جانلىرىنىڭ قايغۇسىدا بىرنەچچە قەدەم كەينىگە يېنىپتۇ. بۇنى سەزگەن يىلان بالىسى ئۆزىگە ھەمرا بولۇپ كېلىۋات-

سىڭىپ كەتتى. بۇ چاغدا خوجايىن كىرىپ كەلدى - دە، خو-
تۇنىدىن ئەھۋالنى ئاڭلاپلا، مېنى ئۇرۇپ كەتتى. مەن ناھەق
ئۆلۈپ كېتىشتىن قورقۇپ، جېنىمنى ئېلىپ قاچتىم، ئۇ بولسا،
كەينىمدىن قالماي قوغلايتتى، يېتىشىۋالغان يەردە ئايىماي ئۇ-
راتتى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلار سىزگە مەلۇم.

— سەنمۇ بىر دەردمەن ئىكەنسەن، — دەپتۇ ياسىن مۇ-
شۈككە، — خالىساڭ، سەنمۇ بىزگە ھەمرا بول. كېيىنكى كۈن-
لىرىمىزنى بىرگە ئۆتكۈزەيلى.

— مەڭگۈ سىزگە ھەمرا بولىمەن، — دەپتۇ مۈشۈك خو-
شاللىقىدا قۇيرۇغىنى شىپاڭلىتىپ، — ئۆلسىڭىز بىللە ئۆلىمەن، تى-
رىلسىڭىز بىللە تىرىلىمەن. تۆتەيلەن مۇڭداشقاچ مېڭىپتۇ، مېڭىپ-
تۇ، مېڭىپتۇ، مېڭىۋېرىپ بىر قومۇشلۇق سازلىققا كېلىپ قاپتۇ،
سازلىقنىڭ چوڭلۇقىدىن ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە كۆز يەتمەيدى-
كەن. قومۇشلۇقنى خىلمۇ - خىل جانىۋارلار ماكان قىلغان بو-
لۇپ، ئۇلارنىڭ خىلمۇ - خىل تىللاردا سۆزلەشكەن ئاۋازىدىن
ئادەمنىڭ قورقىسى كېلىدىكەن. تۆتەيلەن يا سازلىقتىن ئۆتۈش-
نى، يا كەينىگە يېنىپ باشقا بىر يول تېپىشنى بىلمەي، بىرھازا
تۇرۇپ كېتىپتۇ. بىر چاغدا يىلان بالىسى گەپ ئېچىپتۇ:

— بۇ يەر، — دەپتۇ خوشال بىر قىياپەتتە، — بىزنىڭ
مەملىكىتىمىزگە بەكمۇ ئوخشايدىكەن.

— راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ياسىن.

— راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ئىت بىلەن مۈشۈك.

— راست، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ يىلان بالىسى، —
مۇشۇ قومۇشلۇق خۇددى ئوردىمىزنىڭ بېغىغىلا ئوخشاۋاتىدۇ!

— ئۇنداق بولسا، تۈزۈكرەك سەپسال، — دەپتۇ يا-
سىن ئىت بىلەن مۈشۈك.

— ئۇنداق بولسا، تۈزۈكرەك سەپسال، — دەپتۇ.

ئەھۋالنى پادىشاغا دەپتۇ. سان - ساناقسىز لەشكەر ۋە نى-نى قاۋۇل لەشكەر باشلىقلىرىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا تېخىچە قايغۇرۇۋاتقان پادىشا ئوغلى توغرىسىدىكى ئۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ، خۇددى يوقىتىپ قويغىلى تاس قاپتۇ. ھەم پۈتۈن مەملىكەتتىكى لەشكەر ۋە پۇقرالارغا يارلىق چۈشۈرۈپ، ئەگەر كىمكى ئوغلىنى تېپىپ بەرسە ياكى ئۇنىڭ ئۆلۈك - تىرىكلىكى ھەققىدە خەۋەر بەرسە، ئۇنىڭغا ھەددى - ھېساپسىز دۇنيا - دەپىنە ئىنئام قىلىدىغانلىقىنى جاكالاپتۇ. بىراق، ھېچكىممۇ شاھزادىنى تاپالماپتۇ. پادىشا بىلەن خانىش پەرزەنت داغىدا يىغلا - يىغلا ئىككى كۆزىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ. باياتىن لەشكەر باشلىقلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا، ئۇشتۇمتۇت ئوردىدا پەيدا بولغان شاھزادىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەنلا، ئۇنىڭ كۆزلىرى ۋاللىدە ئېچىلىپ كېتىپتۇ. شاھزادىدىن بىر ئادەمزات بالىسىنىڭ ئۆزىنى قۇتقۇزۇۋالغانلىقى، ھەتتا ئۇنى ئۆز مەملىكىتى چېگرىسىغىچە ئېلىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىدا ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئادەم بالىسى ئالدىغا تازىمغا چىققانلىقى؛ ياسىننىڭ ئۆز پەرزەنتىگە قىلغان بۇ ياخشىلىقىنى نېمە بىلەن قايتۇرۇشنى بىلمەيۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ئادەمزات، نېمە ھاجىتىڭىز بولسا تارتىنماي ئېيتىڭ. كەمىنە قۇلىڭىز ھەرقاچان خىزمىتىڭىزگە تەييار.

— رەھمەت، — دەپتۇ ياسىن پادىشاغا ھۆرمەت بىلەن تازىم قىلىپ، — پېقىرنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. شاھزادىنى قولىڭىزغا ساق - سالامەت تەككۈزدۈم، ئەمدى كۆڭلۈم توق.

— رەھمەت سىزگە، — دەپتۇ پادىشامۇ ئۆز نۇۋىتىدە ياسىنغا ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، — يۈزمىڭ رەھمەت! ئەگەر بولمىسا ھېچقانداق ھاجىتىڭىز، پېقىرنىڭ ماۋۇ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلغايسىز.

قان يىلانلارغا دەرھال ئۆز جايىدا توختاشنى بۇيرۇپ، ئۆزى يالغۇز ئۈچ دوستىنىڭ يېنىغا ئۇچۇپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي كويۇمچان ھەمرالىرىم، ئاتا-ئانام چىللايدۇ سىلەرنى ئوردىغا، ئۇلار ھەم كەلمەكتە ھەربىرىڭلارنىڭ ئالدىغا. يۈرۈڭلار ماڭايلى، قىلمايلى تەخىر؛ ئۇلارنىڭ كۆزلىرىنى قىلمايلى بەسىر.

— يۈرۈڭلار، — دەپتۇ ياسىن ئىت بىلەن مۈشۈككە، — يىلاننىڭ تەكلىۋىنى قويمايلى يەردە.

ئۈچەيلەن يىلان بالىسىغا ئەگىشىپ، سازلىقتا يول ئاپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، قىلىچ، نەيزە، سۈپەر-قالقان بىلەن قوراللانغان سانسىز يىلانلار يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى رەڭگا-رەڭ گۈللەر ئارىسىدىن چىقىپ ئۇلارغا ئېھتىرام بىلدۈرۈپتۇ. يىلان بالىسى بېشىنى شۇنداق لىڭشىتىپ قويغان ئىكەن، بىردەمدە كۆزدىن غايىپ بوپتۇ. يەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئاق يىلان پادىشاسى بىلەن خانىش ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۆز پەرزەنتىنى ساق-سالامەت ئۆزلىرى بىلەن دىدار كۆرۈشتۈرگىنى ئۈچۈن ياسىنغا پۈتمەس-تۈگىمەس مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ. ئاندىن ئەر-خوتۇن ئىككىيلەن ياسىننى ئوتتۇرىغا، ئىت بىلەن مۈشۈكنى ئىككى يېنىغا ئېلىپ، ئوغلىنى كەينىگە سېلىپ، ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئوردىغا كىرگەندىن كېيىن، مېھمانلار شەرىپىگە بەكمۇ كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتىن كېيىن، پادىشا ئۇلارغا ماۋۇلارنى سۆزلەپ بېرىپتۇ: ئاق يىلان مەملىكىتىنىڭ ئەسكەرلىرى قارا يىلان پادىشاسىنىڭ تاجاۋۇزىنى تارمار قىلىپ، پۈتۈن ئەلگە تىنچلىق ئاتا قىلغاندىن كېيىن، خانىش جەڭ كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، ئوغلىنى قويۇپ قويغان يەرگە كېلىپ قارىسا، ئۇ يەردە ئوغلى تۇرماق، چاتقاللارنىمۇ سۇ ئېقىتىپ كېتىپتۇ. ئانا يىغلا-يىغلا

ئالدىڭىزدا. قىلغان ئىشىم بەكمۇ ئازدۇر - بەكمۇ ئاز، ئەرزى-مەيدۇ بۇ ئىسسىق سوغىسىڭىزغا.

بۇ چاغدا گەپكە شاھزادە ئارىلىشىپتۇ.

— ئالمىسىڭىز دادام رەنجىيدۇ سىزدىن، مەنمۇ بولمەن تاشلىنۋەتكەندەك ئىگىزدىن.

ياسىن ئويلىنىپ قاپتۇ. ئويلىنا - ئويلىنا، ئاخىرى مۇن-داق دەپتۇ:

— ئۇنداق بولسا قوبۇل قىلاي ئەگكۈشتەرنى، سىزگە قالسۇن ئاتا مىراس ئالتۇن كەمەر، كەلمەس ئەسلا ئىلىكىڭىزگە خەۋپ - خەتەر.

پادىشا ياسىننىڭ سوزىگە مايىل بولۇپتۇ. ئۇنىڭ ئاجايىپ ئەقىل - پاراسىتىگە قايىل بولۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ياسىن ئەگ-كۈشتەرنى قوبۇل قىلىپ ئالىدىغان، ئالتۇن كەمەر پادىشاغا قالى-دىغان بولۇپتۇ. بۇ چاغدا، ئوردا ئىچى خوشاللىققا تولۇپتۇ. ئەتىسى سەھەردە، ئاق يىلان پادىشاسى خانىش، شاھزادە، ۋەزىر، ئو-لىمالارنىڭ ھەمرالىقىدا ياسىن ۋە ئۇنىڭ ھەمرالىرى بولغان ئىت بىلەن مۈشۈك ئاق يىلان پادىشاسىنىڭ گۈزەل مەملىكىتى بىلەن خوشلىشىپتۇ.

ئۇچەيلەن ياسىننىڭ ئانىسىنى ئىزلەپ ئۈچ كۈن يول مې-ڭىپتۇ. ئۈچ كۈن ئىچى ئۇلارغا يا ئادىمزات ۋە ياكى بىرەر كەپە ئۇچرىماپتۇ. ھەم ئاچلىق، ھەم ھارغىنلىق ئۇلارنى ماغدۇر-دىن كەتكۈزۈپتۇ. بولۇپمۇ ئىتنىڭ پۇتىنى يوتكىگۈدەك ھالى قالماپتۇ. ياسىن بىلەن مۈشۈك ئۇنىڭغا تارتىشىپ، بىر كۈنلۈك يولنى ئىككى كۈندە بېسىپتۇ. بۇنىڭدىن بەكمۇ خىجالەت بولغان ئىت مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي مېھرىۋان ھەمرالىرىم، ماڭا قارىماي، يولۇڭلارنى مېڭىۋېرىڭلار؛ بولمىسا، ھەممىمىز بۇ چولدە ئاچلىقتىن ئولۇپ قالىمىز.

— قېنى ئېيتىڭ، ئەي سەلتەنەتلىك شاھ، — دەپتۇ ياسىن يەنە بىر قېتىم پادىشاغا ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، — پېقىر كەلتۈرگۈسى ھەرقانداق تەلىۋىڭىزنى بېجا.

— مەملىكىتىمىزدە قېلىڭ مەڭگۈگە، ئەلنى سورايلى ئىككىمىز بىللە.

— تەشەككۈر سىزگە، ئەي ئۇلۇغ شاھىم؛ يۇرت سورىمىغان ئۇرۇق-ئەۋلادىم، — دەپ تەكەللۇپ بىلەن ئاق يىلان پادىشاسىنىڭ تەكلىۋىنى رەت قىپتۇ ياسىن، — رۇخسەت قىلسىڭىز، كەتسەم ئېلىمگە؛ يەتسەم مېھرىۋان ئانام ۋەسلىگە.

ياسىننىڭ بۇ سۆزلىرى پادىشانى چوڭقۇر ئويغا سالىپتۇ. ئويلىنا-ئويلىنا، ئاخىرى غەزىنىچىنى تۇۋلاپتۇ:

— ئەي غەزىنىچى، — دەپتۇ ئۇ، — تېز ئېيت قېنى: غەزىنىمىزدە ھەم بىزگە، ھەم ئادىمىزاتقا كېرەكلىك ئەڭ قىممەتلىك نىمە بار؟

— ئەي قۇدرەتلىك شاھىم، — دەپتۇ غەزىنىچى، — غەزىنىمىزدە باردۇر بىر جۈپ گۆھەر: ئۇنىڭ بىرى ئاتىمىزدىن مىراس قالغان خاسىيەتلىك ئالتۇن كەمەر، يەنە بىرى — ئۆزىڭىز كويىقاپتىن ئېلىپ چىققان ئەڭگۈشتەر. ئالتۇن كەمەرنى باغلىغان كىشى ئۆمۈر بويى كۆرمىگەي خەتەر؛ كىمدە بولسا ئەڭگۈشتەر ياردۇر ئۇنىڭغا زەپەر.

— ئەپچىق، ئۇلارنى! — دەپتۇ پادىشا؛ غەزىنىچى پەرمانىنى قىلىپتۇ بېجا. پادىشا ئەڭگۈشتەر بىلەن كەمەرنى قولىغا ئېلىپ، ئۇلارنى ئالتۇن پەتنۇسقا سېلىپ، ھۆرمەت ۋە ئېھتىرام بىلەن ياسىنغا سۇنۇپتۇ. ياسىن ئىككى يارماق بەدىلىگە بۇنچە قىممەتلىك سوغىلارنى ئېلىشقا خىجالەت بولۇپ، پادىشاغا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ھۆرمەتلىك پادىشا، كۆپ خىجالەتمەن،

ياسىنغا قاراپ كۆڭلى يېرىم بوپتۇ.

— ئەي مېھرىۋان ئىگەم، — دەپتۇ ئۇ، — كىيىم-كېچەكلىرىمىز بەكمۇ جۇل-جۇل بولۇپ كېتىپتۇ. يەڭگۈشلىرىڭلارنىڭ دەرھال يېڭىسىنى. ئەڭگۈشتەر يەنە بىر كۆرسەتسۇن بىڭىسىنى.

— ئەي مېھرىۋان ئىگەم، — دەپتۇ ئىت، — مۈشۈكنىڭ ئېيتقىنى پۈتۈنلەي توغرا. چىرايلىق كىيىنىپ چىقايلى يولغا.

— رەھمەت سىلەرگە، — دەپتۇ ياسىن، — يۈرىكىمگە ئوت كېتىدۇ، ئانام چۈشسە يادىمغا. ئانامنىڭ دىدارىنى كۆرمەي تۇرۇپ، كىيىم يەڭگۈشلەشنى كىم قويۇپتۇ مەن يېتىم بىچارىگە؟!

بۇ گەپلەر ئىت بىلەن مۈشۈكنى بەكمۇ خىجىل قىپتۇ. ئۇلار ئۆز ئىگىسىنىڭ ئاجايىپ سەممى، ۋاپادار، ئاقكۆڭۈل، كەمتەرلىكىگە چىن كۆڭلىدىن ئاپىرىن ئوقۇشۇپ، بۇ ھەقتە قايتا ئېغىز ئاچماپتۇ.

ئۈچەيلەن قوسقىنى ئوبدان تويغۇزۇپ، يەنە يولغا چۈشۈپتۇ. كۈن ئولتۇرۇپ، قاش قارايغاندا، ئۇلارغا يەككە-يىگانە بىر ئۆي ئۇچراپتۇ. ئىشىكنى قاققان ئىكەن، ئۆيدىن چاچلىرى ئاپپاق، يۈزلىرى يالپاق، كۆزى جىنناق، بۇرنى پۇچۇق، ئاغزى مايماق، سالپاڭ قۇلاق، بېلى دۈگىناق بىر موماي چىقىپ كەپتۇ. ياسىن ئۇنىڭدىن ئۆيىدە بىر كېچە قوندۇرۇشنى ئۆتۈنگەن ئىكەن، موماي دەرھال ماقۇل بوپتۇ ۋە ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپتۇ. ئۆيگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ ئۆيدە بىر پارچە كىگىز ياكى بورا، ئوت ياقىدىغان ئوچاق ياكى مورا يوق ئىكەن. قاراڭغۇلۇقتىن گۆرگە ئوخشايدىكەن. ياسىننىڭ مومايغا ئىچى ئاغرىپ، ئەنگۈشتەرگە:

— ئەي ئەنگۈشتىرىم، — دەپتۇ ئۇ، — ئۆينى راسلا چىرايلىق، بولسۇن يورۇق، ئازادە، دەم ئېلىشقا قولايلىق. موماي ئۈچۈن ھازىرلا، تۇخۇم پوشكىلى، ئەتكەن چاي، بولسۇن

— ياق، — دەپتۇ ياسىن، — نىمە بولساق بولىمىزكى، ھەرگىزمۇ سىنى تاشلاپ كەتمەيمىز.

— ياق، — دەپتۇ مۈشۈكمۇ، — بىز باشتا ئۆلسەكمۇ، تىرىلسەكمۇ بىللە بولۇشقا قەسەم قىلىشقان. ھايات تۇرۇپ بىر-بىرىمىزنى تاشلىمايمىز.

ئۇلار تەسىرلىنىپ يىغلاپتۇ ۋە پۈتۈن كۈچىنى ئاياقلىرىغا يىغىپ، سەپەرنى داۋام قىپتۇ. ئىككى كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن پۈتلىرى زادىلا يۈتكىيەلمەس بولۇپ قاپتۇ. بۇ چاغدا ياسىن ئۈنى يۇدۇۋالماقچى بولغان ئىكەن، ئۇ زادىلا ئۇنىماپتۇ. ھوكىرەپ يىغلاپ، ئۆزىگە ئۆلۈم تىلەپتۇ. ئۇنىڭ نالىسىغا چىدىماي، ياسىن بىلەن مۈشۈكمۇ يىغلاپتۇ. ياسىن بىر تەرەپتىن يىغلاپ، بىر تەرەپتىن خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ، يىلان پادىشاسى غەزنىچىسىنىڭ "كىمدە بولسا ئەنگۈشتەر، ياردۇر زەپەر" دىگەن سۆزلىرى ئېسىگە كەپتۇ. ياسىن قوينىدىن ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ:

— ئەي ئەنگۈشتىرىم، كۆرسەت كارامەت، ئاچلىق دەردىدىن بولدۇق بىتاقەت؛ كەلتۈر بىزلەرگە جەننەتتىن نىمەت، — دىگەن ئىكەن، ئەنگۈشتەردىن ۋاللىدە ئوت چاقناپ، ئالەم شۇنداق گۈزەل تۈسكە كىرىپتۇكى، جەننەت بىكار قالسۇن! ئارقىدىن تەخسە-تەخسە مىۋە-چىۋە، پولو، مانتۇ، ئۈگرە، سامسا، چوچۈرە، پەرمۇدە، كاۋاپ، شورپا ... يېغىپ كېتىپتۇ. ئۈچەيلەن بۇ تائاملارغا ئېغىز تېگىپتۇ. ئەنە شۇ چاغدا ئۇلار بىرلا سىلكىنگەن ئىكەن، مويلىرى ئالتۇندەك پارقىراپ، ئادەمنىڭ مەسىلىكى كەلگۈدەك چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ. كۈچ-قۇۋۋەتكە تولۇپ، ياشلىقى ئەسلىگە قايتىپتۇ. مۈشۈكمۇ بۇ سوغىدىن قۇرۇق قالماپتۇ: ئۇنىڭمۇ جاراھەتلىرى ساقىيىپ، مويلىرى ئالتۇن رەڭ ئاپتۇ. پۇت-قولى كۈچ-قۇۋۋەتكە تولۇپ، غەيرىتى كۆزلىرىدىن ئۇرغۇپتۇ. ئۇ

ياپ - ياش بىر قىزنىڭ سۈرىتىگە كىرىپتۇ. ئۇ گەنگۇشتەرنى بىر شىلتىغان ئىكەن، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە كۆز يەتكۈسىز، زۇمرەتتەك سۈزۈك سۈيى بار بىر كۆل پەيدا بولۇپتۇ. ئارقىدىنلا، تۇۋرۇكلىرى ئالتۇن بىلەن كۈمۈشتىن، نەقىشلىرى گوھەر بىلەن ياقۇتتىن ياسالغان ئاجايىپ كۆركەم، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك بىر راۋاق قاياقتىندۇر ئۇچۇپ كېلىپ، كۆلنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا قونۇپتۇ. راۋاقنىڭ ئەتراپىدا بولسا، ئالەمدىكى ھەممە مېۋىلەر ۋە رەڭگا - رەڭ گۈل - چېچەكلەر بىلەن تولغان؛ بۇغا - مارال، كېيىك، توشقان چېپىپ يۈرگەن؛ جەننەت قۇشلىرى خەندان ئۇرۇپ سايراپ تۇرغان ئاجايىپ گۈزەل، ئاجايىپ خوش ھاۋالىق بىر باغ پەيدا بولۇپتۇ. باغ ئىچىدىن ئاجايىپ كېلىشكەن بىر جۈپ قىز چىقىپ، كۆلدە تۇرغان قېيىققا سەكرەپ چىقىپتۇ. قېيىق ئۇچقاندەك مېڭىپ، مومايىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. قىزلار قېيىقتىن چۈشۈپ مومايغا ئېگىلىپ تازىم قىپتۇ. ئاندىن مومايىنى ئىككى قولىدىن يۆلەپ، قېيىققا چىقىرىپتۇ. بۇ باغدا موماي ياسىنلارغا قاراپ مۇنداق دەپتۇ:

- ئامان قويدۇم جېنىڭنى، رەھمەت ئېيت بۇ كۆڭلۈمگە،
دۇئا قىلىش ئۆلگىچە، بەختىم بىلەن ئۆمرۈمگە.

شۇنداق دەپتۇ - يۇ، كېمە ئۈزۈپ كېتىپتۇ. ياسىنلارنىڭ ئەتراپىدىكى ئوت - ئىمارەت، باغ - ۋارانلار بوران سوقۇۋەتكەن توزغاقتەك، قاياقلارغىدۇر توزۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئەمدى [illegible] ئەمەس [illegible] پەيدا تۇرغىدەك، كۆلنىڭ ئوتتۇرىسى [illegible]

يەنە قەن ـ ناۋات، ھەسەل بىلەن سىرىدىق ماي، تەييار بولسۇن
بىزگىمۇ كوگۈل تارتقان تاماقلار، راسا يەيلى تويغىدەك، ئەجەپ
ئاچتى قوساقلار.

ياسىنىڭ گېپى تۈگىشىگە، ئەنگۈشتەردىن "ۋال ـ ۋۇل" قىلىپ كوزنى چاقنىتىدىغان نۇر چىقىپتۇ. كوزنى يۇمۇپ ـ ئاچ-قىچە ئۈينىڭ ئىچى زىلچە ـ گىلەم، بىسات ـ كېچەك، خىلمۇ ـ خىل يىمەك ـ ئىچمەككە تولۇپ كېتىپتۇ. ئۆمرىدە بۇنداق ئىسىل نەرسىلەرنى كورۇپىمۇ باقمىغان موماي خوشاللىقىنى باسالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. مېھمانلارنىڭ ئايىغىدا پايپېتەك بولۇپ كېتىپتۇ. توتەيلەن خوشال ـ خورام ئولتۇرۇپ تاماق يەپتۇ. تا-ماق يەپ ئولتۇرۇپ موماي ياسىندىن قەيەردىن، قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقى ھەم قەيەرگە بارىدىغانلىقىنى سوراپ-تۇ. ياسىن بېشىدىن ئوتكەنلەرنى بىرنى قويماي سوزلەپ بېرىپ-تۇ. بۇ چاغدا، موماي ئۇنىڭغا قاتتىق ئىچ ئاغرىتقان بولۇپ، كوز يېشى قىپتۇ. ئاندىن: "ئەنگۈشتەرنى قولۇمغا ئېلىپ كورۇپ باقسام" دەپ يالۋۇرۇپتۇ. ياسىن دەرھال ئۇنىڭ تەلۋىسىنى بېجا كەلتۈرۈپتۇ. بۇ چاغدا ئىت بىلەن مۈشۈك ياسىندىن قاتتىق نارازى بولۇپ، مومايىنىڭ قولىدىكى ئەنگۈشتەرنى تارتىۋالماق-چى بوپتۇ. ئەمما، قانداقتۇر بىر كۈچ ئۇلارنى مومايغا يېقىن-لاشتۇرماپتۇ. بۇ ھالنى كورگەن موماي قاقاقلاپ بىر كۈلۈپتۇ ـ دە، ئۇلارنى مەسخىرە قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— قولۇمدا بار ئەنگۈشتەر، يوقتۇر ماڭا خەۋپ ـ خەتەر،
يىيىشىم ھالۋا ـ شېكەر، ئىچىشىم ھەۋزى ـ كەۋسەر. ئولتۇرۇ-
مۇم راھەتتە، ياشاپ باغدا ـ جەننەتتە. كەمبەغەللىك، قىرى-
لىق كەتسۇن ئەبەت كەلمەسكە.

مومايىنىڭ گېپى تۈگىشىگە ئەنگۈشتەردىن ۋال ـ ۋۇل قىلغان بىر نۇر چىقىپتۇ ـ دە، كوزنى يۇمۇپ ـ ئاچقىچە، موماي

ٴۇزدەك بولسا، ٴاسمانغا تاقاشقىدەك بۇ راۋاقنىڭ تۇت بۇلۇڭدا
توتلا تۇۋرۇكى بولۇپ، يا شوتىسى، يا پەلەمپىيى يوق ٴىكەن.
مۇشۇك ٴويلىنىپمۇ تۇرماستىن تۇۋرۇككە يامىشىپتۇ. يامشا - يا-
مشا، ٴاخىرى راۋاقنىڭ ٴۇستىگە چىقىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا،
راۋاقنىڭ قاق ٴوتتۇرىسىدا ٴاجايىپ چىرايلىق نەقىشلەنگەن،
پادىشالارغا ياراشقىدەك بىر كارۋات تۇرغىدەك. كارۋاتقا سېلىن-
غان تاۋار يوتقان، مەخمەل كورپە، پەي ياستۇقلار ٴۇستىدە ھە-
لىقى موماي ياتقىدەك. كارۋاتنىڭ ٴىككى يېنىدا قوللىرىدا توز
قۇيرۇغىدا ياسالغان يەلپۈگۈچلەرنى تۇتقان بىر جۈپ قىز ھە-
دەپ مومايىنى يەلپۈۋاتقىدەك. مۇشۇك پۈتىنىڭ ٴۇچىدا دەسسەپ،
ٴۇلارغا يېقىنلاپ كەپتۇ ۋە ٴەنگۈشتەرنى ٴىزلەپ مومايىنىڭ ٴەت-
راپىغا كوز ساپتۇ. بىر چاغدا موماي ٴۇيقۇ ٴارىلاش بىر ٴەس-
نىگەن ٴىكەن، ٴاغزىدىن ۋال - ۋۇل قىلىغان بىر نۇر چىقىپ،
پۈتۈن ٴالەمنى يورۇتۇۋېتىپتۇ. مۇشۇك دەرھال راۋاقتىن چۈشۈپ،
كورگەنلىرىنى ٴىتقا ٴېيتىپتۇ. ٴىككىيلەن بىر ھازا مەسلىھەتلەش-
كەندىن كېيىن، ٴوبدان بىر چارە ٴويلاپ تېپىپتۇ - دە، مۇشۇك
دەرھال كەينىگە يېنىپتۇ. ٴۇ يېرىم كۈن ٴاۋارە بولۇپ بىر دانە
چاشقان تۇتۇپتۇ. ٴاندىن چاشقانغا ٴوز مۇدداسىنى ٴېيتقان ٴى-
كەن، چاشقان دەرھال ٴۇنىڭ تەلىۋىنى ٴورۇنلاشقا قەسەم ٴىچىپ-
تۇ ھەم قۇيرۇغىنى سۇغا چىلاپ، ٴاندىن قازاننىڭ كۈيىسىگە
مىلەپ، مۇشۇك بىلەن بىرلىكتە راۋاققا يامىشىپتۇ. قارىغۇدەك
بولسا، موماي خاقىراپ ٴۇخلاۋاتقىدەك، ٴۇنى يەلپۈۋاتقان قىز-
لارمۇ كوزلىرىنى ٴاچالماي، ھەدەپ ٴۈگدەۋاتقىدەك. چاشقان
مۇشۇكنىڭ ٴىشارىتى بىلەن چاندۇرماستىن كارۋاتقا يامىشىپ،
مومايىنىڭ ياستۇغى ٴۇستىگە چىقىپتۇ. ٴاندىن قۇيرۇغىنى ٴۇشلاپ،
مومايىنىڭ بۇرنىغا ٴاستا تىقىپتۇ. موماي كۈيىنىڭ ٴاچچىقىغا چى-
دىماي، كەينى - كەينىدىن بىرنەچچىنى چۈشكۈرگەن ٴىكەن،

پىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ، يېقىملىق گەپلەر بىلەن كۆڭلىنى ياساپتۇ. ياسىنمۇ ھەمراھلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ، دەرھال كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپتۇ. ئۈچەيلەن مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ، ياسىننىڭ كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بۇ چاغدا ئىت بىلەن مۈشۈك مۇنداق مەسلىھەت باشلاپتۇ:

— دوستۇم، — دەپتۇ مۈشۈك ئىتقا، — ئىگەم بىزنى دەپ مۇشۇ كۈنلەرگە قالدى. بىزمۇ ئۇنىڭغا بىر ياخشىلىق قىلمايلىمۇ؟

— ماقۇل، — دەپتۇ ئىت، — قانداق قىلىمىز؟

— ئىگەم ئويغانغىچە بىر ئاز ياغاچ ئېلىپ، ئۇنىڭدىن سال ياسايلى، ئاندىن مەن موماي ئېلىپ قاچقان ئەنگۈشتەرنى ئېلىپ كېلەي. مەن قايتىپ كەلگىچە، سەن ئىگەمگە ھەمرا بولۇپ بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن.

مۈشۈكنىڭ بۇ مەسلىھەتى ئىتقا ماقۇل كەپتۇ. ئەمما، بۇ يەرلەردە ياغاچ تۇرماق، ئوت-چۆپمۇ تېپىلمايدىكەن، شۇڭا ئىت مۇنداق دەپتۇ:

— مەن سۇ ئۈزۈشكە ئۇستا، كېمە بولمىسىمۇ، بۇ كۆلدىن ئۈزۈپ ئۆتەلەيمەن. ئەنگۈشتەرنى مەن تېپىپ كېلەي.

— ياق، — دەپتۇ مۈشۈك، — سەن بەك يوغان، خەق ئاسانلا كۆرۈپ قالىدۇ ھەم ئېگىز جايلارغا يامىشىپ چىقالمايسەن، ئەڭ ياخشىسى بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن مەنلا چىقاي.

تالىشا-تالىشا، ئاخىرى ئىككىيلەن بىللە بارىدىغان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئىت مۈشۈكنى دۈمبىسىگە مىندۈرۈپ كۆلگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. نەچچە كېچە-كۈندۈز ئۈزگەندىن كېيىن، موماي تۇرغان باققا يېتىپ كەپتۇ. ئىت باغنىڭ سۆگەتچىسى تۈۋىدە پايلاقچىلىق قىلىپ قاپتۇ. مۈشۈك باغنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ يول ئاپتۇ. مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، يەنە مېڭىپتۇ، بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن، موماي تۇرغان راۋاقنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ. قارى-

ئۇ بىر نىمە دەپ، بۇ بىر نىمە دەپ ئاخىرى ئاننى ئەنگۈش-
تەرگە تاپقۇزماقچى بولۇشۇپتۇ. ياسىن ئەنگۈشتەرگە مۇنداق
دەپتۇ:

— ئەنگۈشتىردىم - ئەنگۈشتەر، ئەنگۈشتەر، خاسىيەتلىك ئەنگۈشتەر،
مېھرىۋانىم ئانامدىن، قالدىم كوپ يىل بىخەۋەر، كېيىپ بەرگىن
ئانامنى، ساقايتقىن دىل يارامنى.

ياسىننىڭ سوزى ئاياقلىشىشى بىلەن تەڭ، ئەنگۈشتەردىن ۋال - ۋۇل قىلىپ بىر نۇر چاقناپتۇ - دە، پۈتۈن ئەتراپ نۇر بىلەن يورۇغاندەك يالتىراپ كېتىپتۇ. ئاشۇ نۇرلار ئارىسىدىن بىر يول ئېچىلىپتۇ. ئۈچەيلەن شۇ يول بىلەن ئازغىنە ماڭغان ئىكەن، بىر ئەسكى تاملىقتا ئولەر ھالەتتە ياتقان ئانىسىنى ئۇچرىتىپتۇ. ئانا - بالا خوشاللىقتىن قۇچاقلىشىپ كورۇشۇپ، ئۇزاققىچە كوز يېشى قىلىشىپتۇ. ئىت بىلەن مۇشۇكمۇ ئوزىنى تۇتالماي قېلىشىپتۇ. توتەيلەن بىر ھازا يىغا - زارە قىلىش-قاندىن كېيىن، ئانا - بالا بىر بىرىدىن ئايرىلغاندىن بۇيان، بېشىدىن ئوتكەن كۈنلەرنى بىر - بىرلەپ سوزلىشىپتۇ. ئانىنىڭ سوزىدىن ماۋۇلار مەلۇم بوپتۇ: ياسىننى ئويىدىن قوغلىۋەتكەن كۈنىنىڭ ئەتىسى ئانا بايىنىڭ ئويىگە بېرىپتۇ. بىردەم كىر يۇ-غاندىن كېيىن، قوساقىنىڭ ئاچلىقىدىن ماغدۇرى ئۈزۈلۈپ، ھۇ-شىدىن كېتىپتۇ. بۇ ھالنى كورگەن باي ئۇنى "ئولگەن ئوخشاي-دۇ" دەپ ئويلاپ، خىزمەتكارلىرىغا ئەپچىقىپ كومۇۋېتىشكە بۇي-رۇپتۇ، ئوزى بىرنەچچە چاپارمەننى باشلاپ بېرىپ، نەزىر - چىراققا ئىشلىتىش نامى بىلەن ئۇنىڭ ئويىنىڭ ئۈستىنى ئې-چىپ، ياغاچ - تاشلىرىنى قايتۇرۇپ كەپتۇ. خىزمەتكارلار ئاننى شەھەر سىرتىغا ئەپچىقىپ، بىر ئازگالغا تاشلاپتۇ - دە، ئۈستىگە ئازراق توپا تاشلىۋېتىپ قايتىپ كېتىشىپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن، ئانا ھۇشىغا كېلىپ، شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، بىر ئازگالدا

ئاغزىدىن ئەنگۈشتەر چاچراپ چىقىپ، مۈشۈكنىڭ ئالدىغىلا چۈشۈپتۇ. مۈشۈك ئەنگۈشتەرنى كاپ قىلىپ چىشلەپتۇ-دە، كوزىنى يۇمۇپ-ئاچقىچە راۋاقتىن چۈشۈپ، ئىتنىڭ يېنىغا كەپتۇ. موماي ئېيىتىپ يىغىپ چاپارمەنلىرىنى مۈشۈكنى تۇتۇشقا بۇيرۇغاندا، ئىت بىلەن مۈشۈك ئاللىقاچان كولىدىن چىقىپ بولغان ئىكەن. قارىغۇدەك بولسا، ياسىن تېخىچە ئۇخلاۋاتقىدەك. ئىككىيلەن ئۇنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ياسىنمۇ بىرنەچچىنى ئەسنەپ، ئاستا كوزىنى ئېچىپتۇ. كوزىنى ئېچىپتۇ-يۇ، مۈشۈكنىڭ ئاغزىدا پارقىراپ نۇر چېچىپ تۇرغان ئەنگۈشتەرنى كورۇپ، خوشاللىقىدا سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ ۋە ئىت بىلەن مۈشۈكتىن قانداق قىلىپ بۇ ئەنگۈشتەرنى قولغا چۈشۈرگەنلىكىنى سوراپتۇ. ئىككىيلەن بولغان ۋەقەنى سوزلەپ بېرىپتۇ، ياسىن ئەنگۈشتەرنى قولىغا ئېلىپ غەزەپ بىلەن بۇيرۇق قىلغان ئىكەن، ھېلىقى قارا نىيەت موماي دەرھال ئۇنىڭ ئالدىدا ھازىر بولۇپتۇ ھەم ئوزىنىڭ گۇناھىدىن ئوتۇشنى تىلەپتۇ. يامانغا ياخشىلىق قىلىپ، بۇرنىغا سۇ كىرگەن ياسىن مومايىنىڭ ھىيلىسىگە ئالدىنىپتۇ. ئۇ ئىت بىلەن مۈشۈككە مومايىنى قانداق جازا بىلەن جازالاشنى مەسلىھەت قىلغان ئىكەن، ھەر ئىككىيلەن ئۇنى دەرھال ئولتۇرۇپ، گوشىنى موماي ئوزى بىنا قىلغان كولىدىكى بېلىقلارغا يەم قىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. بۇ تەلەپ ياسىنغا ماقۇل كەپتۇ، ياسىن ئىشارەت قىلىپ بولغىچە ئىت بىلەن مۈشۈك بۇيرۇقنى بېجا كەلتۈرۈپ بولۇپتۇ. ئاندىن ئۈچەيلەن تاماققا ئولتۇرۇپتۇ. تاماق يەپ ئولتۇرۇپ ياسىن:

— ئەگەر شۇ تاپتا، — دەپتۇ ئۇ، — ئاناممۇ قېشىمدا بولسا، نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى-ھە!

ئىت بىلەن مۈشۈكمۇ ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى تەكرارلىشىپتۇ.

مەسئۇل مۇھەررىرى: ماخمۇتجان ئىسلام

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (5)

تۈزگۈچىلەر: نۇرمەھەممەت زامان
تۇرغان شاۋدۇن

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
ئۈرۈمچى شەھەر جەنجۇڭ كوچىسى №54
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۈرۈمچى ناھىيىلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مم 1/32 باسما تاۋىقى: 8.625
1983 - يىل 3 - ئاي 1 - نەشرى
1993 - يىل 12 - ئاي 2 - بېسىلىشى
تىرازى: 60.001 — 62.650
ISBN7—228—02801—5/I·988

باھاسى: 3.20 يۈەن

ياتىقىدەك. گۇ، تىردىشىپ ـ تىرمىشىپ، مىڭ جاپادا ئازگاللىدىن چىقىپتۇ ۋە چاۋار تېرىۋاتقان بىر خوتۇنغا ئۇچراپتۇ. ئىككىيلەن بىردەم مۇڭدىشىپ، بىر بىرىنىڭ ھالىغا يىتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىككى تۇل خوتۇن بىر كۇندە مىڭ ئۇلۇپ، مىڭ بىر تىرىلىپ، بىرلىكتە تىرىكچىلىك قىلىپ كەپتۇ. ياسىنى سېغىنىپ، ئانىنىڭ كوزىدىن ياش قۇرۇماپتۇ، سۇرۇشتۇرۇپ دېرىكىنى ئالالماپتۇ...

شۇنداق قىلىپ ئانا ـ بالا تېپىشىپتۇ. ئۇلار ئەنىگۇشتەرنىڭ خاسىيىتى بىلەن كېيىنكى ئۇمرىنى خوشال ـ خورام ئوتكۇزۇپتۇ. ئىت بىلەن مۇشۇكمۇ ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، ئۇلارنىڭ بوسۇغىسىنى ساقلاپتۇ.

维吾尔民间故事选（五）（维吾尔文）
努尔买买提 吐 尔 干编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市建中路54号 邮政编码830001）
新疆新华书店发行 新疆新华印刷二厂排版
新疆乌县印刷厂印刷
850×1168毫米 32开本 8.625印张
1983年3月第1版 1993年12月第2次印刷
印数：60,001—62,650

ISBN7-228-02801-5／I·988 定价：3.20元